

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI

KİTABIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ:
TÜRKİYE'DE SESLİ KİTAP YAYINCILIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nimet KİRŞAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tolga ÇEVİKEL

ARALIK 2023

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışmanın gerçekleşmesindeki desteği ve yol göstericiliği ile bana karşı her zaman desteği ve gösterdiği sabrı için danışmanım Doç. Dr. Tolga ÇEVİKEL'e teşekkür ederim.

Tez çalışmam sırasında 2210 - A Genel Yurt İçi Genel Yüksek Lisans Burs Programı'yla bana maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a teşekkür etmek istiyorum.

Bu çalışmada her zaman yanımda olan, vazgeçmek istediğimde beni caydıran, bu süreçte benden desteklerini asla esirgemeyen Dr. Ebru DENİZ'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Yüksek lisansa başladığımdan beri her şeyi birlikte yaptığımız, iyi günde ve kötü günde yanımda olan, bana yeni bir aile kazandıran; Hilal YILMAZ, BURAK ÖZDEMİR, MİREY BAŞARAN ve BUKET ÖZEKE'ye her şey için teşekkür ederim. Bu serüven onlarla hiç olmadığı kadar keyifliydi.

En büyük teşekkürüm ise hiçbir zaman benden desteğini esirgemeyen ve her koşulda yanımda olan aileme...

Nimet KİRŞAN
2023, İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR	vii
RESUME.....	viii
ABSTRACT	xiii
ÖZET.....	xviii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KİTABIN VE YAYINCILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	5
1.1. Kitabın Tarihçesi	5
1.1.1 Yazı Mecralarının Evrimi.....	6
1.1.1.1. Ağaç	6
1.1.1.2. Kil Tabletler	6
1.1.1.3. Papirüs	7
1.1.1.4. Parşömen Kâğıdı	8
1.1.1.5. Kâğıt	10
1.1.2. Matbaanın İcadı ve Geleneksel Kitabın Doğuşu.....	11
1.2. Dünyada Yayıncılık Sektörü	15
1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Yayıncılık Sektörü	15
1.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Yayıncılık Sektörü	18
1.3. Türkiye’de Yayıncılık Sektörü.....	25
1.3.1. Osmanlı Döneminde Yayıncılık Sektörü	25
1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Yayıncılık	30
2. BÖLÜM: KİTABIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ: E-KİTAP VE SESLİ KİTAP .41	41
2.1. Dijital Teknoloji	41
2.2. Dijital Kitap Formatları	48
2.2.1 E-Kitap (Elektronik Kitap).....	49
2.2.1.1 E-Kitap Nedir?	49
2.2.1.2. E-Kitabın Gelişimi ve Mevcut Durumu	51
2.2.1.3. E-Kitap Pazarı	56
2.2.1.4. E-Kitabın Avantajları ve Dezavantajları	61
2.2.2. Sesli Kitap	67
2.2.2.1. Sesli Kitap Nedir?	67
2.2.2.2. Sesli Kitabın Gelişimi ve Mevcut Durumu	69
2.2.2.3. Sesli Kitap Pazarı	79
2.2.2.4. Sesli Kitabın Avantajları ve Dezavantajları	85
2.3. Önceki Çalışmaların Bulguları.....	88
2.3.1. Türkiye’de E-Kitap Çalışmaları	89
2.3.2. Türkiye’de ve Dünyada Sesli Kitap Çalışmaları.....	95
3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE SESLİ KİTAP YAYINCILIĞI: ARAŞTIRMANIN BULGULARI	102
3.1. Araştırmanın Yöntemi, Örneklemi ve Sınırlılıkları	102
3.2. Araştırmanın Bulguları.....	107
3.2.1 Sesli Kitabın Üretim Süreçleri	107

3.2.1.1. Aktörlerinin bir araya gelmesi.....	109
3.2.1.2. Kitap seçimi.....	110
3.2.1.3. Sözleşmenin yapılması.....	112
3.2.1.4. Seslendirme süreci.....	113
3.2.1.5. Sesin düzenlenmesi	115
3.2.1.6. Dağıtım ve pazarlama.....	115
3.2.2. Sesli Kitabın Sektörel Etkileri.....	118
3.2.3. Sesli Kitap Kullanıcıları: Okur mu Dinleyici mi?.....	128
3.2.4. Sesli Kitabın Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	133
3.2.5. E-kitabın Tutmama Nedenleri	136
3.2.6. Basılı ve Dijital Kitabın Geleceği	138
SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA	158
EK – 1.....	168
EK – 2.....	174
EK – 3.....	175
ÖZGEÇMİŞ.....	179

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. 1928-1939 arası basılan kitap adedi	32
Tablo 1.2. 1950-1969 arası basılan kitap adedi	33
Tablo 1.3. 1970-1989 arası basılan kitap adedi	37
Tablo 1.4. 1970-1989 arası basılan kitap adedi	38
Tablo 2.1. E-kitabın avantajları ve dezavantajları (Kalburan'dan yararlanarak genişletilmiştir.)	65
Tablo 2.2. Sesli kitabın avantajları ve dezavantajları.....	88
Tablo 3.1. Katılımcı Listesi.....	98

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Son 10 Yılın ISBN Verileri	39
Şekil 2.1. Türkiye’de e-kitap pazar büyüklüğünün yıllara göre değişimi.....	58
Şekil 2.2. E-kitap pazarındaki büyüme yüzdelerinin yüzdelerinin yıllara göre değişimi	59
Şekil 2.3. Türkiye’deki e-kitap kullanıcılarının yaş dağılımları	60
Şekil 3.1. Sesli Kitabın Üretim Süreçleri	109
Şekil 3.2 Sesli kitap sektöründe iletişim süreçleri	118

KISALTMALAR

3D	3 Dimension
AAC	Advanced Audio Coding
AAX	Avid Audio Extension
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFB	The American Foundation for the Blind
ALAC	Apple Lossless Audio Codec
APA	Audio Publishers Association
AR	Augmented Reality
ARPANET	Advanced Research Projects Agency Network
DAISY	Digital Accessible Information System
DMCA	Digital Millennium Copyright Act
DOS	Disk Operating System
DMCA	Digital Millennium Copyright Act
DRM	Dijital Haklar Yönetimi
CD	Compact Disc
EBT	Electronic Book Technologies
E-kalem	Elektronik kalem
E-kitap	Elektronik kitap
E-mürekkep	Elektronik mürekkep
EPUB	Electronic Publication
FLAC	Free Lossless Audio Codec
GETEM	Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı
HTML	HyperText Markup Language
IDPF	Uluslararası Dijital Yayıncılık
IFLA	Uluslararası Kütüphaneci Dernekleri Federasyonu
ISBN	International Standard Book Number
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
LP	Longplayer
MILITARY NET	Military Network
MPEG	Moving Picture Expert Group
MP3	MPEG-1 Audio Layer 3
NSF	U.S. National Science Foundation
OCR	Optik Karakter Tanıma
OeBF	Open e-book Forum
PDF	Portable Document Format
RNIB	Royal National Institute for Blind People
SRI	Stanford Research Institute
UCLA	University of California at Los Angeles
UCSB	University of California at Santa Barbara
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
WMA	Windows Media Audio
WWW	World Wide Web
VR	Virtual Reality

RESUME

Avec l'apparition du papier, les livres qui ont fait leur entrée dans nos vies ont subi de nombreux changements de format et de forme au fil des siècles. Notamment avec l'invention de l'écriture, les gens ont commencé à utiliser divers matériaux pour transmettre les informations et les rendre pérennes en les transmettant de génération en génération. L'une des inventions les plus importantes pour l'écriture et les livres a sans aucun doute été l'imprimerie de Gutenberg. Qualifiée de révolutionnaire, cette avancée représente un tournant majeur dans l'histoire du livre. Depuis cette époque, l'impression de livres s'est accélérée et le commerce des livres s'est rapidement répandu à travers le monde. Toutefois, ce n'est qu'avec la Révolution industrielle du XIXe siècle que les bases de l'édition moderne ont été posées. Jusqu'à cette période, d'importantes évolutions et avancées ont eu lieu grâce à l'accumulation de connaissances, à l'augmentation des possibilités de partage de l'information et au développement de la technologie. Les livres ont peu à peu commencé à prendre leur forme actuelle, le nombre d'imprimeries a augmenté et, à la fin du XIXe siècle, l'édition a progressé avec l'ouverture de nombreuses nouvelles maisons d'édition. La forme finale de l'édition s'est établie au XXe siècle.

Avec l'invention de l'ordinateur, les processus d'édition se sont déplacés vers le numérique, rendant la création et l'impression de livres plus faciles. En bref, les ordinateurs ont accéléré et modifié la création, l'édition et la publication d'œuvres écrites. Le format du livre a également commencé à se diversifier et à varier avec la numérisation. Les formats numériques tels que les livres électroniques et les livres audio ont fait leur apparition. Les livres électroniques, apparus dans les années 1900, ont montré d'importants changements jusqu'à aujourd'hui. Lorsque les logiciels et le matériel nécessaires sont fournis, le format du livre électronique offre une manière différente d'accéder aux livres. Les livres électroniques sont l'une des évolutions qui rendent l'expérience de lecture plus interactive et enrichissante. Le livre audio, apparu après les développements technologiques et l'enregistrement du son, et dont l'histoire est antérieure à celle du livre électronique, s'est transformé avec la numérisation. En résumé, les livres audio, définissables comme des livres lus et enregistrés par un narrateur ou une voix synthétique, occupent une place importante, en particulier pour les personnes ayant des difficultés de lecture et celles manquant de temps. Bien que l'histoire du livre audio remonte à l'époque antique où la lecture à voix haute était pratiquée, son histoire technique peut être retracée jusqu'au milieu du XIXe siècle. Les premiers travaux sur les livres audio ont été réalisés pour les aveugles, avec des enregistrements sur disques à leur intention. Dans les années 1990, les livres audio sont devenus une norme industrielle et, depuis cette date, l'établissement de plateformes de livres audio, leur début dans l'édition numérique et leur popularisation ont joué un rôle important dans la numérisation du livre, menant au début de l'édition de livres audio. En somme, le processus initié avec l'invention des appareils d'enregistrement sonore a évolué vers un format de livre numérique facilement accessible depuis les smartphones aujourd'hui.

Avec la numérisation des livres, de nouveaux processus et formes de travail se sont développés dans l'édition de livres. Différents acteurs sont apparus dans l'édition

de livres audio, et l'édition a continué à se diversifier et à se numériser. Avec l'émergence d'alternatives au livre imprimé et la formation d'un secteur pour les activités commerciales du livre numérique, les éditeurs ont commencé à acquérir également les droits numériques des livres. En publiant des livres dans différents formats, ils ont offert aux lecteurs divers moyens d'accès aux livres, enrichissant ainsi l'expérience de lecture.

Le début de l'édition de livres audio et son intérêt croissant ont également commencé à être le sujet d'études académiques. L'histoire des études académiques et sociales relatives aux livres audio peut remonter à l'époque où l'enregistrement du son est devenu possible. De ce point de vue, il est évident qu'un grand nombre de travaux peuvent être trouvés dans la littérature publiée dans notre pays et dans le monde. Cependant, si l'on distingue les travaux relatifs aux livres audio numériques, qui ont émergé après la numérisation, des périodes antérieures, le nombre de travaux diminue considérablement. Bien que davantage de travaux puissent être trouvés dans la littérature en dehors de notre pays, il apparaît, d'après une revue de la littérature, qu'en Turquie, les études sur les livres audio sont peu nombreuses et de contenu limité. Par conséquent, cette thèse comprend également une revue de littérature étendue et détaillée sur toutes les études menées dans notre pays sur les livres audio et les livres électroniques après la numérisation.

Dans cette thèse, une revue de littérature académique des vingt-trois dernières années a été réalisée en prenant comme référence l'année 2000, considérée comme le début de la numérisation, et il a été observé que les études sur les livres audio dans notre pays ont commencé à augmenter à partir de 2010. En octobre 2023, il a été déterminé que le nombre de thèses portant directement sur le livre audio était de 12, dont seulement une était une thèse de doctorat et que, contrairement au livre électronique, le livre audio n'a jamais été le sujet d'une thèse en arts. Il a également été déterminé que la littérature turque sur les livres audio était limitée, six de ces thèses étant rédigées en anglais. Les rares recherches quantitatives et qualitatives rencontrées dans cette littérature limitée ont été menées avec un échantillon de portée restreinte.

En comparant les contenus des travaux réalisés dans le monde et les études sur les livres électroniques, il a été déterminé que les travaux en Turquie ne se sont pas diversifiés, certains ayant été menés dans le contexte des aveugles pour la sensibilisation sociale ou des solutions d'égalité pour les aveugles, l'éducation linguistique, l'amélioration de la santé, etc., tandis que d'autres ont été préparés comme des compilations. Des études sur diverses utilisations des livres audio ont également été trouvées en Turquie, en dehors de ces objectifs.

D'autre part, il a été déterminé qu'aucun travail n'avait été réalisé sur de nombreux sujets différents tels que le développement technologique des livres audio dans notre pays, les caractéristiques structurelles des livres audio, ce qui pourrait être fait pour leur popularisation, l'expérience des auditeurs/utilisateurs, leurs demandes, leurs opinions, les applications de livres audio, les logiciels, le matériel, le marché des livres audio et l'impact des livres audio sur la motivation à lire. De plus, aucune étude n'a été trouvée dans la littérature à contenu limité sur l'état de l'édition de livres audio et du secteur.

Dans le cadre de cette thèse, le premier chapitre traite du processus de développement du livre, puis une chronologie de l'édition en Turquie et dans le monde est présentée.

Dans le cadre de cette thèse, le premier chapitre aborde le processus de développement du livre, suivi d'une chronologie de l'édition en Turquie et dans le monde.

Le deuxième chapitre traite de la digitalisation, puis aborde la transformation numérique du livre. Dans cette perspective, les formats de livres électroniques et audio ont été examinés. D'abord, les définitions et l'évolution des e-books ont été étudiées, ainsi que leurs avantages et inconvénients. Ensuite, une attention similaire a été accordée aux livres audio, en décrivant leur processus de développement, leurs avantages et leurs inconvénients. À la fin de ce chapitre, une revue de littérature sur les e-books et les livres audio a été réalisée, et les études antérieures ont été discutées.

Le troisième chapitre décrit la méthodologie de recherche, l'échantillon, les questions de recherche et les limitations, suivis des résultats obtenus à partir des réponses des interviewés.

Pour la recherche de cette thèse, l'attention s'est portée sur trois acteurs clés du secteur du livre audio : un échantillon de 14 individus incluant i) des plateformes de livres audio, ii) des producteurs et éditeurs de livres audio, et iii) des représentants de maisons d'édition. Dans cette thèse, le secteur est considéré dans son ensemble, offrant une opinion et une évaluation complète des parties prenantes sur le livre audio numérique.

Les questions posées aux participants couvraient six thèmes: le processus de publication des livres audio, l'industrie de l'édition, l'expérience et les attentes des utilisateurs, la dimension économique du secteur, l'expérience de lecture et le format, et l'avenir des formats numériques.

Après des entretiens semi-structurés en profondeur, il a été conclu que les smartphones et les applications mobiles jouent un rôle important dans le développement commercial et la popularité du secteur du livre audio; en outre, l'édition de livres audio a influencé le secteur de l'édition, y compris l'édition de livres imprimés et électroniques, introduisant de nouveaux acteurs dans le secteur. Les plateformes de livres audio, ainsi que les producteurs et distributeurs, ont créé de nouveaux domaines d'emploi. Des artistes vocaux, des ingénieurs du son, des employés de studio, entre autres, ont commencé à travailler dans ce domaine.

Il a également été observé que l'émergence de nouveaux processus de production dans l'édition due aux livres audio a poussé les éditeurs à s'adapter à ce secteur et à entreprendre de nouvelles actions pour produire des livres audio. Les étapes rencontrées dans la production de livres audio ont été identifiées comme le regroupement des acteurs du livre audio, la sélection des livres, la conclusion des contrats, le processus de narration, l'édition sonore, ainsi que la distribution et la commercialisation des livres audio.

Un des nouveaux processus créés par l'édition de livres audio est que les éditeurs ont commencé à mentionner les droits numériques dans leurs contrats avec les auteurs et à acheter les droits numériques des livres. De plus, lorsqu'une maison d'édition décide de produire le livre audio en interne, elle doit établir un studio d'enregistrement vocal et intégrer des processus liés au son en plus de ceux liés au livre imprimé. Sinon, ils produisent le format audio des livres imprimés en communiquant avec d'autres acteurs du secteur via des contrats.

Parmi les livres à produire en format audio, les choix se portent sur les auteurs et les livres populaires, ou ceux adaptés à la télévision, ou encore les classiques toujours populaires. Il a également été constaté que la liste des livres audio les plus écoutés chaque année ressemble à celle des livres les plus lus. Le choix des artistes vocaux est également un processus crucial, prenant en compte le professionnalisme, le genre du livre, le narrateur et la popularité.

Les participants ont indiqué que le type de contrat de livre audio privilégié dans le secteur est le contrat exclusif, et la durée préférée du contrat de livre audio est en moyenne de cinq ans.

Il a été déterminé que la phase d'édition sonore crée un nouveau processus et une nouvelle définition de travail dans l'édition de livres audio, étant une étape critique pour le contrôle final avant que le livre audio n'atteigne l'utilisateur final. Un concept similaire à la "relecture finale" du livre imprimé, tel que le "réécoute finale", s'est répandu.

À la suite de la création de nouveaux domaines d'emploi par les applications de livres audio, les artistes vocaux ont ajouté le secteur du livre audio à leurs domaines de travail, tels que le théâtre, le cinéma et la publicité. Certains auteurs écrivent à la fois des livres imprimés et audio, tandis que d'autres commencent à générer des revenus en écrivant uniquement des livres audio.

Il a été exprimé que la distribution et le marketing des livres audio sont réalisés grâce aux opportunités offertes par la digitalisation; les plateformes de livres audio utilisent largement les médias sociaux; et la notoriété des livres audio a été augmentée grâce à des publicités numériques. En outre, les participants ont mentionné que l'utilisation de la publicité numérique et des médias sociaux affecte non seulement les ventes de livres audio, mais aussi augmente les ventes de livres imprimés correspondant aux livres audio annoncés.

Il a été conclu que la pandémie a eu un impact significatif sur la propagation des livres audio. Pendant cette période, la notoriété du secteur du livre audio a augmenté, et il y a eu une augmentation des données telles que les taux d'écoute et le nombre d'abonnements. Les parties prenantes ont défendu que la contribution de la digitalisation aux ventes, au marketing et à la publicité a joué un rôle important dans l'augmentation de la notoriété et de la popularité des applications de livres audio.

Un débat sur les lecteurs/auditeurs a émergé avec les livres audio, et il a été observé qu'il n'y avait pas de consensus parmi les interviewés sur cette question.

Les avantages et inconvénients des livres audio et des e-books, ainsi que leurs aspects positifs et négatifs, ont été mentionnés par les personnes interrogées. Il a été constaté que les déclarations des parties prenantes du secteur concernant les livres audio et les e-books coïncidaient largement avec les opinions exprimées dans la littérature précédente. Des efforts ont été faits pour déterminer si ces deux formats ont réussi en Turquie.

Avec la digitalisation, l'avenir des livres imprimés, audio et électroniques a été discuté. Selon les déclarations des parties prenantes du secteur, il n'y a pas d'opinion selon laquelle les livres audio surpasseront les livres imprimés dans l'industrie; bien que les livres audio apportent de la diversité et de la vitalité à l'édition, même si le secteur de l'édition change et se transforme, la domination des livres imprimés continuera. Il est prévu que la popularité des livres audio en Turquie augmentera, entraînant ainsi la croissance du secteur du livre audio; les e-books ne se développeront pas aussi rapidement que les livres audio, et la position des e-books ne changera pas. Contrairement à l'opinion générale, il peut être dit qu'il n'y a pas de vue négative contre le secteur du livre audio parmi les participants.

Concernant les projections pour la popularité future des livres audio, les participants ont présenté diverses prévisions, telles que l'utilisation de l'intelligence artificielle dans le secteur du livre audio et la réduction des coûts avec des fonctionnalités telles que la narration synthétique. En outre, des travaux expérimentaux avec des fonctionnalités interactives devraient rendre le secteur plus attrayant. Il peut être dit que l'anticipation de la croissance du secteur et de l'expansion du marché sont des points de projection communs parmi les parties prenantes.

En conclusion, cette thèse présente les informations et observations recueillies à partir de la revue de littérature de manière chronologique et cumulative. Ainsi, la thèse contribue non seulement aux résultats de recherche qualitative, mais aussi à la revue de littérature. Des suggestions pour les futures recherches ont également été proposées.

Mots-clés: livre numérique, digitalisation des livres, édition, édition numérique, e-book, livre audio

ABSTRACT

The invention of paper brought books into our lives, which have undergone many changes in format and style over hundreds of years. Especially with the invention of writing, people began to use various materials to transfer knowledge and make it permanent by passing it down through generations. One of the most significant inventions for writing and books is undoubtedly Gutenberg's printing press. This revolutionary development represents a major turning point in the history of books. After this period, book printing accelerated and the trade of books began to spread worldwide. However, the foundations of modern publishing could only be laid with the Industrial Revolution in the 19th century. Until this period, significant changes and developments occurred due to the accumulated knowledge and the increased opportunities for information sharing and advancing technology. Books slowly began to take their current form, the number of printing presses increased, and by the end of the 19th century, publishing had progressed, leading to the opening of many new publishing houses. The final form of publishing took shape in the 20th century.

With the invention of the computer, publishing processes moved to the digital medium, making it easier to create and print books. In short, computers have accelerated and changed the creation, editing, and publication of written works. The format of the book has also begun to diversify and vary with digitization. Digital formats such as e-books and audiobooks have emerged. E-books, which appeared in the 1900s, have undergone significant changes until today. When the necessary software and hardware are provided, the e-book format offers a different way to access books. E-books are one of the changes that make the book reading experience more interactive and enriching. Audiobooks, which emerged with the recording of sound after technological developments, have a history that dates back even further than e-books but have transformed with digitization. In short, audiobooks, which can be defined as books read and recorded by a narrator or synthetic voice, hold an important place especially for people with reading disabilities and those who lack time. The history of audiobooks can technically be traced back to the mid-19th century. The first works in audiobooks were recorded for the visually impaired, and these recordings laid the foundations for audiobooks. In the 1990s, audiobooks became an industry standard and since then, the establishment of audiobook platforms, their start in digital publishing, and widespread distribution have played a significant role in the digitization of books, leading to the start of audiobook publishing. In summary, the process that began with the invention of sound recording devices has progressed towards becoming a digital book format easily accessible from smartphones today.

With the digitization of books, new processes and business models have also developed in book publishing. Various actors have emerged in audiobook publishing, and publishing has continued to diversify and maintain its digitization. With the emergence of alternatives to printed books and the formation of a sector for digital book commercial activities, publishers have also begun to acquire the digital rights of

books. By publishing books in different formats, they have offered readers different ways to access books and provided various reading experiences.

The onset of audiobook publishing and its increasing interest has also become a subject of academic research. The history of studies related to audiobooks can go back to the era when sound recording became possible. From this perspective, it is evident that there will be a considerable amount of literature published both in our country and worldwide. However, if we separate the studies related to digital audiobooks, which emerged after digitization, from earlier periods, the number of studies decreases significantly. A review of the literature shows that, especially in Turkey, there are few studies with limited content on audiobooks. Therefore, this thesis includes a comprehensive and detailed literature review on audiobooks and e-books in our country after digitization.

In this thesis, a literature review of the last twenty-three years, taking 2000 as the milestone of digitization, was conducted, and it was observed that studies on audiobooks in our country started to increase after 2010. As of October 2023, it was found that there are 12 theses directly on the subject of audiobooks, only 1 of which is a doctoral thesis, and none of them are in the field of art proficiency. It was determined that the limited literature in Turkish on audiobooks, with 6 of these theses being written in English. The few quantitative and qualitative research encountered in this limited literature were conducted with a narrow sample.

When compared to the content of studies on e-books and those conducted worldwide, it was determined that studies in our country did not diversify, with some being compiled for social awareness or equality solutions for the visually impaired, for language education, health improvement, etc. Studies on various usage purposes of audiobooks have also been encountered outside of these objectives.

On the other hand, it has been determined that studies on various topics such as the technological development of audiobooks in our country, the structural features of audiobooks, what can be done for their widespread use, listener/user experience, demands, opinions, audiobook applications, software, hardware, the audiobook market, and the impact of audiobooks on reading motivation have not been conducted. Additionally, among the limited content literature, no study was found on the state of the audiobook publishing industry.

In the first chapter of this thesis, the development process of the book is described, followed by a chronological process discussing publishing in Turkey and worldwide.

The second chapter describes digitization, then delves into the digital transformation of the book. In this context, e-book and audiobook formats are discussed. First, e-book definitions are examined, their development is described, and their advantages and disadvantages are discussed. Then, audiobook definitions are looked at, their development process is described, and the advantages and disadvantages of audiobooks are discussed. At the end of this chapter, a literature review for both e-books and audiobooks is conducted, and previous studies are mentioned.

The third chapter explains the research questions, the methodology, the sample, and its limitations, followed by findings based on responses from interviewees.

For the thesis research, three key stakeholders in the audiobook sector were focused on: 14 individuals from the sample that included i) audiobook platforms, ii) audiobook producers and publishers, iii) from publishing houses. In this thesis, the sector is considered as a whole, providing a comprehensive stakeholder opinion and assessment of the digital audiobook.

The questions asked to the participants were categorized under six headings: the publishing process of audiobooks, the publishing industry, user and user experience, the economic dimension of the sector, format and reading experience, and the future of digital formats.

Following semi-structured in-depth interviews, it was concluded that smartphones and mobile applications played a significant role in the commercial development and popularity of the audiobook sector; audiobook publishing emerged alongside printed book and e-book publishing, and new actors joined this sector. The popularity of the audiobook sector has created new job fields. Voice actors, sound engineers, and studio staff, among others, have started working in this field.

It has also been determined that the emergence of new production processes in publishing due to audiobooks led publishers to adapt to this sector and start taking new actions to produce audiobooks. The stages encountered in audiobook production have been identified as gathering audiobook actors, book selection, contract formation, voice recording process, sound editing, and the distribution and marketing of the audiobook.

One of the new processes created by audiobooks in publishing is publishers starting to mention digital rights in their contracts with authors and beginning to purchase the digital rights of books. In addition, when a publishing house decides to produce the audiobook in-house, it needs to establish a voice recording studio and include processes related to sound in addition to those related to printed books. Otherwise, they have been determined to produce the audio format of printed books by communicating with other industry stakeholders through contracts.

In the selection of books to be produced as audiobooks, popular, more widely read authors and books, or popular books adapted to television, or always popular classics have been preferred, and it has been found that the list of most listened to books each year also resembles the list of most read books. The selection of voice actors has also emerged as a critical process, with professionalism, the genre of the book, the narrator, popularity, and other criteria considered in choosing the voice actor.

Participants stated that the preferred type of audiobook contract in the sector is exclusive contracts, and the preferred duration of audiobook contracts is on average five years.

The sound editing phase has been determined to create a new process and job description in audiobook publishing as the critical phase for the final check before the audiobook reaches the end user. A concept similar to the “final reading” process

during the editing of a printed book, such as “final listening,” has become widespread.

As a result of the new job fields created by audiobook applications, voice actors have added the audiobook sector to their work fields, such as theater, acting, and advertising. Some authors have started earning income by writing both printed and audiobooks, while others have started earning income by writing only audiobooks.

It has been stated that the distribution and marketing of audiobooks are done with the opportunities provided by digitalization; audiobook platforms use social media extensively; and promotions are made with digital advertisements, increasing the awareness of audiobooks. In addition, participants stated that digital advertising and social media use not only affect audiobook sales but also increase printed book sales of the advertised audiobook.

It has been concluded that the pandemic had a significant impact on the proliferation of audiobooks. During this period, the awareness of the audiobook sector increased, and there was a rise in data such as listening rates and subscription numbers. Stakeholders argued that digitalization's contribution to sales, marketing, and advertising played a significant role in increasing the awareness and prevalence of audiobook applications.

A discussion on reader/listener emerged alongside audiobooks, and it was observed that there was no consensus among the interviewees on this matter.

The advantages and disadvantages, along with the positive and negative aspects of audiobooks and e-books, were mentioned by those interviewed. It was determined that the statements of sector stakeholders regarding both audiobooks and e-books largely paralleled the views expressed in previous literature. Efforts were made to determine whether these two formats have been successful in Turkey.

With digitalization, the future of printed books, audiobooks, and e-books was discussed. According to the statements of sector stakeholders, there is no view that audiobooks will surpass printed books in the industry; while audiobooks bring diversity and vitality to publishing, even if the publishing sector changes and transforms, the domination of printed books will continue. It is expected that the popularity of audiobooks in Turkey will increase, thus leading to the growth of the audiobook sector; e-books will not develop as rapidly as audiobooks, and the position of e-books will not change. Contrary to popular belief, it can be said that there is no negative view against the audiobook sector among the participants.

Regarding projections for the future popularity of audiobooks, participants have presented various forecasts, such as the use of artificial intelligence in the audiobook sector and the reduction of costs with features like synthetic voiceovers. Additionally, experimental works with interactive features are expected to make the sector more appealing. It can be said that the anticipated growth in the sector and the expansion of the market are common projection points among stakeholders.

In conclusion, the information and observations obtained from the literature review conducted for this thesis have been presented in a chronological and cumulative manner. Therefore, the thesis contributes not only to the qualitative research results but also to the literature review. Suggestions for future studies have also been provided.

Keywords: digital book, digitalization in books, publishing, digital publishing, e-book, audiobook

ÖZET

Kâğıdın ortaya çıkmasıyla hayatımıza giren kitaplar yüzlerce yıl içerisinde hem format hem de biçim olarak birçok değişiklik geçirmiştir. Özellikle yazının icat edilmesiyle insanlar bilgileri aktarmak için çeşitli malzemeler kullanmış ve bu bilgileri nesilden nesle aktararak kalıcı kılmaya başlamıştır. Yazı ve kitap için en önemli icat hiç şüphesiz Gutenberg'in icat ettiği matbaa olmuştur. Devrim olarak nitelendirilen bu gelişme kitapların tarihinde önemli bir dönüm noktası konumundadır. Bu tarihten sonra kitap basımı hızlanmış ve dünya genelinde kitap ticareti de başlayarak hızla yayılmıştır. Ancak, 18 ve 19. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi'yle birlikte modern anlamda yayıncılığın temelleri atılabilmektedir. Bu döneme kadar elde edilen bilgi birikimi ve ayrıca bu dönemde artan bilgi paylaşım olanakları ve gelişen teknoloji sonucu önemli değişim ve gelişmeler yaşanmıştır. Kitap yavaş yavaş günümüzdeki formunu kazanmaya başlamış, matbaa sayıları artmış ve 19. yüzyılın sonunda yayıncılık ilerleyerek birçok yeni yayınevi açılmıştır. Yayıncılığın bugünkü hâlini alması ise 20. yüzyılda gerçekleşmiştir.

Bilgisayarın icadıyla yayıncılık süreçleri dijital ortama taşınmış ve kitap oluşturmak ve basmak daha kolaylaşmıştır. Kısaca bilgisayarlar yazılı eserlerin oluşturulmasını, düzenlenmesini ve yayımlanmasını hızlandırmış ve değiştirmiştir. Kitabın formatı da dijitalleşmeyle birlikte farklılaşmaya ve çeşitlenmeye başlamıştır. E-kitap ve sesli kitap olarak dijital formatlar ortaya çıkmıştır. 1900'lü yıllarda bu döneme kadar görülmemiş bir hızla çok sayıda teknolojik gelişme gerçekleşti ve bilginin kaydedilmesi, dağıtılması ve ayrıca kişiselleşmiş teknoloji konusundaki algının değişimini tetikleyen bu gelişmeler e-kitap kavramı ortaya çıkmıştır. E-kitap günümüze kadar teknolojik gelişmelerin elverdiği ölçüde yıllarla birlikte gelişerek ilerleyen önemli değişimler göstermiştir. Bir kitabın elektronik ortamda okunmasını için gerekli olan yazılım ve donanım sağlandığında e-kitap formatı kitaba ulaşmanın farklı bir yolunu sunmaktadır. E-kitaplar kolay taşınabilen, etkileşimli, kitap okuma deneyimini zenginleştiren değişikliklerden biridir. Sesli kitap ise teknolojik gelişmeler sonrası sesin kaydedilmesiyle ortaya çıkan ve tarihi e-kitaptan da eskiye dayanan ancak dijitalleşme ile dönüşmüş olarak karşımıza çıkan kitabın dijital formatlarından bir diğeridir. Kısaca bir kitabın anlatıcı ya da sentetik bir ses tarafından okunup kaydedilmesi olarak tanımlanabilen sesli kitaplar özellikle okuma engeli olan ve zamanı bulunmaya kişiler açısından önemli bir noktada yer almaktadır. Sesli kitabın tarihi her ne kadar yüksek sesle okumaların yapıldığı antik döneme dayansa da teknolojik olarak tarihi 19. yüzyılın ortalarına kadar götürülebilir. Sesli kitaplarda ilk çalışmalar ise görme engelliler için gerçekleştirilmiş ve onların dinleyebileceği plaklar kaydedilerek sesli kitaplar oluşturulmuştur. 1990'lı yıllarda ise bir endüstri standardı hâline gelen sesli kitaplar bu tarihten itibaren sesli kitap platformlarının kurulması, bunların dijital yayıncılığa başlaması ve yaygınlaşmasıyla kitabın dijitalleşmesinde önemli bir rol almaya başlamış ve sesli kitap yayıncılığının başlamasına yol açmıştır. Özetle ses kayıt cihazlarının icadıyla başlayan süreç günümüzde akıllı telefonlardan kolaylıkla ulaşabileceğimiz bir dijital kitap formatı olma yolunda ilerlemiştir.

Kitapların dijitalleşmesiyle birlikte kitap yayıncılığında da yeni süreçler ve iş şekilleri gelişmiştir. Sesli kitap yayıncılığında farklı aktörler ortaya çıkmış ve yayıncılık da hem farklılaşarak çeşitlenmeye hem de dijitalleşmesini sürdürmeye devam etmiştir. Basılı kitabın alternatiflerinin ve dijital kitap ticari faaliyetler için yer alıp bir sektörün oluşmasıyla birlikte artık yayıncılar kitapların dijital haklarını da almaya başlamıştır. Kitapları farklı formatlarda çıkararak okurlara, kitaba farklı ulaşma imkânları sunmuş ve çeşitli okuma deneyimleri kazandırmıştır.

Sesli kitap yayıncılığının başlaması ve giderek ilgi çekmesiyle birlikte akademik çalışmalara da konu olmaya başlamıştır. Sesli kitapla ilgili yapılan akademik, sosyal vb. çalışmaların tarihi sesin kaydedilme imkânının doğduğu döneme kadar gidebilmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde hem ülkemizde hem dünyada yayımlanan literatürde oldukça fazla çalışmaya rastlanılacağı aşikârdır. Ancak günümüzdeki anlamıyla diğer bir deyişle dijitalleşme sonrası ortaya çıkan dijital sesli kitap ile ilgili çalışmaları önceki dönemden ayırırsak çalışma sayısı oldukça azalmaktadır. Ülkemiz dışındaki literatürde görece daha fazla çalışmaya rastlanabilmekle birlikte özellikle Türkiye’de az sayıda ve sınırlı içerikte sesli kitap çalışmalarının olduğu bir alanyazın taraması ile anlaşılabilmektedir. Bu sebeple bu tezde, dijitalleşme sonrası dönemde, sesli kitap ve e-kitap ile ilgili ülkemizde yapılmış tüm çalışmalar incelenerek sunan geniş ve detaylı bir alanyazın derlemesine de yer verilmiştir.

Bu tezde, kitabın dijitalleşmesi bağlamında dijital sesli kitap olgusuna istinaden dijitalleşmenin miladı sayılabilecek 2000 yılı referans alınarak son yirmi üç yıllık akademik literatür taraması yapılmış ve sonuçta ülkemizde sesli kitapla ilgili çalışmaların 2010’dan itibaren artmaya başladığı gözlenmiştir. Doğrudan sesli kitabın konu olduğu tez sayısının Ekim 2023 itibarıyla 12 olduğu, bu tezlerin ise sadece 1’inin doktora tezi olduğu ve e-kitabın aksine sesli kitabın sanatta yeterlilik tezine hiç konu olmadığı, ilgili tezlerden 6’sının İngilizce dilinde yazılması sebebiyle Türkçe sesli kitap literatürünün sınırlı sayıda olduğu belirlenmiştir. Bu sınırlı literatürde karşılaşılan az sayıdaki nicel ve nitel araştırmaların ise dar kapsamlı bir örnekleme gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Dünyadaki çalışmaların ve e-kitap çalışmalarının içerikleriyle kıyaslandığında ülkemizdeki çalışmaların çeşitlenmediği, bazı çalışmaların görme engelliler bağlamında toplumsal farkındalık amacıyla ya da görme engellilere eşitlik çözümü, dil eğitimi, sağlığı iyileştirme gibi amaçlara yönelik yapıldığı, bazı çalışmaların derleme olarak hazırlandığı belirlenmiştir. Ülkemizde söz konusu amaçlar dışında sesli kitabın çeşitli kullanım amaçlarına yönelik çalışmalara da rastlanılmıştır.

Diğer taraftan sesli kitabın ülkemizdeki teknolojik gelişimi, sesli kitapların yapısal özellikleri, yaygınlaşması için yapılabilecekler, dinleyici/kullanıcı deneyimi, talepleri, görüşleri, sesli kitap uygulamaları, yazılımları, donanımları, sesli kitap pazarı, sesli kitapların okuma motivasyonuna etkisi gibi birçok farklı konu üzerine çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu sınırlı içerikteki alanyazın arasında sesli kitap yayıncılığı ve sektörün durumuyla ilgili çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Bu sebeple i) Şu ana kadar Türkiye’de yapılan sesli kitapla ilgili çalışmaların az olması, sesli kitap yayıncılığı alanında ise bilimsel çalışmaların olmaması sebebiyle söz konusu literatür eksikliğine yönelik olarak betimleyici bir çalışma yapmak, bu doğrultuda sesli kitap yayıncılığı odağında sektör paydaşlarına

yer vermek, sesli kitap yayıncılığının süreçlerini anlatmak, Türkiye’de sesli kitap pazarına değinmek ve veriler sunmak, ii) Kitabın dijitalleşmesiyle birlikte dijital kitapların (e-kitap ve özellikle sesli kitabın) mevcut durumunu öğrenmek, sesli kitabın yayıncılığı nasıl etkilediğini ve değiştirdiğini, sesli kitapla ilgili ortaya çıkan kavramların neler olduğunu ve kitap formatları üzerinden hangi tartışmaların yapıldığını ortaya koymak, iii) Sesli kitabın ilerde nasıl değişeceğini, bu konuda öngörülerin neler olduğunu ve dijital kitabın basılı kitabı nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla bu tez çalışması planlanmıştır.

Söz konusu amaçlar doğrultusunda yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin yapılmasında sesli kitap yayıncılığı odağındaki üç farklı alandaki sektör paydaşına yer verilmiştir: i) sesli kitap platformları, ii) sesli kitap üreticisi ve yayıncısı ve iii) yayınevleri. Bu paydaşların yer aldığı 14 kişilik bir araştırma örneklemini oluşturulmuştur.

Bu tez kapsamında birinci bölümde kitabın ve yayıncılığın doğuşu ve gelişim süreci anlatılmıştır, daha sonra Türkiye’de ve dünyadaki yayıncılıktan bahsedilerek kronolojik bir süreç verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde dijitalleşme ve dijital teknolojiler anlatılmış, daha sonra kitabın dijital dönüşümüne değinilmiştir. Bu doğrultuda e-kitap ve sesli kitap formatları ele alınmıştır. Öncelikle e-kitap tanımlarına bakılmış, gelişimi anlatılmış, pazarı, avantajları ve dezavantajlarına değinilmiştir. Bundan sonra sesli kitap tanımlarına bakılıp, gelişim süreci anlatılmış, pazarı ve sesli kitabın da avantajları ve dezavantajları anlatılmıştır. Bu bölümün sonunda hem e-kitap hem de sesli kitap için alanyazın araştırması yapılmış ve önceki çalışmalardan bahsedilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise araştırma yöntemi, örneklemi, araştırma soruları, ve sınırlılıkları anlatılmış, sonrasında ise görüşmeciler tarafından verilen cevaplardan yola çıkılarak ulaşılan bulgular verilmiştir.

Tezin araştırması için sesli kitap sektöründeki üç önemli paydaşa odaklanılmıştır: i) sesli kitap platformları, ii) sesli kitap üreticisi ve yayıncısı iii) yayınevlerinin yer aldığı örneklemden 14 kişiyle görüşülmüştür. Bu tezde, sektör bir bütün olarak ele alınmış, dijital sesli kitaba dair geniş bir paydaş görüşü ve değerlendirmesi sunulmuştur.

Katılımcılara sorulan sorular, sesli kitabın yayın süreci, yayıncılık sektörü, kullanıcı ve kullanıcı deneyimi, sektörün ekonomik boyutu, format ve okuma deneyimi, dijital formatların geleceği olmak üzere altı başlık altında toplanmıştır.

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin ardından sesli kitap sektörünün ticari olarak gelişmesinde ve popüler olmasında akıllı telefonlar ve mobil uygulamaların önemli bir rol oynadığı; sesli kitap, yayıncılığı da etkilediği, basılı kitap ve e-kitap yayıncılığının yanında sesli kitap yayıncılığı ortaya çıkmıştır ve bu sektöre yeni aktörler dahil olduğu sonucuna varılmıştır. Sesli kitap platformları, üreticileri ve dağıtıcılarına ek olarak sesli kitap sektörünün popüler olması yeni iş alanları yaratmış. seslendirme sanatçıları, ses mühendisleri, stüdyo çalışanları başta olmak üzere bazı kişiler bu alanda çalışmaya başlamıştır.

Ayrıca sesli kitabın yayıncılıkta yeni üretim süreçlerinin oluşmasına neden olduğu bu iş süreçlerinin oluşmasıyla yayıncıların kendilerini bu sektöre adapte etmeye çalıştığı, sesli kitap üretmek için yeni aksiyonlar almaya başladığı tespit edilmiştir. Sesli kitap aktörlerinin bir araya gelmesi, kitap seçimi, sözleşmenin yapılması, seslendirme süreci, sesin düzenlenmesi ve sesli kitabın dağıtımı ve pazarlanması sesli kitap üretiminde karşılaşılan aşamalar olarak belirlenmiştir.

Sesli kitabın yayıncılıkta oluşturduğu yeni süreçlerden biri de yayıncıların yazarla yaptıkları sözleşmelerde dijital haklardan bahsetmeye başlaması ve kitapların dijital haklarını da satın almaya başlamalarıdır. Bununla birlikte yayınevinin, sesli kitabı kendi bünyesinde üretmeye karar verdiği durumda seslendirme stüdyosu kurması ve iş süreçlerine basılı kitapla ilgili süreçlerin yanında sesle ilgili süreçleri de dâhil etmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Aksi durumda da yapılan sözleşmeler vasıtasıyla diğer sektör paydaşlarıyla iletişim kurarak basılı kitapların sesli formatını ürettirdikleri belirlenmiştir.

Sesli kitap olarak üretilecek kitap seçiminde popüler olan, daha çok okunan yazarların ve kitapların ya da popüler olan, televizyona aktarılan kitapların ya da her zaman popüler olan klasiklerin tercih edildiği, ayrıca her yıl çok dinlenen kitaplar listesinin aynı zamanda çok okunan kitaplar listesiyle benzerlik gösterdiği elde edilen bulgular arasındadır. Kitap seçimi kadar seslendirme sanatçılarının seçimi de kritik öneme sahip bir süreç olarak arşımıza çıkmıştır. Profesyonellik, kitabın türü, anlatıcısı, popülerliği gibi kriterler de seslendireni seçmede göz önünde bulundurulmaktadır.

Katılımcılar, sektörde tercih edilen sesli kitap sözleşme türünün münhasır sözleşmeler olduğunu ve tercih edilen sesli kitap sözleşme süresinin ise ortalama olarak beş yıl olduğunu dile getirmiştir.

Sesin düzenlenmesi aşamasının sesli kitabın son kullanıcıya ulaşmadan önce son kontrolünün yapıldığı kritik bir aşama olarak sesli kitap yayıncılığında yeni bir süreç ve iş tanımı oluşturduğu belirlenmiştir. Basılı kitabın düzenlenmesi sırasındaki bir süreç olan “son okuma” gibi “son dinleme” diye bir kavramı yaygınlaştırmıştır.

Sesli kitap uygulamalarının yeni iş alanları yaratması sonucunda seslendirme sanatçıları, tiyatro, oyunculuk, reklam gibi çalışma alanlarının yanı sıra sesli kitap sektörünü de eklemiştir. Bazı yazarlar hem basılı hem sesli kitap yazarken bazıları ise sadece sesli kitap yazarak gelir elde etmeye başlamıştır.

Dijitalleşmesinin sağladığı imkânlarla sesli kitabın dağıtımı ve pazarlaması yapıldığı; sesli kitap platformları, sosyal medyayı yaygın olarak kullandığı; dijital reklamlarla tanıtımlar yapılarak sesli kitabın bilinirliğinin artırıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcılar dijital reklam ve sosyal medya kullanımları sadece sesli kitap satışlarını değil basılı kitap satışlarını da etkilediğini ve reklamı yapılan sesli kitabın basılı kitap satışının da arttığını söylemiştir.

Pandeminin sesli kitabın yaygınlaşmasında önemli bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu süreçte sesli kitap sektörünün birliği artmış, dinlenme oranları, abonelik sayıları gibi verilerde artış yaşanmıştır. Paydaşlar, dijitalleşmenin satış,

pazarlama ve reklam alanındaki uygulamalara katkısı sesli kitap uygulamalarının bilinirliğinin artması ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynadığını savunmuştur.

Sesli kitapla birlikte okur/dinleyici tartışması ortaya çıkmış, bu konuda görüşmeciler arasında bir fikir birliğine varılamadığı gözlemlenmiştir.

Sesli kitap ve e-kitabın olumlu ve olumsuz yönleri ile birlikte avantajları ve dezavantajları görüşme yapılan kişiler tarafından belirtilmiştir. Sektör paydaşlarının hem sesli kitap hem de e-kitap için belirttiği olumlu ve olumsuz görüşlerindeki ifadeler daha önce alanyazında belirtilen görüşlerle büyük ölçüde paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu iki formatın Türkiye’de tutup tutmadığı sonucuna varılmaya çalışılmıştır.

Dijitalleşme ile birlikte basılı kitap, sesli kitap ve e-kitabın geleceği tartışılmıştır. Sektör paydaşlarının ifadeleri doğrultusunda sektörde sesli kitapların basılı kitabın önüne geçeceğine dair bir görüş olmadığı; kitabın yayıncılığa bir farklılık ve canlılık getirdiğini ancak yayıncılık sektörü değişse ve dönüşse dahi basılı kitabın dominasyonunun süreceği, Türkiye’de sesli kitabın popülerliğini arttırarak devam edeceğini dolayısıyla da sesli kitap sektörünün gelişeceği; e-kitabın sesli kitap kadar hızlı bir gelişme gösteremeyeceği ve e-kitabın konumunun değişmeyeceği sonucuna varılmıştır. Yaygın kanının aksine katılımcılar arasında sesli kitap sektörüne karşı olumsuz bir bakışın olmadığı söylenebilir.

Sesli kitabın gelecekte daha da popüler olacağına dair projeksiyonlar hususunda katılımcılar, yapay zekânın gelişmesiyle sesli kitap sektöründe de kullanılmaya başlanacağı ve sentetik seslendirme gibi özelliklerle maliyetlerin düşeceği ayrıca deneysel çalışmalarla interaktif özelliklerin olacağı ve daha ilgi çekici bir sektör haline geleceği gibi sesli kitabın geleceği hakkındaki çeşitli öngörüler sunmuştur. İfade edilen gelişmeler sayesinde sektörde büyüme öngörüsünün ve pazarın daha da genişleyeceği beklentisinin paydaşlar arasındaki ortak bir projeksiyon noktası olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak bu tezde yapılan literatür taramasından elde edilen bilgiler ve gözlemler, kronolojik ve birikimli bir şekilde sunulmuştur. Bu nedenle tez sadece nitel araştırma sonuçlarına değil, aynı zamanda literatür derlemesine de katkı sağlamaktadır. İleride yapılacak çalışmalara da öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: dijital kitap, kitapta dijitalleşme, yayıncılık, dijital yayıncılık, e-kitap, sesli kitap

GİRİŞ

Kitapların tarih boyunca geçirdiği değişim ve dönüşüm yıllar içinde hız kazanmıştır. Yazının icadı ve kâğıdın bulunuşu, kitapların evrimindeki ilk büyük adımlar olmuştur. Matbaanın icadı ise kitapların basımını ve yayılmasını büyük ölçüde kolaylaştırmış, bilginin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bilgisayarların ve internetin ortaya çıkışı yayıncılıkta devrim yaratan önemli aşamalardan olmuştur. Dijitalleşme, kitapların depolanması, dağıtılması ve erişilmesi konusunda yeni olanaklar sunmuştur. Ayrıca akıllı cihazların yaygınlaşması, kitap okuma deneyimini daha da çeşitlendirmiştir. Bu teknolojik gelişmeler, kitap formatlarının da değişmesine yol açmıştır. Kitaplar artık sadece basılı değil, e-kitap ve sesli kitap gibi dijital formatlarda da karşımıza çıkmaktadır.

E-kitap, 1900'lerin ortalarında dijitalleşme ve teknolojik ilerlemelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve günümüze kadar önemli değişikliklere tanıklık etmiştir. Gerekli yazılım ve donanımın geliştirilmesiyle e-kitaplar dijital ortamda erişilebilir hâle gelmiş, bu da kitaplara farklı bir ulaşım deneyimi sunmuştur. E-kitaplar, kolay taşınabilirlikleri, anında erişim imkanları gibi birçok avantaja sahip olsalar da, özellikle Türkiye pazarında yayıncılar tarafından beklenen ilgiyi görmemiştir. Yayıncılar, geleneksel kitapların yerini tam anlamıyla alamaması ve dijital korsanlık gibi nedenlerle e-kitaplara daha temkinli bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu durum, e-kitapların Türkiye'de yaygınlaşma sürecinde bazı zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur.

Sesli kitabın kökeni ise Antik Yunan ve Roma'da yüksek sesli bir şeyler okumaya kadar götürülse de 1857 yılında sesin kaydedilmesi sesli kitabın miladı olarak sayılabilir. Sonrasında teknolojinin gelişmesi ve dijitalleşmenin ortaya çıkmasıyla sesli kitap kavramı da yaygınlaşmaya başlamıştır. Fakat ilk sesli kitaplar görme engelli insanlar için üretilmiş, zamanla daha geniş bir kitleye ulaşmış ve 1990'larda endüstri standardı hâline gelmiştir. Bu tarihten itibaren sesli kitapların yayıncılığı ve dağıtımı büyük ölçüde dijital platformlar üzerinden yapılmaya

başlanmıştır. Bu gelişme, sesli kitapların popülarlığının artmasına ve erişilebilirliğinin genişlemesine yol açmıştır. İnternetin ve dijital medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, sesli kitaplar daha kolay erişilebilir hâle gelmiş ve çeşitli cihazlarda dinlenebilir olmuştur. Sesli kitapların yaygınlaşması, yayıncılık sektörünün şekillenmesinde de etkili olmuş, yeni pazarlar ve fırsatlar yaratmıştır. Sesli kitap yayıncılığı sayesinde yayıncılar bu sürece adapte olmak için uğraşmış ve yeni iş süreçleri ortaya çıkmış, yeni aktörler bu sektöre dâhil olmuştur. Basılı kitaba göre yeni bir kavram ve format olan sesli kitap gelişmeye devam etmekte, bu alanda çalışmalar sürmektedir.

Sesli kitap popüler olmaya başlayınca akademik çalışmalarda da yer almaya başlamıştır. Bu alana farklı paydaşların dahil olması, teknolojinin değişimi, yayıncılık sektörünün dinamik yapısı, her geçen gün değişen sosyal, ekonomik vb. koşullar bu alandaki literatür eksiğinin ivedilikle giderilmeye çalışması ve konunun araştırılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda şu noktalar amaçlanmıştır:

i) Şu ana kadar Türkiye’de yapılan sesli kitapla ilgili çalışmalar az olduğu, sesli kitap yayıncılığı alanında ise bilimsel çalışmalar olmadığı için bu tezde söz konusu literatür eksikliğine yönelik olarak betimleyici bir çalışma yapmak, bu doğrultuda sesli kitap yayıncılığı odağında sektör paydaşlarına yer vermek, sesli kitap yayıncılığının süreçlerini anlatmak, Türkiye’de sesli kitap pazarına değinmek ve veriler sunmak,

ii) Kitabın dijitalleşmesiyle birlikte dijital kitapların (e-kitap ve özellikle sesli kitabın) mevcut durumunu öğrenmek, sesli kitabın yayıncılığı nasıl etkilediği ve değiştirdiği, sesli kitapla ilgili ortaya çıkan kavramların neler olduğu ve kitap formatları üzerinden hangi tartışmaların yapıldığını ortaya koymak,

iii) Sesli kitabın ilerde nasıl değişeceğini, bu konuda öngörülerin neler olduğunu ve dijital kitabın basılı kitabı nasıl etkilediğini belirlemek.

Bu amaçlar doğrultusunda, sektör paydaşlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanarak nitel araştırma yapılan bu tezde e-kitabın aksine sesli kitabın yayıncılık sektörüne farklılık ve canlılık getirdiği, yayıncılıktaki iş süreçlerini değiştirdiği, yeni iş alanları açtığı fakat henüz basılı kitabın yerini alamayacağı ve yayıncılıkta öncelikli format olarak yer alması için daha erken bir dönemde olduğu, Türkiye’de sesli kitap yayıncılığının şu anda gelişim aşamasında bulunduğu iddia edilmektedir.

Tezin amaçları ve iddiası göz önünde bulundurularak sektör paydaşlarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeyle yapılacak nitel bir araştırma tasarlanmış, uygulanmış ve sonuçta araştırma sürecinin anlatımı ve bulguların değerlendirmesi için oluşturulan bu tez metni üç bölüme ayrılmıştır.

“Kitabın ve Yayıncılığın Doğuşu ve Gelişimi” adlı birinci bölümde kitabın doğuşu, yazı için kullanılan malzemeler, matbaanın icadı anlatılacaktır. Daha sonra gelişen teknolojiyle birlikte kitabın ticarileşme ve yayıncılığın ortaya çıkışına odaklanılacak, dünyada ve Türkiye’de yayıncılık sektörü geçmişten günümüze ele alınarak sayısal verilerle süreçteki dijitalleşme öncesi ilerleme ifade edilmeye çalışılacaktır.

Tezin ikinci bölümde ise dijitalleşme ve kitap formatındaki değişikliklere odaklanılacaktır. Bu bölümde öncelikle dijital teknolojiler üzerinde durulup bilgisayar ve internetin ortaya çıkışıyla dijitalleşmenin hayatımızdaki yarattığı değişiklikler anlatılacaktır. Daha sonra, dijitalleşme süreci kitabın dijitalleşmesi özelinde ele alınarak dijital kitap formatları olan e-kitap ve sesli kitaptan bahsedilecektir. Bu formatların her birinde sırasıyla nasıl tanımlandığına, tarihsel gelişimine, pazarına, avantajları ve dezavantajlarına değinilecektir. Bu bölümde son olarak da hem dünyada hem Türkiye’de e-kitap ve sesli kitap alanında yapılan önceki bilimsel çalışmalar verilecektir.

Üçüncü bölümde ise bu tezin metodolojisinden bahsedilerek araştırma yöntemi, örnekleme ve sınırlılıklarına yer verilecektir. Araştırma bulguları sunulacaktır. Bu araştırma çalışması için sesli kitap sektöründeki üç önemli paydaşla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır: i) sesli kitap platformları, ii) sesli kitap üreticisi ve yayıncısı iii) yayınevlerinin yer aldığı örneklemden 14 kişiyle görüşülmüştür. Bu tezde, sektör bir bütün düşünülmüş, sesli kitaba dair geniş bir paydaş görüşü ve değerlendirmesi sunulacaktır.

Sonuç bölümünde ise bahsedilen amaçlar doğrultusunda ulaşılan ve üçüncü bölümde verilen bulguların bir değerlendirilmesi ve tartışması yapılacaktır. Ayrıca ileride yapılacak çalışmalara rehberlik edebilecek öneriler sunulacaktır.

Bu tez çalışmasına ait bulguların, yayıncılar başta olmak üzere tüm sektör paydaşlarına ve ayrıca Türkiye'deki bilimsel literatüre katkı sağlaması, ülkemizde sesli kitap yayıncılığı hakkında farkındalık yaratma ve gelecekteki çalışmalara vizyon oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

1. BÖLÜM: KİTABIN VE YAYINCILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Kitabın ve yayıncılığın tarihi, insanlık tarihindeki en önemli kültürel ve teknolojik dönüşümlerden birini temsil eder. Kitapların sadece içeriğiyle değil, aynı zamanda biçimiyle de sürekli evrim geçirdiği, toplumsal gelişmelerle iç içe geçmiş ve yayıncılık sektörünün temelini oluşturan bir süreç görülmektedir. Bu süreçte, kitapların ve yayıncılığın geçmişten günümüze kadar olan doğuşu ve gelişimi, medeniyetlerin gelişimine paralel bir şekilde ilerlemiş ve sürekli olarak yeni boyutlar kazanmıştır. Bu bölümde kitabın doğuşu ve tarihçesinden bahsedilecek yazı yazmak ve kitaplar için hangi mecraların kullanıldığına bakılacaktır. Sonrasında matbaanın icadıyla birlikte kitabın ticarileşme ve yayıncılığın ortaya çıkışına odaklanılacaktır. Bu bölümün sonlarında ise dünyada ve Türkiye’de yayıncılık sektörü geçmişten günümüze ele alınacaktır.

1.1. Kitabın Tarihçesi

Kitabın doğuşu; insanlık tarihinde bilginin, kültürün ve hikâye aktarımının temel noktalarından birini oluşturmuştur. İnsanlık, iletişim kurma ve bilgiyi kaydetme ihtiyacını keşfettiğinde, yazının ve kitabın ortaya çıkışı büyük bir dönüm noktası olmuştur. Yazılı metinlerin ve kitapların hayatımıza girmesi, bilgi ve kültürün daha geniş kitlelere ulaşmasını ve kalıcı bir şekilde korunmasını mümkün kılmıştır.

Kitap bugünkü formuna gelene kadar uzun yıllar geçmesi ve büyük değişimler geçirmesi gerekmiştir. Gerçek anlamda kitabın ilk dayanağı odundur. Yunancada “biblos” ve Latince’de “liber” olarak adlandırılan kitap, aslında “ağaç kabuğu” anlamına gelen bir terimden türetilmiştir. Aynı şekilde, Çin kültüründe de “kitap” kelimesi yazı ve işaretler anlamında kullanılır ve ağaç ya da bambu tabletlerini ifade etmektedir (Labarre, s. 8).

Antik Çağ'da ve Roma'da yazı yazmak için birçok farklı malzeme kullanılmıştır. Bu malzemeler arasında ağaç, kil tablet, taşlar, madenler, keten, fildişi, kemik, hayvan kabuk ve organları, papirüs ve parşömen bulunmaktadır. Tüm bu malzemeler, yazılı ifadenin temelini oluşturmuş ve o dönemin insanları, ellerine geçen her türlü materyali yazmak için kullanmışlardır ve kitabın evrimi, yazının ve bilginin saklanması için kullanılan malzemelerin gelişmesiyle birlikte ilerlemiştir.

1.1.1 Yazı Mecralarının Evrimi

1.1.1.1. Ağaç

İnsanlar, yazıyı icat etmeden önce bilgileri ve iletileri ağız yoluyla nesilden nesle aktarıyorlardı. Yazının icat edilmesiyle ağaçlar, erken dönemlerde yazı malzemesi olarak kullanılan önemli bir kaynak olarak görev almış, yazının gelişmesine ve bilgi kaydedilmesine olanak sağlayan temel malzeme ve ortam olmuştur. Ağaçların yaprakları ve kabukları, ağaç levhalar kullanılan ağaç malzemelerinden bazılarıdır. Ayrıca bölgeden bölgeye kullanılan ağaç çeşidi de değişiklik göstermektedir. Günümüzde de kâğıdın ağaçtan yapıldığı düşünülürse kitap için ağaç hammaddesi önemli bir yer kaplamaktadır ama şöyle bir gerçek de vardır, teknolojinin gelişmesiyle birlikte, bilgiler dijital ortamlarda kaydedilmekte ve ağaçlar daha az kullanılmaktadır. Bu nedenle, yazının evrimi ve teknolojiye ilerlemeler, ağaçların önemini yazının doğuşundaki rollerinden uzaklaştırmıştır. Bunun yanında çevre bilincinin artması ağaç kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir.

1.1.1.2. Kil Tabletler

Kil tabletler, yazının doğumunda ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Antik çağlarda, kil tabletler, önemli bilgilerin ve belgelerin kaydedildiği ve muhafaza edildiği ana araçlardan biri konumunda yer almaktadır. Tarihte ilk defa Mezopotamya'da ortaya çıkan çivi yazılı kil tabletler, kitabın ilk formunu oluşturur.

İlk yazılı belgelerin kaydedilmesi ve saklanması için kullanılan kil tabletler, bilginin daha kalıcı bir şekilde korunmasına olanak tanımıştır. Sözlü iletişimin sınırlarını aşarak yazılı metinlerin oluşturulmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu da bilginin daha uzun vadeli saklanması ve paylaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca kil tabletler, iletişim ve haberleşmenin gelişmesinde de etkili olmuştur. Kil tabletler üzerine yazılan idari yazışmalar, kanunlar, fermanlar ve diğer resmi belgeler bulunmaktadır. Kil tabletler aynı zamanda eğitim ve kültürel aktarım için önemli araçlar olmuştur. Dini metinler, mitolojik hikâyeler, tarih yazıları ve daha birçok kültürel metin, kil tabletler üzerine kaydedilmiştir. Bu tabletler, bilgi ve kültürün nesilden nesle aktarılmasında merkezi bir rol oynamıştır.

Kil tablet, killi topraktan yapılmıştır. Bu toprak, kum, balçık ve bitkisel topraktan oluşan özlü bir malzemeden üretilmiştir. Mezopotamya gibi bölgelerde, taş ve ağaç malzemesinin sınırlı olması nedeniyle uygun kil malzemesi tercih edilmiştir. Aynı topraktan yapılan tuğlaların inşaat ve diğer işlerde tercih edilmesi gibi kil tabletin de kolay kolay zarar görmemesi ve özellikle pişirilenlerin yok olmaktan kurtulma şansı, onun yazı malzemesi olarak tercih edilmesini sağlamıştır (Yıldız, 2021, s.9-10).

Kısaca özetleyecek olursak kil tabletler, önemli bilgilerin ve belgelerin kaydedilip taşınabildiği ve dayanıklı yazı yüzeyleri olan materyallerdir. Yazının gelişiminde ve bilginin aktarılmasında büyük bir rol oynamıştır.

1.1.1.3. Papirüs

Nil Nehri çevresinde yetişen papirüs yazı yazmak için en etkili ve önemli malzemelerin başında gelmektedir. İlk olarak MÖ 3000 yıllarında Mısır'da bulunmuş ve kullanılmaya başlanmıştır.

Papirüs kâğıt, bazı işlemlerden geçirilerek papirüs bitkisinin özünden elde edilmektedir. Bu özler, boyuna yani uzun şeritler ve enine yani kısa şeritler olarak düzenlenip sıralanmaktadır. Hamur ve zank gibi yapışkan bir madde bunların üzerine sıvanmakta ve bu da özlerin birbirine yapışmasını sağlamaktadır. Aynı genişlikteki şeritler, boylamasına sıralanır ve bir levha oluşturur. Bu levha, bir öncekine dikey olarak yerleştirilir. Bu sıralama işlemi, papirüs kâğıdının yapısını oluşturur. Hazırlanan papirüs levhalar güneşte kurutulur. Ardından, düzgün ve sert taşlar kullanılarak cilalanır. Bu işlem, papirüs kâğıdının düzgün ve yazmaya uygun hale gelmesini sağlar. Papirüs kâğıdı, uzunluğuna yerleştirilen şeritler yüzeyin tersini, genişliğine yerleştirilenler ise yüzeyin düzgün tarafını oluşturur.

Birden fazla sayıda olan ve bir araya getirilen Papirüs sayfalarına “volumen” ardından “kodex” denilmiştir. Mısırlıların keşfi olan papirüsler, ilk olarak Lübnan’ın Biblos kentine ihraç edilmiş buradan da Avrupa’ya satışı yapılmıştır. Avrupalılar kitap ithalatını Biblos kentinden gerçekleştirdiklerinden ötürü bu papirüs kâğıdına “Biblos” adını vermişlerdir (Yasacı, 2019, s.5). Ancak papirüs nemli ortamlarda kolayca bozulup aşındığı için dezavantajı da vardır ama bu kullanılmasını etkilememiştir.

Eski çağ boyunca kullanılan papirüs kâğıdı, fetihler sonucu geniş bir alana yayılmıştır. 9. yüzyıldan sonra da kullanımı sonlanarak tarihteki yerini almıştır. Kısacası papirüsün yazının ve kitabın doğuşunda oynadığı rol, yazılı kültürün temelini oluşturmuş ve insanlığın bilgi ve kültürel mirasının aktarılmasında önemli bir adımı temsil etmiştir.

1.1.1.4. Parşömen Kâğıdı

Parşömen kâğıdı yapımı için genellikle koyun, keçi veya dana derileri kullanılmaktadır. İlk adım, bu derilerin kıllarından arındırılması ve temizlenmesidir. Temizlenen deriler, özel bir işlemle kireçlenir. Kireçleme, derinin tüy köklerini yok etmek ve daha ince hâle getirmek için kullanılmaktadır. Kireçleme işlemi sonrasında

deriler güneşte kurutulur. Ardından, deriler gerdirilir ve düzgün bir yüzey elde etmek için cilalanır. Bu süreçler sonucunda elde edilen malzeme, yazı için kullanılan dayanıklı bir yüzey olan parşömen kâğıdını oluşturur.

Parşömen kâğıdı ilk olarak Bergama topraklarında kullanıldığı bilinmektedir. Parşömenin Bergama’da yapılmasının hikâyesi de aslında Bergama’da bulunan kütüphanenin çok büyümesini ve bu durumu çekemeyen İskenderiye Kütüphanesi sahibi Mısırlılar tarafından yazı malzemesi olarak gönderilen papirüsün, Bergama’ya gönderiminin yasaklanması üzerine icat edilerek geliştirildiği şeklindedir (Bayramoğlu ve Yılmaz, 2018, s.243).

Bu yazma malzemesi, özellikle papirüsün kullanılmadığı bölgelerde onun yerine kullanılmıştır. Bergama Krallığı gibi bölgelerde Parşömen üretiminin başlaması, yazılı kültürün gelişimine ve kütüphanelerin zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Bergama Krallığı'nın parşömen üretimine başlaması, bu bölgenin yazılı kültürde bağımsızlığını kazanmasına ve kitap üretimini teşvik etmesine yardımcı olduğu söylenebilir. Parşömenin yerini zamanla kâğıt almış olsa da parşömenin yazının ve kitabın doğuşundaki önemi ve katkısı göz ardı edilemez.

Günümüzde parşömen kâğıdı, özellikle sanatsal ve dekoratif amaçlar için kullanılmaktadır. Kaligrafi ve ressamlık gibi sanat dallarında tercih edilen parşömen, özel ve estetik bir yazı yüzeyi sunar. Ayrıca bazı tarihi ve kültürel etkinliklerde kullanılan belge ve sertifikaların hazırlanmasında da parşömen kâğıdı tercih edilebilir. Ancak genel olarak günlük kullanımda parşömen yerine kâğıt tercih edilmektedir çünkü kâğıt daha ekonomik ve kolay elde edilebilir bir yazma malzemesidir.

1.1.1.5. Kâğıt

Hafif, esnek, güçlü ve ucuz olduğu için artık her dilde yazı yazmak ve mesaj basmak için evrensel olarak kullanılan kâğıt, yazmak için değil, paketlemek için icat edilmiştir. Yazmaya uygun olduğunun keşfedilmesi uzun yıllar almıştır (Bloom, 2001, s.17). Kâğıda dair en eski kalıntılar Çin'e dayandırılmaktadır. Kâğıdın mucidi olarak kaynaklarda MS 105 yılında kendi kâğıt yapma tekniğini geliştiren Çinli saray görevlisi Tsai Lun gösterilmektedir. Tsai Lun özellikle dut ağacının yapraklarını küllü suyla beraber kaynatıp dövdükten sonra bir hamur elde etmekte, bu hamuru da bir zemine yayıp serdikten sonra kurutarak kâğıdı bulduğu söylenmektedir. Tsai Lun'un kâğıdı keşfetmesinden bu yana kâğıt yapım tekniği temel olarak aynı kaldığı söylenebilir. Ancak günümüzde bu işlemler genellikle makinelerle yapılır ve bu da sürecin daha hızlı ve verimli olmasını sağlar.

Kâğıdın icadından sonra kâğıt ticaret yolları üzerinden ve savaşlar sonucunda Arap ve İslam ülkelerine yayılmıştır. Özellikle Talas Savaşı ile birlikte kâğıt Semerkant'ta görülmeye başlanmış, böylelikle ilk defa Çin dışına çıkmıştır. İlk kâğıt fabrikasına ise Bağdat'ta rastlanmaktadır ve bu fabrika Harun Reşit tarafından kurulmuştur.

Arapların Endülüs'e geçmesiyle birlikte İspanya'ya oradan da Avrupa'ya yayılmıştır. Kâğıt İspanya'da 1100, İtalya'da 1279, Fransa'da 1348, Almanya'da 1390, İngiltere'de 1495 ve Amerika'da da 1690 yıllarında üretilmeye başlanmıştır. Avrupa'da, kâğıt yapımının gelişmesi kitap üretimini artırmış ve kitaplar daha erişilebilir hâle gelmiştir.

Bununla birlikte kâğıt gerek bir meta olarak gerekse üretim tekniği açısından, asıl gelişmesini Avrupa'da ve kapitalizmin gelişmesine paralel olarak ortaya koymuştur. Temelde merkantil kültür (tüccar kültür) olmak üzere, matbaanın icadı, okuma alışkanlığının gelişmesi ve kâğıdın ulusal-uluslararası ticaretin önemli bir ögesi oluşu, kâğıdın ve kâğıt üretiminin gelişmesini belirlemiştir (Kocabaşoğlu,

1979, s.109). Kâğıttan sonra matbaa icadıyla bilginin ve kültürün daha yaygın olarak yayılmasına ve kitapların daha geniş kitlelere ulaşmasına katkı sağlamıştır.

Günümüzde ise dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte kitapların elektronik formatta da yaygınlaşması, bilgi ve kültürün daha hızlı ve kolay bir şekilde erişilebilir hâle gelmesini sağlamıştır. E-kitaplar ve sesli kitaplar, kâğıt kitaplara alternatif olarak sunulmuş ve dijital çağın gereksinimlerine uygun bir şekilde bilgi ve kültürün yayılmasına katkı sağlamıştır. Bu da geleneksel yayıncılığın yanında dijital yayıncılığın gelişmesine yol açmıştır. Kâğıt ve dijital teknolojilerin birlikte kullanıldığı bu dönemde, bilgi ve kültürün erişilebilirliği ve yayılması daha geniş kitlelere ulaşmıştır.

1.1.2. Matbaanın İcadı ve Geleneksel Kitabın Doğuşu

Basım alanında ilk ilerlemeler de tıpkı kâğıtta olduğu gibi Uzak Doğu'da başlamıştır. İlk matbaa MS 593 yılında Çin'de kurulmuş, Çinliler ahşap bloklar ya da bakır levhalar üzerine resim ve metinleri oymuş ve bunları kâğıt üzerine basmışlardır. Çinliler ilk basılı gazeteyi 713 yılında Tang Hanedanlığı döneminde Jing Bao adıyla çıkarmaya başlamışlardır. Bu baskı Çin'den Kore'ye yayılmış ve oradan da Avrupa'ya kâğıt gibi ulaşmıştır.

Bir dönüm noktası olarak görülen ve metal harflerle basım tekniği yaparak matbaanın mucidi olarak bilinen Gutenberg ile basım daha profesyonel ve kaliteli olarak yapılmaya başlanmıştır. Gutenberg, basılacak bir kitap için büyük miktarda bakır veya ahşap blokların kesilip oyma işlemi gerektiren geleneksel blok baskı yöntemini kullanmak yerine, daha pratik bir yaklaşım geliştirmeyi tercih etmiştir. O dönemde bakır veya ahşap blokların hazırlanması için hem çok zaman alıcı hem de maliyetli bir süreç gerekmektedir. Ayrıca bir kez kullanıldıktan sonra bunları tekrar kullanmak veya değiştirmek de oldukça zordur. Gutenberg, bu sorunları çözmek ve daha hızlı, esnek ve ekonomik bir kitap basma yöntemi geliştirmek için hareketli yazı ile baskı sistemini, yani tipografiyi yaratmıştır. Tek tek harflerden veya

karakterlerden oluşan bu sistem, sayfaları basmak için tekrar kullanılabilen metal matrisler veya harf kalıpları içermektedir. Bu, her kitap sayfasının yeniden tasarlanmasına gerek olmadan kitapları basmayı kolaylaştırmıştır. Gutenberg'in bu yenilikçi yaklaşımı, matbaa teknolojisinin devrim niteliğinde gelişmesini sağlamış ve kitaplar bu sayede daha erişilebilir bir hâle gelmiştir. Hareketli yazı ile baskı, bilginin ve kültürün daha geniş kitlelere ulaşmasını ve kitap üretimini dönüştürmüştür. Gutenberg'in bu buluşu, kitap basımının geleceğini şekillendiren kilit bir adım olmuştur.

Gutenberg bu matbaa makinesiyle ilk defa İncil basmıştır ve bu İncil ya da Kutsal Kitap günümüze kadar ulaşan ilk eksiksiz ve hareketli yazıyla basılan kitap olma özelliği de göstermektedir.

Gutenberg'in matbaayı icat etmesinden sonra matbaacılık da ilerleme katetmiştir. Gutenberg'in borcu yüzünden onun bütün matbaacılık mallarına el koyan Fust, damadı Schöffer ile matbaacılığın gelişmesinde rol oynamışlardır. Onlar da bu matbaada Mainz Psalteri'ni basmıştır. Bu eser de İncil gibi matbaanın ilk dönemlerinde üretilen ve Avrupa'da hareketli yazı tipiyle basılan en eski eserlerden biri olarak önemli bir yere sahiptir. Mainz Psalteri'nin önemli özelliklerinden biri, çok renkli baskının ilk deneysel bir örneği olmasıdır. Renkli baskı, her sayfanın üzerine birden fazla rengin kullanılması anlamına gelmektedir. Bu, o dönemin basımevlerinde oldukça karmaşık bir süreçtir. Her sayfanın çıkarılabilir tuşlarına ayrı harf ve dekoratif öğeler yerleştirilerek renkli baskı yapılmıştır. Bu, Mainz Psalteri'nin her sayfasında süslemelerle birlikte metinlerin farklı renklerde basılmasını sağlamıştır.

Gutenberg'in icadı, matbaanın hızla yayılmasına neden olmuştur. İlk elli yıl içinde, matbaalar Almanya'dan yayılarak Hollanda'ya, İtalya'ya, Polonya'ya ve Fransa'ya kadar birçok ülkeye ulaşmıştır. Matbaacılık Güney İspanya'dan İsveç'e ve Sicilya'dan İngiltere'ye kadar uzanan devasa bir coğrafyada hızla yayılmıştır. Bu yayılma hızı dikkat çekicidir. Ancak bu dönemde matbaaların çoğu kısa ömürlü

olmuştur. 250'den fazla yerde matbaalar açılmış, ancak rekabet oldukça yoğun hissedilmiştir. Yeni teknolojiye duyulan ilgi, birçok girişimcinin matbaacılık işine girmesine neden olmuştur. Daha sonraki matbaacılar Gutenberg'in uzun deneme-yanılma dönemini yaşamak zorunda kalmasalar da bu teknolojiye ilk yatırımın oldukça büyük ve maliyetli olduğunu fark etmişlerdir (Childress, 2008, s.106-107).

Bu dönem matbaanın farklı yerlere yayılmasıyla birçok dilde eser ortaya çıktığı görülmüştür. 8 milyona yakın eser basıldığı düşünülmekte ve ilk kitabın Latince basılmasına rağmen matbaanın farklı ülkelere yayılmasıyla yerel dillerin yeni baskılarda yer aldığı görülmektedir (Crompton, 2004, s.22). Bu yeni matbaa teknolojisinin yayılmasıyla birlikte Avrupa toplumu üzerinde hızlı ve güçlü bir etki de yaratmıştır. Bu teknolojinin sağladığı daha yüksek üretim kapasitesi, kitap ticaretini tamamen değiştirmiştir. Daha önce ısmarlama olarak yapılan ve el yazması olarak basılan kitaplar yerelden çıkarak basılı kitapların geniş kitlelere ulaştığı uluslararası bir pazar hâline gelmiştir. Ayrıca kitap ticareti de bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Artık farklı yerlere kitaplar kara ya da deniz üzerinden taşındığı görülmektedir. Bu da hem matbaa teknolojisindeki gelişmelerin hem de farklı dillerle birlikte kültürlerin de yayılmasını sağlamıştır.

Matbaanın çok fazla değişiklik göstermeden ilerlemesi 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. 1800'lü yılların başında buhar gücüyle çalışan baskı makinelerinin bulunmasıyla birlikte matbaacılık da gelişme göstermesini sürdürmüş ve işler daha pratik bir hâl almıştır.

1884 yılında Alman mucit Ottmar Mergenthaler tarafından linotip makinesi icat edilmiştir. Bu icat, matbaa sektöründe devrim niteliğindedir çünkü elle harf dizmek yerine metal harflerin otomatik olarak düzenlenmesini sağlamaktadır. Linotip makinesi, metinlerin çok daha hızlı bir şekilde basılmasını kolaylaştırmıştır. Linotip baskı teknolojisi, 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar matbaalarda yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde gazeteler, dergiler, kitaplar ve diğer baskı malzemeleri linotip makineleri kullanılarak basılmaya başlanmıştır. Linotip

baskı, matbaacılık tarihinde önemli bir adım olarak kabul edilir ve büyük ölçüde baskı endüstrisini dönüştürmüştür.

Bilgisayarın ABD’de icadıyla birlikte ise matbaacılık zirve noktasına ulaşmış ve her şey daha da çok kolaylaşmıştır. 1980’lerde kişisel bilgisayarlar daha yaygın hale gelmiştir. Bu, masaüstü yayıncılığının yayılmasında kritik bir adımdır. Grafik tasarım yazılımları ve masaüstü yayıncılık programları bu dönemde daha erişilebilir olmuştur. Bununla birlikte lazer yazıcılar, yüksek kaliteli baskı sağlamak için masaüstü bilgisayarlarla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bu yazıcılar, daha profesyonel görünümlü belgelerin ve grafiklerin basılmasına olanak tanımıştır. Ve günümüzde de kullanılan dijital baskı makineleri, geleneksel baskı makinelerine kıyasla daha hızlı ve daha esnek bir baskı süreci sunmaktadır. Bu, küçük işletmelerin ve bireylerin bile küçük miktarlarda baskı yapmasını kolaylaştırmıştır.

Kısacası dünyanın tüm büyük icatları arasında matbaacılık en kozmopolit ve uluslararası olanıdır (Carter, 1955, s.243). Farklı kültürler ve coğrafyalar arasında birçok katkı ve ilerleme görülmüştür. Çin’de kâğıdın icat edilmesi ve en erken matbaa denemelerinin yapılmasıyla başlayan serüven Uzak Doğu’dan Anadolu’ya, oradan da Avrupa’ya yayılmış ve Avrupa’da geliştirilerek farklı tekniklerin de bulunmasıyla ve en son da bilgisayarın icadına kadar devam etmiştir. Günümüzde kullandığımız yöntemde hemen hemen tüm coğrafyaların ve ülkelerin katkısı bulunmaktadır.

Gutenberg’in matbaayı bulmasıyla birlikte toplumda bazı değişimlerin söz konusu olduğunu savunan McLuhan, dünyanın sözlü kültürden yazılı kültüre doğru evrim gösterdiğini haber medyasının da aynı durumda yazılı kültürden elektronik kültüre evrildiğini savunmuştur (Varol ve Varol, 2019, s.137). McLuhan'a göre matbaanın icat edilmesiyle kitaplar, düşüncelerin yazıya aktarılarak yayılmasını ve bilginin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bu durum, sözlü kültürün baskın olduğu dönemden yazılı kültürün baskın olduğu bir döneme geçişi temsil etmektedir.

1.2. Dünyada Yayıncılık Sektörü

1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Yayıncılık Sektörü

Kitap yayıncılığının matbaanın icadıyla başladığını söyleyebiliriz. Matbaanın tarihsel gelişimine bakıldığında özellikle çeşitli bölgelerdeki ilk baskıların kutsal metinlere dayandığı görülmektedir. Baskı konusunda geliştirilmiş herhangi bir yeni teknoloji veya tekniğin ilk kullanımı sıklıkla dini ve kültürel metinlerin üretimi için olmuştur; buna matbaa da dâhildir. Çin, özellikle Budist metinlerin basımıyla matbaa teknolojisini kullanmaya başlamıştır. Japonya ise kitap basımında yüksek mükemmellik derecesine ulaşmadan önce ilk olarak Budist metinler basmıştır. Orta Asya'da da yine dini içerikli Budist metinler görülmektedir. Mısır'da ise matbaanın ilk kullanımı Kuran ayetleri ve duaların basımı için olmuştur. Avrupa'daki matbaanın erken döneminde de İncil ve dini metinler üretilmiştir.

Gutenberg'in matbaa tekniği ile basılan ve hareketli metal harf kalıplarıyla üretilen ilk büyük kitap da İncil'dir. Gutenberg, 1452'de matbaasında basılan bu İncil için oldukça büyük bir çaba harcamıştır. İncil, yaklaşık 1300 sayfa uzunluğundadır ve tüm bu sayfalar için 300 ayrı harf bloğu kullanılmıştır. Ayrıca bu İncil, her sayfasında 42 satırlık metin içeren Gotik tipte basılmıştır. Dolayısıyla matbaa teknolojisinin ilk dönemlerinde dini metinler, kutsal kitaplar ve dini resimlerin basımı için kullanılması oldukça yaygın olduğu söylenilebilir. Ancak bu, zamanla matbaanın daha geniş bir kullanım alanına sahip olmasına ve farklı türlerde metinlerin basımına yol açmıştır. Matbaanın ilk yıllarında, basılı kitap üretiminin tüm işlevleri genellikle bir araya getirilmiş, zımba ve dizgilerin kesilmesi, presin işletilmesi ve bitmiş ürünün satışı aynı firma bünyesinde gerçekleştirilmiştir (Finkelstein ve McCleery, 2012, s.47). 1480'lere gelindiğinde kitap piyasası daha fazla organize olmaya başlamış ve ticaret büyümüştür. Bu dönemde, Johann Koberger ve ailesi gibi büyük ölçekli kitap satıcıları önemli rol oynamıştır. Koberger, kitap basımı ve dağıtımında büyük bir oyuncu hâline gelmiştir. Johann Koberger, Almanya'nın Nuremberg şehrinde bir matbaa işletmekte ve büyük miktarlarda kitap

basılmaktaydı. Koberger, kitap üretimini artırarak daha fazla insanın kitaplara erişimini sağlamıştır. Koberger aynı zamanda dünya çapında kitap ticareti yapan ilk uluslararası kitap satıcılarından biridir. Bu, o dönemde kitapların uluslararası düzeyde yayılmasına ve ticaretine olanak sağlamıştır. Koberger'in yanında özellikle Gutenberg'in matbaasından öğrenim gören ve bu yeni teknolojiyi başka bölgelere taşıyan matbaacılar, Almanya başta olmak üzere farklı ülkelere de yayılarak kitap yayıncılığının başlamasında öncü olmuşlardır. Yani ilk matbaacılar, matbaacı, yayıncı ve kitap satıcısı rollerini bir arada yürütmüştür. Kitap basımının giderek artan bir şekilde farklı içerikte ve kapsamlı metinler için kullanılması, Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin gelişimini de hızlandırmıştır.

Ayrıca bu dönemde birçok pazar yeri kitap ticaretinin yoğunlaştığı bir yer hâline gelmiştir. Panayırlar, kitap tüccarları ve matbaacılar için önemli iş fırsatları sunmaktadır. Diğer faktörler de buna yardımcı olmuştur: Düzenli olmaları, hesapların dengelenmesi ve borçların ödenmesi için ve orada bulunan boyacılar ve dizgicilerden ekipman satın almak için uygun hâle getirmiştir. Bu toplantılar ortak sorunların tartışıldığı, yeni yayınların duyurulduğu ve diğer kitapçıların aynı kitapları yayınlamayı planlayıp planlamadıklarının kontrol edildiği bir forum olmuştur ve düzenli iş bağlantıları kurmayı mümkün kılmıştır (Febvre ve Martin, 1976, s.226). Bu fuarların en önemlilerinin başında da Lyon, Frankfurt ve Paris gelmektedir.

16. yüzyılda meydana gelen Reform hareketlerinde matbaanın ve basılan kitapların etkisi çok büyüktür. Martin Luther, Reform hareketinin önde gelen figürlerindendir ve Protestanlık mezhebinin kurucularından biridir. Luther, özellikle 1522 ve 1534 yılları arasında Kutsal Kitap'ın (Eski ve Yeni Ahit) Latince'den Almancaya çevirisini gerçekleştirmiştir. Bu, Luther'in Almanya'da ve diğer Almanca konuşulan bölgelerdeki insanların Kutsal Kitap'ı kendi ana dillerinde okumalarını sağlamak istemesinin bir sonucudur. Luther'in bu çevirisi, Almanca konuşulan halk arasında İncil'i daha erişilebilir hâle getirmiş ve Protestanlık hareketinin yayılmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda bu dönemde matbaa teknolojisinin kullanımı, bu çevirilerin daha geniş bir kitleye yayılmasına yardımcı olmuştur.

Ayrıca bu dönemde günümüze kadar gelen Cambridge University Press'in temelleri de atılmıştır. VIII. Kral Henry onayıyla Cambridge Üniversitesi kendi basım hakkını elde etmiş ve bu, üniversitenin kendi kitaplarını basmasına olanak tanımıştır. Burada basılan ilk kitap 1584 yılında *Two Treatises of the Lord His Holie Supper* olmuştur. Cambridge University Press, o günden bu yana birçok önemli akademik, edebi ve bilimsel eseri dünya genelinde yayınlamış ve üniversitenin uluslararası alanda tanınmasına katkıda bulunmuştur. Cambridge University Press, dünya çapında birçok yazarın ve araştırmacının çalışmalarını yayınlamaya devam etmektedir. Yine bu dönemde Aldus Manutius'un Venedik'teki Aldine Basımevi, tarihteki önemli basımevlerinden biridir ve matbaacılık tarihinde çeşitli yeniliklere öncülük etmiştir. 15. yüzyılın sonları ve 16. yüzyılın başlarında faaliyet göstermiş. Ayrıca Aldus Manutius, İtalyan yazı karakterlerine dayanan özgün bir yazı stili olan italik tipografiyi geliştirmiştir. Bu tipografi, bugün bile kullanılan italik yazı karakterlerinin temelini atmıştır.

Rönesans dönemi de kitap yayıncılığında önemli bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu dönemde birçok eski metin yeniden keşfedilmiş, bilimsel ve felsefi düşünce yeniden canlanmış ve bu yeni fikirlerin yayılması için kitaplar büyük bir rol oynamıştır. Dini kitapların basılması yerini daha çok sanat, bilim, edebiyat ve düşünce alanlarında basılan kitaplara bırakmıştır. Bu dönemde bilimsel çalışmalar da hız kazanmıştır. Kopernik, Galileo, Kepler ve Newton gibi ünlü düşünürler ve bilim insanları ortaya çıkmış ve bu kişilerin düşünceleri ve çalışmaları kitaplaştırılmıştır. Bu fikirler, basılan bu kitaplar aracılığıyla yayılmış ve bilimsel devrimi başlatmıştır. Rönesans dönemi, edebiyat ve sanat alanlarında da büyük ilerlemelere tanık olmuştur. Şairler, yazarlar ve sanatçılar eserlerini basarak daha büyük bir okur kitlesiyle buluşmuştur. Bu nedenle Rönesans dönemi kitap yayıncılığı, bilimsel, kültürel ve entelektüel dönüşümün merkezinde yer almış ve bilgiye erişimi büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Kısaca bu dönem, modern dünyanın temellerini atmada önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca 1724 yılında Thomas Longman Londra'da kendi yayınevi olan Longman'ı kurmuştur. Longman, bu yayınevi aracılığıyla birçok ünlü yazarın eserlerini basmış ve yaygınlaştırmıştır. Bu, Thomas Longman ve ailesinin ismini dünya çapında tanınmış bir yayıncı hâline getirmiştir. Yayınevi, günümüzde özellikle eğitim materyalleri ve öğrenim kitapları üretmekte uzmandır.

17. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemi kapsayan bir entelektüel ve kültürel hareket olan Aydınlanma Çağı yayıncılık açısından önemli bir yere sahiptir. Özellikle Avrupa'da başlayan bu düşünce hareketi dünya geneline yayılmıştır. Aydınlanma, insanın düşünme, bilme ve anlama yetisini vurgulayan bir dönemdir. Aydınlanma düşünürleri, bilginin yaygınlaştırılması ve insanların kendi düşüncelerini ve inançlarını özgürce ifade etmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Yayıncılık, Aydınlanma'nın önemli bir aracı hâline gelmiştir. Aydınlanma düşünceleri ve yeni fikirler, kitaplar aracılığıyla büyük kitlelere ulaştırılmıştır. Bu dönemde basılan kitaplar, Aydınlanma'nın temel değerlerini ve ideallerini yaymış ve paylaşmıştır. Descartes, Locke, Voltaire gibi filozofların metinleri, bu dönemin önemli kitapları arasındadır.

Kitabın görüntüsünde de bu dönemde önemli değişiklikler olmaya başlamıştır. Kitaplar 18. yüzyılın sonunda, dikişli ve üzeri yazısız kapaklı olarak satılmaya başlanmıştır. Bazı istisnalar (Imbert de La Platière'in "Galerie universelle"i) dışında, basılı kapaklar ancak 19. yüzyılın başında yerleşmişti; illüstrasyon, bu kapaklarda, zamanla yavaş yavaş yer almaya başlamıştır. (Labarre, s.94.)

1.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Yayıncılık Sektörü

Modern anlamda yayıncılığın gelişmesi ise hiç şüphesiz Sanayi Devrimi ve bu dönemde yapılan teknolojik gelişmelerin sonucu sayesinde olmuştur. Bu çağda malzeme üretimi artmış bilgi iletişimi açısından da büyük gelişim ve değişimler yaşanmıştır. Bu döneme kadar farklı yayıncılık ve matbaa anlayışları görülmekte, basılan kitaplar ve bunların kaliteleri değişmektedir. Bunun nedenlerinin başında ise şu gelmektedir: Birçok yerde ticaretin kendisi de kendi kendini düzenleyen şirketler ya da loncalar halinde örgütlenmiştir ve dışarıdan gelenleri dışlamışlardır. Bu aşamalı ayrışmanın bir sonucu olarak, matbaa uygulamaları ülkeler arasında farklılaşmaya başlamış, ancak temel teknik donanım on dokuzuncu yüzyılın başlarında "el matbaası döneminin" sonuna kadar sabit kalmıştır (Simon vd, 2017,

s.212). 1810'ların başında Friedrich König adında Prusyalı bir mucit, önerdiği motorlu baskı makineleri için destekleyici yatırımcılar bulmayı umduğu Londra'ya gelmiştir. Tasarımları arasında el presinden tamamen farklı bir makine de vardır: kâğıdı baskı yüzeyinin üzerinde yuvarlayan silindirik bir merdane içermektedir. Sponsorları onu *Times* gazetesinin sahibi John Walters ile tanıştırmıştır. Walters, König'in iki makinesini sipariş etmiş ve *Times* ilk kez 28 Kasım 1814'te buharla basılmıştır (Fyfe, 2019, s. 35). Buhar gücüyle çalışan baskı makinelerinin gelişip yayılmasıyla, matbaa işleri de daha hızlı ve daha verimli hâle gelmiştir. Kitaplar, dergiler ve diğer yayınlar daha kısa sürede basılmaya başlanmış bu da kitapların maliyetini düşürmüştür. Bunun sonucunda da kitapların daha uygun fiyatlarla satılmış ve daha geniş bir okur kitlesine ulaşım sağlanmışır. Ayrıca 1817'de günümüzün önemli yayıncılarından HarperCollins James ve John Harper kardeşler tarafından New York'ta kurulmuştur. Günümüzde de yayım hayatına devam eden yayınevi önemli yazarların ve eserlerin basımını üstlenmiş ve hâlâ da üstlenmektedir. Louis Hachette'nin 1826 yılında Hachette yayınevi kurması, Fransız yayıncılığının tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ondan 11 yıl sonra Amerikalı Charles Coffin Little ve İngiliz James Brown, Paris'te Hachette yayınevi ile iş birliği yaparak Little, Brown and Company'yi kurmuşlardır. Bu yeni şirket, hem Hachette hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde kitapların ve edebiyatın yayılmasına katkı sağlamıştır.

William Church'ün 1822'de icat ettiği harf bulma makinesi, matbaacılıkta önemli dönüm noktalarından biridir. Bu makine, basılı kelimenin daha hızlı, daha verimli ve daha ucuz bir şekilde üretilmesini sağlamıştır.  ncesinde, elle karakter yerleştirme işlemi oldukça yavaş bir süreçti, bu da basım maliyetlerini artırıyordu. Church' n makinesi ile karakterler daha hızlı ve hassas bir şekilde basılabiliyordu, bu da matbaacılığın büyümesine ve kitapların daha geniş bir kitleye ulaşmasına olanak tanı mıştır.

Diğer önemli bir gelişme ise daktilonun bulunmasıdır. Yazıyı geçirme de bu döneme kadar daha harf harf ve yavaş yavaş yapılmaktadır. Daha önceleri daktilo için çalışmalar ve denemeler olsa da 1800'l  yıllara kadar elle tutulur bir sonuç

ortaya çıkmamıştır. Daktilonun patentinin alınması ise 1868 yılında ABD’de gerçekleşmiştir ama 1 Temmuz 1874’te, dünyanın ticari olarak başarılı ilk daktilosu “Sholes & Glidden Type Writer” satışa çıkmıştır. Bu daktilo daha sonra silah yapımcısı Remington ile imzalanan sözleşme ile geliştirilmiştir (Özkul ve Çakırel, 2020, s.532). 1884 yılında linotip makinesi icat edilmesiyle de hem yazma hem de dizme işleri oldukça hızlanmıştır. *The New York Tribune* gazetesinde kullanılmıştır.

1820’lerden önce, basılı kitaplar, genellikle orta çağ scriptoria’sının el yazmalarından esinlenerek gevşek veya gevşekçe birbirine dikilmiş sayfalar hâlinde okurlara ulaşmıştır. Bu sayfalar daha sonra kitapçılar veya özel kitap alıcıları tarafından tahtadan yapılmış ve deri ile kaplanmış kapaklara ciltlenmiştir. Ancak bu durum, yayıncılar ve kitapçılar arasında daha standart ve kaliteli ciltleme yöntemlerinin geliştirilmesi gerekliliği konusunda bir farkındalık yaratmıştır. Özellikle Aldus Manutius kitaplarını standart kapaklarla satan ilk kişilerden biri olmuştur (Steinberg, s.140). Ancak bu, kitapların daha düzenli ve estetik olarak çekici bir biçimde sunulmasına yol açmış ve daha sonraki dönemlerde kitap ciltleme tekniklerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

İlk ofset baskı makinesi 1875 yılında İngiliz mucit Robert Barclay tarafından icat edilmiştir. Bu ilk ofset baskı makinesi kâğıt üzerine değil metal üzerine baskı yapmak üzere tasarlanmıştır. İlk web ofset baskı makinesi 1912 yılında Leipzig’de tanıtılmıştır. Bu, ofset baskı teknolojisinin gelişiminde önemli bir kilometre taşıdır. Bu yeni teknoloji, basım sürecini hızlandırmış ve büyük miktarlarda belge ve kitap basımını daha verimli hâle getirmiştir. Bugün hâlâ kullanılan modern ofset baskı makinelerinin prototipi olarak kabul edilmesi, bu icadın ne kadar etkili ve değerli olduğunu göstermektedir.

Yayıncılık sektöründe telif hakları önemli bir konu olduğu söylenebilir. Bu yüzden 1886 tarihli Bern Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme telif hakları ve fikri mülkiyetin uluslararası korunmasına yönelik bir anlaşmadır. Bu sözleşme, sanatçıların, yazarların, müzisyenlerin ve diğer yaratıcı profesyonellerin eserlerinin

uluslararası düzeyde korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Kitap sektörünün profesyonel hâle gelmesi ise Uluslararası Yayıncılar Birliği'nin (IPA) kurulması sayesinde olmuştur. IPA 1896 yılında Paris'te o dönemin önde gelen yayıncıları tarafından kurulmuştur. İlk amacı, dünya çapında ülkelerin telif haklarına saygı göstermesini ve (o zamanki) yeni uluslararası telif hakkı anlaşması olan “Edebi ve Sanatsal Eserlerin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi”nin düzgün bir şekilde uygulanmasını sağlamak olmuştur (IPA, 2023). Bu gibi organizasyonlar, kitap endüstrisinin düzenli çalışmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yayın dünyasındaki etik ve mesleki standartların sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Kitap ticaretinin profesyonelleşmesi, hem yazarlar hem de okurlar için daha iyi bir deneyim sağlar. Kitapların düzenli bir şekilde üretilmesi, dağıtılması ve satılması, kültürel ve bilimsel bilgiye erişimi kolaylaştırır. Bu kuruluşlar aynı zamanda yayıncılar, yazarlar ve kitapçılar arasında olumlu iş birliği ve ticari ilişkilerin sürdürülmesini teşvik etmektedir. Daha sonraki yıllarda ve günümüzde de bu tür kuruluşların sayısı artmış ve kitap endüstrisi bir standarda oturtulmaya çalışılmıştır.

Yayıncılığın artık günümüzdeki formuna yaklaşması ve daha çok modern yayınevlerinin kurulması ise 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmeye başlamıştır. Yayıncılık bu yıllara kadar daha çok matbaa genelinde, eğitim yerlerinde ve çok eskiden de dini mekanlarda yapılarak sürdürülmüştü. Ama bu özellikle 19 ve 20. yüzyıldan itibaren teknolojinin ve sanayinin gelişmesiyle birlikte iş kolları daha da netleşmeye ve yayınevleri de yeni bir alan olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlilerinin başında 1935 yılında Allen Lane tarafından İngiltere’de kurulan Penguin Books gelmektedir. Allen Lane, kitapların daha fazla insana ulaşmasını sağlamak amacıyla ucuz ve kaliteli bir kitap serisi yaratma fikrini benimsemiştir. Penguin, başlangıçta genellikle klasik eserlerin ve edebiyatın popüler kitaplarının yeniden basımıyla işe başlamıştır. Bu kitaplar, nispeten düşük fiyatları ve yüksek kaliteli baskıları ile geniş bir okur kitlesine hitap etmiştir. Ayrıca kitapların cebinde taşınabilir olması, tren istasyonlarında ve diğer halka açık yerlerde satılması, kitapların daha fazla insanın erişimine açık olmasını sağlamıştır. Penguin, zamanla farklı kategorilerde kitaplar yayınlamaya ve uluslararası bir yayıncılık şirketi hâline gelmeye devam etmiştir.

Ayrıca yayıncılığın gelişmesiyle yayıncılıktaki aktörler de daha belirginleşmiş ve profesyonelleşmiştir. Eski zamanlarda yazarlık daha kısıtlı şartlar altında gerçekleştirilmekte ve çoğu zaman bir kişinin himayesi altında yapılmakta ve onun sağladığı olanaklar sayesinde ilerletilmekteydi. Ama bu kavram da Sanayi Devrimi'yle değişmiştir ve kitap basmanın maliyeti ve siyasi baskılar da azaldıkça insanlar kendi eserlerini daha kolay yazıp basmaya başlamıştır. Ayrıca 18. ve 19. yüzyıllarda da yazarları ödüllendirmek için yazarların kitap satışlarından elde edilen gelirin yüzde 50'sini almak amacıyla yayın riskini paylaşmayı kabul ettikleri yarı kâr sistemi bulunmaktaydı (Finkelstein ve McCleery, 2012, s.76). Bu, yazarları yazmaya teşvik etmek amacıyla kullanılan bir ödül sistemidir. Yazarlar, kitapları daha fazla satıldıkça daha fazla gelir elde etmektedir. Ayrıca yarı kâr sistemi, yazarların kitaplarının ticari başarısından doğrudan fayda sağlamalarına olanak tanımaktadır. Günümüzde de yazarların kitaplardan hakları telif sözleşmeleriyle belirlenmekte ve sözleşmede belirlenen yüzdeye göre kitapların satışlarından para kazanmaktadır.

20. yüzyılda yaygınlaşan diğer aktörlerin başında da edebiyat ajansları ve kitap simsarları gelmektedir. Edebiyat ajanları ve kitap simsarlarının temel görevi, yazarları ve yayıncıları bir araya getirerek daha geniş bir kitleye ulaşmalarını sağlamaktır. Bu, yazarların eserlerini tanıtmak, yayıncılara erişmek ve telif hakları konularında yardımcı olmak anlamına gelir. Kitap simsarları 18. yüzyıl gibi erken bir tarihte İngiltere'de ilk olarak görülmüştür. Daha sonra ise ABD'de görülmeye başlanmıştır (Cottenent, 2019). Daha sonra 19. ve özellikle 20. yüzyılın başlarında çoğalmış, günümüzde ise eserlerin dünya çapında yayılması için önemli rol oynamaktadırlar.

2. Dünya Savaşı'nın tüm dünya üzerinde etkileri hiç şüphesiz oldukça kuvvetli olmuştur. 1939'da Avrupalı yayıncıların işlerini tamamen yok edeceğinden korktukları savaş, kitaplar üzerindeki etkileri açısından birçok açıdan hayal edilenden daha az korkunç olmuştur. Binaların, tesislerin ve özellikle Londra'da ve daha sonra Leipzig'de büyük kitap stoklarının tahrip edilmesi, tek tek firmalar için yayıncılığı durma noktasına getirse de yayıncılık faaliyetleri bir bütün olarak devam etmiştir (Britannica, 2023). Savaş sırasında kitap baskıları sınırlıdır ve savaşın yoğunluğu

nedeniyle kâğıt ve diğer baskı malzemelerinde sıkıntılar olmuştur. Ancak kitap yayıncılığı, savaşın sona ermesiyle toparlanmaya başlamıştır. 1940'ların sonlarına doğru ve 1950'lerin başlarında, kitap üretimi ve yayıncılık faaliyetleri normale dönmeye başlamıştır. Savaşın neden olduğu kâğıt sıkıntısı ve baskı kısıtlamaları zamanla azalmıştır. Savaş sonrası dönemde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, kitap satışları artmıştır. Savaş sonrası ekonomik büyüme ve nüfusun artışı, kitapların talep görmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca savaşın toplumsal ve kültürel etkileri, birçok yazarın ve yayıncının dikkatini çekmiş ve bu dönemde önemli edebi eserler ortaya çıkmıştır.

Karton kapaklı kitaplar veya “cep kitapları”, 1950'lerin başında ortaya çıkmaya başlamıştır. Karton kapaklı kitaplar, daha ucuz bir basım yöntemi kullanılarak üretilmiştir. Bu, kitapların daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır. Özellikle savaş sonrası dönemde, insanlar ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldığı için ucuz kitaplara olan talep artmıştır. Cep kitapları ise insanların kitaplarını her yerde yanlarında taşımalarını ve boş zamanlarında okuma alışkanlığını geliştirmelerini kolaylaştırmıştır.

Ayrıca kitap günümüzdeki kitap formunu almıştır. Kitaplar hem ciltli hem ciltlessiz olarak basılmakta, karton kapak ya da ciltli kapak yer almakta ve yazarın isminin yanında, yayınevi ismi ya da logosu ve mutlaka kitabın adı da bulunmaktadır. Ayrıca kitaba özgü tasarım, illüstrasyon, yazı tipi ve formatı da kapağı oluşturmaktadır. Bu arada kapağı dikişle tutturmak yerini kapağı yapıştırmaya bırakmıştır. Günümüzde de artık formaların sırtları kesilmekte ve kapak tutkalla yapıştırarak tutturulmaktadır.

Radyo ve televizyon, 20. yüzyılın en önemli icatlarından ikisidir ve iletişim dünyasını kökten değiştirmiştir. Her iki icat da bilgi ve eğlenceyi daha büyük bir kitleye iletebilme kapasitesi sunmuş ve medya endüstrisini derinden etkilemiştir. Radyo ve televizyon, kitap tanıtımı ve pazarlama için etkili araçlar haline gelmiştir. Yayıncılar, kitaplarını daha geniş bir kitleye tanıtmak ve satmak için radyo ve

televizyon reklamlarını kullanmaya başlamıştır. Bu, kitapların pazarlamasını hızlandırmış ve daha fazla satışa yol açmıştır. Özellikle bilgisayarın icadı ve internetle birlikte sosyal medyanın da ortaya çıkmasıyla bu tanıtım ve pazarlama işleri günümüzün vazgeçilmez satış ve pazarlama yollarından olmuştur.

1970'lerin sonlarına ve 1980'lerin başlarına gelindiğinde, kişisel bilgisayarlar ortaya çıkmıştır. IBM PC (International Business Machines Corporation Personal Computer) ve Apple II gibi bilgisayarlar, kişisel bilgisayar devrimini başlatmıştır. Bu tarihten itibaren kitap yazma ve üretme araçları gerçekten de büyük bir değişim görmüştür. Özellikle bilgisayarlar, yazılı eserlerin oluşturulması, düzenlenmesi ve yayımlanmasını kökten değiştirmiştir. Bu da yayıncılığı daha ticari hâle getirmiştir.

Yine bu dönemlerde yayınevlerinin birleşme ve satın alma yoluyla büyük, uluslararası holdingler oluşturmaya başlamıştır. Bu hareketin ardında yayıncılık endüstrisinin uluslararası niteliğinin ve ürünlerin uluslar ötesi pazarlanması için fırsatların farkına varılması; film ve televizyon da dahil olmak üzere bir dizi medyada ürünlerden yararlanma ihtiyacı ve daha küçük bağımsız yayınevlerinin genel olarak yetersiz sermayelendirilmesi gibi etkenler yatmaktadır (Finkelstein ve McCleery, 2012, s.65). 1995 yılında tüm dünyadaki ticareti değiştirecek günümüzün de en önemli aktörlerinden Amazon.com kitaplarını online olarak satmaya başlamıştır.

Bunun yanında internetin yaygınlaşmasıyla 2000'li yıllarda kitaplar online olarak satılması yaygınlaşmış, pazarlama ve ticaret alanında yayıncılar arasında çekişme ve rekabet ortamı da artmıştır. Ayrıca yazarlık açısından da kolaylıklar olmuştur, yazarlar kendi kitaplarını yayımlama ve okurla buluşturma konusunda daha fazla kontrol sahibi olmaya başlamıştır. Özellikle internet üzerinden kendi kitaplarını paylaşma olanakları elde etmişlerdir. Kitaplar artık dünyada daha hızlı çevrilmekte, farklı platformlarda yayımlanmakta ve yayıncılık sektöründe çok daha fazla kişi rol oynamaktadır. Bu konuda daha detaylı bilgi 2. bölümde verilecektir.

1.3. Türkiye’de Yayıncılık Sektörü

1.3.1. Osmanlı Döneminde Yayıncılık Sektörü

Modern anlamda yayıncılık faaliyetleri Tanzimat Dönemi’nde başlasa da matbaanın tarihi şüphesiz daha eskidir. Avrupa’da matbaa yayılmaya devam ederken Osmanlı İmparatorluğu’na ilk matbaayı ise Yahudi, Ermeni ve Rum azınlıklar 15. yüzyılın sonlarında getirmiştir. Ancak bu dönemde Osmanlı sınırlarında herhangi bir Arapça ya da Osmanlıca eser basılamamakla beraber Avrupa’da Arap harfleriyle basılmış olan kitaplar ithal edilerek özellikle İstanbul’da ve diğer kentlerde matbu kitap ticareti yapılmıştır (Neşeli, 2019, s.10). İlk Türk matbaasının kurulması 1700’lü yılları bulmaktadır Osmanlı’ya Türk matbaasının geç gelmesinin başında Osmanlı’nın 16. ve 17. yüzyıllarda ekonomik sıkıntılar yaşaması, bu nedenle yabancı teknolojileri benimsemeye ve yeni yatırımlar yapmaya isteksiz olması ve teknik eleman eksikliği gelmektedir. Bu yüzden ilk Türk matbaası anca 1729 yılında İbrahim Müteferrika tarafından İstanbul’da kurulmuştur. İbrahim Müteferrika bu matbaayı kurmadan önce bir risale yazmıştır ve bunu o dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa’ya sunmuştur. Bu risalede şu maddeler yer almaktadır:

1. Önemli kitapların (sözlük, tarih, coğrafya, devlet işleri, vd.) çoğaltılması halk ve aydınlar için yararlıdır;
2. İslam devletlerinin kuruluşundan itibaren yazılmış değerli eserlerin basılması, bu kitapların Müslümanlar arasında yayılmasını sağlar;
3. Basılı kitapların yazıları okunaklı, güzel, doğru olacağı gibi, okuyan ve okutanlar için de kolaylık sağlar;
4. Baskıcılık kârlı bir iştir. Bir cilt kitap yazmak için gereken emekle binlerce kitap basılabilir. Kitap ucuzlayacağı için herkes bundan yararlanır;
5. Kitapların başına ve sonuna dizinler konularak, aranılan bilginin kolayca bulunması sağlanır;
6. Kitapların ucuz olması, taşra halkının da yararlanmasına yol açar;
7. Kentlerde kütüphanelerin kurulmasına, öğrencilerin kolayca kitap temin etmesine yardımcı olur;

8. Osmanlı Padişahları yaptıkları savaşlarla İslam'ın onurunu yükseltmişlerdir. Kitap yayımı yoluyla da Müslümanlara hizmet etmiş olurlar;
9. Avrupalılar Arapça, Farsça, Türkçe kitapların değerini bilmekte, bunları basmaktadırlar ama bastıkları bu kitaplar yanlışlarla doludur, yazıları da güzel değildir. Ne var ki ilerde işin uzmanını bulup Doğu yapıtlarını doğru ve güzel bastırarak İslam ülkelerine gönderip, buralardan para çekebilirler. Biz onlardan önce davranmalıyız;
10. Artık basım işinin ülkemizde de uygulanması için olanak vardır. Müslüman olmuş bütün toplumların kitaba ihtiyaçları fazladır. Matbaanın kabul edilmesi ve eserlerin basılması devletin onurunu artıracaktır (Ersoy (1959) ve Maden (1980) aktaran; Altuntek, 1993, s.194-195).

Sadrazam İbrahim Paşa'dan izin alıp Sultan 3. Ahmet ve Şeyhülislam'ın da onayından geçince Müteferrika'nın çalışmalarına izin verilmiştir ve Müteferrika 1729 yılında ilk kitabı olarak Vankulu Lugatı'nı neşretmiştir. Kitabın başına, sultandan ve şeyhülislamdan aldığı izinlerin yanında "Vesiletü't-tıbaâ" başlıklı yazısını da koymuştur. Müteferrika 1729'dan vefat ettiği 1745 yılına kadar 17 adet kitap yayınlamıştır. Fakat 1745 sonrasında matbaası atıl kaldı ve birkaç kez el değiştirdiği görülmektedir (Kut'tan alıntılan; Erken, 2016, s.15).

Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinin en önemli evrelerinden biri olduğu söylenebilir. Bu dönemde, yenilikçi fikirlerin yayılması, aydınlanma düşüncesinin benimsenmesi ve bilimsel düşüncenin gelişmesi için önemli adımlar atılmıştır. Bu süreçte, Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte eğitim, sanayi, ticaret ve iletişim alanlarında reformlar yapılmış, bu reformların bir sonucu olarak da yayıncılık faaliyetleri önem kazanmıştır.

Tanzimat Dönemi yayıncılık faaliyetleri, özellikle devletin girişimi ve teşvikiyle gelişmiştir. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi, 2. Mahmut'un çabalarıyla 1831 yılında yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazete örnek alınarak sonrasında farklı gazetelerde ortaya çıkmıştır. Takvim-i Vekayi, devletin resmi yayın

organı olarak hizmet vermiştir ve düzenli bir yayın programı izlenmiştir. Bu gazetelerin ardından Ceride-i Havadis 1840 yılında, Tercüman-ı Ahval ise 1860 yılında yayın hayatına başlamıştır.

Bu dönem Batı tarzı türlerin hayatımıza girdiği ve ilk örneklerinin verildiği dönem olarak da bilinmektedir. İlk roman, şiir, hikâye, tiyatro örneklerine bu dönemde rastlanmaktadır ve özellikle tercime eserler sıklıkla görülmektedir. Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi, Nazım Hikmet, Şemsettin Sami gibi yazarlar yayıncılık sektöründe ön planda yer almaktadır. Örneğin, ilk basımı 1832’de yapılan ve sonraki yıllar okullarda da okutulan yazar Daniel Defoe imzalı *Robinson Crusoe*, 1859’da Münif Paşa’nın Fenelon, Fontenelle ve Voltaire’den seçtiği diyaloglarla Muhaverat-ı Hikemiyye, Şinasi’nin Fransızcadan şiir tercümeleri, *Tercüme-i Manzume* ve Yusuf Kamil Paşa’nın *Telemak* tercümesi yayımlanmış ve beğenilmesi üzerine hicri 1283’e kadar 4 baskı yapmıştır. Hicri 1285’te Memduh Paşa *Genevieve* çevirisi ile 1859’da ilk tiyatro piyesi, Şinasi’nin *Şair Evlenmesi* yayımlanmıştır (Davulcu ve Kıpçak, 2016, s.267-258).

Kısacası Tanzimat Dönemi yayıncılık faaliyetleri, yayıncılıkta yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Devletin desteğiyle yayıncılık faaliyetleri artmış ve bu alanda birçok yenilik yapılmıştır. Bu dönemde, matbaaların sayısı da artmış ve basım teknikleri gelişmiştir. Ama görüldüğü gibi matbaacılığın başladığı yıllardan 1800’lü yılların sonuna kadar matbaacılar günümüzdeki yayınevlerinin görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu dönemde kitabevi, yayınevi ve basımevi gibi kavramların ayrımını yapmak oldukça zordur (Neşeli, 2019, s.66).

Sene 1857’yi gösterdiğinde Matbaa Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu nizamnamenin önemi Osmanlı’da yayın ve basın işlerini düzenleyen ilk nizamname olmasıdır. 10 maddeden oluşan bu nizamname matbaa açma, kitap, dergi ya da risale çıkarma gibi işleri Meclis-i Maârif ve Zaptiye tarafından incelenerek bir düzene oturtmak amaçlanmıştır. Bu risaleye uymayanlar ise mülk ve devlete zararı olan kitap ve risaleleri bastıranların, bastırdıkları şeylere Zaptiye tarafından el

konulacaktır. Nizamname hükümleri ne aykırı hareket eden matbaalar (basmahaneler), merkezde Zaptiye Nezareti ve taşrada valiler tarafından kapatılacak ve Kanunnamedeki cezai hükümlere göre cezalandırılacaklardır (Ceylan, 2006, s.147). Yani bu düzenleme matbaaları kontrol altında tutmak ve basılacak yayınların ön koşullarını oluşturmak için olduğu belirtilebilir.

Aynı yıl daha sonra Telif Nizamnamesi düzenlenmiştir, bu da telif haklarıyla ilgili yapılan ilk mevzuat düzenlemesi örneğidir. Osmanlı Devleti'nde telif hakları kavramının gelişmeye başladığını gösteren Telif Nizamnamesi ile yazara hayat boyu imtiyaz tanınmıştır. Söz konusu Nizamnameye göre eseri basanın eser üzerinde zilyetliği bulunmakta ve anlaşmalarla kararlaştırılan miktarın üzerinde çoğaltım gerçekleştiğinde, basan kişi cezalandırılmaktadır (Çakmak, 2007, s.206).

1864 yılında Fransız Basın Kanunu örnek alınarak hazırlanan bir düzenleme daha yürürlüğe sokulmuştur: 1864 Matbuat Nizamnamesi. Bu düzenleme 2 bölümden ve 35 maddeden oluşmaktadır. 1864 yılında yayınlanan Matbuat Nizamnamesi, Basına karşı sansür uygulamalarının başlangıcını teşkil etmektedir. 29 Temmuz 1909 tarihli Matbuat Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak ilk basın kanunu olarak da kabul edilen Matbuat Nizamnamesi hukuken 45 yıl yürürlükte kalmış gibi gözüktü de 1867 yılında Kararname-i Ali'nin ilan edilip yürürlüğe girmesiyle beraber etkisini kaybedip askıya alınmış bir belge durumuna gelmiştir (Dirilmiş, s.3).

Âli Paşa'nın uygulamalarına muhalif bir grup aydın, gazetelerin etrafında birleşerek kamuoyu oluşturmaya başlamıştır. Kendileri de devletin çeşitli kademelerinde görev almış olmakla beraber, basın aracılığı ile muhalefetlerini dile getirme imkânını bulmuşlardır. Özellikle gazetelerin sayıca artmaya başlaması ile muhalefetleri daha etkin hale gelmiştir. Bunun üzerine 1867'de Sadrazam Âli Paşa tarafından Âli Kararname olarak bilinen yeni düzenlemeler getirilmiştir (Tezcan, 2005, s.168). Bu kararname ile gazeteler ve basın kontrol altına alınmaya başlanmıştır. Kararnamenin yayınlanmasıyla basın özgürlüğü ve güvenliği ortadan

kalkarken, bu fikirleri savunanlar da çeşitli memuriyetlerle başkentten uzaklaştırılır (Doğaner, 2012, s.114). Örneğin, Namık Kemal'in çıkarttığı *Tasvir-i Efkar* gazetesi ve bu gazetede çıkarttığı Şark Meselesi isimli yazısı yüzünden hem gazete kapatılmış hem de Namık Kemal gazetecilik görevinden atılmıştır.

II. Abdülhamid döneminde matbuata dair yasaklar çok sert bir şekilde uygulandığı için yayıncılar kitap, dergi, gazete yayınları konusunda ciddi zorluklar yaşamışlardır (Tokgöz'den aktaran; Erken, 2016, s.23). II. Meşrutiyetin ilanı, II. Abdülhamit'in sansür politikası ile engellenmiş olan düşünce ve düşüncüyü yayma hürriyetinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. II. Meşrutiyetle birlikte önceki yıllara göre artan görece özgürlük ortamı sayesinde çok sayıda ve her alanda gazete ve dergi yayınlanmaya başlamıştır (Kocabaş'tan aktaran; Turan, 2022, s.301). Bu dönemde çok fazla matbaa kurulmaya başlanmıştır. Bu dönemde hem yurtdışından ithal edilen matbaaların sayısı hem de yerli matbaaların sayısı artmıştır. Ayrıca yeni gazeteler, dergiler ve kitaplar yayımlanmıştır. 1908-1912 yıllarını kapsayan bu kısa dönem arasında 286 kitapla birinci Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, ikinci 270 kitapla Mahmud Bey Matbaası, üçüncü 221 kitapla Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası ve dördüncü 208 kitapla Ahmet İhsan Bey Matbaası'dır (Akçura'dan aktaran; Neşeli, 2019, s.60).

Kısacası Tanzimat ile başlayan modernleşme sonraki yıllarda da devam etmiştir. 19. yüzyılda basılmış Türkçe edebiyat yapıtlarının yüzde 25'i çeviridir. Yüzde 11'lik bir dilimde yer alan yapıtların yazarı belli değildir. Bunlar, çoğunlukla halk anlatıları, fıkra ya da şarkı, türkü gibi şiir türlerindeki anonim yapıtlardır (Ayaydın, 2009, s.183-183). Bu yıllarda ilk düzenlemeler yapılmış, matbaacılık ve yayıncılık bir düzene oturtulmaya, kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. 1800'lü yılların ikinci yarısındaki durumu Yardım (2016) şöyle anlatmaktadır:

1860'lı yıllardan sonra gerek yerli gerekse azınlıklardan olan bazı kitapçıların dükkân açmaya başladığı ve yayıncılık tarihimizin yaklaşık bu tarihlere dayandığı anlaşılıyor. (...) Bugün Çağaloğlu yokuşu üzerinde

bulunan meşhur Maarif Takvimi'ni de yayımlayan Maarif Kütüphanesi'nin, ilk yayın kuruluşlarından birisi olduğu görüşüdür. Buna göre Maarif Kütüphanesi'nin sahibi olan Naci Kasım Bey'in babası Hacı Kasım Efendi 1862 yılında ilk Türk kitapçısı olarak kitabevini açmıştır.

Kitaphane-i İslami, Cumhuriyet sonrasında Hilmi Kitabevi, 1896'da kurulup 1994'de faaliyetine son veren Kanaat Yayınları, 1906'da kurulan Semih Lütfi Kitabevi Cumhuriyet öncesi dönemde kurulan yayınevlerinin diğer örneklerindendir (Yardım, 2016).

1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Yayıncılık

1922 yılında Akbaba Yayınevi, 1925 yılında Asar-ı İlmiye Kütüphanesi, 1927 yılında kuruluş adı Ümit Kitabevi olan Remzi Kitabevi ve İnkılap Yayınları, 1928 yılında kurulan Ahmet Halit Kitabevi gibi yayınevleri Cumhuriyet sonrası dönemin ilk örneklerini oluşturuyor (Yardım, 2016).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte ise kitap yayıncılığında Türkiye'de farklı değişiklikler yaşandığı söylenebilir. 1928 yılında kabul edilen harf devrimi yayıncılığı öncelikle bir durgunluk dönemine sürüklemiştir. Basımevlerinin yaşadıkları zorlukların sebepleri üç grupta toplanabilir: İlki, elde kalan Arap harfli kitapların satılamaması, ikincisi hem zararın telafisi hem de yeni yazıya geçiş hazırlıkları için devletten yeterli desteğin alınamaması, üçüncüsü ise Latin alfabesinin değişikliğe uğramasıyla, bayilerden ve okullardan ilk baskıların geri dönmesi olarak gösterilebilir (Çiçek ve Kabakulak, 2017, s.126). Bu dönemde yayıncılık anlatıldığı gibi zor durumlardan geçmiştir. Hem yeni harflerin kabulü hem de ekonomik sıkıntılar onlara zor zamanlar yaşatmıştır. Hâliyle birçok kitapçı ve yayıncı kepenk indirmek zorunda kalmıştır. Bir kısım yayıncı da iflas ederek farklı mesleklere yönelmiştir. Direnenler ise yeni kabul edilen Latin harfleriyle kitap basımına devam etmiştir (Yardım, 2016, s.14). Yeni harflere alışılması ise hem okur hem de yayıncılar için belli bir süre almış ve toparlanma süresi 5 yıl kadar sürmüştür.

Bu dönemde iflas eden yayıncıların yanında Osmanlı'dan kalma yayınevlerinin devam ettiği de görülmektedir. Hilmi ve Kanaat Kitabevi bunlardan bazılarıdır. Bu dönemde kurulan ve günümüzde de faaliyetini sürdüren Remzi Kitabevi ise yayıncılık için önemli olduğu söylenebilir.

1930 yıllarında Remzi Yayınevi, 1937'de "Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi"nei yayınlamaya başlayarak Batı klasiklerini Türkçeye çevrilmesinde öncülük etmiştir. 1933'de Varlık Yayınları diğer önemli yayınevi olarak karşımıza çıkıyor (Yardım, 2016). Ayrıca 1932 yılında kurulan Halkevleri yayıncılık için önemli bir konumdur. Halkevlerinin içinde kütüphaneler yer almaktadır. Bunun yanında bazı halkevleri yayıncılık işleriyle de ilgilenmektedir. Bu girişimler, halkın bilgiye ve kültüre daha fazla erişimini teşvik etmeyi amaçlamış ve kitapların geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bu arada 1936 yılında ilk kâğıt fabrikası açılmıştır ve farklı illerde Milli Eğitim Bakanlığı yayınevleri kurulmuştur. Bu gelişmeler yayıncılığın hızlanmasını sağlamıştır. Dârü't Tıbbâtü'l-Âmire, Cumhuriyet Dönemi'nde "Milli Matbaa" ve sonrasında "Devlet Matbaası" olarak yeniden adlandırılmıştır. 1939 yılında ise bu kurum, Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde özel ve resmi matbaaların sayısı artmıştır. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde özel ve resmi matbaalar peş peşe açılmıştır. Türk alfabesinin Latin harf tabanına dayalı yeni bir düzene geçmesinden sonra Linotip ve benzeri dizgi ve baskı makineleri yurtdışından getirilmiş ve kitap ve gazete baskısında bu yeni alfabeye dayalı olarak geçilmiştir (Bozkurt ve Çubukçu, 2018, s.961).

Ancak yaşanan bazı olumlu gelişmelere rağmen II. Dünya Savaşı'nın başlaması matbaacılık ve yayıncılık alanında yaşanan gelişmelerin önünü kesmiştir. Yeni matbaa makinelerinin yurtdışından getirilememesi, kâğıdın ithal edilemeyeşi, çıkarılan yasalardan basın ve yayın hayatının olumsuz etkilenerek kimi eserlerin sansürlenmesi gibi sebepler yayıncılığı olumsuz etkilemiştir (Neşeli, 2019, s.81). Yani II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Türk matbaacılığı ve yayıncılık alanındaki olumlu gelişmelerin önünü kesmiş ve sektörü olumsuz etkilemiştir. Bu etki devam

ederken 1946'da Türkiye Gazeticiler Cemiyeti Yayınları kurulmuştur (Yardım, 2016).

Harf Devrimi'nden 1940 yılının başına kadar yayıncılığa ve basılan kitap sayısına baktığımızda bir artış görülmektedir. 1940'tan 1950 yılına kadar ise dalgalanmalar söz konusudur.

Tablo 1.1.'de yıl yıl kitap sayısına erişilebilir:

Tablo 1.1. 1928-1939 arası basılan kitap adedi

Yıl	Adet	Yıl	Adet
1928-1933	6.297	1942	2.104
1934	1.530	1943	2.804
1935	1.741	1944	3.072
1936	2.106	1945	2.621
1937	2.512	1946	2.730
1938	2.731	1947	2.436
1939	2.831	1948	2.322
1940	2.370	1949	2.461
1941	2.339		
		TOPLAM	45.007

KAYNAK: (Kabacalı, 2000, s. 180 ve 205)

1950'li yıllara kadar bakıldığında, cumhuriyeti ve yeni rejim değişikliğiyle ortaya çıkan kanunları ve özellikle harf devrimini yaymak için yayıncılığın devlet eliyle yapılan bir iş kolu olarak görüldüğü söylenebilir. 1950'li yıllardaki yayıncılık için en önemli olaylardan biri 13 Aralık 1951 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlan Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'dur. Bu kanuna göre Türkiye'de bilim, edebiyat, müzik, güzel sanatlar, sinema ve diğer yaratıcı alanlardan doğan haklar güvence altına alınmıştır. Ayrıca bu kanuna göre yayınlanan bir eserin telif hakkı, yazarın ölümünden 70 yıl sonra kalkmaktadır. Bu süre günümüzde geçerliliğini sürdürmektedir.

1950’li yıllarda kurulan yayınevlerinin bazıları şunlardır: Çağlayan Yayınları (1952), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (1956), Altın Kitaplar (1958) .

1960’lara kadar Türkiye’de gelişmiş bir sektör olarak yayıncılıktan bahsetmek çok kolay değildir. 1960 ve 70’lerde ise daha çok Anadolu’nun farklı köşelerindeki kitabevleri üzerinden devam eden bir yayıncılık faaliyetinin söz konusu olduğu söylenebilir. Genellikle şahsi çabalarla ortaya çıkan bu mekânlar aynı zamanda bulundukları kentin entelektüel faaliyetlerinin sınırlarını çizmiştir (Memmi, 2017, s.8). Ayrıca bu dönemde çıkan kitaplara ve matbaalara bakıldığında ülkenin sosyokültürel yapısı hakkında da bilgi verdiği söylenebilir. Merkezde değil de Anadolu’nun farklı yerlerinde kurulan kitabevleri ve matbaalar şehirleşmenin daha olmadığının da bir göstergesidir ve bu dönemde yayımlanan kitaplarda da Anadolu hayatı sıklıkla yer almaktadır.

1960’da kurulan Diriliş Yayınları, Işıklar Kitabevi, Enderun Yayınları, Yağmur Yayınevi; 1961’de Sosyal Yayınları, 1962 Tekin Yayınları, 1964’de Cem Yayınları, Sebil Yayınları, 1965’de May Yayınları, 1966’da Toker Yayınları, 1968’de Akçav Yayınevi, E Yayınları, Nesil Yayınları (kuruluş adı: Yeni Asya Yayınları Ötüken Neşriyat), 1969’da Özgür Yayınları vb. 60’lı yıllarda kurulan yayınevlerine örneklerdendir.

1950 yılından 1969 yılına kadar ise kitap artışı hızla artmıştır. Bu yıllar arası basılan kitap sayısı yıllara göre Tablo 1.2.’de verilmiştir:

Tablo 1.2. 1950-1969 arası basılan kitap adedi

Yıl	Adet	Yıl	Adet
1950	2.400	1960	4.195
1951	2.197	1961	4.357

1952	2.447	1962	4.842
1953	3.266	1963	5.426
1954	3.585	1964	5.745
1955	3.250	1965	5.442
1956	3.080	1966	6.099
1957	2.630	1967	5.688
1958	3.925	1968	5.492
1959	4.124	1969	5.669
10 YILLIK TOPLAM	30.904	10 YILLIK TOPLAM	52.955

KAYNAK: (Kabacalı, 2000, s. 227 ve 236)

1970’li yıllara bakıldığında Türkiye’de siyasi istikrarsızlık, siyasi gruplar arasındaki çatışmaların baş göstermeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde siyasi tansiyon oldukça yüksektir ve sık sık hükümet değişiklikleri yaşanmaktadır. Tüm bunların sonucunda 1970’li yıllarda Türkiye ekonomisi birçok zorluğa maruz kalmıştır: enflasyon artmış, işsizlik yükselmiş ve ekonomik krizler yaşanmıştır. Türkiye’de 1970’li yıllar aynı zamanda kültürel ve sanatsal açıdan önemli bir dönemdir. Yeni sanat akımları ve müzik türleri ortaya çıkmıştır. Özellikle Türk rock müziği bu dönemde yükselişe geçmiştir. Yayıncılığın da bu dönemden çok fazla etkilendiği söylenebilir. 1970’lerdeki siyasi karmaşıklık, bağımsız ve küçük yayıncıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağımsız yayıncılar, sansür ve siyasi baskılardan daha az etkilenmek amacıyla genellikle alternatif yayın yollarını tercih etmişlerdir. Bu dönemde siyasi ve toplumsal hareketlerin etkisiyle birçok ideolojik kitap da yayımlanmıştır. Sol ve sağ hareketlerin kitapları, siyasi fikirlerin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. 1970’li yıllar Türkiye’deki yayıncılık sektörünün çeşitli dinamiklerle şekillendiği bir dönemdir. Kâğıt sıkıntısı gibi zorluklar da bu dönem yayıncılığı zorlayan konuların başında gelmektedir. Bu dönem kâğıt ithalatı yasaktır ve sadece belli üreticilerin ürettiği kâğıtların kullanılması gerekmektedir. Kâğıt sıkıntısına rağmen Türk yayıncıları kitap üretimine devam etmiştir ve çeşitli tarzlarda kitaplar piyasaya sürmüştür. Tercüman Yayınları “1001 Temel Eser” dizisinde birçok kitap yayımladığı görülür. Altın Kitap

ve E Yayınları ise “bestseller” tarzı kitaplar piyasaya sürmüştür. Kitap tirajları da 5 bin seviyelerinde görülmektedir (Kabacalı, 2000, s. 243-244). Bu dönemdeki diğer bir problem ise posta ücretleridir. 1970’li yıllarda dağıtımıcılar yeteri kadar yaygınlaşmamasından dolayı yayıncılar çoğunlukla kendi kitaplarını kendileri dağıtmaktadır. PTT ise çok yüksek fiyatlar talep etmekte ve bunun yanında verimli de çalışmamaktadır. Aynı zamanda yayıncıların pek çoğu kendi matbaasına da sahip değildir (Erken, 2016, s.36-37). Bu olumsuzlukların yanında olumlu bir nokta olarak 1970’li yıllarda Türkiye’de basın alanında önemli bir teknolojik değişim yaşanmış ve bu değişim ofset baskı yöntemine geçişle başlamıştır. Ofset baskı, tipo baskının yerini alarak birçok avantaj sunmuştur. Ofset baskı, daha gelişmiş makineler ve teknolojilerle yapılır. Bu, basın sektörünün teknik altyapısının güncellenmesine yol açmıştır. Ofset baskının yaygınlaşmasıyla birlikte yayıncılık sektörü daha hızlı ve daha kaliteli hâle gelmiştir. Bu da basılı yayınların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve yayıncılığın evrimini hızlandırmıştır. Bu dönemde ayrıca günümüzde de varlığını sürdüren İş Bankası Kültür Yayınları kurulmuş ve yayıncılık faaliyetine başlamıştır.

70’li yıllar tüm zorluklara rağmen yayınevlerinin kurulmaya devam ettiği yıllar olmuştur. Kuruluş yıllarına göre bazı örnekler şöyledir. Kahraman Yayınları (1970), Kayıhan Yayınları (1970), Kubbealtı Neşriyat (1970), Özden Basın (1970), Belge Yayınları (1972), Çelik Yayınevi (1972), Boğaziçi Yayınları (1973), Büyük Doğu Yayınları (1973), Nakışlar Yayınevi (1973), Damla Yayınları (1974), TÜRDAV (1975), Uyanış (1976), Dergâh Yayınları (1977), Arkeoloji Ve Sanat Yayınları (1978), Çağrı Yayınları (1978), Say Yayınları (1978), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları (1978), Ensar Yayınları (1979), Yaba Yayınları (1979).

1980’li yıllar, Türkiye için önemli bir dönemi temsil eder. Bu dönem, siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. 12 Eylül 1980’de gerçekleşen askeri darbe sonucunda sivil hükümet devrilmiş, anayasa askıya alınmış, siyasi partiler kapatılmış ve bir askeri yönetim kurulmuştur. Türkiye’nin sosyal ve siyasi hayatı tamamen baskı altına alınmıştır. Pek çok yazar ve okur hapse atılmış ve görüş özgürlükleri kısıtlanmıştır. Yayınevleri, yazdıkları veya yayımladıkları kitaplar

nedeniyle Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yargılanmıştır. Toplamda 237 kitap yasaklanmış, 133 bin kitaba el konularak imha edilmiştir. 1980 darbesinin ardından kitap sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1979 yılında 5071 olan kitap sayısı, 1980 darbesinin ardından %14,8'lik bir azalma ile 4318'e düşmüştür (Neşeli, 2019, s. 100). Bu, darbenin ülkenin kültürel ve entelektüel hayatına olan etkisini gösteren somut bir örnektir. 1985 yılına gelindiğinde yayıncılar arasında iş birliğini teşvik eden, yayıncılığı geliştirmeye çalışan ve yayıncıların haklarını korumak için uğraşan günümüzde Türkiye Yayıncılar Birliği olarak bilinen Türkiye Yayıncılar ve Yayın Dağıtımcıları Derneği kurulmuştur. Bunun yanında Türkiye'nin ilk yazarlar ve çevirmenler kooperatifi olarak bilinen YAZKO 1980'li yıllarda kurulan diğer bir meslek birliğidir. Bu meslek birliği, Türkiye'deki yayıncılar ve yazarlar arasında iş birliğini teşvik etmek, yayın dünyasını geliştirmek ve yayıncıların ve yazarların haklarını korumak amacıyla faaliyet gösteren bir kuruluştur ancak YAZKO'nun ömrü çok uzun olmamış ve kapanmıştır.

1980 yılında Adam Yayınları, Arkadaş Yayınları, Cumhuriyet Kitapları, Erkam Yayınları, Kastaş Yayınevi Neşriyat, Nurdan Yayınları, Pınar Yayınları, 1981'de Can Yayınları, 1982'de İletişim Yayıncılık, Özer Yayınları, Temel Yayınları, Timaş Yayınları, 1983'de Beta Yayınları, Beyan Yayınları, Çınar Yayınları Marifet Yayınları, 1984'de Dünya Yayınları, Erdem Yayınları, Gazi Kitabevi, İlke Kitap, İnsan Yayınları, TUDEM, 1986'da Boyut Yayınları, Gerçek Sanat Yayınları, Logos Yayıncılık, Şimşek Yayınları, 1987'de Alfa Yayınları (Kuruluş adı: Bayrak Matbaacılık), Bağlam Yayıncılık, İşaret Yayınları, 1988'de Ayrıntı Yayınları, Epsilon Yayınları, 1989'da Emre Yayınları, İBB Yayınları Kültür A.Ş., Kültür İstanbul, Literatür Yayıncılık kuruldu.

Bu dönemde teknolojik gelişmeler de görülmektedir. Türkiye, masaüstü yayıncılık ile ilk kez 1989 yılında tanışmıştır. Apple firmasının ürettiği Macintosh ilk kez Cumhuriyet gazetesinde kullanılmıştır. Böylelikle Babiâli'nin gazete basım teknolojisi bir dönüm noktasına ulaşmıştır (Erdönmez, 2014, s. 47). Masaüstü yayıncılık, bilgisayarların kullanılmaya başlamasıyla sonraki yıllarda kitaplar, dergiler, broşürler ve diğer basılı materyallerin bilgisayarlar aracılığıyla tasarlanması

ve düzenlenmesini ifade etmektedir. Bu teknoloji, basın ve yayıncılık sektöründe büyük bir devrim yaratmış ve materyallerin hızlı bir şekilde üretilmesine olanak tanımıştır. Bununla birlikte yayıncılıkta iş süreçleri de değişmiş, daha modern bir yayıncılığa geçilmiştir. Bilgisayarın kullanılmasıyla birlikte dizgi, sayfa düzeni, kapak tasarımı gibi iş süreçlerinde dönüşüm olmuştur. Bu sayede metinlerin düzenlenmesi, grafiklerin eklenmesi ve sayfa düzeninin yapılması daha kolaylaşmıştır. Yayıncılar, kitaplarını bilgisayarlarla tasarlayabilmek için yazılımları kullanmaya başlamışlardır. İnternet sayesinde farklı bir anlam kazanan yayıncılık faaliyetleri, zaten birlikte ilerlemekte oldukları masaüstü yayıncılık ekipmanları ile günümüzde yekpare bir ortamın zeminini oluşturmuştur (İrali, 2021. s. 319). Artık tipografi ve el ile yapılan dizgilerle 1980'lerin sonlarına doğru daha da çok ofset baskı teknolojisi bırakmış ve bu teknik daha da yaygınlaşmıştır. Bu dönemde ansiklopedi basımları görülmüş ve gazetelerde kupon yoluyla ansiklopedi verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönem yayıncılık piyasasına giren ve günümüzde de önemli kitaplar yayınlayan Yapı Kredi Yayınları'nın üretime başlamamıştır. 1970 ve 1980 dönemi siyasi istikrarsızlıklar kitap sayılarına ve yıllara göre dalgalanmalara neden olmuştur. Tablo 1.3.'te de bu yıllardaki kitap sayıları verilmiştir:

Tablo 1.3. 1970-1989 arası basılan kitap adedi

Yıl	Adet	Yıl	Adet
1970	5.854	1980	4.318
1971	6.545	1981	5.610
1971	6.913	1982	6.190
1973	7.479	1983	7.180
1974	6.883	1984	7.224
1975	6.645	1985	6.741
1976	6.320	1986	6.794
1977	6.830	1987	6.382
1978	5.033	1988	6.101
1979	5.071	1989	5.870
10 YILLIK TOPLAM	63.573	10 YILLIK TOPLAM	62.410

KAYNAK: (Kabacalı, 2000, s. 244 ve 260)

1990'lı yıllara bakıldığında 1991 yılının sonlarına doğru Türkiye'de, daha etkili bir internet altyapısı oluşturulması için TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) ve ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) tarafından yeni bir ağ projesi başlatıldı. Bu çabaların sonucunda, 12 Nisan 1993 tarihinde Türkiye, ilk resmi internet bağlantısını gerçekleştirdi. 1996 yılına gelindiğinde, internet halkın kullanımına açıldı. Bu gelişmeler hiç şüphesiz yayıncılık sektörünü de etkilemiştir. Ayrıca bu yıllarda yayıncılığın büyük bir sektör hâline geldiğini söylemek mümkündür. Bu dönem, yayıncılık sektörünün özgürleşmeye başladığı ve çeşitlendiği bir dönem olmuştur. Devletin kontrolünün azalması, özel yayıncılığın gelişimine olanak sağlamıştır. Bir yandan Doğan Holding, İş Bankası ve Yapı Kredi Bankası yayıncılık sektörüne girip hızla ilerlerken diğer yandan büyük kitap satış zincirlerinin kurulması bu döneme denk gelir. Yine büyük kitap dağıtım firmaları ve halihazırda yayıncılıkla meşgul olan yayınevlerinin büyümesi bu dönemde karşımıza çıkmaktadır (Memmi, 2017, s.8). Ayrıca bu dönemde gözlenen en önemli olaylardan biri de 1995 yılında bandrol bulundurma zorunluluğunun bulunması dair yasanın yürürlüğe girmesidir. Ayrıca bu dönemde yabancı edebiyat eserlerinin Türkçeye çevirileri artmıştır. Özellikle popüler yabancı yazarların eserleri büyük ilgi görmüştür.

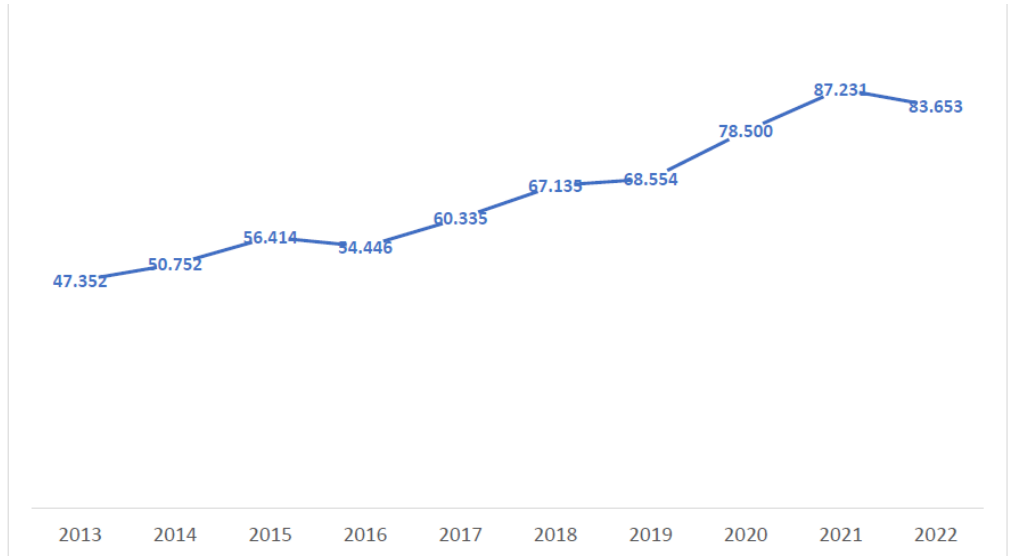
Bu yıllarda basılan kitap sayısı özellikle 1995'ten sonra hızla artmış, 1990'ın başından sonuna kadar basılan kitap sayısı ikiye katlanmıştır. Bu yıllarda basılan kitap adedi Tablo 1.4.'de şöyledir:

Tablo 1.4. 1970-1989 arası basılan kitap adedi

Yıl	Adet	Yıl	Adet
1990	6.586	1995	5.172
1991	6.522	1996	8.207
1992	6.038	1997	8.352
1993	5.978	1998	9.383
1994	5.631	1999	12.334
		TOPLAM	74.203

KAYNAK: (Kabacalı, 2000, s. 260; Erken, 2016, s. 61)

2000’li yıllarda ise günümüze kadar süren bir dijitalleşme serüveni başlamıştır. Öncelikle masaüstü yayıncılık sistemleri artık dijital formatlara uyumlu hâle getirilmiştir. Bu, bir yayının hem dijital hem de basılı formatta yayınlanabilmesini sağlamıştır. Masaüstü yayıncılık yazılımları artık, özellikle dijital yayıncılıkta daha fazla kullanılan e-kitap formatları gibi dijital yayın biçimleriyle çalışmak için özelleştirilmiştir. Ayrıca dijital yayıncılık, masaüstü yayıncılık sistemlerinin tasarım ve üretim süreçlerini daha hızlı ve verimli hâle getirmiştir. Masaüstü yayıncılık yazılımları, örneğin, grafik tasarımı için kullanılan önceden hazırlanmış şablonlar ve stil kılavuzları gibi özellikler sunmaktadır. Bu özellikler, tasarım sürecini hızlandırmakta ve aynı zamanda tutarlı bir görünüm sağlamaktadır. Özetle dijital yayıncılık, masaüstü yayıncılık sistemlerini, dijital formatlara uygun hâle getirerek ve tasarım süreçlerini hızlandırarak değiştirmiştir. Bu gelişme, yayıncıların, kitapları daha hızlı ve verimli bir şekilde tasarlamalarını ve üretmelerini sağlamıştır. Ayrıca bu dönemden sonra küreselleşme ve dijitalleşme önem kazanmıştır. Dünya genelinde kitapların daha kolay yayılması sağlanmış ve yabancı eserlere erişim artmıştır. Dünya çapında çoksatanlar listeleri daha çeşitli hâle gelmiş ve bu kitaplar Türkiye’de de hızla basılıp okunmaya başlanmıştır. Örneğin Dan Brown’dan *Da Vinci’nin Şifresi*, *Melekler ve Şeytanlar*; Stephenie Meyer’den *Alacakaranlık* serisi, J.K.Rowling’den *Harry Potter* serisi gibi kitaplar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de popüler olmuş ve hatta bu kitaplar sinemaya da aktarılarak dünya genelinde milyonlarca seyirciyle buluşmuştur.

Şekil 1.1. Son 10 Yılın ISBN Verileri

KAYNAK: (YAYBİR, 2023)

Son 10 yılın yeni başlıklarda yayımlanan kitapların ISBN verilerine bakılacak olursa 2016 ve 2022 yılında 2 defa düşüş yaşanmış, bunun dışında her türlü soruna ve pandemiye rağmen kitap sayısında artış görülmüştür. Ayrıca Türkiye’de, dijital yayıncılık ve e-kitap yayınları da giderek artmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, kitap sektörü hızla değişmekte ve yayınevleri de bu değişime ayak uydurmak için dijital yayıncılık alanında faaliyet göstermektedir. En nihayetinde tüm verilere ve gelişmelere bakılacak olursa artık Türkiye’de kitabın; basılı kitap, e-kitap ve sesli kitap olarak 3 kolda ilerlediğini söylemek doğru olacaktır. Bu diğer formatlar ve bununla ilgili detaylar “Kitabın Dijital Dönüşümü: E-Kitap Ve Sesli Kitap” adlı 2. bölümde anlatılacaktır.

2. BÖLÜM: KİTABIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ: E-KİTAP VE SESLİ KİTAP

İletişim, insan doğasının ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar duygu, düşünce ve birikimlerini paylaşma ihtiyacı duymuş, hissetmiş, görmüş ve birbirleriyle iletişim kurmuştur. İletişim olgusu da süreçte gelişmiştir. Sözlü iletişimle başlayan süreç, zamanla yazılı iletişime doğru genişlemiştir. Yazılı iletişimde ise hem yazı için kullanılan materyaller hem de yazılı metnin iletim şekli, tarih boyunca, zamanın imkânlarına ve icatlarına bağlı olarak değişim gösterdiğinden birinci bölümde bahsedilmiştir. Bu değişimlerden biri olan matbaanın icadıyla başlayan basım tarihi, birçok buluşla şekillenmeye ve basılı metinler, farklı ortamlarda yayılmaya devam etmiştir. Bilgisayarın mekanik sistemlerden elektronik sistemlere dönüşmesi ve internetin yeni bir medya olarak ortaya çıkışı ise kitle iletişim araçlarının evriminde önemli bir kilometre taşı olarak dijitalleşme (sayısallaşma) çağında devrim yaratmıştır. Dijitalleşme çeşitli fırsatlar yaratarak, yayıncılık sektörünün temel faaliyet amaçlarından biri olan “daha geniş kitleye ulaşma” amacına hizmet etmektedir.

Şu ana kadar kitabın doğuşundan, günümüzdeki basılı kitap formuna nasıl ulaştığından, Dünya ve Türkiye’deki yayıncılık faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise dijitalleşmeyle tetiklenen kitabın teknolojik dönüşümünden, e-kitap, sesli kitap gibi yeniliklerden bahsedilecektir. Bu bölümün sonunda e-kitap ve sesli kitap ile ilgili yapılan önceki çalışmalara değinilecektir.

2.1. Dijital Teknoloji

Son yıllarda, teknoloji ve dijitalleşmenin etkisiyle iletişim farklı bir boyuta taşınmıştır. Teknolojinin hızla ilerlemesi, insanların birbirine ulaşmasını

kolaylaştırmış, diğer bir ifadeyle insanlar arasındaki mesafeyi ve mesajın iletimi için harcanan zamanı kısaltmış, iletişim hızını artırmıştır. Dijitalleşme, özellikle iletişim alanındaki değişim ve gelişmelere hız kazandırmıştır. Dijitalleşmeyle veri iletimi ve bilgisayar teknolojisi tüm iletişim altyapılarındaki baskın unsurlar hâline gelmiştir (van Dijk, 2018, s.79).

Hiç şüphesiz dijitalleşmenin temelinde internetin ortaya çıkışı en önemli rolü oynamaktadır. İnternetin temelleri, Soğuk Savaş sırasında ABD'nin askeri iletişim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network-Gelişmiş Araştırma Projeleri Ajansı Ağı) adlı projeyle atılmıştır. Çeşitli bilgisayar ve askeri araştırma projelerini desteklemek amacıyla farklı bilgisayarlar arasında iletişim kurulmasını sağlayan ARPANET adında ilk paket dağıtım ağı tasarlanmıştır (Başaran, 2010, s.257). ARPANETin ilk kullanıldığı yerler üniversiteler ve araştırma birimleri olmuş ve ilk bağlantı, 1969 yılında dört merkezle yapılmıştır: University of California at Los Angeles (UCLA), Stanford Research Institute (SRI), University of Utah ve University of California at Santa Barbara (UCSB). Böylece paket anahtarlama bir ağ olarak tasarlanan ARPANET, bilgisayarlar arasında iletişimi sağlayan ağ teknolojisinin temelini oluşturmuştur (Çakır, 2006 s.75).

Az sayıda cihazın haberleşmesini sağlayan ARPANET'in ardından, daha çok sayıda bilgisayarın birbirleriyle iletişim kurabilmesini sağlama amacına yönelik çalışmalar artarak devam etmiştir. 1972 yılında ilk elektronik posta (e-mail) kullanılmıştır (Çakır, 2006, s.75). 1983 yılında, askeri amaçlı kullanımı yanında, ağın genel iletişim alanlarını kapsamına alabileceği şekilde genişletilebilmesi amacıyla ağ kullanımını düzenleyen TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol) gibi temel internet protokolleri standardize edilmiştir. Bu protokollerden günümüzde de yararlanılmaktadır (Koroğlu ve Sağlam, 2022, s.427). TCP/IP ile daha değişik niteliklere sahip bilgisayarların birbirleri ile iletişimi sağlanabilmiştir (Ceritli, 2018, s 4). Daha sonra Amerikan Savunma Bakanlığı, ARPANET'ten ayrılarak "MILITARY NET" (Military Network) adı verilen askeri amaçlara özel hâle getirilmiş Askeri Bilgisayar Ağı'nı kurmuştur. ARPANET ise sanayi, üniversite ve

kamu kurumlarının araştırma birimlerini birbirine bağlamaya devam etmiştir. 1985 yılında internet teknolojisi ile kurulmuş özel amaçlı ağlara destek veren bir bilimsel araştırma kurumu olan NSF (U.S. National Science Foundation-Amerikan Ulusal Bilim Vakfı)'nin NSFNET adıyla kendi altyapısını kurmuştur. Bu altyapı ile üniversitelere hizmet vermeye başlamıştır (Başaran, 2010, s.258). 1990 yılına gelindiğinde ise resmen kapatılan ARPANET ile başlayan birinci internet dönemi bitmiştir. Üniversite ve araştırma birimlerinin tekelindeki ARPANET'in altyapısı küresel çapta ticari kullanıma açılmıştır.

1990'ların ortalarında, Tim Berners-Lee tarafından geliştirilen ve hipertextlere dayalı bir internet protokolü olan World Wide Web (WWW) protokolünün tüm insanlığın hizmetine sunulması internetin popüler hâle gelmesini sağlamıştır. Web tarayıcıları ve web siteleri sayesinde internet daha erişilebilir bir hâle gelmiştir ve milyonlarca kullanıcının evlerine ve işyerlerine kadar yaygın bir kullanıma ulaşmıştır. Geliştirilen yazılımlar ve bunları tamamlayan diğer unsurlarla birlikte internet hem farklı türlerde içerikler sunmaya ve farklı kullanım amaçlarına hizmet etmeye hem de daha fazla kullanıcı için faydalı olmaya başlamıştır. İnternetin ikinci dönemini başlatan WWW, aynı zamanda internetin metin, görüntü, ses ve video gibi farklı bileşenleri birlikte sunan multimedya (çoklu ortam) uygulamaları açısından uygun bir platforma dönüşmesini sağlamıştır. Bu durum, metin tabanlı çevrimiçi bilginin grafik-tabanlı içeriğe dönüşmesi sürecini başlatmış ve internetin yayılmasını hızlandırmıştır (Ceritli, 2018, s.4; Başaran, 2010, s.258).

İnternetin daha erişilebilir hâle gelmesinde kişisel bilgisayarların ve modemlerin hızla gelişmesinin ve ucuzlaşmasının da etkisi büyüktür (Başaran, 2006, s.21). Gordon Moore'un 1965 yılında, entegre bir devreye sığdırılabilecek toplam transistör sayısının her yıl ikiye katladığını söylediği "Moore Yasası" olarak adlandırılan yasaya göre mikroişlemcilerdeki artan transistör sayısı ile birlikte bilgisayarlardaki işlem gücü artmış ve hızlanmıştır. Böylelikle insanlar içerik paylaşmak, indirmek ve kullanmak için daha az para öder hâle gelmiş, hatta bu süreç neredeyse ücretsiz olarak gerçekleştirilmiştir. Bu da herkesin internet ortamına dahil olup kullanmasını sağlamıştır. Ayrıca elektrik, medyanın ölçeğini değiştirmekte,

daha önce görülmemiş bir süreklilik, bir hız, bir bolluk ve bir kapsam verip derinleştirmektedir (Aydoğan, 2014, s.23). Geçmişten günümüze ve geleceğe dair içerikler, elektronik ortamda bir araya gelip kullanıcıların deneyimini zenginleştirmektedir. Bu durum da iletişimin sınırlarını genişletirken aynı zamanda bireylerin bilgiye erişimini demokratikleştirmektedir.

İnternetin yaygınlaşmasıyla bilgiyi üretme, dağıtma, depolama ve erişimin kolaylaşması gibi birçok konuda değişiklikler gerçekleşmiştir. Bununla birlikte web teknolojilerindeki gelişmeler yaşanmıştır. World Wide Web'in Web 1.0 olarak adlandırılan ilk aşamasında HTML ile web siteleri geliştirilmiştir ancak bu sitelerdeki görünümü günümüze göre daha ilkel ve broşür şeklindedir (Kapan ve Üncel, 2020 s.278). Web sitelerindeki içerikler ise etkileşime izin vermeyen ve pasif bir konumdadır. İnternet kullanıcıları herhangi bir içeriği ekleme ya da içeriklere yorum yapma yetkisine sahip değildi ve sadece bilgiyi alan kişiler konumundaydı. Kullanıcılar web sitelerini sadece bilgi edinmek için kullanmaktaydı (Ersöz, 2020, s.60). Kullanıcılarına kısıtlı olanaklar sunan, etkileşime izin vermeyen Web 1.0, salt okunur ve sadece bilgiyi öğrenmeye odaklı, statik ve tek yönlü bir ağ olduğundan öğrenme ağı olarak kullanılmıştır (Özüdoğru, 2024, s.36; Ersöz, 2020, s.60).

Web teknolojisi, başlangıçta sadece bilgi sunan bir teknolojiyken 2000'li yıllarda bilgi sunmanın yanı sıra bilgi paylaşımına ve içerik oluşturmaya izin verecek şekilde geliştirilmiş ve etkileşim ve iletişim ağı olarak Web 2.0 ortaya çıkmıştır (Özüdoğru, 2014, s.36). Web 2.0 teknolojisiyle birlikte Web 1.0'daki tek yönlü iletişim son bulmuş, dinamik ve çift yönlü etkileşim imkânı sağlanmış ve kullanıcılar kendi içeriklerini üretmeye başlamıştır. Bu teknoloji müdahale edilebilen siteler oluşturulmasına ve yazılı, görüntülü ve sesli materyaller gibi çeşitli materyallerin paylaşılmasına olanak tanımıştır. Web 1.0 aksine sadece uzmanların değil sıradan insanların da içerik üretmesine, paylaşmasına, etkileşimde bulunmasına, iş birliği yapmasına imkân sağladığından kullanıcılar pasiflikten aktif bir konuma geçmeye ve birer içerik üreticisine dönüşmeye başlamıştır (Kapan ve Üncel, 2020, s.278; Özüdoğru, 2014, s.36). Sosyal web (the social web) olarak da adlandırılan Web 2.0 çeşitli uygulamaların ve sosyal ağların geliştirilmesine yol açmıştır; dinamik web

uygulamaları sosyal ağ siteleri, çoklu ortam paylaşım siteleri, dosya paylaşım ortamları, video konferans araçları, video paylaşım ortamları, sanal gerçeklik araçları, anlık mesajlaşma uygulamaları, uzaktan yönetim araçları, kodlama araçları, sanal duvar ve pano araçları, online sınav ve quiz araçları, wiki ve bloglar (ağ günlükleri), podcastler ve haber sağlayıcılar (RSS) vb. (Korucu ve Sezer, 2016, s.381).

Dijitalleşme adımlarını, bireysel ve toplumsal yaşamı dönüştürme yollarını, sağladığı imkânları anlamak için Web 2.0 uygulamalarıyla kullanıcıların neredeyse sınırsız olan yapabileceklerini anlamak yerinde olacaktır.

- (i) Arama motorları ile arama yapılan konu hakkında birçok bilgiye ulaşabilir.
- (ii) Sosyal etiketleme ile kullanıcılar, internette faydalı gördükleri sayfaların adreslerini kaydedip birbirleriyle paylaşabilir, o sayfalara yorum yazıp puan verebilir, içerik etiketleri ekleyebilir.
- (iii) Video oluşturabilir, fotoğraf düzenleyebilir, video ve fotoğraf üzerine metin, ses ve animasyon ekleme ve çıkarma gibi işlemleri yapabilir.
- (iv) Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp gibi sosyal ağ siteleri ile iletişim kurabilir, sosyalleşebilir, kişisel içerikler paylaşabilir.
- (v) YouTube, Flickr, Slideshare, rapidshare gibi birçok çoklu ortam paylaşım siteleri kişilerin fotoğraf, video, dosya, müzik, slayt ve birçok medya unsurunu paylaşabilir, beğenme, yorum yapma gibi özellikleriyle etkileşime geçebilir.
- (vi) Bloglar (ağ günlükleri) ve Wiki gibi uygulamalar ile yeni sayfalar yaratabilir, sayfalarda düzenlemeler yapabilir ve bu sayfaları birbirine bağlayarak kolayca büyük dokümantasyonlar oluşturabilir.
- (vii) Canva, CorelDRAW, Adobe gibi grafik, tasarım, çizim uygulamalarıyla logo, afiş, sunum, broşür, poster gibi görsel materyaller, animasyonlar, karikatürler hazırlayabilir.
- (viii) Zoom, Google Meet ve Adobe Connect video konferans araçları ile hem dijital iletişim kurarak sosyalleşebilir hem de sanal toplantılar, etkinlikler, eğitimler düzenleyebilir, bunlara katılım sağlayabilir.

İnsanların internette içerik paylaşım düzenlenmesine olanak sağlayan Web 2.0 toplumsal ve bireysel yaşama da hızla etki edip onu dönüştürmüştür. Web 2.0, iş yaşamını da dönüştürmüş, bilgiye dayalı iş alanlarını yaygınlaşmasına ve daha etkileşimli ve iş birliğine dayalı iş yapma süreçleri ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ekip çalışmalarına uygun bir ortam sağlamış, üst düzey düşünme becerilerini geliştirmiştir. Ayrıca meslektaşların sosyal etkileşimini ve kolektif zekâsını vurgulanması Web'den yararlanılması ve kullanıcılar/müşteriler ile daha etkili bir şekilde iletişim kurulması için yeni fırsatlar sunmaktadır (Murugesan, 2007, s.34).

İnternet sayesinde metin, görüntü, ses ve video gibi çoklu unsurlar bir araya gelerek multimedya bir ortam sunulmaktadır. Dijital teknoloji, ses, görüntü, mesaj, yazı gibi her tür verinin paketlenmesini sağladığında, bağlantıları kontrol merkezlerini kullanmaksızın iletebilen bir ağ oluşturulmuştur. Dijital dilin evrenselliği ve iletişim sisteminin ağ oluşturmaya yönelik saf mantığı, yatay, küresel iletişim için teknolojik koşulları hazırlamıştır (Castell, 2008, s.59). Dijital dilin evrenselliği ile iletişim daha önce görülmemiş bir ölçekte uluslararası boyuta taşınmıştır. Dijital iletişim, farklı dilleri konuşan insanlar arasında bile etkili bir şekilde gerçekleşebilir. Web 2.0'ın sağladığı imkânlardan biri olan çeviri yazılımları ve uygulamaları sayesinde mesajlar anında farklı dillere çevrilebilir, böylece küresel düzeyde iletişim engelleri azaltılmış olur. Teknoloji sayesinde insanlar birbirine daha yakınlaşıp kültürel sınırları aşar.

Dijital dönem, medyanın boyutunu da radikal bir şekilde değiştirmiştir. Dijitalleşme sayesinde çoklu medya ortamı oluşmuştur. Çoklu medya ortamı, hipermetin yapısı içinde metinlerin yanı sıra ses, video, animasyon ve diğer medya türlerinin bir arada kullanıldığı bir ortamı temsil eder. Kullanıcılar bu tür ortamlarda metinleri okumakla kalmaz, aynı zamanda ses kayıtlarını dinleyebilir, videoları izleyebilir, animasyonları inceleyebilir ve farklı medya platformlarını etkileşimli olarak keşfedebilir. Bu yaklaşım, internetin evrimiyle özellikle önem kazanmıştır. İnternet, çoklu medya içeriğinin kolayca paylaşılabilirdiği ve hipermetin

bağlantılarının kullanıcıları farklı medya platformlarına yönlendirdiği bir hâle gelmiştir. Kullanıcılar, farklı medya türlerini aynı içerikte buluşturan farklı uygulamaları keşfederken, içerik oluşturucularla da zengin ve etkili iletişim kurma olanaklarına sahip olmuşlardır. Artık günümüzde kullanıcıların aktif olduğu, kendi medya içeriklerini oluşturabildiği, farklı uygulamalarla etkileşim içinde olabildiği ve geri bildirim verebildiği şekilde bir çoklu medya görülmektedir. Dolayısıyla çoklu ortam etkileşime olanak veren, kullanıcıyı sürece dahil eden ve etkin kullanıcıyı destekleyen aktif bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır (Güney, 2010, s.47).

Bunların ötesinde dijitalleşme birçok avantaj sağlamaktadır. Dijitalleşme, bilgilere ve kaynaklara oldukça hızlı ve küresel çapta erişimi mümkün kılar. İnternet aracılığıyla dünya genelindeki bilgilere, verilere ve içeriklere anında ulaşılabilir. Bu, araştırma yapma, öğrenme, haberleri takip etme, eğlence ve daha birçok faaliyet için sınırsız erişim sağlamaktadır. Dijitalleşme, içeriklerin dijital formatlarda dağıtılmasını kolaylaştırmakta ve bu da kitaplar, dergiler, müzik, film ve diğer medyanın dijital platformlarda hızlı bir şekilde paylaşılmasını sağlamaktadır. Örneğin, bir yazar kitabını dijital olarak yayımlayabilir ve dünyanın dört bir yanındaki okurlar bu kitaba anında erişebilir ya da farklı bir ülkede çekilen bir film dünya genelinde seyirciyle eş zamanlı olarak buluşabilir. Dijitalleşme, belgelerin ve verilerin fiziksel ortamdan elektronik ortama aktarılmasını da sağlamaktadır. Bu durum, ofislerde fiziksel depolama alanının azalmakta, arşivler ve büyük kâğıt yığınları gibi fiziksel depolama gereksinimleri ortadan kaldırmaktadır. Bu da işletmeler için maliyet tasarrufu, verimlilik ve sürdürülebilirlik anlamına gelir. Dijital teknolojiler, iş süreçlerini de otomatikleştirmeyi mümkün kılmakta ve dolayısıyla da işletmelerin daha verimli çalışmasını sağlamaktadır. Ayrıca internet tarayıcıları ve uygulamalar, kullanıcıların alışveriş tercihleri, içerik ilgi alanları ve reklam tercihleri gibi verilere dayanarak özelleştirilmiş hizmetler ve içerikler sunabilir. Dijitalleşme, insanların iletişim kurmasını, iş birliği yapmasını ve etkileşimde bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Sosyal medya, e-posta, video konferanslar ve anlık iletişim uygulamaları, kişilerin dünya genelinde bağlantı kurmasını ve iş birliği yapmasını sağlamaktadır. Bu, iş dünyasında ve kişisel yaşamda iletişimi hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Ayrıca dijitalleşme iletişimi derinleştirerek içeriğin daha etkili olmasını da sağlamıştır. Ses ve görüntü teknolojileri, yazılı metinlerin ötesine

geçerek duyguların, ifadelerin ve deneyimlerin daha etkili bir şekilde iletilmesine imkân tanımaktadır. Podcast'ler, videolar, sanal gerçeklik deneyimleri gibi dijital araçlar, iletişimin daha etkili, verimli ve nitelikli hâle gelmesine yardımcı oluyor.

Sonuç olarak günümüz dünyasında, teknoloji insanların yaşamındaki sıradan aktiviteleri bile günden güne daha çok etkilemektedir. İnsanların teknolojiye ve dijitalleşmeye karşı güvenleri artmakta ve bunlar insan hayatının ayrılmaz bir parçası hâline gelmektedir (Varol ve Varol, 2019, s.139). Teknolojinin hızla gelişimi ve bu denli yaygınlaşması, insanların alışkanlıklarını, iletişim biçimlerini, iş yapma yöntemlerini ve eğlence anlayışını derinlemesine etkilemekte ve dönüştürmektedir.

2.2. Dijital Kitap Formatları

Yazının tarih boyunca geçirdiği evreler, gelişen teknolojiler ve iletişim araçlarıyla birlikte farklı yönlerde değişim göstermiştir. Bununla birlikte kitap ve genel olarak yazılı içerik giderek daha büyük oranla dijital mecralarda yer almaya başlamıştır (Aksu, 2019, s.25). Kitaplar farklı formatlarda çıkmaya başlamış ve e-kitap ve sesli kitap kavramları hayatımıza girmiştir. E-kitap, yazılı içeriklerin elektronik cihazlarda okunmasını ve sesli kitap ise yazılı içeriklerin elektronik cihazlardan dinlenmesini mümkün kılarak mobil ve kolay erişilebilir bir okuma ve dinleme deneyimi sunmaktadır. Böylelikle kitapların dijital platformlarda yayınlanmasını, şimdiye dek görülmemiş bir erişim olanağına ve daha geniş bir okur kitlesine ulaşmasını sağlamaktadır.

Bu noktada, şimdiye kadar pazarda önemli olan e-kitap ve sesli kitap teknolojilerine ek olarak AG kitap yani artırılmış gerçeklik teknolojisiyle okunabilen kitap VR kitap yani sanal gerçeklik teknolojisiyle okunabilen kitap da dijital kitap biçimleri olduğunu belirtmek gerekir. Ancak bu tez kapsamında e-kitap ve sesli kitap konuları ele alınacaktır.

2.2.1 E-Kitap (Elektronik Kitap)

Teknolojinin hızla ilerlemesi ve dijital dünyanın genişlemesi, kitap dünyasında da önemli dönüşümlere sebep olmuştur. Geleneksel basılı kitaplar, uzun yıllar boyunca bilgi ve hikâye paylaşımının ana aracı olmuşken, dijital çağ ile birlikte kitap formatlarında da değişiklikler yaşanmıştır. Geleneksel kitapların yanında elektronik kitaplar, yani e-kitaplar da yer almıştır.

2.2.1.1 E-Kitap Nedir?

E-kitabın ortaya çıkıp yaygınlaşmasıyla birlikte yıllar boyunca birçok e-kitap tanımı yapılmıştır. Her bir tanımda e-kitabın farklı bir açısına değinilmiş ön plana çıkarılmıştır.

Aslında e-kitap terimi, hem içerik hem de yazılım ve donanım ile ilgilidir. Öncelikle içeriğe bakılacak olursa bir kitabın elektronik ortamdaki kopyasına ya da doğrudan elektronik ortamda kitap veya uzun metin olarak yazılmış içeriğe e-kitap (elektronik kitap) denilmektedir (Soydan, 2012, s.391). Diğer bir ifadeyle e-kitap, basılı kitap veya uzun metinlerin dijital bir temsilini içermekte ve bu metinler elektronik cihazlar üzerinden erişilebilir hâle getirilmektedir. Kitabın elektronik içerik olarak sunulduğunu belirten kişilerin başında Gunter gelmektedir. Gunter (2015), e-kitabın en geniş anlamıyla, elektronik biçimde sunulan herhangi bir kitap veya monograf uzunluğundaki metin dizisinden oluştuğunu belirtmektedir. Kısaca e-kitaplar, geleneksel kâğıt kitapların dijital karşılıkları veya dijital kitaplar olarak düşünülebilir.

E-kitap terimi, içeriğin yanı sıra yazılım ve donanım ile diğer bir ifadeyle okuma platformu ile de ilgilidir. Kitap içeriği, yalnızca farklı yazılım ve donanım platformları üzerinde okunabilir ve dolayısıyla da yazılım ve donanım olmadan e-kitaptan bahsedilemez. Bu nedenle bazı e-kitap tanımları yazılım ve donanıma

odaklanmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Ormes (2001) tarafından yapılan bir tanımdır ve e-kitabı şöyle ifade etmektedir.

“E-kitap terimi, okunması için özellikle e-kitap yazılımının veya donanımının kullanılmasını gerektiren bir metni tanımlamak için kullanılıyor. Bu yazılım veya donanım; metni, kâğıt tabanlı bir kitapta bulunan metin kalitesini çoğaltmayı amaçlayan; yüksek kaliteli, okunması kolay bir dijital biçimde yeniden üretir.”

Bu tanımda e-kitapların yazılım ve donanımla olan bağlantısı kısaca özetlenmektedir. Bu yazılım ve donanımlar sayesinde e-kitap metin kalitesi, yazı tipi, sayfa düzeni, sayfa boyutu gibi özellikler sunarak geleneksel kitabın özelliklerini taşıması sağlanmaktadır. E-kitapların gün geçtikçe yaygınlaşması bu materyallerin okunmasını sağlayacak cihazların yazılımsal ve donanımsal olarak gelişmesini de tetiklemiştir. Bu amaçla geliştirilmiş çeşitli marka ve modellerde elektronik kitap okuyucular piyasadaki yerini almıştır (Yıldırım ve diğerleri, 2011).

Diğer bir tanımda ise Önder (2010), e-kitabın kapsamını ve içeriğini şöyle ifade eder:

“E-kitap ‘bir ya da birkaç basılı kitabın sayısallaştırılmasıyla elde edilen ya da bütünüyle elektronik ortamda üretilen bir içeriğin, bir masaüstü bilgisayar, ekranı bulunan herhangi bir elde taşınabilir aygıt veya özel tasarlanmış bir elektronik kitap okuyucu donanımında görüntülenebilir, erişilebilir, yayınlanabilir şekilde bulunan ve kullanılan yazılımla sağlanan zengin metin özellikleri ile (kitap ayracı ekleme, metin işaretleme, not alma gibi) geleneksel okuma sırasında yapılan işlevlerin de gerçekleştirilebildiği elektronik biçim’dir.”

Yazılım ve donanımla ilgili yapılan diğer bir tanımda da Moore (2009) şöyle der: “E-kitaplar, kâğıt tabanlı kitapların sayısallaştırılmış versiyonlarıdır ve bilgisayarlardan cep telefonlarına kadar çeşitli elektronik cihazlarda okunabilir.” Bu tanım e-kitapların, geleneksel kitapların dijitalleştirildiğini ve elektronik cihazlar aracılığıyla okunabildiğini söylemektedir. Bu cihazlar arasında hem masaüstü bilgisayarlar gibi taşınamayan cihazlar ve hem de taşınabilir cihazlar (diz üstü, cep bilgisayarları, tabletler, akıllı telefonlar, e-okuyucular vb) yer almaktadır. E-kitaplar, genellikle PDF, EPUB veya MOBI gibi dijital dosya formatlarında sunulur ve bu sayede farklı cihazlarda kolayca erişilebilir ve okunabilir hâle gelmektedir.

Yıllar içinde e-kitabın farklı özelliklerinin vurgulandığı yukarıdaki tanımlara bakıldığında ortak bir tanımın olmadığı görülmektedir. Her kişi kendi açısından e-kitabın önemini vurgulamıştır. Tüm bu tanımlardan yararlanılarak daha kapsamlı bir tanım önerilebilir:

“Dijital biçimde veya dijital formata dönüştürülmüş metin, içerik, okuma materyali ya da bir kitabın yüksek kaliteli ve kolay okunması için gerekli yazılım ve donanıma sahip aynı zamanda etkileşimli araçlar ve multimedya araçlarının da okunurken kullanılabildiği, masaüstü veya dizüstü bilgisayar, taşınabilir aygıt veya özel e-kitap okuyucularda görüntülenmek üzere biçimlendirilmiş yazılı görüntülerdir.”

2.2.1.2. E-Kitabın Gelişimi ve Mevcut Durumu

El yazması kitapların icadından bu yana kitaplar basılarak okunmuştur. Ancak teknolojik gelişmelerin etkisi ve son yıllarda dijitalleşmenin hızlı bir şekilde hayatımıza nüfuz etmesiyle birlikte e-kitaplar da hayatımıza girmiştir. 1930’lu ve 40’lı yıllarda mikrofilm teknolojisi, metinlerin küçültülmesine ve saklanmasına olanak tanımıştır. Ayrıca çeşitli cihazlarla bu mikrofilmelerin okunabilmesi için erken denemeler yapılmıştır. Vannevar Bush, 1945’te “As We Think” adlı makalesinde, saniyeler içinde herhangi bir bağlantı dosyası metnine erişebilen elektronik bir masa

olan "Memex" adlı bir cihaz vizyonunu anlatmıştır (Chen, 1989). Kaynaklarla kitapların depolandığı ve bunların birbirleriyle ilişkileri sayesinde hızlıca bulunmasının amaçlandığı Memex aslında hiçbir zaman geliştirilmediyse de şimdi hipermetin olarak bilinen bir sistemin temeli atılmıştır.

1968’de Alan Kay “bir kitap kadar erişilebilir, taşınabilir, etkileşimli bir kişisel bilgisayar” olan Dynabook kavramını ortaya koymuştur (MacWilliam, 2013, s.2). Dynabook, taşınabilir eğitim cihazının gereksinimlerini özetlemekte ve şu anda bir dizüstü bilgisayar veya tablet olarak bilinen şeye benzer işlevsellik sunmaktadır. Bu kavram, e-kitap açısından düşünüldüğünde e-kitabın taşınması ve okunması için önemli bir adım olarak görülmektedir.

1970’ler e-kitabın geçmişi için önemli çalışmaların gerçekleştiği yıllar olmuştur. İlk e-kitap 1971 yılında Michael Stern Hart tarafından elektronik ortama aktarılan Amerika’nın Bağımsızlık Bildirisi’dir. Bu bildiri dünyanın ilk dijital kütüphanesi olan Gutenberg Projesi üzerinden yayınlanmıştır. Ücretsiz elektronik kitapların veya e-kitapların ilk sağlayıcısı olan bu projenin amacı e-kitapların oluşturulmasını ve yayılmasını teşvik etmektir (Project Gutenberg About, 2021). Bu proje, e-kitapların yaygınlaşmasına önemli bir katkıda bulunmuş ve kitapların dijitalleştirilip kolayca erişilebilir hâle gelmesini teşvik etmiştir. Günümüzde hâlâ aktif bir şekilde çalışan Gutenberg Projesi sayesinde, 60.000’den fazla e-kitaba erişim sağlanabilmektedir. O yıllarda, henüz interneti kullanan sadece 100 kişi varken, çizgi roman fanzinleri yayıncısı ve fantezi/korku kitapları yazarı Bob Gunner, Prodigy ve America Online’da gelişmekte olan üye indirme kütüphaneleri aracılığıyla ASCII metin dosyalarını kullanarak hikâyelerini erişilebilir kılmıştır (The Guardian, 2002). ASCII metin dosyaları, metin tabanlı ve karakter odaklıdır ve basit bir veri formatına sahiptir. Bu nedenle daha sınırlı internet hızlarına ve depolama kapasitesine sahip olan dönemin kullanıcıları için daha uygun bir seçenek olmuştur. Bob Gunner’ın bu yaklaşımı da metin tabanlı hikâye ve edebiyat tutkunlarının internet aracılığıyla yazılarına erişebilmelerine yardımcı olmuştur. Bu olay, dijitalleşmenin başlangıç evresinde, yazılı eserlerin dijital platformlarda nasıl paylaşılacağına dair bir örnek teşkil etmektedir. 1973 yılına gelindiğinde ise Ken

Jenks tarafından yaratılan Mind Eye ePublishing, insanların bir romanı satın almadan önce bir sayfa okumasına izin vermektedir (Muravskiy, 2010, s.78). Mind Eye ePublishing, kitapları ve yazıları dijital olarak erişilebilir kılan erken bir girişimdi ve kullanıcılara kitapları inceleme ve içeriği hakkında daha fazla bilgi sahibi olma fırsatı sunmaktaydı. Bu, kullanıcıların bir kitap veya yazı hakkında daha iyi ve bilinçli satın alma kararı verebilmeleri için önemli bir adım olmuştur. Bugünün dijital kitap platformları, kitapların örnek bölümlerini veya önizlemelerini sunma konseptini geliştirmiş ve kitapları satın almadan önce kullanıcılara içeriklerini inceleme şansı vermiştir. Ken Jenks'in Mind Eye ePublishing girişimi, bu konseptin ilk örneklerinden birini temsil etmektedir ve dijital yayıncılık dünyasının gelişimine katkıda bulunmuştur.

1980'li yıllarda da gelişmeler devam etmiştir. 1981'de Adam Osborne tarafından tasarlanan Osborne 1 ilk ticari ve taşınabilir bilgisayar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık 10 kg ağırlığında olan bu alet, 5 inç boyutunda olup yaklaşık 1.800 \$ fiyatla piyasaya sürülmüştür. Bu bilgisayar, taşınabilir olmasının yanı sıra uygulama yazılımları, kelime işlemciler ve diğer yazılımların kullanımına olanak tanıyan bir cihazdır. Osborne 1'in ortaya çıkışı, kişisel bilgisayar teknolojisinin gelişimine ve kişisel bilgisayarların daha geniş bir kitleye ulaşmasına katkı sağlayan önemli bir adımdır.

Hiç şüphesiz e-kitabın gelişmesi ve yaygınlaşmasındaki en önemli yıllar 1990'lara denk gelmektedir. 1987 yılında Michael Joyce tarafından yazılan *Afternoon* adlı elektronik eser, Eastgate Systems tarafından 1990 yılında bir disket ile piyasaya sunulmuştur. Bu eser, hipermetin formatında yazılan ilk kurgu eser olarak e-kitap tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Aynı yıl Serendipity Systems'in kurucusu John Galuskza, numaralandırılmış sayfalar ve yer imleri içeren PCBook adlı e-kitap görüntüleme sistemini yaratmıştır. Bunun, e-kitap teknolojisinin ilerlemesine ve daha kullanıcı dostu hâle gelmesine katkı sağlayan bir gelişme olduğu söylenebilir. Yine 1990 yılında Electronic Book Technologies, Inc. (EBT) tarafından "DynaText" adında bir sistem kurulmuştur. DynaText, disket ve CDROM gibi çeşitli ortamlarda gönderilmeye hazır kitaplar veya kitap koleksiyonları

üretilmesine izin verilen bir elektronik kitap yayıncılık sistemidir. Sistem, bir yayıncının elektronik bir kitap oluşturmasını sağlayan bir derleyiciyle endeksleyiciden ve okuyucuların kitabı görüntülemesine, kitap içinde gezinmesine ve metinde arama yapmasına olanak tanıyan bir tarayıcıdan oluşur (Smith, 1993, s. 415). Bu sistem e-kitapların yaratılıp dağıtılmasında önemli bir gelişmedir. Bu sistem, farklı ortamlarda gönderilmeye hazır elektronik kitaplar veya koleksiyonlar oluşturmayı mümkün kılmış ve bu sayede e-kitap daha erişilebilir bir hâl almıştır. 1992 yılında ise, e-kitaplar metin tabanlı DOS ortamlarından, grafik tabanlı Windows ortamındaki edisyonlara dönüştürülmüş ve daha kolay okunmaya başlanmıştır (Anameriç, 2011, s.77). Bu dönüşüm, e-kitapların görsel olarak daha zenginleştirilmesini ve daha geniş bir okur kitlesi için erişilebilir hâle getirilmesini sağlamıştır. 1992’de Sony, Data Discman adlı elektronik kitap okuyucusunu piyasaya sürmüştür. Sony, bu ürünle birlikte e-kitap okuma deneyimini daha fazla kişiye ulaştırmayı amaçlamıştır. Adobe ise aynı yıl içerisinde PDF1.0 sürümünü duyurmuştur. PDF, elektronik belgelerin güzel ve tutarlı bir şekilde görüntülenmesini ve paylaşılmasını sağlayan bir dosya biçimidir. PDF belgeleri bağımsız bir şekilde görüntülenebilir ve yazdırılabilir, bu nedenle çok sayıda farklı bilgisayar ve işletim sistemi tarafından desteklenmektedir. Adobe’un PDF’i tanıtmayı ve standartlaştırması, elektronik belgelerin paylaşımında ve saklanmasında büyük bir etki yaratmıştır. 1998 yılında Dijital Binyıl Telif Hakkı Yasası (Digital Millennium Copyright Act - DMCA) Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) tarafından yürürlüğe koyulmuştur. Bu yasa, telif hakkı sahibi tarafından uygulamaya konulan “teknolojik bir koruma önlemini atlayarak” bir esere yetkisiz erişim elde etmeyi yasaklamıştır; bu tür bir koruma önlemi, telif hakkıyla korunan bir çalışmaya erişimi etkin bir şekilde kontrol etmektedir (Freeman, 2002, s.5). Diğer bir ifadeyle, bu kanun, telif hakları saklı olan eserlere ulaşmayı önleyen tedbirleri ve devre dışı bırakmayı amaçlayan servisleri suç unsuru olarak görmektedir. Telif hakkı korumasının DMCA aracılığıyla güçlendirilmesi, e-kitaplar ve e-kitap okuyucuları için özellikle önemliydi çünkü çoğu DRM denetimi, kopyalamayı yasaklayıp sınırlandırmakta ve çoğu zaman, kısıtlayıcı bir lisans sözleşmesiyle birleştiğinde e-kitabın yeni bir cihaza aktarılmasına izin vermemektedir (Manley ve Holley, 2012, s.300). 1998 yılına gelindiğinde ise e-kitap için ilk ISBN yazar ve girişimci Kim D. Blagg tarafından alınmıştır. ISBN, basılı kitaplar gibi e-kitapların da benzersiz bir tanımlayıcı

numarasına sahip olmalarını sağlamak ve böylece bu kitapların dünya çapında takip edilmesini ve kataloglanmasını kolaylaştırmaktadır. Bu, e-kitap endüstrisinin gelişmesi ve kitapların daha iyi tanımlanması için önemli bir adımdır. 1999 yılında, daha sonra IDPF (Uluslararası Dijital Yayıncılık) olarak adlandırılan OeBF (Open e-Book Forum) kurulmuştur. IDPF elektronik yayıncılık uygulamalarının ve ürünlerinin geliştirilmesini teşvik etmektedir. Yine aynı yıl, Soft Book Press, SoftBook Reader ile NuvoMedia da Rocket eBook Reader'ın üretimi gerçekleştirerek pazara girmiştir. Bir süre sonra da World Electronics, yeni kitap okuyucu olan EveryBook'u tanıtarak piyasaya dahil olmuştur. Günümüzde ise bu sistemler daha da geliştirilmiştir. En önemli aktörlerin başında Kindle e-kitap okuyucu ile Amazon gelmektedir. Türkiye piyasasında ise Kobo ön sıralarda yer almaktadır. Tüm bu aktörler hem piyasayı hareketlendirmiş hem de e-kitap sektörünün daha genişlemesine ve e-kitap okumanın yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca sunulan e-kitap formatı da bu piyasada rekabet ortamını hızlandırmaktadır.

2000'li yıllarda e-kitap artık günümüzdeki formatına ulaşmaya başlamıştır. 2000 yılında Stephan King'in novellası *Riding The Bullet*, Simon & Schuster tarafından e-kitap formatında piyasaya sürülmüş ve çok kısa sürede 500 binden fazla indirilme sayısına ulaşmıştır. Bu kitap, e-kitapların dünyasında önemli bir adımı temsil etmektedir. Özellikle popüler bir yazarın eserinin bu şekilde büyük bir ilgi görmesi, e-kitapların daha geniş kitlelere ulaşabilme potansiyelini göstermiştir. King'in bu deneyimi, e-kitapların yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Aynı yıl Microsoft, ilk e-kitap okuyucu yazılımı, Microsoft Reader'ı piyasaya sürmüştür. Frankfurt Kitap Fuarı, 2000 yılında gelişmekte olan e-kitap endüstrisindeki başarıları takdir etmek için ilk e-kitap ödülleri ev sahipliği yapmıştır. Bu ödüller, e-kitapların artık kabul gördüğünü göstermenin yanı sıra e-kitap yazarları ve yayıncılar için de kendilerini tanıtmaya fırsatı olmuştur. 2001 yılında dünya çapında birçok yayınevi e-kitap baskılarına başlamıştır. Random House hem İngiltere'de hem de ABD'de; HarperCollins, PerfectBound adıyla; Time Warner Books, ipublish adıyla; Penguin ise ePenguin olarak e-kitap yayıncılığına başlamıştır. 2004 yılında Japonya'da e-mürekkep teknolojiyle üretilen ilk e-kitap okuyucu Sony Librie piyasaya sürülmüştür. Sony Librie, e-kitapların okunmasını kolaylaştırmak için geliştirilmiştir.

Aynı yıl Google, ilk dijital kütüphanesi için bazı büyük kütüphanelerin içeriklerini dijitalleştirmeye başlamış ve bunu “Google Books Library Project” olarak adlandırmıştır. Google, dünyanın farklı bölgelerindeki kütüphanelerle iş birliği yaparak kitapları dijitalleştirmeye başlamıştır. Bu proje, geniş bir kitap arşivini dijital olarak erişilebilir hâle getirme hedefini taşımaktadır ve birçok eserin dijitalleştirilmesine olanak tanımıştır. Google Books, çevrimiçi kitap araştırması ve okuma için önemli bir kaynak hâline gelmiş ve milyonlarca kitap içeriği çevrimiçi olarak erişilebilir hâle getirilmiştir. Bu da kitapların dijitalleştirilmesi ve çevrimiçi erişiminin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2007’de Amazon, Kindle’ı, 2009’da Barnes & Noble, Nook’u piyasaya sürmüştür. Bu iki cihaz, e-kitap okuyucu teknolojisinin daha fazla popülerlik kazanmasına ve dijital kitapların daha yaygın hâle gelmesine katkıda bulunmuştur. Kindle ve Nook gibi e-kitap okuyucuları, kullanıcılara dijital kitapları okuma ve taşıma kolaylığı sunarak geleneksel basılı kitaplara alternatif sağlamıştır. 2010’un ilk ayında Apple, iPad için iBooks adlı bir e-kitap uygulaması başlatmıştır. Aynı yıl içerisinde iOS 4, iPhone ve iPod Touch gibi farklı versiyonları yayınlanmıştır. Bu, Apple’ın dijital kitap okuma pazarına girmesinin ve iPad’i bir e-kitap okuyucu olarak kullanmanın başlangıcını işaret etmektedir. 2010’un son aylarında ise Google e-Bookstore, e-kitap mağazası olarak piyasaya çıkmıştır. Bu platform, kullanıcılara geniş bir dijital kitap koleksiyonuna erişim sağlamış ve kullanıcılara farklı cihazlarda e-kitapları okuma olanağı sunmuştur. Google eBookstore, çeşitli yayıncılardan ve yazarlardan gelen e-kitapları barındırarak dijital okuma deneyimini daha erişilebilir hâle getirmiştir. Bu, dijital yayıncılığın büyümesine ve e-kitapların daha geniş bir kitleye ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

2.2.1.3. E-Kitap Pazarı

Her ne kadar e-kitabın bu pazarda yavaş yavaş yer edindiği söylene de hâlâ basılı kitapla karşılaştırıldığında hangi türün ne kadar dominasyon sağladığı bir soru işaretidir. Bu konu, 3. bölümde daha detaylı bir şekilde tartışılacaktır. Amerika pazarında e-kitabın ilk yıllarında bir araştırma yapan Just (2007), bu pazardan şöyle bahsetmiştir: “Son 20 yılın büyük bir bölümünde e-kitap başlıklarının arzı sürekli

olarak artmıştır. Bu dönemdeki ortalama büyüme oranı yıllık yaklaşık yüzde 20 civarındadır. Yaklaşık yüzde 60'lık en güçlü artış, yeni ekonominin patlama yaptığı 1999 yılında gerçekleşmiştir.”

Amerika Yayıncılar Birliği (AAP) tarafından 2018 yılında yapılan bir araştırmaya göre e-kitap ya da dijital kitap ne kadar artış gösterse de basılı kitabı geçemediği görülmektedir. Yetişkinlerin %39'u basılı kitap okurken sadece yüzde %7'si dijital kitap tercih etmektedir. %29 ise her iki tür kitabı da kullanmaktadır (AAP, 2023).

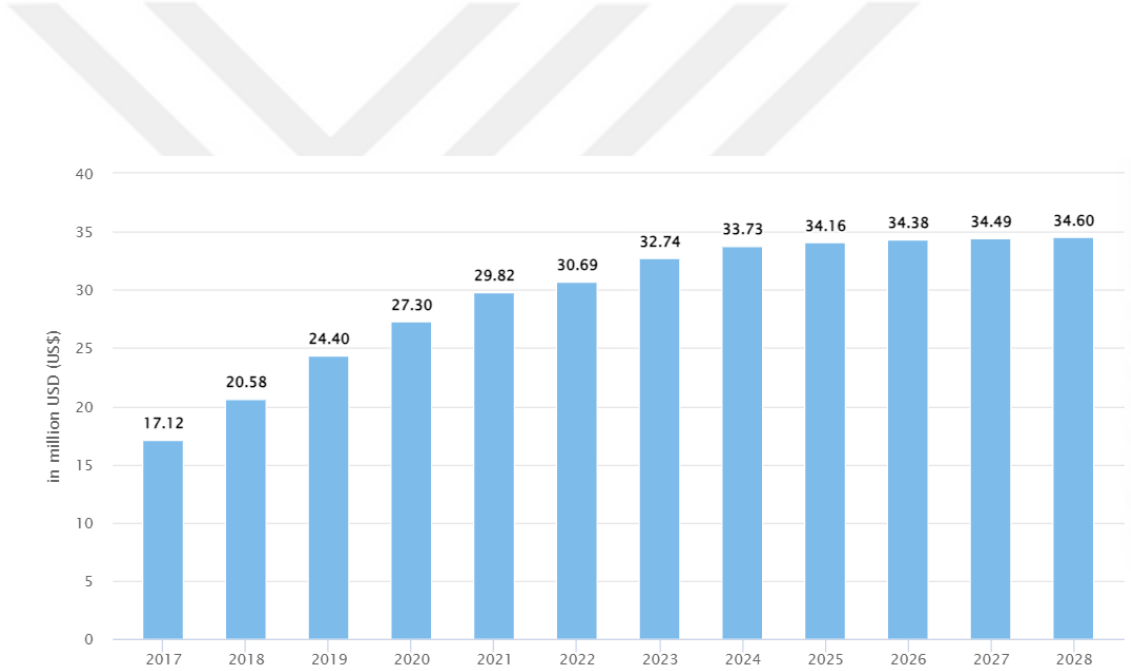
Demir Bulat (2023), dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında şu faktörlerin etken olduğunu belirtmiştir: teknolojik gelişmeler, ücret politikası, sağlık problemleri, erişim kolaylığı, zamansızlık, çoklu görev yapabilme, depolama, tanıtım faaliyetleri

Yeni bir araştırmaya bakacak olursak Avrupa Yayıncılar Birliği (FEP) 2021 yılını açıkladığı raporunda Avrupa genelinde %84,8 oranında basılı kitap yayımlandığı, bu oranın e-kitaba geldiğinde sadece %12,6 olduğu görülmektedir.

E-kitap kullanımında ilk sıraya yerleşen ülke ise yüzde 24,5 ile Çin olarak saptanmıştır. Bu da her 4 kişiden birinin e-kitap okuduğu sonucunu çıkarmaktadır. Çin'den sonra yüzde 22,7 ile ABD gelirken, yüzde 20 oranla İngiltere üçüncü sıraya yerleşmiştir. Japonya'da ise bu oran yüzde 17,3 olurken, Almanya'da yüzde 10,4 olarak belirlenmiştir (NTV, 2021).

Tüm bu istatistikleri değerlendirecek olursak her ne kadar e-kitap sektöründe artış olsa da hem Avrupa'da hem de Amerika'da basılı kitap daha fazla tercih edilmektedir. Ama bu sektörün de hatırı sayılır okurları vardır ve yeni aktörlerin bu sektörde oluşmasına ve az da olsa değiştirmesine neden olmuştur.

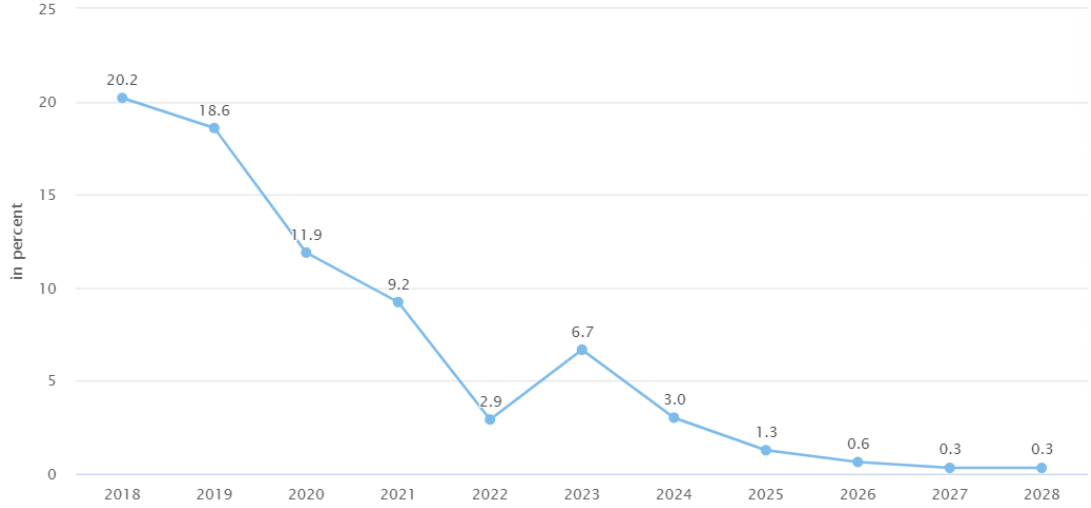
Statista Market Insights’in yayınladığı “E-Yayıncılık: Pazar Verisi&Analizi” (Epublishing: Market Data&Analysis)’nde Türkiye’de e-kitap pazarının 2023 yılında 32,74 milyon ABD Doları gelir elde edilmesi öngörüldüğü rapor edilmiştir. Ayrıca pazarda büyümenin yıllık %1,11 oranında devam ederel 2028 yılına kadar 34,60 milyon ABD Dolar tutarında bir pazar hacmine ulaşması beklendiği de ifade edilmiştir. Pazarın bu denli genişlemesi sonucunda Türkiye’deki e-kitap okuyucu sayısının da artarak 2028 yılına kadar 3,8 milyon okuyucuya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu, herbir kullanıcının Türkiye’deki e-kitap pazarına, ortalama 9,14 ABD Dolar katkı sağlaması demek oluyor. Türkiye’de e-kitap pazar büyüklüğünün yıllara göre değişimi Şekil 2.1.’de verilmiştir (Statista Market Insights, 2023).

Şekil 2.1 Türkiye’de e-kitap pazar büyüklüğünün yıllara göre değişimi

KAYNAK: E-Yayıncılık: Pazar Verisi&Analizi Raporu, Statista Market Insights, 2023

Bu raporda pazarda büyüme ve gelir artışı (revenue growth) yaşanacağı belirtilmesiyle birlikte yıllara göre bu pazarın büyüme yüzdeleri de verilmiştir. 2018 ve 2028 yılları arasında pazarın ekonomik büyüklüğü artmasına rağmen büyüme yüzdesi azaltılmaktadır (Şekil 2.2) (Statista Market Insights, 2023).

Şekil 2.2. E-kitap pazarındaki büyüme yüzdeslerinin yıllara göre değişimi

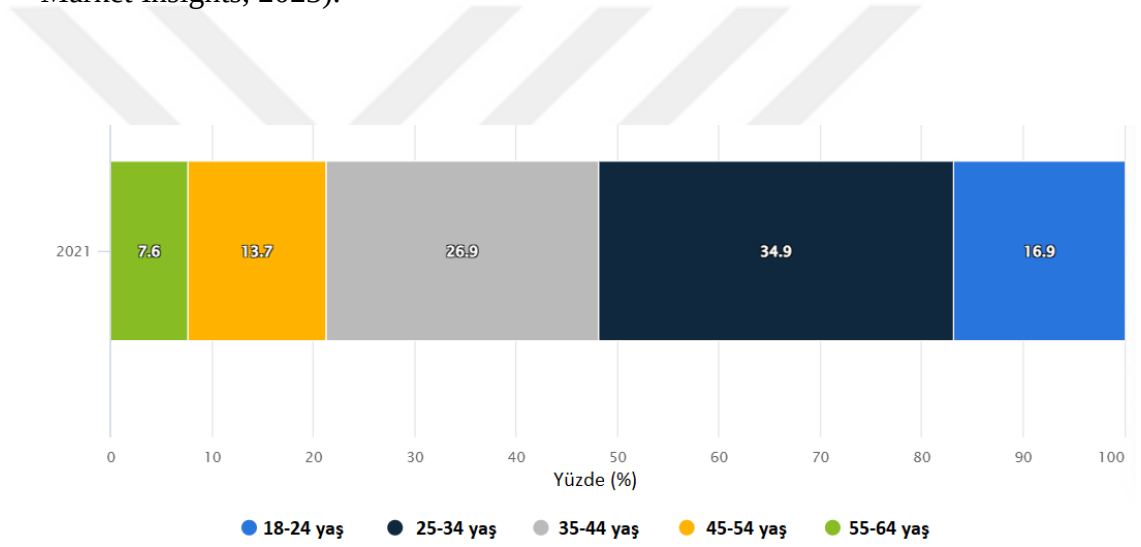
KAYNAK: E-Yayıncılık: Pazar Verisi&Analizi Raporu, Statista Market Insights, 2023

Raporda ülkeler arası kıyaslamalara da yer verilmiş olup Amerika Birleşik Devletleri'nin e-kitap pazarında en yüksek geliri elde etmesi ve bu ülkede e-kitap pazarının 2023 yılına kadar 5.254,00 milyon ABD Doları'na ulaşması bekleniyor. ABD'den sonra sırasıyla Japonya, Çin, Birleşik Krallık ve Güney Kore e-kitap pazarında en yüksek geliri elde edecek diğer ülkeler olarak belirtilmiştir. Türkiye'de dijital kitap (elektronik ve sesli kitap) satışlarında artış yaşansa da, Türkiye'de pazar gelir haciminin dünyaya kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu, Türkiye'de yayıncılık sektörünün dijital kitaplara mesafeli yaklaştığı şeklinde yorumlanabilir (Statista Market Insights, 2023).

E-kitap pazarında beş kilit oyuncunun 2021 yılında elde ettiği gelirlere göre sırası şu şekildedir: Amazon.Com (469,8 milyar ABD Doları), Apple (394,30 milyar ABD Doları), Alphabet (257 milyar ABD Doları), Tencent Holdings (80,85 milyar ABD Doları) ve Rakuten Group (15,32 milyar ABD Doları) (Statista Market Insights, 2023).

Kasım 2023’de yayınlanan raporda ayrıca Türkiye’de e-kitap pazar büyüklüğünün 2017 yılında başlayarak yıllara göre değişimine ve gelecekteki pazar büyüklüğü öngörülerine yer verilmiştir. Bu verilerin mevcut döviz kurlarını kullanılarak hazırlandığı ve Rusya-Ukrayna savaşının piyasa etkilerini de yansıttığı belirtilmiştir (Statista Market Insights, 2023).

Aynı rapor, 2021 Ocak verileri ile güncelliği bilgilere göre, Türkiye’deki e-kitap kullanıcılarının %50,2’sinin kadın olduğunu, %34,9 oranı ile en fazla e-kitap kullanıcılarının ise 18-24 yaş aralığında olduğunu belirtmiştir (Şekil 2.3) (Statista Market Insights, 2023).

Şekil 2.3 Türkiye’deki e-kitap kullanıcılarının yaş dağılımları

KAYNAK: E-Yayıncılık: Pazar Verisi&Analizi Raporu, Statista Market Insights, 2023

Kısaca tüm bu gelişmeler ışığında e-kitapların gelişimine, teknolojiye hızlı ilerlemeler ve dijitalleşme büyük bir ivme kazandırmıştır. Yeni ve gelişmiş e-kitap formatları, okuma deneyimini daha zengin, etkileşimli ve taşınabilir hâle getirerek kitap okuma alışkanlıklarında değişimlere yol açmıştır. E-kitap teknolojiye gelişmelerle şekillenmeye ve gelişmeye devam etmektedir.

2.2.1.4. E-Kitabın Avantajları ve Dezavantajları

E-kitaplarda gerekli yazılım ve donanım sağlandıktan sonra içerik de dijital ortama taşınınca okura birçok avantaj sunmaktadır. E-kitaplar genellikle gelişmiş özelliklere sahiptir. Basılı kitaplardan farklı olarak e-kitaplar aktif şekilde kullanılabilir. E-kitap, okurların metin içinde arama yapmasını, istenilen kısımları vurgulamasını, metin üzerine notlar almasını ve hatta interaktif etkileşimlerde bulunmasını sağlamaktadır (Bozkurt ve Bozkaya, 2013, s.378). Yapılan bir tanımda ise e-kitabın sunduğu farklı avantajlar vurgulanmaktadır:

“Bir e-kitap, tanıdık bir kitap kavramının elektronik bir ortamda sağlanabilecek özelliklerle bütünleştirilmesi sonucu ortaya çıkan, metinsel ve/veya diğer içeriğe sahip dijital bir nesnedir. E-kitaplar tipik olarak arama ve çapraz referans işlevleri, köprü metni bağlantıları, yer imleri, açıklamalar, vurgulamalar, multimedya nesneleri ve etkileşimli araçlar gibi kullanımda olan özelliklere sahiptir” (Vassiliou ve Rowley, 2008, s.363).

Tanımda geçen arama ve çapraz referans işlevi, e-kitapların, metin içinde arama yapma özelliğinin yanı sıra çeşitli bölümler ve kaynaklar arasında çapraz referanslara erişme gibi kullanışlı arama özelliklerine sahip olduğu kastedilmektedir. Köprü bağlantıları aracılığıyla çevrimiçi veya çevrimdışı olarak farklı bölümlere, kaynaklara veya kütüphaneye yönlendirebilmektedir. Aynı zamanda okur bilmediği kelimelerle karşılaşınca kelimeye ait açıklamaya çevrimiçi veya çevrimdışı olarak yönlendirilebilmekte ve bu özellik sözlük mahiyetinde kullanılabilmektedir. Bu durum, daha fazla bilgiye hızlı ve kolayca erişim sağlamak ve araştırmayı teşvik etmektedir. Yer imleri ise okurların sayfaları veya belirli konumları işaretlemelerine, kitap ayracı eklemelerine olanak tanımaktadır. Bu, kitabın ilerleyen kısımlarında geri dönme veya önemli bölümleri hatırlama amacıyla oldukça kullanışlı bir özelliktir. Ayrıca çoklu ortam desteği ile e kitap içeriği imaj, video, ses ve üç boyutlu (3D) nesneler gibi çeşitli multimedya nesneleri ile zenginleştirilebilir, görsel ve işitsel

öğelerle desteklenebilir, etkileşimli araçlar hâline getirilebilir. Bu özellik sayesinde öğrenme kolaylaştırılır, farklı öğrenen okuyucu tiplerine göre hitap edilebilir, okuma teşvik edilebilir, metin üzerinde not alınabilir, seçilen yerler işaretlenip vurgulanabilir, görsel ve işitsel öğelerle desteklenebilir (Bozkurt ve Bozkaya, 2013; Anameriç ve Rukancı, 2003). Bahsedilen bu gibi özellikler, e-kitapları okurken, geleneksel bir kitabı okurken gibi yapılan işlevlerin gerçekleştirebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla e-kitaplar, okuma deneyimini geleneksel kitaplara benzer şekilde zenginleştirmek için elektronik yazılım aracılığıyla kullanılabilen içeriklerdir. Böylece e-kitapların geleneksel basılı kitaplara kıyasla daha işlevsel ve zengin bir okuma deneyimi sunmasını sağlamaktadır. E-kitaplar, çeşitli cihazlarda görüntülenebilir, taşınabilir, istenilen yerden erişilebilir, dijital araçlarda, belleklerde, e-kitap okuyucularda veya bulut teknolojisinde depolanabilir. Gelişmiş dijital teknolojiler sayesinde yüksek kapasiteye sahip içerikler oluşturulabilir, binlerce sayfalık yazılı, görüntülü ve sesli içerik e-kitap bünyesinde bulundurulabilir ya da e-kitaba eklenebilir. Dijital depolama hem okura hem yazara hem de yayıncıya çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Dijital depolama sayesinde okur fiziksel olarak taşıyabileceğinden daha fazla kitabı yanında taşıyabilir. Okur, yayıncı veya dağıtıcı ise fiziksel olarak depolayabileceğinden daha fazla kitabı depolayabilir. Bu, fiziki alan kullanımından tasarruf sağladığından e-kitabın ekonomik olmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca e-kitabın depolama ve dağıtımın yanı sıra e-kitabın üretimi de geleneksel kitaplara göre daha ekonomiktir. Dijital depolama, istenildiğinde e-kitabın herhangi bir yazıcı aracılığıyla yazdırılabilmesine, çok kısa sürede geleneksel kitap gibi kullanılabilir hâle gelmesine olanak tanımaktadır.

E-kitabın yayıma hazırlanması, yayımlanma süreci ve son kullanıcıya ulaştırılması geleneksel kitaplara göre daha hızlıdır. Kitabın lojistiği sırasında karşılaşılan sorunları ve iade işlemleri, yıpranma, fiziksel tahribat gibi ekonomik kayba sebep olan sorunlar ortadan kalmaktadır.

E-kitabın üretiminin, dağıtımının ve satın alınmasının geleneksel kitaplara göre daha hızlı ve ekonomik olması daha fazla kitap basılmasına olanak tanımaktadır. Geleneksel yayıncılıkta daha çok tanınmış yazarların tercih edilmesinin

aksine daha çok yazara ait eserlerin yayımlanması sağlanmakta ve yeni yazarlar için fırsat yaratılmaktadır.

E-kitap güncellenebilir, içeriğindeki güncelliğini yitirmiş bilgileri kapsam dışı bırakabilir. Ayrıca okuyucu dijital hak yönetimine (DRM) tabi olmayan içerikleri paylaşabilir, kitabın yayılmasına katkı sağlayabilir. Bir diğer avantaj ise e-kitabın basımı için kâğıt gerekmediğinden dijitalleşme e-kitabı çevre dostu bir teknoloji olmasını sağlamaktadır.

E-kitabın tüm bu avantajlarının yanı sıra bazı dezavantajları da bulunur. E-kitap okumak için yazılım ve donanım ihtiyacı vardır. E-kitap endüstrisinde birbirine uyumsuz formatlar, özellikle farklı yazılım geliştiricilerinin kendi formatlarını oluşturması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Microsoft ve Adobe gibi büyük yazılım şirketleri, kendi e-kitap formatlarını oluşturmuşlardır ve bu formatlar genellikle kendi yazılımları ile uyumlu olarak çalışmaktadır. Bir e-kitabı bir cihaz veya uygulama üzerinden indirdiğinizde, bu e-kitap belirli bir formatla kodlanmış olabilir ve bu nedenle sadece belirli bir yazılım veya cihazda okunabilir. Başka bir cihaz veya yazılım kullanmak istediğinizde, aynı e-kitabı tekrar satın almanız veya dönüştürmeniz gerekebilir. Bu da okurun e-kitaba ulaşmasını zorlaştırır. Ayrıca bu donanımların boyutları ve ağırlıkları bazen okurlara sorunlar çıkarabilir. Bunun yanında cihazların pil ömürleri vardır ve gerekli durumlarda şarjlarını yenilemek gerekir, bu durumlarda okurun okuma deneyimi olumsuz etkilenir. Bu cihazların kırılgan olması da diğer bir dezavantajdır. Cihazların düşmesi ya da cihazlara gelecek bir darbe bu cihazlarda bozulmaya yol açabilmektedir.

E-kitaplar bir ekran üzerinde görüntülenir ve bu ekranlar genellikle düz ve incedir. Bu nedenle sayfaların kalınlığını hissetmek gibi dokunsal deneyimler geleneksel kitaplarda olduğu gibi sağlanamaz. Geleneksel bir kitabı satın alırken, kitabın sayfalarını çevirip içeriğini gözden geçirebilirsiniz. Ancak e-kitaplar genellikle dijital olarak satın alındığı için satın almadan önce içeriği gözden geçirmek fiziksel olarak mümkün değildir. Bunun yerine e-kitapların özetlerini ve

incelemelerini okuyarak içerik hakkında fikir edinmek gerekir. Ayrıca e-kitaplar, kâğıt ve baskı kalitesini gösteremez. Geleneksel kitaplar, farklı kâğıt türleri, kapak tasarımları ve baskı kaliteleri ile farklılık gösterebilir. Ancak e-kitaplar, içeriklerini dijital bir ekranda gösterdikleri için bu tür görsel ve dokunsal özellikleri sunamazlar. Bazı insanlar için yeni bir kitabın kokusu okuma deneyiminin bir parçasıdır. E-kitaplar bu özelliği de sunamamaktadır.

E-kitapların yayıncılar ve dağıtıcılar için de dezavantajları bulunur. E-kitaplar geleneksel basılı kitaplardan farklı bir iş modeli gerektirir. Fiziksel kitapların basımı, depolanması ve dağıtımı gibi maliyetler e-kitaplar için geçerli değildir. Bu nedenle e-kitap yayıncıları yeni bir iş modeli oluşturmaları ve dijital ortamda kitapları nasıl satacaklarını planlamalıdır. Bu da farklı maliyet sorunları doğurur. Ayrıca e-kitap yayıncıları, yazarlar ve yayınevleri arasındaki telif anlaşmalarıyla ilgili karmaşık sorunlarla karşılaşabilirler. Telif oranları, e-kitap satışlarından yazarlara ve yayınevlerine ödenecek miktarları belirler. Bu telif oranları basılı kitaplara göre daha fazladır ve yayıncılara maliyeti daha fazla olabilir. Birçok ülkede e-kitaplar basılı kitaplara göre daha yüksek KDV (Katma Değer Vergisi) oranlarına tabi tutulmuştur. Bu, e-kitapların maliyetini artırabilir ve satışlarını olumsuz etkileyebilir. Bunun yanında e-kitaplar, korsan kopyalarının kolayca oluşturulabileceği dijital bir formatta olduğu için korsancılık sorunuyla karşı karşıya kalabilirler. E-kitapların izinsiz kopyaları internet üzerinde yayımlanabilir ve yayınevlerinin satışlarına zarar verebilir. Bir diğer dezavantaj ise e-kitap pazarının rekabetçi ortamıdır. Birçok büyük teknoloji şirketi ve yayınevi, kendi e-kitap platformlarını ve cihazlarını geliştirmiştir. Bu rekabet, pazardaki oyuncular için zorlu bir ortam yaratabilir.

Yukarıda bahsedilen dezavantajlar dışından başka dezavantajlar da bulunmaktadır: E-kitapları okumak için özel bir e-kitap okuyucusu veya tablet gibi bir cihaza ihtiyaç vardır. Bu cihazların maliyeti, bazı insanlar için yüksek olabilir. Ayrıca teknoloji hızla gelişmektedir ve e-kitap okuma cihazları da sürekli olarak yenilenmektedir. Bu nedenle bir cihazın hızla eskimesi ve güncellenmesi gerekebilir. E-kitapları çevrimdışı olarak okumak isteyenler için bağlantı sorunu da ortaya çıkabilir. İnternet bağlantısı olmayan yerlerde veya elektrik kesintilerinde e-kitap

okuma cihazları kullanılamayabilir. E-kitapların fiziksel sınırlamaları olmadığı için internetten binlerce kitaba erişim sağlarlar, ancak bu kitapların birçoğu telif hakkı koruması altındadır ve ücretsiz olarak mevcut değildir. Bu nedenle internetten indirilebilecek ücretsiz kitap seçenekleri sınırlı olabilir. Bunların yanından e-kitapların kişiler üzerinde de etkileri vardır. E-kitap sürekli olarak ekranlarla etkileşim gerektirdiği için bazı insanlar için dijital bağımlılığa yol açabilir ve uzun süre ekranda okuma yapmak, göz yorgunluğuna neden olabilir. Ayrıca e-kitaplar genellikle bireysel bir okuma deneyimi sunar ve fiziksel kitapların insanlar arasında paylaşımını ve tartışmasını sağlayan sosyal etkileşim eksikliği yaratabilir.

Yukarıda bahsedilen e-kitabın avantaj ve dezavantajlar Kalburan'ın (2014) sınıflandırılmasından yararlanılarak detaylandırılmış ve farklı hedef gruplarına göre tekrardan sınıflandırılıp **Tablo 2.1**'de özetlenmiştir.

Tablo 2.1. E-kitabın avantajları ve dezavantajları (Kalburan'dan yararlanarak genişletilmiştir.)

Avantaj	Dezavantaj
Okuyucu için; • Metin içinde arama • Not alma ve açıklama ekleme • İşaretleme/vurgulama • Yer imleri ve kitap ayracı ekleme • Kişiselleştirilebilme olanakları • Çapraz referans, köprü metni bağlantıları imkânı • Aktif kullanım ve interaktif etkileşim • Multimedya olanakları • Çoklu ortam desteği • İçerik zenginleştirme • Hızlı ve kolay	Biçimsel etkenler; • Ağırlık • Boyutlar • Donanım aygıtları ihtiyacı • Farklı yazılım ve formatlar • Güç tüketimi • Cihazın kırılabilirliği

ulaşılabilirlik/erişim • Taşınabilirlik • Depolanabilirlik • İeriğin güncellenebilmesi • �evre dostu • �ğrenmeyi ve okumayı kolaylaştırma ve teşvik etme	
Kütüphaneler için; • Satın alınan kitabın anında teslimi • Büyük basılı kitaplar yerine ayarlanabilir yazı tipleri • Düşük �retim maliyetleri nedeniyle düşük fiyatlar • �evre dostu faaliyet • Raf alanından tasarruf • Kayıp ya da hasardan kaçınma • Online katalogların kütüphane binasını ziyaret etme zorunluluğuna bir alternatif olması • Depolanabilirlik • İeriğin güncellenebilmesi	Dokunsal geribildirim; • Sayfa kalınlığını dokunarak hissedememek • Satın alırken göz atamamak • Kâğıt ve baskı kalitesini gösterememe • Kitap kokusunu alamamak
Yayıncı ve dağıtıcı için; • Yayımlama hızı ve kolaylığı • Baskı, ciltleme, stoklama, nakliye ve dağıtım maliyetinin ortadan kalkması • Fiziksel depo ihtiya�ının ortadan kalkması • İade işlemleri, yıpranma, fiziksel tahribat gibi ekonomik kayıpların	E-kitap yayıncı ve dağıtıcıları için; • Yeni bir iş modeli gerektirme • Telif sorunu ve yüksek telif oranları • KDV sorunu • Korsancılık sorunu • Rekabet • Yayıncı ve yazarların isteksizliği • Dağıtım konularındaki yetersizlikler • E-kitap sayısının azlığı

ortadan kalkması - Okuma alışkanlıklarını izleyebilme - İçeriğin güncellenebilmesi	Standartlaşmanın olmaması
Yazar için; - Yayıncı olmadan Web’te kitap yayınlayabilme - Okuyuculardan geri dönüşleri doğrudan alabilme - Yeni yazarlara fırsat eşitliği sağlama - İçeriğin güncellenebilmesi	Diğer etkenler; - Okuyucu aygıtlarının maliyeti - Teknolojik değişim - Bağlantı sorunu - İnternette indirilebilecek limitli sayıda kitap alternatifi - Donanım/yazılım uyumsuzlukları - Dijital bağımlılık - Göz yorgunluğu
Toplum için; Okuryazarlık ve eğitim standartlarını yükseltebilme	Toplum için; Sosyal etkileşim eksikliği

2.2.2. Sesli Kitap

Sesli kitaplar, son yıllarda kitap okuma alışkanlıklarını değiştiren önemli bir yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. İş, ev işleri veya yolculuk sırasında okumaya zaman ayıramayanlar için ideal bir seçenek olan sesli kitaplar, okuma engeli olan veya okuma becerileri sınırlı kişiler için de faydalıdır. Yazılı ve görsel dil, teknolojik gelişmelerle yeni bir boyut kazanmış ve işitselliğin de öne çıkmasını ve sesli kitap kavramının oluşmasını sağlamıştır.

2.2.2.1. Sesli Kitap Nedir?

Günümüzde popüler hâle gelen sesli kitaplar üzerinde ortak karar verilmiş bir tanım bulunmamaktadır. Have ve Pedersen (2013) sesli kitabı tipik olarak yazar, profesyonel bir anlatıcı veya sentetik bir ses tarafından yüksek sesle okunan bir

metnin kaydı olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, sesli kitabın temel özelliklerini özetlemektedir. Sesli kitaplar sayesinde metinlere sesli bir biçimde erişim sağlanmaktadır ve bunun için seslendirme unsuru önemlidir. Sesli kitaplar, yazılı bir metni sesli olarak okuyan bir kişi veya profesyonel bir anlatıcı tarafından kaydedilmektedir. Genellikle bir ses kaydı veya dijital dosya olarak sunulmaktadır. Bu, insanların metni dinleyerek okuma deneyimini yaşamalarını sağlamaktadır. Ayrıca bazı sesli kitaplar için sentetik sesler de kullanılabilir. Sentetik medya teknikleri makine öğrenimi, yapay sinir ağları gibi tekniklerle gerçeğin benzeri ya da daha ötesinde kendisine ait yeni gerçeklikler yaratırken herhangi bir insan ya da nesneye ihtiyaç duymamaktadır (Yurdigül ve Yıldırım, 2021, s.115). Bu, hızlı bir şekilde çok sayıda metni sesli hâle getirmek için oldukça kullanışlı olmaktadır.

Sesli metinlerin kaydedilmesi 1900'lü yılların ortasına dayanmaktadır. Öncelikle kaset ve disklere kaydedilen sesler, sonrasında CD gibi farklı aygıtlara kaydedilmeye başlanmıştır. Bu kaydetme ve erişilebilirlikle ilgili bir tanım Cambridge Dictionary'de (2012) geçmekte ve sesli kitap şöyle açıklanmaktadır. "Sesli kitap, yüksek sesle okunan bir kitabın CD'ye kaydedilmiş veya internet üzerinden erişilebilir hâle getirilmiş bir kayıttır." Fakat bu tanımın günümüzü değil, sesli kitabın ilk versiyonlarını yansıttığı görülmektedir. Günümüzde ses kayıtları CD'ler dışında da kaydedilebilmektedir. Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle sesli kitaplara internet dışında da erişim sağlanmaktadır.

Sesli kitaba ulaşmak için ortamlar önemli rol oynamaktadır. Sesli kitap geleneksel, yani basılı kitapların dijital teknoloji ve ortamlar aracılığıyla yeni bir biçimde ortaya çıkmıştır. Yapılan bir tanımda sesli kitap kavramının basılı kitapların, seslendireni, müziği ve ses efektleriyle birlikte dijital teknolojiler ve ortamlar aracılığıyla yeni bir biçimde sunulmasıyla ortaya çıkan bir kavram olduğu belirtilmiştir (Öztürk'ten aktaran; Yasacı, S., 2019, s. 27). Sesli kitaplarda, kitabın metni bir profesyonel anlatıcı tarafından yüksek sesle okunur ve bazen müzik ve ses efektleri eklenerek zenginleştirilir. Bu şekilde, dinleyicilere kitapları dinleme deneyimi sunulmakta ve geleneksel okuma yerine sesli olarak tüketme imkânı verilmektedir. Ayrıca bu yeni biçim, dijital teknolojiler ve internet aracılığıyla

erişilebilir hâle getirilir, böylece daha geniş bir okur ya da dinleyici kitlesine ulaşabilir.

Yukarıdaki tanımlarda seslendirme, kayıt ve sesli kitaba ulaşılacak ortamlar gibi farklı sesli kitap özelliklerine odaklanılmıştır. Bu tanımlardan yararlanılarak daha kapsamlı bir tanım yapılabilir:

“Yayınlanmış ya da oluşturulmuş bir kitabın; profesyonel ya da amatör bir kişi veya sentetik bir ses olabilecek bir anlatıcı tarafından yüksek sesle okunarak kaset, cd ya da internet gibi geleneksel ve dijital teknoloji ve ortamlar aracılığıyla yeni bir biçimde ses kaydı olarak okura ya da dinleyiciye sunulmasıdır.”

2.2.2.2. Sesli Kitabın Gelişimi ve Mevcut Durumu

Sesli kitabın tarihi, yüksek sesle kitap okumaya kadar dayandırılabilir. Antik Yunan ve Roma’da yüksek sesle bir şeyler okumak doğal karşılanmaktadır ve elbette İncil’den ve diğer dini metinlerden yüksek sesle okumak binlerce yıldır dini ayinlerin merkezi bir bileşeni olmuştur. Matbaanın gelişmesi ve okuryazarlığın yaygınlaşmasıyla birlikte hem dini hem de seküler metinler eğitim ve eğlence amacıyla giderek daha fazla yüksek sesle okunmaya başlanmıştır (Kozloff, S.,1995, s.83-84). Ancak ilk ses kaydı 1857 yılında, Edouard-Leon Scott de Martinville tarafından ilk ses kayıt cihazı olan fonotograf (phonautograph) ismini verdiği icadıyla mümkün olmuştur. Böylece ses kayıt cihazlarındaki tarihsel süreç başlamıştır. 1877 yılında Thomas Edison, Martinville’den ilham alarak fonografin kullanışı zor ve eksik yönlerini ele alarak geliştirmiş ve fonograf (phonograph) ismini verdiği ses kayıt cihazını icat etmiştir. Fonograf ile müziğin kayıt altına alınması ve düzenli arşivlenmesi süreci başlamıştır. Başlangıçta fonografin yaptığı kayıt süresi sadece iki dakika kadardır (Değirmenci, 2016, s.26).

Fonograf, icat edildiği ilk yıllarda ses kaydı yapabilmesi için döner silindir üzerinde yer alan parafin kâğıt kullanılmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda bu kâğıt yerinin silindire sarılmış kalay folyo almıştır (Değirmenci, 2016, s.26). Kalay folyo fonografa söylenen ilk sözler Edison'un "Mary Had a Little Lamb" adlı şiiridir ve kaydedilen ilk şiir olma özelliği taşımaktadır. Thomas Edison o zamanı şöyle anlatmıştır:

"Yüzeyinde oluklar bulunan bir silindir kullanarak küçük bir makine tasarladım. Bunun üzerine, diyaframın hareketlerini kolayca alan ve kaydeden folyo yerleştirilecekti... Kruesi (makineci) makineyi neredeyse bitirdiğinde ne işe yaradığını sordu.

Ona konuşmaları kaydedeceğimi ve sonra da makinenin konuşmasını sağlayacağımı söyledim. Bunu saçma buldu. Ancak iş bitti, folyo takıldı; ardından "Mary had a little lamb" diye bağırdım, vs. reproduktörü ayarladım ve makine bunu mükemmel bir şekilde yeniden üretti" (The Public Domain Review, 2012).

Thomas Edison, 10 inç karelik (yaklaşık olarak 64,5 santimetre kare) bir yüzeye yaklaşık 40 bin kelimelik bir kitabın kaydedilebileceğini öngörse de dönemin teknolojik imkânları bu büyüklükte kitapların seslendirilerek muhafaza edilmesini sağlayacak ölçüde gelişmemişti (Kaplan ve Ataizi, s.842; Camlot, 2011, s.25).

Fonografin icadından kısa bir süre sonra, bu cihaz edebi amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Alfred Tennyson ve Robert Browning gibi ünlü şairlerin şiirleri fonograf aracılığıyla kaydedilmiş ve yayınlanmıştır (Rubery, 2011, s.1). Bu, o dönemin teknolojik ilerlemesinin edebiyata nasıl yansıdığını gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir. Fonograf, yazılı metinlerin sesli bir şekilde paylaşılmasını ve daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayarak edebiyatın erişilebilirliğini artırmıştır. Fonotograf ve fonografin icadından sonra ses kayıt cihazı geliştirme çalışmaları yoğun bir şekilde devam etmiş, grafon ve gramofon icat edilmiş ve bunlar edebiyat ve müzik kaydetmek için kullanılmış, iş yerlerinden evlere kadar yaygınlaşmıştır.

1894 yılında Danimarkalı kâşif Valdemar Poulsen, sesi elektrik işaretlerine dönüştürerek manyetik bir ortamda kaydedilerek saklanabilmesine olanak tanıyan telegraphone (manyetik kayıt) icat etmiştir. Ancak ses kayıt teknolojisinde çok da iyi bir alternatif olarak görülmemiş, diğer ses kayıt cihazları kadar rağbet görmemiştir. Bununla birlikte manyetik ses kaydı üzerinde yaptığı çalışmalar neticesinde, Alman mühendis Fritz Pfleumer, Magnetophon (makara bant) adlı manyetik ses kayıt cihazını geliştirmiş ve 1928 yılında patentini almıştır. Magnetophon cihazının icadı ile çift makara bant kayıt sistemi, teyp kasetlerinin çıkmasına öncülük eden ilk icat olmuştur ve bu cihaz sesli kitapların kullanımına önemli bir etki etmiştir (Değirmenci, 2016, s.47-56).

Sesli kitap kavramı, ilk olarak 1932 yılında Amerikan Körler Vakfı (The American Foundation for the Blind - AFB)'nın bir kayıt stüdyosu kurmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu stüdyoda kitap metinlerinin sesli olarak kaydedilmiş ve bu kayıtlar plaklara dökülmüştür. Sesli kitabın en eski biçimi olan ilk uzun-çalar sesli kitap üretilmiştir. Bu olay, özellikle görme engelliler ve diğer okuma zorluğu çeken kişiler için yazılı metinlerden yararlanmasının sağladığından erişebilirlik ve fırsat eşitliği adına büyük bir ilerleme olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda bu, sesli kitabın gelişmesi için de önemli bir adımdır. Bu süreçte plakların kısa olan kayıt süreleri uzun metinlerin ya da kitapların kaydedilmesinde sorun teşkil etmekteydi. Ancak 19. yüzyılın sonunda her bir fonograf silindirinin dört dakikalık kayıt süresine sahipken, 1930'larda, en az yirmi dakika çalabilen plağın geliştirilmesiyle daha uzun anlatıların kaydedilmesini mümkün kılmıştır (Kaplan ve Ataizi s.842; Camlot, 2011, s.25; Rubery, 2011, s.5). Kayıt sürelerinin çok kısa olduğu 19. yüzyılda, uzun bir kitabın tamamının kaydedildiği diskler oldukça fazla sayıdaydı ve bu kayıtları taşımak için bir araca ihtiyaç duyulmaktaydı. Aslında teknolojinin geliştirilmesi sırasında çok fazla zaman ve enerji harcanan konulardan biri her türlü cihazın ve bileşenlerinin minyatürleştirilmesi hususudur. Sesli kitap için de bu durum aynıdır ve sadece kayıt sürelerinin uzatılması değil aynı zamanda daha kolay taşınabilir ve pratik kullanılabilir cihazlar geliştirilmeye çalışılmıştır.

Kısaltılmamış romanların ilk kayıtları 1930'larda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır. Kitapların kaydedilmesi Amerika'da Amerikan Körler Vakfı (AFB) ve Kongre Kütüphanesi'nde de Yetişkin Körler için Kitaplar Projesi'nin bir parçası olarak başlamıştır (Rubery, 2011, s.5). 1934'te görme engelliler için iki saat yirmi dakika kayıt süresine sahip olan Readphon Konuşan Kitabı icat edilmiş ve Kongre Kütüphanesi'ne tanıtılmıştır. Readphon, Amerikan Kongre Kütüphanesi'nin görme engelliler için kitap projesi için oldukça kullanışlı bir alet olmuştur. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra, 1935'te Amerikan Körler Vakfı, Konuşan Kitap Bülteni (Talking Book Bulletin)'nin ilk sayısını yayımlamıştır (Subaşıoğlu ve Fenge, 2019, s.616; Bodine, 2012, s.89). 1952 yılında ise Kongre Kütüphanesi, kataloğunu görme engellileri de kapsayacak şekilde genişletme kararı almıştır (Kaplan ve Ataizi, s.842). Magnetophon icadıyla başlayan manyetik bant teknolojisi teknolojisine sahip çift makaralı ses kayıt teknolojisi, 1960 ve 1970'li yıllara gelindiğinde performans ve ses kalitesi açısından önemli üstünlükler kazandığından sesli kitap kaydı için tercih edilen yenilikçi bir teknoloji hâline gelmiştir. Philips Corporation'ın 1963 yılında piyasaya sürdüğü kaset formatı, sesli kitapların kaydedilmesi ve çoğaltılması için daha pratik bir seçenek sunmuştur. Kasetler, özellikle küçük boyutları, taşınabilirlikleri ve dayanıklılıkları nedeniyle sesli kitapların popüler bir format hâline gelmiştir. Ayrıca kasetlerin çalındığı kasetçalarlar, kolaylıkla taşınabilir, portatiftir ve kullanımı oldukça basittir. Kasetçalar sayesinde ses kaydı yapabilmek için stüdyolara ve profesyonel cihazlara olan ihtiyaç azalmıştır. Hem kasetler hem de kasetçalarlar şimdiye kadar geliştirilen cihazlardan oldukça farklıdır ve daha fazla avantaja sahiptir. Uzun-çalarlar yerini kasetlere bırakmış, üreticiler kasetçalar, teyp ve bunların parçalarını üretmeye başlamıştır. Kasetlerin kullanımı ve baskın dünya formatı hâline gelmesi, sesli kitapların yaygınlaşmasına katkıda bulunmuş ve daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır. Diğer taraftan İngiltere'de Yayıncılar Derneği tarafından alınan karara göre manyetik ses kayıt teknolojisi ile yapılan ses kayıtları, piyasada bulunan teyplerde kolaylıkla dinlenebileceği için telif haklarına zarar verdiği düşünülmüştür. Telif hakkı sorununun önüne geçesiye kadar, İngiltere'de sesli kitap kullanımı mümkün olmamıştır. 1973 yılında General Elektrik, telif hakkı sebebiyle yaşanan bu sorunun önüne geçmek için, görme engelliler için geliştirilen kaset sistemi ile piyasada standart olarak üretimi yapılan kasetler arasındaki teknik farklılıklar

yaratarak görme engellilere özel bir kasetçalar üretmiştir (Değirmenci, 2016, s.51-53). Aynı yıl Kaliforniyalı iş adamı Duvall Hecht, işe gidip gelirken sıkılmamak için kitap dinleme fikrinin aklına gelmesi üzerine kitapları kaydetmek için birini kiralamıştır. Bu kararla aslında sesli kitap yayıncılığına da adımını atmıştır ve 1977’de kaydedilmiş kitapları “Books On Tape” (Bant’ta Kitaplar) adını verdiği ilk ticari şirketini kurmuştur (Have ve Pedersen, 2015, s.71). 1978 yılında zamanının çoğunu araba kullanarak ve radyo dinleyerek geçiren bir satıcı olan Henry Trentman, işe gidip gelenleri hedef alan kasetlere daha kaliteli kaydedilmiş kitaplar için bir pazar olduğuna inanarak Recorded Books şirketini kurmuştur. Şirket, Nisan 2017’de yeniden düzenlenerek RBMedia adını almış ve Recorded Books ise RBMedia’nın bir markası olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Wikipedia, 2023).

Kasetin popüler hâle gelmesi ve uzunçaların (LP-longplayer) piyasadan yavaş yavaş kalkmaya başlamış sonucu yeni cihazlar geliştirilmeye devam etmiştir. 1979 yılına gelindiğinde Sony Walkman, taşınabilir bir müzik çalar olarak piyasaya tanıtılmıştır. Sony Walkman, müzik dinleme deneyimini kişiselleştiren bir üründür ve oldukça popüler hâle gelmiştir. Bu tür taşınabilir cihazlar, daha sonra sesli kitaplar gibi içerikleri dinlemek için de kullanılmaya başlanmıştır. Sony Walkman ve benzeri taşınabilir müzik çalarlar, sesli kitapların mobil ve daha erişilebilir hâle gelmesine katkıda bulunmuştur.

Gelişen teknoloji ve yeni medya formatları, sesli kitap yayıncılığındaki büyümeyi desteklemiştir. Live Oak Media, 1980 yılında kurulan bir sesli kitap yayıncısıdır ve sesli kitapların daha fazla insan tarafından erişilebilir olmasına katkıda bulunmuştur. Benzer şekilde, 1987 yılında kurulan Blackstone Audio, 1992 yılında Audio Bookshelf, 1997 yılında Listen & Live Audio ve 2001’de Full Cast Audio gibi firmalar da sesli kitapların popülerliğini artırmıştır. Bu yayıncılar, sesli kitapların farklı türlerde ve konularda sunulmasını sağlayarak geniş bir dinleyici kitlesi için çeşitlilik sunmuşlardır.

1980’ler sesli kitap için önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde, teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesi ve büyük kitap yayıncılarının sektöre katılımı sesli kitapların daha fazla insan tarafından erişilebilir hâle gelmesi için önemli bir rol oynamıştır. 1982’de Sony ve Philips, ortaklaşa kompakt disk (CD) geliştirmiş ve bu yeni medya formatı, sesli kitapların dağıtımı için daha iyi bir seçenek olmuştur. Standart olarak belirlenen MP3 formatı ile bir CD, 11 saatlik ses kayıt süresine ve 22 saatlik sesli kitap kayıt süresine sahip olmasıyla şimdiye dek görülmemiş bir kapasiteye ulaşılmıştır. Sony, 1984 yılında ilk taşınabilir CD çalar olan “Discman”i piyasaya sürerek taşınabilir sesli kitap okuma deneyimini daha da iyileştirmiştir. Discman, insanların sesli kitapları daha kolay taşıyıp dinleyebilmelerine olanak tanımıştır. Bu gelişmeyle analog kayıtların yani kompakt kasetlerin yerini, gelişmiş ses kalitesi, ucuz fiyat, dayanıklılık gibi kolaylıklar sağlayacak olan CD-ROM ve CD Audio gibi optik taşıyıcıların almaya başlayacağı bir döneme girilmiştir (Yasacı, 2019, s.25). Aynı dönemde büyük kitap yayıncıları da sesli kitap dağıtımına katılmıştır. Bu yayıncılar arasında Harper and Row, Random House ve Warner Communications gibi büyük isimler yer almıştır. Bu sayede daha fazla kitabın sesli kitap formatında sunulmasını sağlamış ve sesli kitapların popülerliğini artırmıştır. Bu dönemde sesli kitaplar, farklı türlerde ve konularda daha geniş bir kitap koleksiyonunu dinleyicilere sunmaya başlamıştır. Sesli kitabın bu denli yaygınlaşması sesli kitap yayıncılarının da bir araya gelmesini, aralarındaki koordinasyonu sağlanmasını gerekli kılmıştır. 1986 yılında Audio Publishers Association (APA), yani Sesli Yayıncılar Birliği kurulmuştur. Ses yayıncılarının ortak, kolektif ticari çıkarlarını savunan, kâr amacı gütmeyen bir ticaret birliğidir. APA, sesli yayıncılık şirketleri ve sesli kitapların üretimi, dağıtımı ve satışıyla ilgili tedarikçiler, dağıtımcılar ve perakendecilerden oluşmaktadır (APA, 2023). 1987’de ise *Publishers Weekly* dergisi sesli kitap endüstrisine hâkim olmak için düzenli bir köşe yayımlamaya başlamıştır. O dönemde sesli kitaplar bölgesel ve bağımsız kitapçıların yüzde 75’inde satılmaktaydı. 1987 yılı sona ererken sesli kitap endüstrisinin 200 milyon dolar değerinde olduğu tahmin edilmektedir (Voices, 2020).

Sesli kitap yayıncılığındaki diğer bir örnek ise 60 yıldır görme engelliler veya okuma güçlüğü çeken kişiler için edebiyat ve okuma materyallerini erişilebilir hâle

getirmek için çalışan Hollanda Hükümeti'nin bir ajansı olan Dedicon Prodüksiyon'dur. Dedicon, yılda 1300 kitabı sesli kitaba dönüştürerek, şimdiye dek 70 binden fazla sesli kitap, 300'den fazla gazete ve dergi sesli yayın olarak üretmiştir. Hollanda'daki en büyük alternatif okuma formatları üreticisidir (Bakırcı, 2011, s.308).

1990'lı yıllarda “sesli kitap” terimi bir endüstri standardı hâline gelmişti. 1992 yılında AudioFile Magazine, yaklaşık 50 sesli kitap eleştirisini içeren bir haber bülteni olarak piyasaya sürülmüştür. Yılda altı kez basılı ve çevrimiçi olarak yayınlanan dergi, günümüzde sesli kitapla ilgili dergi yayıncılığının yanı sıra “Golden Voice” ödülleri gibi faaliyetlerle sesli kitap dinleyicisi ve sektör paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerle sektöre hareketlilik getirmektedir.

1994 yılında görme engelliler, görme bozukluğu yaşayanlar ve disleksi hastalığına sahip olan kişiler için İsveç Sesli Kitap ve Braille Kütüphanesi tarafından dijital sesli kitap okuma sistemi olan DAISY (Digital Accessible Information System/Dijital Erişimli Bilgi Sistemi) geliştirilmiştir. Uluslararası Kütüphaneci Dernekleri Federasyonu (IFLA) Körler Bölümü tarafından 1995 Ağustos ayında düzenlenen bir konferansta, basılı kaynakların rahatça okunabilmesini sağlayan DAISY sisteminin dijital kayıt teknolojisinin kullanılabilirliği açısından en verimli sistem olduğuna karar verilmiştir. Bu yıllarda birçok kütüphane ve kurumlar analog kayıt sisteminin gün geçtikçe kullanılabilirliğini kaybedeceğini öngörmektedir. Bu sebeple Mayıs 1996 yılında kurulan uluslararası standartlara sahip yazılımlarla oluşturulan dijital sesli kitapların üretildiği DAISY Konsorsiyumu'na üye olmuşlardır. DAISY Konsorsiyumu İsveç, Japonya, İspanya, Hollanda, İsviçre ve Britanya'daki RNIB (Royal National Institute for Blind People - Kraliyet Ulusal Kör İnsanlar Enstitüsü)'den kurucu üyelerle kurulmuştur. Ayrıca kütüphanecilik sektöründe, teknolojiye ve yayıncılıktaki standartlar geliştirmeyi amaçlayan kâr amacı gütmeyen bir kurum olan Amerika'da bulunan Ulusal Bilgi Standartları Kuruluşu (NISO) DAISY standartlarını kabul etmiştir (Değirmenci, 2016, s.59). DAISY Konsorsiyumu, sesli kitaplar için kullanılan analog kaset sisteminden, dijital ses kayıt teknolojinin kullanılmasına öncülük etmiştir. DAISY formatının

geliştirilmesindeki teknoloji ve deneyim daha sonra EPUB formatının evrimine yardımcı olmak için kullanılmış ve bu ana akım e-kitap formatının temeline erişilebilirlik özellikleri yerleştirilmiştir (The DAISY Consortium, 2023). Aslında sesli kitaplarda tam anlamıyla dijital teknolojiye geçiş DAISY sistemi ile gerçekleşmiştir (Yasacı, 2019, s.25).

Donald R. Katz, 1995 yılında çevrimiçi sesli kitap ve podcast platformu olan Audible, Inc.'i kurarak sesli kitapların dijital olarak satışına başlaması, sesli kitap endüstrisinde önemli bir dönüm noktasına öncülük etmiştir. Sesli kitapları hızlı bir şekilde dijital forma taşıyan Audible.com, indirilen perakende satışlar konseptini geliştirmiş, sesli kitapların dijital olarak indirilmesini mümkün kılmış ve okurlara daha fazla erişim ve taşınabilirlik imkânı sağlamıştır. Audible, 2008 yılında Amazon tarafından satın alınmıştır. Günümüzde çeşitli kategorilerde ve dillerde geniş bir sesli kitap koleksiyonu sunarak milyonlarca dinleyiciye hizmet veren platform, farklı okuyucu ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Özellikle “Audible Latino” gibi özel kategoriler, belirli kültürlerle ve dil gruplarına odaklanan sesli kitapları bir araya getirerek hem kolaylık hem de daha fazla çeşitlilik sunmaktadır. “Bed Time Story” gibi uyuma zamanı öyküleri kategorisi ise özellikle çocuklar için tasarlanmış sesli kitapları içerir. Amazon Audible, dünya genelinde birçok ülkede ve farklı dillerde sesli kitap hizmeti sunarak uluslararası bir kitleye hitap etmektedir. Bu sayede daha geniş bir okur kitlesine sesli kitaplara erişim imkânı sunulmuştur.

1996 yılında yayınlanan yayın yasası, İngiltere’de BBC televizyon ve radyo yayınlarının dijitalleştirilmesinin temelini atmış ve böylece BBC materyallerinin indirilmesi potansiyelini ortaya çıkarmıştır (Philips, 2007, s.298). 2007’de iPlayer ile bir dizi uygulama ve web sitesi sunmaya başlamıştır. Bu gelişim, medya endüstrisinde dijitalleşme ve çevrimiçi erişim konularında önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir. Dijital platformlar ve internet, medya içeriğinin daha geniş bir kitleye dağıtılmasını ve tüketilmesini kolaylaştırmıştır. BBC gibi büyük medya kuruluşları, içeriklerini dijitalleştirerek izleyicilere ve dinleyicilere daha fazla erişim sağlama ve içeriklerini çeşitli platformlarda sunma fırsatını değerlendirmişlerdir. Bu yasa, dijital medyanın büyümesine ve evrimine katkı sağlamıştır. Bir yıl sonra

Audible Walkman'den daha küçük ve hafif olarak tanıtılan “The Audible Player” adlı dünyanın ilk kitlesel pazar dijital medya oynatıcısını çıkarmıştır. 2000’li yıllar sesli kitabın günümüzdeki formuna kavuştuğu ve artık tüm yayıncıların alternatif bir format olarak yayınlamaya başladığı bir dönem olmuştur. Özellikle 2001 yılında Apple Ipod’u piyasada tanıtmasıyla iPod, müzik dinlemenin yanı sıra sesli kitapların da dinlenebileceği bir cihaz olarak da popüler hâle gelmiştir. Ayrıca bu, MP3 döneminin başlangıcını işaretlemiştir. iPod, sesli kitapların daha mobil hâle gelmesini sağlamış ve kullanıcılarına geniş bir sesli kitap kütüphanesine erişim imkânı sunulmuştur. 2002 yılında Audible şirketi, OverDrive adını verdiği bir hizmeti sunmaya başlamıştır. Bu hizmet, sesli kitapların çevrimiçi olarak kontrol edilmesini sağlayan ilk kütüphane indirme hizmetidir. Kütüphaneler, OverDrive aracılığıyla kullanıcılarına çeşitli sesli kitapları çevrimiçi olarak sunulabilmektedir. 2009 yılına gelindiğinde, sesli kitapların yaygınlaşmasında bir kırılma noktası olan Audible şirketi, eğitim ve araştırma kitapları haricinde basılan 90 bin kitabın 5 bin adedini sesli kitap formatında piyasaya sürmüştür. 2000’li yıllar, sesli kitaplar MP3 gibi sıkıştırılmış dijital formatlar aracılığıyla internetten indirilebilir ve yayınlanabilir hâle gelmiştir. Ayrıca sesli kitaplar, kaset yerine CD’ye kaydedilmeye başlanmıştır. Bunun neticesinde, sesli kitapların taşınması ve korunması kolaylaşmış, sesli kitapların daha fazla platformda ve daha geniş bir kitlesi tarafından erişilebilir hâle gelmesini mümkün kılmıştır. Buna ek olarak, milenyumdaki hızlı dijitalleşme adımları, bilgisayarın ve internetin daha erişilebilir hâle gelmesi, internet ağlarının bant genişliğinin artmasını gibi gelişmelerin de sesli kitapların yaygınlaşmasındaki rolü göz ardı edilemez. Ağır devirli plakların ardından geliştirilen teknolojilerle makara bant ve akabinde kasetlerle yapılan sesli kitaplarda, 2000’li yıllarda ses kaydı dijital olarak yapılmıştır ve bu tarihten sonra dijital sesli kitap teknoloji ile karşılaşılmaktadır.

BBC, 2001 yılında BBC Audiobooks ile sesli kitap yayıncılığına başlamıştır. BBC Radio Collection, Cover to Cover ve Chivers Audio Books (Chivers Press)’un birleşmesiyle kurulmuştur, İngiltere merkezlidir. BBC Audiobooks Amerika ise Amerika bölümünü ifade etmektedir. 2010 yılında, BBC Audiobooks’un çoğunluk hissesi, AudioGo’ya satılmış ancak mali zorluklar sonucu 2013’te BBC dışı 5000 sesli kitabın lisans haklarının, etkilenen yazar ve yayıncıların onayına kadar

Amazon.com’a ait Audible’a devredilerek piyasadan çekilmiştir (Publishers Weekly, 2013).

Ağustos 2005’te Hugh McGuire, telif hakkı sona eren ve kamuya malı hâline dönüşen kitapların gerçek kişiler tarafından anlatılarak sesli olarak internet ortamında ücretsiz olarak ses formatında erişilebilir kılmak amacıyla LibriVox adında gönüllülerden oluşan bir grup kurmuştur. Günümüzde Android ve iOS kullanıcıları için LibriVox Sesli Kitaplar uygulaması geliştirilmiştir. 2022 yılında, kataloğuna 1200’den fazla sesli kitap ekleyen LibriVox, 40.000’den fazla ve 80 dilde sesli kitap içeriğine sahiptir (LibriVox, 2023).

2006 yılında İsveç’in Stockholm şehrinde Jonas Tellander ve Jon Hauksson tarafından kurulmuş olan Storytel, dünyanın en büyük sesli kitap ve e-kitap hizmetlerinin başında gelmektedir. Bu iki girişimci herkesin, istediği yerde ve zamanda paylaşabileceği, keyfini çıkarabileceği harika hikâyelerle dünyayı daha empatik ve yaratıcı bir yer hâline getirmek vizyonu ile yola çıkarak Storytel’i kurmuşlardır (Storytel, 2023). Storytel, 2016 yılında Danimarka merkezli abonelik tabanlı bir e-kitap ve sesli kitap Mofibo’yu ve kendi ülkesinde en büyük kitap yayıncılarından biri olan Norstedts Förleg’i satın alarak hem hızla büyümüş hem de yurtdışı pazarlarda yer almaya başlamıştır. Bir yıl sonra ise İspanya, Rusya, Arap Emirlikleri ve Hindistan’da hizmete başlamış ve dünya çapında yayılmayı sürdürmüştür. 2018 yılında Türkiye pazarına giren Storytel bu tarihten sonra da başka ülkelerde yayın hayatına hızlıca devam etmeyi sürdürmüştür. Şu anda 25’ten fazla ülkede 1 milyonun üzerinde içerikle ve 2 milyon üzerinde üyeyle yayın hayatlarına devam etmektedirler. Storytel’in içerik streaming servisleri Storytel ve Mofibo markaları aracılığıyla sunulmaktadır. Storytel’in yayıncılık hizmetleri, sesli kitap yayıncısı StorySide ile geniş kitlelerin beğenisini kazanmış Kuzey Avrupa yayınevleri Norstedts, People’s ve Gummerus tarafından verilmektedir (Storytel, 2023). 2022 yılında açıklanan bütçe raporlarına göre yayın geliri 2021’in 4. çeyreğine göre %23 artış göstermiş; grup net satışları 2021’in 4. çeyreğine göre %17 artmıştır. Bu raporun üzerine Storytel CEO’su Johannes Larcher, “2022 yılını, temel pazarlarımızda kârlılık ve büyüme konusunda net önceliklere sahip, içerik

liderliğimizi ve pazarlama yeteneklerimizi genişletmeye yönelik güçlü bir stratejik taahhülle daha odaklı bir şirket olarak tamamladık” diyerek son durumları üzerine bir açıklama gerçekleştirmiştir (Storytel, 2023).

2010 yılında Google şirketi, e-kitap satış mağazası olan Google Play Kitaplar (önceki ismi Google eBookstore)’ı geliştirerek yayıncılığın dijitalleşmesiyle gelişen sesli kitaplar piyasasına adım atmıştır. Bu uygulama uygulaması okurlara sesli kitapları istedikleri dilde dinleme olanağı sunmuştur. Bu uygulamada kitaplar ücretsiz ve hem ücretli olarak ayrılmıştır ve ücretli olanlarının belli bir bölümü okura ücretsiz olarak gösterilmektedir. Bu uygulamada 5 milyondan fazla e-kitap bulunduğu belirtilmektedir.

AudioFile dergisi, 2010 yılında tüm dinleyicilerin birbirleriyle, ayrıca yayıncılar, yazarlar ve anlatıcılarla bağlantı kurabileceği bir forum oluşturmayı amaçlayan Sesli Kitap Topluluğu (audiobookcommunity.com) web sitesini yayına başlatmıştır.

Realm Media (eski adıyla Serial Box), 2015 yılında Julian Yap ve Molly Barton tarafından kurulmuştur. Bu platform sesli kitap, e-kitap, dizi ve podcast gibi çeşitli içerik türlerini sunmaktadır. Serial Box’un benzersizliği, içeriklerini seri hâlinde sunmasıdır. Her hafta yeni bir bölüm veya hikâye parçası eklenmekte, böylece kullanıcılar sürekli olarak yeni içeriklerle karşılaşmaktadır. Hem dinleme hem de okuma seçenekleri sunduğun kullanıcılar tercih ettikleri şekilde içerikleri tüketebilirler. Bu platform, sesli kitap ve diğer dijital içerik formatlarını daha farklı bir deneyimle sunarak dikkat çekmektedir.

2.2.2.3. Sesli Kitap Pazarı

Son yıllardaki sesli kitap pazarına bakılacak olursa dünyanın önde gelen sesli kitap yayıncılarından biri RBMedia’dır. 1978 yılında kurulan Recorded Books

şirketinin değişime uğrayarak yeni adı 2017’de RBmedia olmuş ve Recorded Books bunun bir markası olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. RBmedia’nın Recorded Books dışındaki markaları, Tantor Media, HighBridge, Christian Audio, Ascent Audio, GraphicAudio, Kalorama Audio, W. F. Howes Ltd, WaveSound, BookaVivo, Éditions Thélème ve RBmedia Verlag’dır. Yılda 8000’den fazla yeni sesli kitap yayımlayarak 5 büyük geleneksel kitap yayıncısının toplamından daha fazla yayın sayısına sahiptir ve 50’den fazla dağıtım ortağıyla çalışmaktadır. Dünyanın en büyük sesli kitap yayıncısıdır (RBmedia, 2023). RBmedia 10 tane ses markasının 2017-2021 arasında dünya çapında yayınladığı tahmini sesli kitap sayısını araştırmıştır. 2017’de 2100 tane sesli kitap yayınlanmıştır. Bu sayı 2018’de 5500, 2019’da 6500, 2020 yılında 7000 ve 2021 yılında ise 7500 olarak tahmin edilmektedir. Bu rakamlara bakıldığında 5 yıl içinde artışın 3,5 kat arttığı gözlenmektedir (Statista, 2023). APA raporlarına göre 2021 yılında gelir %25 artarak 1,6 milyar dolara yükselmiş, 74.000 sesli kitap yayımlanmıştır. (Library Journal, 2022). Küresel sesli kitap pazarı şu anda 5,3 milyar doların üzerinde bir değere sahiptir. Projeksiyonlar, 2030 yılına kadar sesli kitap pazarının tahmini değerinin 35 milyar dolar olacağını göstermektedir. Bu büyüme, önümüzdeki yedi yıl boyunca yıllık yaklaşık %26,4 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu oran, kitap yayıncılığı pazarının %1,9'luk büyüme oranına kıyasla oldukça yüksektir. Sesli kitap gelirleri, 2022 yılında toplam kitap yayıncılığı gelirinin yaklaşık %3,8'ini temsil ederken, bu payın 2023 yılında %4,73'e yükselmesi öngörülmektedir. 2027 yılına gelindiğinde, sesli kitapların küresel yayıncılık pazarındaki payının ilk kez %10'un üzerine çıkması beklenmektedir. 2030 yılına doğru bakıldığında, projeksiyonlar sesli kitapların küresel kitap yayıncılığı gelirinin %21,3'ünden fazlasını oluşturacağını göstermektedir (Wordsrated, 2023).

Bu istatistikler, sesli kitapların hızla büyüyen bir pazar olduğunu ve yayıncılık endüstrisinde giderek daha fazla önem kazandığını göstermektedir. Tüketicilerin sesli kitaplara olan ilgisi, teknoloji ve dağıtım platformlarındaki gelişmelerle birlikte bu hızlı büyümeye katkıda bulunuyor gibi görünmektedir.

Türkiye’de de sesli kitabın gelişimi önce görme engelliler üzerinden yapılan uygulamalarla ilerlemektedir. Türkiye’de görme engelli bireylerin kitaplara erişimini kolaylaştırmak amacıyla özel okuyucu hizmeti sunan birçok kütüphane bulunmaktadır. Milli Kütüphane, sesli kitap projesinin ilk uygulayıcısı olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Beyazıt Devlet Kütüphanesi Görme Özürlüler Sesli Kitap Arşivi, 1992 yılında açılarak görme engelli vatandaşların sesli kitaplara erişimini sağlamıştır (Yılmaz, 2013, s.56)

Diğer bir uygulama ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü bünyesinde 1997 yılında açılan İBB Sesli Kütüphanesi’dir. Bu kütüphane 2007 yılından itibaren ise aynı müdürlüğün Eyüp ilçesindeki bir şubesinde hizmet vermektedir. İBB Sesli Kütüphanesi, görme engelli vatandaşlar için sesli kitaplar hazırlayarak bu özel kitleye hizmet sunmaktadır. İBB Sesli Kitap Kütüphanesi sitesinde misyonunu şöyle açıklamıştır:

“Ülkemizde kitap okuma oranını yükseltmekle ilgili yapılan projelere görme engelli vatandaşlarımızı da dahil etmek; bu program kapsamında sesli ve kabartma kitaplar hazırlamak kütüphanemizin temel işidir” (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sesli Kütüphane, 2023).

Sesli kitaplar, görme engelli bireylerin yazılı metinlere erişimini kolaylaştırmak ve okuma deneyimlerini zenginleştirmek için önemli bir kaynaktır. İBB Sesli Kütüphanesi, bu amaçla sesli kitaplar üreterek görme engelli vatandaşlara daha geniş bir kitap koleksiyonuna erişim sağlamaktadır. Bu tür kütüphaneler, görme engelli bireylerin eğitim, kültürel ve kişisel gelişim ihtiyaçlarına katkıda bulunur ve onların toplumsal yaşama daha fazla katılımını destekler.

Özel şirketler de görme engelliler için sesli kitap projeleri yapmıştır. Bu projelerin başında Turkcell’in Yapı Kredi Yayınları ile birlikte yürüttüğü “Hayal Ortağım” adlı sesli kitap projesi gelmektedir. Bu proje kapsamında Türk ve dünya

edebiyatında yer alan 25 masal, görme engelli çocuklar için seslendirilmiştir. Young Guru Academy (YGA) ve Turkcell iş birliğiyle 2012 yılından bu yana yürütülen “Hayal Ortağım” servisiyle birçok sesli bilgi servisinin yanı sıra, edebiyat ve teknolojinin görme engelliler için bir araya getirildiği sesli kitap özelliği, Turkcell abonesi görme engelli kitapseverlere sunmuştur (Fortune Türkiye, 2014).

Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı (GETEM) iş birliği ile Türkiye’nin ilk telefonda sesli kitap hizmeti olan “Telefon Kütüphanesi” 3 Aralık 2011 Dünya Engelliler Günü’nde başlatılmıştır. Bu proje, görme engellilere ücretsiz sesli kitap ve içerik hizmeti sunmayı amaçlamaktadır. Telefon Kütüphanesi’nde çeşitli kategorilerde yaklaşık 2 bin sesli kitap bulunmaktadır. Bu kitaplar şiirden romana, tarihten kişisel gelişime, deneme sınavlarından tasavvufa kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır. Ayrıca dünyaca ünlü 20 tablonun betimlemeleri ve Anadolu Ajansı tarafından sağlanan anlık haberler de bu platformda mevcuttur (Türk Telekom, 2023).

Bu iki amacı, görme engelli bireylerin bilgiye daha kolay erişimini sağlamak ve onlara geniş bir sesli kitap kataloğu sunarak okuma deneyimlerini zenginleştirmektir. Sesli kitaplar, görme engelli bireyler için önemli bir kaynak ve eğitim aracıdır ve bu tür projeler, onların hayatlarını kolaylaştırmak için büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye’de ticari olarak sesli kitap sektörünün tarihi ise 2014 yılına uzanmaktadır. Seslenen Kitap adıyla Berk İmamoğlu tarafından kurulan bu oluşum Türkiye’de bu alanda ilk olma özelliği göstermektedir. Bu platformda dinlenen her kitabın sonunda kitabın yazarı (aynı zamanda okuyucusu) ile yaklaşık 5-10 dakikalık bir röportaj bulunmaktaydı. Seslenenkitap.com mağazasındaki her kitap kendi sayfasında incelenebiliyor, deneme amaçlı dinlenebiliyor ya da yorumlanabiliyordu. Her sayfa sonunda “Duymadıklarınız” bölümü yazarların stüdyo fotoğraflarını ve seslendirme süreciyle ilgili kısa bilgileri içeriyordu. “Tüm bunların amacı, dinleyicilerin kitapları dinlerken edinecekleri tecrübeye biraz daha samimiyet

katabilmek” diye açıklamaktadır İmamoğlu (Webrazzi, 2014). Seslenen Kitap, 2018 yılında Storytel tarafından satın alınmıştır ve Kasım 2019 yılından itibaren faaliyetlerini durdurarak içerik platformu olarak hayatına devam etmeye başlamıştır. Yayın içeriğini de sayfasında şu şekilde açıklamaktadır:

“Seslenen Kitap’ta en güncel teknoloji haberlerinden film ve dizilere özel en iyi içeriklere; son dönemin hızla yükselen trendi podcast’lerden e-kitap ve sesli kitaba dair birçok öneriye ulaşabileceğiniz rehberimizle karşınızdayız. Geniş kitap arşiviyle eski kullanıcılarını da unutmayan Seslenen Kitap ile Storytel’de bulunan tüm kitaplar hakkında bilgi edinebilir, kitabınızı dinlemeden önce öğrenmek istediklerinize hızlıca ulaşabilirsiniz” (Seslenen Kitap, 2019).

Seslenen Kitap, Storytel tarafından 2018’de satın alınarak yayın hayatını sonlandırmıştır. Storytel ise o tarihten itibaren Türkiye pazarına dahil olmuştur. Storytel Türkiye’de bugün itibarıyla çocuk, iş kitapları, kurgu dışı, tarih, klasikler, öykü, kişisel gelişim, roman, dil öğrenimi, polisiye, bilim kurgu ve fantastik, şiir ve drama, biyografi ve gençlik olmak üzere 14 kategoride içerdiği Türkçe 6000 sesli kitap ve 3000 e-kitap; İngilizce 185.000 sesli kitap ve 235.000 e-kitap ile büyümeye devam etmektedir. Bunun yanında her yıl Storytel abonelerine özel hazırlanan Storytel Original serileri ve podcastleri de kütüphanelerindeki yerini almaktadır.

Bir diğer sesli kitap uygulaması da Polonya merkezli, mobil uygulamalar üzerinden kitapların seslendirilmiş hâllerini dinleyebilme imkânı tanıyan Audioteka’dır. Türkiye pazarına Storytel’den sonra girmiş ve hızla büyümüştür. Aile, AudiotekaShorts, bilim ve teknik, çocuk, dil eğitimi, din, edebiyat, eğitim, ekonomi, English felsefe, genç yetişkin, İngilizce, kişisel gelişim, siyaset, superproduction ve tarih olmak üzere 17 ana kategorilerinde ve birçok alt kategoride içerik sunmaktadır. 2019 Audioteka Türkiye Genel Müdürü Göktuğ Oğuz amaçları hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Gençlere okuma alışkanlığı kazandırmanın en önemli formülü onlara okumayı sevdirmektir. Biz Audioteke olarak bu doğrultuda ilerliyoruz. Sesli kitaplar, insanların her yerde ve her zaman kitaplarla buluşması için bir fırsat sunuyor. Hepimiz hikâyelerle büyüdük. Hikâyeleri zihnimizde nasıl canlandıracağımızı unutmak üzere olduğumuz bir yaştayız. Çocuklarımıza hayal gücünü güçlendiren kitapları fiziksel kitaplar ve iyi anlatılmış kitaplar olarak sunmalıyız. Herkes için uygun kitaplar var. Hikâyeleri yeniden hayatımıza dâhil etmek istiyoruz” (Daily Sabah, 2019).

Kitapyurdu Sesli Kitap uygulaması da bir diğer Türkiye’de bu alanda yer alan oluşumdur. 2020 yılında bu pazara dâhil olmuştur. Görme engelliler için bu uygulama ücretsiz olmakla birlikte diğer kullanıcılar üyelik için belli bir ücret ödemesi yapmak zorundadır. 20’nin üzerinde farklı kategoride, farklı dillerde, yüzlerce sesli kitap, kütüphanesinde yer almaktadır.

Yine aynı yıl sesli kitap uygulama pazarına dâhil olan diğer bir şirket de Dinlebi’dir. Ağustos 2020 yılında kurulmuştur. Kullanıcılarına sesli kitap dinleme, indirme ve paylaşma için bir abonelik modeli sunmaktadır. Sesli kitap hediye etme, ortam sesi ekleme ve paylaşma açma gibi seçenekleriyle kendisini sektördeki diğer aktörlerden ayırtmaktadır. 500.000 kullanıcısı bulunan uygulamanın kütüphanesinde yaklaşık 2000 Türkçe sesli kitap başlığı, 50.000’den fazla sesli kitap yer almaktadır. Bunun yanında 1 milyondan fazla indirme sayısına ulaşan Dinlebi bünyesinde 15.000’den fazla yazar ve 10.000’den fazla anlatıcı bulunmaktadır.

Bu projeler ve sesli kitap platformları Türkiye’de sesli kitabın yaygınlaşmasında önemli rol oynamaktadır ve sesli kitabı görünür kılmaktadır. Sesli kitap sektörü gün geçtikçe büyümeye devam etmekte ve okurlar tarafından tercih edilmektedir.

2.2.2.4. Sesli Kitabın Avantajları ve Dezavantajları

Sesli kitaplarda da e-kitaplarda olduğu gibi bazı avantajlar ve dezavantajlar bulunmaktadır. Sesli kitaplar taşınması kolay formattadır. Akıllı telefonlar, tabletler veya taşınabilir ses çalarlar aracılığıyla istenilen zamanda ve yerde dinlenmektedir. Görme engelli veya okuma güçlüğü çeken kişiler için sesli kitaplar daha erişilebilir bir okuma seçeneği sunar. Ayrıca internet olan yerlerde kolayca bu kitaplara ulaşılabilir ve maddi açıdan daha uygun olduğu ve çoğu uygulama abonelik üzerinden çalıştığı için maddi imkânı olmayan kişiler tarafından da maliyet açısından avantaj sağlamaktadır.

Sesli kitaplar, aynı anda başka şeyler yaparken okuma yapma imkânı sağlar. Örneğin, araba kullanırken, ev işleri yaparken veya spor yaparken sesli kitaplar dinlenebilir. Ayrıca yoğun bir yaşam tarzına sahip veya sürekli olarak zaman sıkıntısı yaşayan insanlar da sesli kitaplar sayesinde kitap okuma deneyimi yaşamaktadır.

Sesli kitap platformları geniş bir kütüphane sunar ve kullanıcıların istedikleri kitapları hızlıca bulmalarını sağlar. Bu platformlar, çeşitli türlerdeki kitapları ve yazarların eserlerini içeren zengin bir koleksiyona sahiptir. Kullanıcılar, genellikle arama özellikleri veya kategorilere göz atarak istedikleri kitapları bulabilirler. Sesli kitap platformlarında ayrıca kullanıcıların kişisel kütüphanelerini oluşturmalarına ve favori kitaplarını kaydetmelerine olanak tanır. Bu, kullanıcıların daha sonra dinlemek üzere kitapları saklamalarını ve yönetmelerini sağlar. Ayrıca sesli kitap platformları genellikle kullanıcı deneyimini kolaylaştırmak için ileri sarma, geri sarma, hızlı oynatma ve yer işaretleri gibi özellikler sunar. Bu özellikler, dinleme deneyiminin özelleştirilmesine ve istenilen şekilde kitapların dinlenilmesine olanak tanır. Okuma ve anlama deneyimi kişiden kişiye değişir ve bazı kişiler duyararak kitapları daha iyi anlamaktadır. Sesli kitaplar da bu kişiler için idealdir.

Profesyonel seslendirme, sesli kitapların kalitesini artıran önemli bir faktördür. Profesyonel seslendirme, kitabın atmosferini, karakterlerini ve hikâyesini

daha iyi yansıtmak için deneyimli seslendirme sanatçıları tarafından yapılır. Ayrıca seslendirme yanında kullanılan efektler de seslendirme yapanın ses tonuyla birlikte daha iyi bir atmosfer sağlar ve okur daha keyifli bir okuma deneyimi yaşar. Seslendirme yapanlar da sesli kitaplar sayesinde yeni bir iş alanına dâhil olmuş olur ve onlar için yeni bir maddi imkân olanağı oluşur. Bunun yanında teknolojik cihazların gelişmesi okura da seslendirici olma imkânı sağlanmıştır. Böylece *home-studio* kavramı ortaya çıkmış ve herkes birer sesli kitap seslendiricisi olma imkânı bulmuştur. Bunun için mikrofon ve kayıt cihazı yeterli olmaktadır.

Sesli kitabın avantajlarının yanında dezavantajları da vardır. Sesli kitaplar, geleneksel kitaplardaki görsel deneyimi sunamaz. İllüstrasyonlar, grafikler veya resimler gibi görsel içeriklerin eksikliği, bazı türler için eksiklik olabilir. Aynı şekilde fazla görsel ve tablo olan kitaplar sesli kitap formatına çevrilmesi zor olabilir, hatta uygun olmayabilir. Çünkü bunların anlatılması ve betimlenmesi zordur.

Sesli kitabı dinleme deneyiminde de aksaklıklar ortaya çıkabilir. Sesli kitapları dinlerken sakin ve sessiz bir ortam gereklidir. Gürültülü veya dikkat dağıtıcı bir ortamda dinlemek zor olabilir. Çevresel gürültü, sesli kitapları dinlerken rahatsızlık yaratabilir. Gürültülü bir ortamda sesli kitap dinlemek, hikâyenin anlaşılmasını engelleyebilir. Dikkat dağıtıcı unsurlar da odaklanmayı zorlaştırabilir. Örneğin, birçok insanın etrafındaki hareketliliği veya diğer sesleri dinlerken kitap okumakta zorluk çekebilir. Cep telefonları, tabletler ve bilgisayarlar gibi cihazlar, internet erişimi ve sosyal medya gibi dikkat dağıtıcı özelliklere sahiptir. Bu cihazları kullanırken sesli kitap dinlemek, dikkatin kolayca dağılmasına neden olabilir. Ayrıca sesli kitapları düşük kaliteli hoparlörler veya kulaklıklarla dinlemek, sesin netliği ve kalitesi üzerinde olumsuz etki yaratabilir.

Sesli kitabın başka bir dezavantajı da bazı kişiler için öğrenme stiline uygun olmamasıdır. Bazı kişiler metinleri okurken daha iyi anlayıp kavrayabilmektedir. Metinlerin üzerini çizmekte ve yazılı notlar almaktadır. Sesli kitaplar bu deneyimleri sunmaz. Ayrıca bir yazıyı metin olarak incelemek isteyenler için sesli kitaplar uygun

değildir. Özellikle referans kitapları veya çalışma materyalleri için bu dezavantaj olabilir.

Sesli kitapları dinlemek için bir akıllı telefon, tablet veya bilgisayar gibi teknolojik cihazlara ihtiyaç vardır. Bu, teknolojiye erişimi olmayanlar için bir dezavantaj olabilir. Ayrıca bu cihazlar maliyetli cihazlardır. Bu cihazlara sahip olmak ve sesli kitapları satın almak veya sesli kitap uygulamalarına abone olmak bazı kişiler için ek maliyet anlamına gelir. Bazı kişiler ise teknoloji kullanımında yeterli bilgiye sahip değildir. Bu kişiler için sesli kitapları dinlemek ve yönetmek kolay değildir ve bazı kişiler de teknolojik cihazları kullanmakta fiziksel engellerle karşılaşabilirler, bu da sesli kitapları dinlemeyi zorlaştırabilir.

Sesli kitapların seslendirme kalitesi gerçekten çok önemlidir. Profesyonel bir seslendirme olmaması veya düşük kaliteli bir seslendirme, dinleme deneyimini olumsuz etkileyebilir.

Sesli kitap platformlarının kütüphaneleri sınırlı olabilir. Bu nedenle özellikle daha az bilinen veya eski kitapları bulmak zor olabilir. Ayrıca bazı yeni çıkan kitapların sesli kitap versiyonları hemen mevcut olmayabilir.

Sesli kitabın yayıncılar için de bazı dezavantajları bulunmaktadır. Bazı yayıncılar kitaplarını sesli formatta sunmak istememektedir. Bu yüzden okurlar bu kitaplara sesli formatta ulaşamaz. Ayrıca yayıncılar bazen yüksek telif ücreti ödemek zorunda kalabilir. Bu da maliyetleri artırır. Bunların yanında yayıncı kendi sesli kitabını üretmek isterse stüdyo, seslendirme cihazları, seslendirme sanatçısı bulma gibi maliyetli süreçlerle karşılaşmaktadır.

Yukarıda bahsedilen e-sesli kitabın avantaj ve dezavantajlar sınıflandırılarak Tablo 2.'de özetlenmiştir.

Tablo 2.2. Sesli kitabın avantajları ve dezavantajları

Avantaj	Dezavantaj
• Erişebilirlik • Taşınabilirlik • Multitasking imkânı • Odaklanma gerektirmeme • Daha fazla zaman • Metni duyarak anlama • Hızlı okuma • Geniş kütüphane erişimi • Gözlerin rahatlama • Profesyonel seslendirme • Yeni iş alanı yaratma	• Görsel deneyim eksikliği • Bazı kitapların sesli kitap formatına uygun olmaması • Dikkat dağıtıcı ortam • Dinleme kalitesi eksikliği • Öğrenme stili farklılıkları • Metin inceleme zorluğu • Teknolojik gereksinimler • Yüksek maliyet • Kötü seslendirme • Kitap kütüphanesi sınırlılıklarıYüksek telif ücreti problemleri • Sesli kitap telifinin bulunmaması • Okur ve sesli kitap arasına birçok ulaşın girmesi • İşitsel olduğu için not alma olanağının olmaması

2.3. Önceki Çalışmaların Bulguları

Teknolojinin gelişmesi sonucu kitabın dijitalleşmesiyle bu alanda farklı çalışmalar yapılmaya başlanmış ve hem e-kitap hem de sesli kitap birçok araştırmaya konu olmuştur.

2.3.1. Türkiye’de E-Kitap Çalışmaları

2000’li yıllarla birlikte Türkiye’deki e-kitap ile ilgili sektörel ve bilimsel çalışmalar başlamış, ayrıca e-kitap, sektördeki paydaşlar arasında ilgi çekmeye başlamıştır. 2000’den başlayarak son yirmi üç yıllık akademik literatüre bakıldığında e-kitapla ilgili çalışmaların 2010’dan itibaren artmaya başladığı görülmektedir. Türkiye’de e-kitapla ilgili bilimsel yayınlar ve bu yayınların türü kronolojik olarak EK 1’de verilmiştir. Bu çalışmalar derlenirken çalışma başlığında “e-kitap” ifadesinin yer almasına dikkat edilmiştir. Bu tezin konusu ve kapsamı dijital teknolojinin yayıncılık perspektifiyle ilgili olduğundan e-kitapla ilgili belirtilen çalışmalardan sadece yayıncılıkla ilgili çalışmalar konusunda bilgi verilecektir.

Türkiye’deki akademik literatüre bakıldığında, e-kitap hakkındaki ilk yayınlardan biri Türk Kütüphaneciliği dergisinde 2003 yılında yayımlanmıştır. Bu yayında, e-kitap yazılımları, e-kitap donanımı (e-kitap okuma cihazları), internet ortamında kitap yayınlanmasının önünde en büyük engel olan telif hakları sorununu çözmeye yönelik yapılan çalışmalar sonucu geliştirilen protokoller, e-kitapların avantajları ve dezavantajları hakkında bilgi verilmiş ve kütüphanelerdeki uygulama örneklerinden bahsedilmiştir. E-kitap teknolojisi ve kullanımı hakkında oldukça geniş kapsamlı hazırlanmasının ve bir kütüphanecilik dergisinde yayımlanmasının hem Türkiye’deki e-kitap tarihinin başlaması hem de e-kitap farkındalığı açısından bu yayının milenyumun başında ülkemizde atılan önemli bir adım olduğu söylenebilir (Rukancı ve Anameriç, 2003).

2005 yılında gerçekleştirilen X. Türkiye’de İnternet Konferansı’ndaki konulardan biri de e-kitap olmuştur. “E-Kitap Yayıncılığı ve Uygulamaları” adlı bildiride e-kitabın ne olduğundan, e-kitabın avantajları ve dezavantajları, e-kitap formatları, Türkçe e-kitaplar hakkında bilgi verilmiş, gelecek perspektifi sunulmuştur (Gürcan, 2005, s.1-6).

Ulusal Tez Merkezi kayıtlarına bakıldığında e-kitabın konu olduğu ilk lisansüstü çalışmanın 2005 yılında olduğu “Kil Tabletten E-Kitaba Yazı Teknolojisi ve Bilinç” başlıklı doktora tezi olduğu görülmektedir.

E-kitap, etkili bir öğrenme materyali olarak eğitim-öğretim süreçlerine dahil edilmiştir. Bu bağlamda özellikle uzaktan öğrenim, e-kitap çalışmalarında önemli ve tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu çalışmaları ülkemizde açıköğretim sistemi sağlamıştır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ders kitapları, 2003–2004 öğretim yılında öğrencilerin çevrimiçi erişebilmeleri amacıyla internet ortamında PDF formatında yayımlanmaya başlamıştır. Toplam 209 derse ait 2717 ünite e-kitap olarak internette öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. 2006 yılı itibarıyla 1.048.000 kullanıcı bu e-kitaplara erişebilir durumdaydı (Mutlu ve diğerleri, 2006, s.1-7).

Ülkemizde, e-kitap teknolojisi, e-kitap yayıncılığı ve Türkiye’de e-kitap sektörü, e-kitap uygulamaları ve tasarım araçları, e-kitap tasarımı, e-kitap okuyucu ve e-kitap kullanıcıları, e-kitap örnekleri, e-kitabın eğitim alanında kullanım örnekleri gibi birçok konu başlığı hakkında çalışmalar yürütülmüştür. E-kitapla ilgili yayımlarında e-kitabın tanımı yapılmış, özellikleri, tarihçesi ve gelişimi anlatılmış, e-kitap yazılımı ve donanımı, e-kitap biçimleri, teknolojik değişimi, e-kitabın avantajları ve dezavantajları hakkında günümüzde standartlaşmış detaylı bilgiler aktarılmıştır. Bu noktada, başlangıç çalışmalarının ülkemizde tanınması, yazarlara, yayıncılara, kütüphanelere ve kullanıcılara sağlayacağı avantajlar, teknik ve hukuki sorunlar ile önlemler gibi konularda bilgilendirici, toplumu bilinçlendirici çalışmalar olduğu belirtmek yerinde olacaktır. Bu başlangıç çalışmalarıyla birlikte e-kitap için gereken teknik altyapının hazırlanması ve e-kitap teknolojisi gibi konularda hem akademik hem de sektörel çalışmalar da tetiklenmiştir.

Bazı araştırma çalışmalarında e-kitabın dijital edebiyat ve dijital eğitim alanındaki örnekleri değerlendirilmiş, farklı yaşlardan ve/veya farklı eğitim seviyelerinden kullanıcı deneyimleri, algıları ve görüşleri araştırılmıştır. Özellikle

öğrencileri nasıl etkilediği ve okur üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Bu kapsamda çoğu tez ve makalede Milli Eğitim Bakanlığı uygulamaları (Fatih Projesi gibi) ve açık öğretim temel alınarak hem nitel hem de nicel çalışmalar yürütülmüştür. Bunun dışında e-kitabın dijital olarak kütüphanelerde kullanılmasıyla ilgili çalışmalar da gerçekleştirilmiş, e-kitapların kütüphanelerdeki uygulamaları, kullanıcı deneyimi, kütüphanelerdeki yeni iş pratikleri, teknolojik gereklilikler, avantajlar ve aksaklıklar, bunların hukuksal ve teknolojik çözümleri gibi başlıklar bu çalışmaların konusu olmuştur.

E-kitap yayıncılığı hakkındaki çalışmalar e-kitapların üretimi, dağıtımı, yazarlara, yayıncılara, kütüphanelere ve kullanıcılara sağlayacağı avantajlar, üretim ve dağıtım zincirinde yeni aktörler, bireysel ve kurumsal (yükseköğretim, kütüphaneler vb.) kullanım olanakları, pazar potansiyeli vurgulanmıştır. Ayrıca e-kitap yayıncılığı hakkında hukuksal düzenlemeler üzerine de çalışmalar yürütülmüştür. Bu yayınlarda, yazar, yayıncı, dağıtıcı, dijital hak yönetimi ve koruma perspektifinden e-kitap yayıncılığının sorunları değerlendirilerek; oluşan etki, yeni yükümlülükler, mevcut iş pratikleri, teknolojik aksaklıklar, belirsizlikler, mevcut sorunlar, olası değişimler ve bunlara yönelik değerlendirmelere değinilmiştir.

E-kitabın yeni sektörler yaratmıştır. Ülkemizde de e-kitap yayıncısından e-kitap yazılımı geliştiricisine, e-kitap tasarlayan ve hazırlayandan e-kitap kullanıcılarına kadar çok farklı sektörlerden iş kollarıyla çalışmalar ortaya konmuştur. E-kitapla ilgili akademik çalışmalar devam ederken Türkiye’de faaliyet gösteren firmalar da teknolojik çözümleriyle bu çalışmalara katkı sağlamaktadır. Bu durum, e-kitap alanının multidisipliner bir alan olarak farklı sektörel yapıların bileşkesi olduğunun en belirgin göstergesidir.

Yayıncılık sektörünün mevcut sorunlarının değerlendirildiği ve geleceğe yönelik yol haritasının belirlendiği Ulusal Yayın Kongresi’nin beşincisi 2009 yılında gerçekleştirilmiştir. E-kitabın ve sesli kitabın sektörde kendine yer bulmasını hızlandıracak geniş yer kaplayan önemli konu başlıklarından bazıları şu şekildeydi:

dijital yayıncılık (e-kitap, web yayıncılığı, e-kütüphane vb.) dijital baskı ve kitap üretim teknolojileri (isteğe göre baskı, dinamik yayıncılık sistemleri), kitap üretimini kolaylaştıran ve geliştiren uygulamalar, dijital eğitim yöntemleri (uzaktan eğitim, e-öğrenme, e-sınav, e-kitap, akıllı sınıflar), akademik yayıncılıkta dijital gelişmelerin etkisi, dijital teknoloji ve telif hakları (dijital haklar –erişim, arama, veri tabanı– e-korsan, hak ihlalleri, dijital toplu hak yönetimi), dijital ortamda kitapçılık: dijital tanıtım, dağıtım ve satış yöntemleri (internet, kitap ağları, e-ticaret), dijital bilgi (içerik oluşturma, derleme, koruma, arama, e-arşiv, e-kütüphanecilik), dijital yayıncılık standartları, ulusal politikalar, yayıncılık sektörüne etkisi vb. (YAYBİR, 2011).

2010’lu yıllar iki önemli tez çalışması ile başladığı görülmektedir: “Elektronik Kitap Olgusu ve Türkiye’de Durum” ve “Dijital Kitap (E-Kitap) Yayıncılığı: Türkiye’de Yayıncılık İçin Yeni Fırsatlar”.

Zamanının en kapsamlı çalışmalarından biri olarak nitelendirilebilecek “Elektronik Kitap Olgusu ve Türkiye’de Durum” başlıklı çalışmada ülkemizde gelişen elektronik yayıncılıkta, elektronik kitap olgusu hakkında bilinmesi gerekenleri ve dünyadaki gelişmeleri ortaya koymak ve ülkemiz açısından bir durum değerlendirmesi yapmak amaçlanmıştır. Bu durum değerlendirmesi özellikle kütüphaneler ve kütüphanecilik açısından sağlayacağı yenilikler ve değişiklikler ile yayıncıların e-kitaplara yaklaşımını kapsamaktadır. Bu tezde, e-kitabın Türkiye’de e-kitap kullanımı ve buna bağlı olarak e-kitap endüstrisinin gelişmediği hipotezini öne sürülerek nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Özellikle e-kitap yayıncılığının Türkiye’deki ilk yıllarında yapılan bu çalışma sektörel yönden çok önemli olmasına rağmen az sayıda yayıncının dönüş yapması ve sonrasında gelişen teknoloji, kültürel ve küresel değişimlerle birlikte bu alanın araştırılmasına tekrar ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Ayrıca az sayıda yayıncının dönüş yapması diğer bir ifadeyle sektördeki gelişmeye katkı konusunda ilgisiz kalması ve dönüş yapan yayıncıların cevapları dikkate alındığında e-kitap yayıncılığının Türkiye’de henüz başladığını ve çok az sayıda e-kitap yayıncısı olduğu görülmektedir. Bu yıllarda e-kitabın Türkiye’de, hem okurlar

arasında yaygınlaşması hem de teknolojik altyapısı açısından dünyadakiyle benzer bir gelişme göstermediği belirtilmesi gereken bir hakikattir.

Aynı yıl yapılan diğer önemli bir çalışmada T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi olarak gerçekleştirilen “Dijital Kitap (E-Kitap) Yayıncılığı: Türkiye’de Yayıncılık İçin Yeni Fırsatlar” başlıklı çalışma kamudaki e-kitap çalışmalarının başladığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu çalışmada, dijital kitap yayıncılığının dünyadaki durumu ve Türkiye’de yayıncılık sektörüne yansımaları ele alınarak e-kitabın sektörde ivmelendireceği gelişim ve dönüşüm değerlendirilmesi; fırsat ve zorluklar detaylı olarak incelenerek yayıncılık sektörünün gelecek vizyonu için katkı sağlayacak bir temel oluşturması amaçlanmıştır. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yayıncılık sektörünün yapılandırılmasında izleyeceği politikalar için temel oluşturulması da amaçlanmaktadır. Çalışmada, dijital yayıncılığın dünyada başladığı ve gelişme aşamasında olduğu sırada Türkiye’de henüz gelişmediği, hem kamuda hem de özel sektörde bilgi teknolojilerinin yayıncılıkta kullanımında yeterli düzeyde olmadığı belirtilmiştir. Sonuç olarak hem e-kitap yayıncılığının Türkiye’de gelişmesi ve yayıncılık sektörünün bilinçlendirilmesi hem de Kültür ve Turizm Bakanlığı için e-kitap yayıncılığını yayıncılık sektörüne entegre etmedeki öncü rolü açısından birçok değerlendirme yapılmış ve öneriler sunulmuştur. Böylece Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yayıncılık sektörünün gelişmesinde ve teknik ve hukuki altyapısının kurgulanmasındaki öncü rol üstlenme misyonuna katkı sağlanmıştır.

2011 yılında Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, Selekt Bilgisayar, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ve Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı’nın iş birliğiyle “E-Kitap Konferansı” düzenlenmiştir. Bu önemli etkinlikte, e-kitap yayıncılığının tarihsel gelişimi, e-kitap teknolojileri ve yarattığı yeni sektörler, yeni yaklaşımlar ortaya konularak, bu gelişmeler ışığında, Türkiye’deki e-kitap sektörünün yapısı, sorunları ve geleceği gibi konular ele alınmıştır. Farklı sektörlerden paydaşların bir araya geldiği bu konferansın alandaki önemli bir adım olduğu söylenebilir (YAYBİR, 2011). Aynı yıl sekiz katılımcı firma ve ANKOS, Türk Kütüphaneciler Derneği ve

Bahçeşehir Üniversitesi iş birliği ile “E-Kitap Sağlama ve Kullanımında Yeni Paradigmalar: Trendler, Zorluklar ve Fırsatlar” sempozyumu gerçekleştirilmiştir.

2016’da dijital yayıncılığa ve e-kitap olgusuna değinilen bir diğer çalışma da Yeditepe Üniversitesi’nden Yunus Bora Ülke tarafından İngilizce olarak yazılan “Digitalization of The Book Publishing Industry: A Study On The E-Book Publishing in Turkey (Kitap Yayıncılığı Endüstrisinin Dijitalleşmesi: Türkiye’deki E-Kitap Yayıncılığı Üzerine Bir Çalışma)” adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada da Ülke (2016) yeni bir mecra olarak e-kitabı bir iletişim aracı olarak detaylı bir şekilde inceleyerek ülkemizdeki durumu analiz etmeyi ve gelişmesinin önündeki engelleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada nitel ve nicel yöntemler kullanılmış ve yayıncılık sektörünün e-kitaba bakışının yanında okurların bakış açısı da ele alınmıştır. Dijitalleşme sürecinde Türkiye’deki yayıncıların durumunu tespit etmek için sektörden kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu kapsamda sektörden 4 kişiyle görüşülerek e-kitabın tarihi ve durumu gibi konularda sorular sorularak sonuca varılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın nicel kısmında okurların görüş ve tercihlerini belirlemek için ise anket yöntemine başvurulmuş ve okurların e-kitap kullanım alışkanlıkları, sıklıkları, cihazlar, gibi konularda görüşleri belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlardan e-kitap yayıncılığının güncel durumu, Türkiye’de gelişmemesine dair engeller ve okurların e-kitaba olan ilgi ve talebi tespit edilip açıklanmaya çalışılmıştır.

2011 ve 2016 yıllarında Türkiye’de yapılan iki tez çalışmasında da hipotez olarak Türkiye’de e-kitabın gelişmediği öne sürülmüş ve bu durumun nedenlerini anlamak üzere nitel ve nicel araştırmalar yapılmıştır. Fakat değişen sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler, teknolojik gelişmeler, e-kitabın başlangıç aşamasından gelişme aşamasına geçmesi ve özellikle pandemi sonrası değişen ancak kararlı duruma geçmeyen, dinamik olan koşullar sebebiyle benzer çalışmalar yapılmaya devam edilmelidir. E-kitap sektörü tekrardan daha geniş olarak incelenmeli ve sadece yayıncılarla değil okur ve kullanıcılarla da derinlemesine görüşmeler yaparak e-kitap sektörünün Türkiye’deki mevcut durumu ve geleceği, yeni dinamikler, pazar payı vb. ortaya konulmalıdır. Okur ve kullanıcı deneyimine dair daha fazla çalışma yapılmalı,

başta anket olmak üzere farklı yöntemler kullanılarak okurların e-kitap bilgisi, kullanma motivasyonları ve tercihleri incelenmeli değişen koşullarla birlikte değerlendirilmelidir. E-kitaplarla ilgili araştırmaların çoğunlukla kısıtlı örneklemeler üzerinde yapıldığı ve genelleme yapmanın zor olduğu söylenebilir. Bu sebeple bu tür çalışmaların örneklemelerinin genişletilerek tekrarlanmasına ve değişen koşullarla birlikte değerlendirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Yeni e-kitap türleri ve Türkçe yayınlardan örnekler, okumak için kullanılan yeni cihazlar gibi sürekli güncellenme durumu olan konularda çalışmalar devam ettirilerek güncel durum yakalanmalıdır. E-kitap teknolojileri hızla geliştiği için bazı araştırmaların güncelliğini yitirdiği görülmektedir. Bu bağlamda e-kitapların sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerini anlamak için daha fazla uzun vadeli çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Ayrıca Türkiye’de olduğu gibi dünyada da e-kitap araştırmaların sürdürüldüğü görülmektedir. Dünyadaki gelişmelerin ve araştırmaların Türkiye’ye etkisi de ele alınacak diğer konulardan biri olmalıdır.

2.3.2. Türkiye’de ve Dünyada Sesli Kitap Çalışmaları

Dijital teknolojinin hayal bile edilemeyeceği zamanlardayken, teknolojik gelişmelerin henüz başlangıcındayken sesin kaydedilebilmesinin yolu bulunduğu ortaya çıkan sesli kitabın tarihi ve kapsamı e-kitaptan daha eskiye dayanmaktadır. Bu sebeple de sesli kitapla ilgili çalışmalar da e-kitaptan çok önce başlamıştır. Ancak tezin asıl konusu kitabın dijital dönüşümü ve dijital uygulamalardan biri olan sesli kitap olduğundan bu kısımda sadece dijitalleşme sonrası yapılan sesli kitap ve yayıncılığı ile ilgili çalışmalara yer verilecektir.

Ülkemizde 2000’den sonra ivme kazanan dijitalleşmeyle birlikte sunulan yeni olanaklarla sesli kitap dijital forma kavuşmuştur. Bu sebeple de dijital sesli kitap uygulamaları ve pazarı çok yeni bir kavramdır ve bu alanda yapılan çok fazla çalışma bulunmamaktadır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yapılan çalışmalarda sesli kitap genel olarak görme engelliler bağlamında ele alınmıştır. Dolayısıyla kütüphanelerde sesli kitaplar kataloglaması oldukça eskiye dayanan bir çalışmadır. Ancak sesli kitapla ilgili yapılan bilimsel yayınlar oldukça sınırlı sayıdadır. Türkiye’de e-kitapla ilgili bilimsel yayınlar ve bu yayınların türü kronolojik olarak EK-1’de verilmiştir. Bu çalışmalar derlenirken çalışma başlığında “sesli kitap” ifadesinin yer almasına dikkat edilmiştir. Bu çalışmalar dışında sesli kitap konu başlığında yer almasa da görme engellilere yönelik kütüphanecilik hizmetleri, e-öğrenme sistemi, dijital yayıncılık gibi çalışmaların içeriğinde doğrudan veya dolaylı olarak yer almaktadır. 2000’den başlayarak son yirmi üç yıllık akademik literatüre bakıldığında sesli kitapla ilgili çalışmaların 2010’dan itibaren artmaya başladığı görülmektedir.

Ulusal Tez Merkezi kayıtlarına bakıldığında, doğrudan sesli kitabın konu olduğu tez sayısının Ekim 2023 itibarıyla 12 olduğu, bu tezlerin ise sadece 1’inin doktora tezi olduğu ve e-kitabın aksine sesli kitabın sanatta yeterlilik tezine hiç konu olmadığı görülmektedir. Ayrıca ilk lisansüstü çalışmanın 2010 yılında yayımlandığı ve “Sesli Kitapların Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğrenen Farklı Yeterlik Seviyesindeki Üniversite Öğrencilerinin Okudukları Metinleri Anlamalarına Olan Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Yılmaz (2013) tarafından yazılan “Sosyal Belediyecilik Anlayışı Olarak İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Körler Kütüphanesi Sesli Kitap Projesi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezi ve Değirmenci (2016) tarafından yapılan “Görme Engelliler İçin Sesli Kitaplarda Yeni Çözümler ve Bir Toplumsal Farkındalık Projesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde görme engelliler bağlamında sesli kitap çalışmalarına örneklerdendir. Bu çalışmalar, görme engelliler için sesli kitapların geliştirilmesi ve bu alandaki toplumsal farkındalığı artırma amacı taşımaktadır. Görme engelliler için erişilebilir sesli kitaplar, bu kişilere kitaplara erişimde önemli bir fırsat sunmaktadır. Yılmaz (2013) tarafında yürütülen tez çalışmasında, söz konusu kütüphaneden yararlanan görme engelli vatandaşlara uygulanan anket ile uygulamaya yönelik görüş ve önerilerine yer verilmiş olup sesli kitap yayıncılığı ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Diğer taraftan Değirmenci (2016) çalışmasında, görme engelliler farkındalık projesi örneklerine yer vermekle birlikte sesli kitabın tanımı, tarihi, teknolojik gelişim süreci, sesli kitap kaydedici mekanik ve dijital araçlar gibi konularda oldukça detaylı bir literatür bilgisine de yer vermiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkçe sesli kitap literatürüne katkısı oldukça önemlidir. Ulusal Tez Merkezinde yer alan sesli kitapla ilgili tezlerden 6'sının İngilizce dilinde yazıldığı düşünüldüğünde Türkçe sesli kitap literatürüne katkının önemi daha da anlaşılmaktadır.

Söz konusu çalışmalarda da görüldüğü üzere sesli kitabın teknolojik gelişimi, yaygınlaşması, dinleyici/kullanıcı deneyimi, talepleri, sesli kitap uygulamaları gibi konulardan ziyade görme engellilere eşitlik çözümü bağlamında değerlendirilmesi, kitabın dijitalleşme sürecini çok yansıtmamakla birlikte teknolojik boyutunu da görmemizi engellemektedir.

Göçerler ve Asutay tarafından 2016 yılında yapılan çalışmada da yazınsal bir ürün olarak sesli kitapların okuma derslerindeki etkililiği ve kullanılabilirliği tartışılmıştır. Derleme niteliğindeki bu çalışmada, sesli kitapların eğitimdeki rolünün ve katkısının anlaşılmasına yardımcı olabilir. Ancak nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmadığından dil derslerinde sesli kitap kullanmanın faydasına dair ölçülebilir veriler sunulamamıştır. Türker (2010), sesli kitapların yabancı dil öğreniminde kullanılabilirliği, etkililiği, öğrencilerin tutumları üzerinde çalışma gerçekleştirerek olumlu sonuçlar elde etmiştir. Kartal (2012) yabancı dil öğreniminde sesli kitap kullanımının öğrencilerin okuduğunu anlama başarısını ve dinlediğini anlama becerilerini geliştirdiğini tespit etmiştir. Saka (2015), Bulut (2019) ve Kalemci (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar yabancı dil öğreniminde sesli kitap çalışmalarına diğer örneklerdir.

2019 yılında yayımlanan “Türkiye’de Dijitalleşme Bağlamında Okuma Alışkanlıklarının Gelişimi: Sesli Kitaplar Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinin, Türkçe sesli kitap literatürü açısından Değirmenci (2016)’den sonra ikinci en kapsamlı tez çalışması olduğu söylenebilir. Bu çalışmada dünyada ve Türkiye’de

sesli kitabın doğuşu ve gelişimi detaylıca anlatılmış, dünyadan ve Türkiye’den sesli kitap uygulama örneklerine yer verilmiş ve sesli kitabın okuma oranını artırmasındaki süreç açıklanmıştır. Ayrıca bu tezde sesli kitabın görme engelliler üzerindeki etkilerine odaklanılıp faydaları ele alınmıştır.

2020 yılında Kaplan ve Ataizi tarafından yapılan çalışmada sesli kitapların yaygınlaşmasının sebepleri, kullanıcıların deneyimleri ve kullanıcıların sesli kitaplara yaklaşımları, yeniliklerin yayılması kuramı ile açıklanmakta; bu yenilikle birlikte kitabın gerek içerik gerek format bakımından uğradığı dönüşümler tartışılmıştır. Sesli kitap alanındaki nadir nicel araştırmalardan biri olmasına rağmen çalışmanın sadece 17 kişiyle yapılması çok kapsamlı olmadığını göstermektedir. Daha detaylı ve geçerli bir sonuç elde etmek için daha fazla katılımcının olduğu sesli kitap çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sesli kitabın tarihinin e-kitaptan daha eski olmasına rağmen Türkiye’de dijitalleşme sonrası sesli kitapla ilgili yapılan akademik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Ayrıca yapılan çalışmaların kapsamlarının oldukça dar olduğu, nitel ve nicel çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Alanyazın taraması sonucu aslında sesli kitap çalışmalarının çeşitlenmediği sesli kitabın ülkemizdeki teknolojik gelişimi, sesli kitapların yapısal özellikleri, yaygınlaşması için yapılabilecekler, dinleyici/kullanıcı deneyimi, talepleri, görüşleri, sesli kitap uygulamaları, yazılımları, donanımları, sesli kitap pazarı, sesli kitapların okuma motivasyonuna etkisi gibi birçok farklı konu üzerine çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. Görme engellilere eşitlik çözümü, dil eğitimi ve sağlığı iyileştirme amaçlarına yönelik kullanımlar dışında sesli kitabın çeşitli kullanım amaçlarına yönelik çalışmalara da rastlanmaktadır. Daha da önemlisi sesli kitap yayıncılığı ya da sesli kitabın yayıncılığa olan etkileri üzerine bir çalışma yürütülmemiştir. Özellikle 2017’den sonra sesli kitap uygulamalarının Türkiye pazarına girmesine ve sesli kitap üretiminin artmasına rağmen hiçbir çalışmada bu kavramlara ve alanlara değinilmemiştir dolayısıyla bu açıdan literatürde bir eksik olduğu gözlenmektedir.

Dünyada ise sesli kitapla ilgili çalışmalar çok daha detaylı ve fazladır. Birçok alanda ve konuda çalışma yapılmıştır: dinleme deneyimi, eğitim, okur üzerindeki etkisi, pazaryeri araştırması, iş süreçleri gibi konulara çalışmalarda yer verilmiştir.

Sesli kitabın okuma deneyimi üzerine etkisi yapılan çalışma konusunun başında gelmektedir. Sesli kitapların okuma deneyimini nasıl etkilediği üzerine yapılan çalışmalar, okurların sesli kitapları tercih etme nedenlerini, kitap okuma hızını, anlama düzeyini ve duygusal tepkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmalar, sesli kitapların geleneksel kitaplara göre nasıl bir deneyim sunduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Örneğin İsveç'te Martina Dakic (2019) tarafından yapılan yüksek lisans tezinde Facebook'taki İsveç sesli kitap gruplarından kişilerin sesli kitap okuma ve seçme alışkanlıkları incelenmiştir. 280 katılımcıya ulaşılmış ve bu katılımcılardan anket sorularını cevaplamaları istenmiştir. Demografik bilgiler, sesli kitap seçme nedenleri, hangi tür seçtikleri gibi çeşitli sorular sorularak okur tercihlerini keşfetmek amaçlanmıştır.

Döring ve diğerleri (2022)'de yaptığı bir çalışmada ise e-kitapların, dijital sesli kitapların ve podcast'lerin “dikkat çekme savaşında” nasıl bir yer tuttuğunu öğrenmek istenmiş ve Almanya genelinde yaşları 16 ila 65 arasında değişen 2.335 kişiyle son altı aydaki medya kullanımları hakkında anket yapılmıştır ve ayrıca 1.000 e-kitap, dijital sesli kitap veya podcast kullanıcısına kullanım davranışları hakkında daha ayrıntılı sorular sorulmuştur.

Başka bir çalışma ise sesli kitap olgusu tartışılmaktadır, okuma ve dinleme arasındaki farka dikkat çekilmektedir. Bu çalışma Have ve Pedersen (2012) tarafından “Conceptualising The Audiobook Experience” adıyla yayımlanmıştır. Bu makalede, basılı bir kitabı okumak ile sesli bir kitabı dinlemek arasındaki farkların olası bir kavramsallaştırması için teorik bir çerçeve sunmak ve tartışmak amaçlanmıştır.

Yurtdışında da kütüphaneler özellikle sesli kitap konusunda araştırmaların konusu olmaya devam etmektedir. Örneğin; Yingling'in (1998) "A Study of Audiobook Users at the Salem" adlı çalışmasında bu konu işlenmiştir. Bu araştırmanın amacı, kütüphanedeki sesli kitap kullanıcılarının profilini iki farklı alanda incelemektir. İlk olarak, kullanıcıların kişisel profili analiz edilirken, ikincisi ise kullanıcıların sesli kitap tercihleri ve zevklerinin profilini ortaya çıkaracaktır. Bu sonuçlar, bir orta ölçekli halk kütüphanesindeki sesli kitap kullanıcılarının daha ayrıntılı ve güncel bir görünümünü sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Bu anket aracılığıyla, kullanıcıların sesli kitap kullanım profillerini daha iyi anlamak ve kütüphanenin diğer kaynaklarını kullanma eğilimlerini belirlemek hedeflenmektedir.

Bunların yanında pazar yeri araştırmaları da sesli kitap sektöründen çalışılan konuların başında gelmektedir. Rivas-García ve Magadán-Díaz'ın (2022) yaptığı "An Overview of the Audiobook Marketplace in Spain" ve Pinheiro ve diğerleri (2019) tarafından yapılan "Audiobook- the Paradigm of the Portuguese Publishing Market" bu çalışmalara dünyadaki örneklerdendir. İlk İspanyol yayıncıların değer zinciri içerisinde sesli kitapların etkisini analiz etmektir. Çalışma, İspanya'daki mevcut verilere dayanarak, İspanyol yayıncılık sektörünün bugünlerde sesli kitap formatının ekonomik potansiyelini yeni yeni fark etmeye başladığı sonucuna varmaktadır. İkincisi ise Portekiz toplumunun sesli kitaplara ne kadar kabul gördüğünü anlamak amaçlanmış ve Portekiz'deki sesli kitap pazarının henüz tam anlamıyla keşfedilmediği ortaya çıkmıştır.

Sesli kitaba genel olarak yaklaşan çalışmaların yanında sesli kitap uygulamaları özelinde de çalışmalar görülmektedir. Storytel üzerine Melander tarafından 2020'de yazılana "Choosing Audiobooks: Storytel Users' Selection Of Audiobooks" başlıklı tez buna örnektir. Bu tezde Storytel kullanıcılarının sesli kitap seçimlerini inceleyerek, bir dijital kitap akış hizmeti mobil uygulaması ile ilişkide hangi arama stratejilerinin ve alaka unsurlarının ortaya çıktığını ve bu uygulamanın sesli kitap arama ve seçiminde kullanıcılarına nasıl yardımcı olduğunu ve onları nasıl etkilediğini incelemektedir.

Storytel hakkında yazılan diğer bir çalışma da Linkis'in 2021 yılında ele aldığı "Reading Spaces: Original Audiobooks And Mobile Listening" adlı çalışmadır. Bu çalışmasında Linkis Storytel Original eser kategorisine odaklanmaktadır ve sesli kitabın okuduğumuz mekânlara ve durumlara nasıl dikkat çektiğini ve bu mekânların da edebi eserlerin içeriğini ve deneyimini nasıl etkilediğini incelemektedir. En yaygın sesli kitap uygulamalarından biri olan Storytel ile ilgili tezler ve çalışmalar daha çok İskandinav ülkelerinde yapılmıştır. Bunda Storytel'in İsveç kökenli olması, İskandinav ülkelerinde bu platformla ilgili yapılan araştırmaların yaygınlığına katkıda bulunmaktadır.

Sesli kitap ile ilgili çalışmalar ise dünyanın her yerinde görülmektedir; kullanıcı deneyiminden eğitime, pazar yerinden kütüphanelere kadar birçok konu araştırmanın konusu olarak yer almaktadır. Sesli kitap yayıncılığı üzerine yapılan çalışmaların eksikliği, hem Türkiye'de hem de dünya genelinde görülmektedir. Mevcut çalışmalar, yayıncılıktan ziyade sesli kitapların okurlar üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Ülkemizdeki hem sesli kitap hakkında yapılan çalışmaların genel olarak eksikliği hem de sesli kitap yayıncılığı özelindeki alanyazın eksikliği değerlendirmesi, sektör paydaşlarının yer aldığı bu tez çalışmasını ortaya çıkarmıştır, bu tezin konusunu ve amaçlarını şekillendirmiştir. Sesli kitap yayıncılığını özelinde yapılan bu nitel araştırma gerek tüm sektör paydaşlarını örnekleme içinde bulundurması gerek yarı yapılandırılmış görüşme formunun farklı başlıklarda çok fazla açıdan sektörü ele alması, gerekse literatür taraması aşamasında elde edilen deneyim ve gözlemlerin kronolojik bir bütünlük içerisinde ve kümülatif olarak sunulması bu tezi öncü kılmaktadır.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE SESLİ KİTAP YAYINCILIĞI: ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Araştırmanın Yöntemi, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Sesli kitabın 2000 yılından sonra popüler olması sesli kitap yayıncılığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünyada sesli kitap yayıncılığı, araştırma alanı olarak akademinin ilgisini çekmiş, çok sayıda ve çeşitli içeriklerde çalışmalar yapılmıştır. Fakat ülkemizdeki akademik literatürde sesli kitapla ilgili çalışmalar hem sınırlı sayıda hem de içerik açısından oldukça dar kapsamlıdır. Aynı zamanda şu ana kadar Türkiye’de sesli kitap platformlarını konu alan ve sektör profesyonellerine yer verilen bir çalışmaya da rastlanılmamıştır. Oysa Türkiye’de sesli kitap yayıncılığının süreçleri, Türkiye’de sesli kitap pazarı ve yayıncılığa etkisi, sesli kitapla ilgili ortaya çıkan kavramlar, dijital kitapların basılı kitaba etkisi, sesli kitap, e-kitap ve basılı kitaba dair sektörün öngörülerini gibi konular özellikle önem arz etmektedir. Bu bağlamda söz konusu literatür eksikliğini gidermek ve bahsedilen konularda betimleyici bir çalışma ortaya koymak amacıyla bu tez çalışması planlanmıştır. Türkiye’deki sesli kitap yayıncılığını anlamak için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin yapılmasında sesli kitap yayıncılığı odağındaki üç farklı alandaki sektör paydaşına yer verilmiştir: i) sesli kitap platformları, ii) sesli kitap üreticisi ve yayıncısı ve iii) yayınevleri. Bu paydaşların yer aldığı 14 kişilik bir araştırma örnekleme oluşturulmuştur. Bu örnekleme görüşmeler 1 Ağustos-15 Ekim arasında gerçekleştirilmiştir.

Sesli kitap platformları, kullanıcılara sesli kitapları dinleme imkânı sunan dijital servislere denilmektedir. Bu platformlar, kitapları seslendirilmiş formatlarda sunarak kullanıcılara farklı bir okuma deneyimi sunmaktadır. Türkiye’de şu an 4 tane sesli kitap platformu bulunmaktadır. Bunlardan en büyüğü 2018’de Seslenen Kitap’ı satın alarak Türkiye pazarına giren İsveç kökenli Storytel’dir. Storytel’i 2019’da

Türkiye pazarına giren Polonya merkezli Audioteka takip etmiştir. 2020’de sırayla kurulan Kitapyurdu Sesli Kitap ve Dinlebi ise bu pazara giren diğer 2 sesli kitap platformlarıdır. Bu tez örnekleme kapsamında dört sesli kitap platformunun pazardaki en büyük üçü ile görüşme sağlanması verilerin kesinliği ve kapsayıcılığı açısından oldukça önemlidir.

Diğer paydaşlardan sesli kitap üreticisi ve yayıncısı ise sözleşmenin yapılmasından sonra kitapları sesli kitaba dönüştüren ve bu formatların nerede yayınlanacağına karar vererek bunların platformlarla anlaşma yaparak dağıtan şirketlerdir. Türkiye’de Sesle Kitap bu şirketlerin başında gelmektedir. Storytel’in ise bu süreci üstlenen Storyside adlı sesli kitap yayıncısı bulunmaktadır.

Üçüncü paydaş ise yayınevleridir. Bunlar aslında basılı kitapların hazırlanması ve yayınlanmasıyla ilgilenen şirketlerdir. Ancak dijital kitap formatların yaygınlaşmasıyla birlikte son yıllarda kitapların basılı haklarının yanı sıra mümkünse dijital haklarını ellerinde tutmaktadırlar. Ayrıca hangi formatta kitabı çıkaracaklarsa ilgili paydaşlarla iş birliği yaparak kitaplarının yayımlanmasını sağlamaktadırlar.

Bu tez çalışmada, sesli kitap üreticisi ve yayıncısı, sesli kitap platformu ve yayınevleri olmak üzere toplam 14 katılımcıyla görüşülmüştür. Öncelikle Türkiye pazarındaki en büyük 3 sesli kitap platformu, yani Storytel, Audioteka ve Dinlebi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, daha sonra sesli kitap üreticisi ve yayıncısı olan Sesle Kitap’la görüşme yapılmış ve son olarak da sesli kitap platformlarında kitapları bulunan 10 yayıncıyla görüşülmüştür. Fakat bu noktada bu kişilerin ifade ettikleri görüşlerin kişisel olduğu ve kurumlarını bağlamadığını da belirtmekte fayda vardır.

Daha doğru ve ayrıntılı bilgilere ulaşılabileceği düşüncesiyle görüşme yapılan kişilerin bu şirketlerde sesli kitap konusunda yetkili kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeler yayıncılarla ortalama 40 dakika, sesli kitap platformlarıyla 1 saat kadar sürmüştür. Görüşmelerin 2’si yüz yüze, 12 tanesi online olarak

gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı çalıştığı ve görüşmeleri mesai saatleri içerisinde yapmak istedikleri için görüşmelerin online ortamda daha uygun olacağını belirtmişlerdir. Şahsen izin alınarak katılımcılara ait bilgiler Tablo3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcı Listesi

Görüşülen Şirket	Şirketin Türü	Görüşülen Kişi	Görüşülen Kişinin Konumu
Audioteka	Sesli Kitap Platformu	Hande Saygılı	Ürün Yöneticisi
Dinlebi	Sesli Kitap Platformu	Cenk Gültekin	Kurucu Ortak
Storytel	Sesli Kitap Platformu	Berk İmamoğlu	Türkiye Yöneticisi
Sesle Kitap	Sesli Kitap Üreticisi ve Dağıtıcısı	Tuğba Taşdemir	Proje Yöneticisi
Altın Kitap	Yayınevi	Batuhan Mestav	Satış Müdürü
April Yayıncılık	Yayınevi	Nazlı Berivan Ak	Yayın Koordinatörü ve Telif Hakları Sorumlusu
Ayrıntı Yayıncılık	Yayınevi	Gökçe Alper	Genel Yayın Yönetmeni
Can Yayıncılık	Yayınevi	Bahar Keyik	Telif Hakları Sorumlusu
Destek Yayıncılık	Yayınevi	Özlem Küskü	Yayın Koordinatörü ve Sesli Kitap Hakları Sorumlusu
Epsilon Yayıncılık	Yayınevi	Aslı Tunç	Genel Yayın Yönetmeni
Domingo	Yayınevi	Murat Arayıcı	Kurucusu ve Sahibi
İletişim Yayıncılık	Yayınevi	Berkay Üzüm	Telif Hakları Sorumlusu
İthaki	Yayınevi	Hazal Baydur	Telif Hakları Sorumlusu

Nemesis/ OkuyanUs	Yayınevi	Pelin Yılmaz	Kurumsal Satış Pazarlama Direktörü
----------------------	----------	--------------	---------------------------------------

Yayıncılar ve sesli kitap platformları için ayrı soru formları hazırlanarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu formlarda ortak sorular da bulunmaktadır. Yayıncılarla yapılan görüşmenin soruları EK 2’de sesli kitap platformları ile yapılan görüşmenin soruları EK 3’te verilmiştir. Bu sorular her iki taraf için de altı farklı konu başlığı altında toplanmıştır. Bu başlıklar sesli kitabın yayın süreci, yayıncılık sektörü, kullanıcı ve kullanıcı deneyimi, sektörün ekonomik boyutu, format ve okuma deneyimi, dijital formatların geleceğidir. Yayıncılara ve sesli kitap platformlarına sorulan soruların görüşmenin gidişatına göre sorulma sırasında, soruluş şekillerinde bazı değişiklikler yapılmıştır.

Katılımcıların cevapları ve görüşleri doğrultusunda bulguların soru formu başlıklarından *farklı* olan altı ana başlık altında verilmesi uygun görülmüştür. İlk bölümde, katılımcıları ve şirketlerini daha iyi tanıyabilmek için hem kendilerini hem de şirketlerini anlatmalarını sağlayacak sorular sorulmuştur. Bu kısımda ayrıca sesli kitap sektöründeki yayın sürecinin anlaşılması için çalışılmıştır. Bu çalışmanın en önemli kazanımlarından biri, sesli kitap üretim sürecinin tüm aşamalarıyla ortaya konmasıdır ve bu sürece ait bilgiler araştırmanın bulguları kısmında “*Sesli Kitabın Üretim Süreçleri*” alt başlığında detaylı olarak verilmiştir.

İkinci bölümde, yayıncılık sektörünü, sektörün dinamiklerini ve dijitalleşmenin etkisini öğrenmek amacıyla soruların kapsamı genişletilmiştir. Çalışmanın bulgularında “*Sesli Kitabın Sektörel Etkileri*” alt başlığında, bu kısımdaki cevap ve görüşlerden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde, sesli kitabın, kullanıcıyı ve kullanıcı deneyimini nasıl şekillendirdiğini saptamak, yayıncılar ve sesli kitap platformlarının “kullanıcı” algısını öğrenmek amacıyla sorular düzenlenmiştir. Araştırmanın bulgularında “*Sesli Kitap Kullanıcıları: Okur mu Dinleyici mi?*” ve dijital formatların olumlu olumsuz

yönlerini belirten diğer alt başlıklarda bu kısımdaki cevap ve görüşlerle ilgili detaylar paylaşılmıştır.

Dördüncü bölümde, sesli kitap sektörünün ekonomik boyutlarını ve yayıncılık pazarına etkisini, yeni iş fırsatlarını tespit edebilmek amacıyla sorular tasarlanmıştır. Çalışmanın bulgularında “*Sesli Kitabın Sektörel Etkileri*” alt başlığında, bu kısımdaki cevap ve görüşlerle ilgili detaylara yer verilmiştir.

Beşinci konu başlığında ise dijital formatlar ve okuma deneyimi üzerine sorular belirlenmiş, katılımcılardan farklı formatlardaki kitapları tartışmaları istenmiş ve bu formatların nasıl bir okuma deneyimi sunduğu sorulmuştur. Bu kısım katılımcıların cevaplarının en farklılaştığı ve cevap vermekte zorlandığı kısım olmuştur. Araştırmanın bulgularında “*Sesli Kitap Kullanıcıları: Okur mu Dinleyici mi?*” ve dijital formatların olumlu olumsuz yönlerini belirten diğer alt başlıklarda bu kısımdaki cevap ve görüşlerle ilgili detaylar paylaşılmıştır.

Son olarak görüşmecilerin basılı kitabın ve sesli kitabın geleceğiyle ilgili öngörülerini ve düşüncelerine yönelik sorular sorulmuş ve gelecek projeksiyonlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bulgularında “*3.2.6. Basılı ve Sesli Kitabın Geleceği*” alt başlığında bu kısımdaki cevap ve görüşlere yer verilmiştir.

Tez yazma sürecinde bazı sınırlılıklarla da karşılaşmıştır. Öncelikle ülkemizde 4 tane sesli kitap platformu bulunmaktadır. Storytel, Audioteke ve Dinlebi görüşmeyi kabul etmesine rağmen Kitap Yurdu geri dönüş yapmamış, bu yüzden Kitap Yurdu ile görüşülemediği. Fakat platformların ¾’ü ile görülmüş ve verdikleri bilgilerin detaylı ve açıklayıcı olması sebebiyle tez için yeterli veri sağlandığı düşünülmektedir.

Diğer bir sınırlılık ise yayınevlerinin sesli kitapları yayınlamak için farklı sesli kitap platformlarıyla anlaşmasıdır. Ayrıca hangi platformda hangi yayınevinin kaç kitabı olduğu site içi aramalarda tespit edilememektedir. Dahası, sesli kitap platformlarının algoritmasındaki yetersizlikler ve yayınevi ya da yazar bazında gruptamanın eksik olması sonucu gerekli verilere ulaşılamamıştır. O yüzden Storytel baz alınmış ve Storytel'in çalıştığı yayınevleriyle görüşmeler yapılmıştır. Ancak, sadece her platformda olduğu ve kendi seslendirmelerini de yaptığı tespit edilen Doğan Kitap ise görüşme yapmak istemediğini belirtmiş ve örnekleme dâhil edilememiştir.

Diğer bir sınırlılık ise kitap platformlarının kullanıcı kitlesine ait demografik bilgilere sesli kitap platformlarının bu konuda veri paylaşmamaları nedeniyle ulaşılamamasıdır. Bu sebeple kullanıcı kitlesiyle ilişkili herhangi bir sonuç tezde paylaşılamamıştır.

3.2. Araştırmanın Bulguları

Kitap sektöründeki dijitalleşmeyi daha iyi anlamak, sesli kitap süreçlerini kavramak, sesli kitap, e-kitap, basılı kitap ilişkisini belirlemek ve gelecek projeksiyonu ortaya koymak için sorulan sorulara verilen yanıtlar ve görüşler altı alt başlıkta tartışılmış ve açıklanmıştır.

3.2.1 Sesli Kitabın Üretim Süreçleri

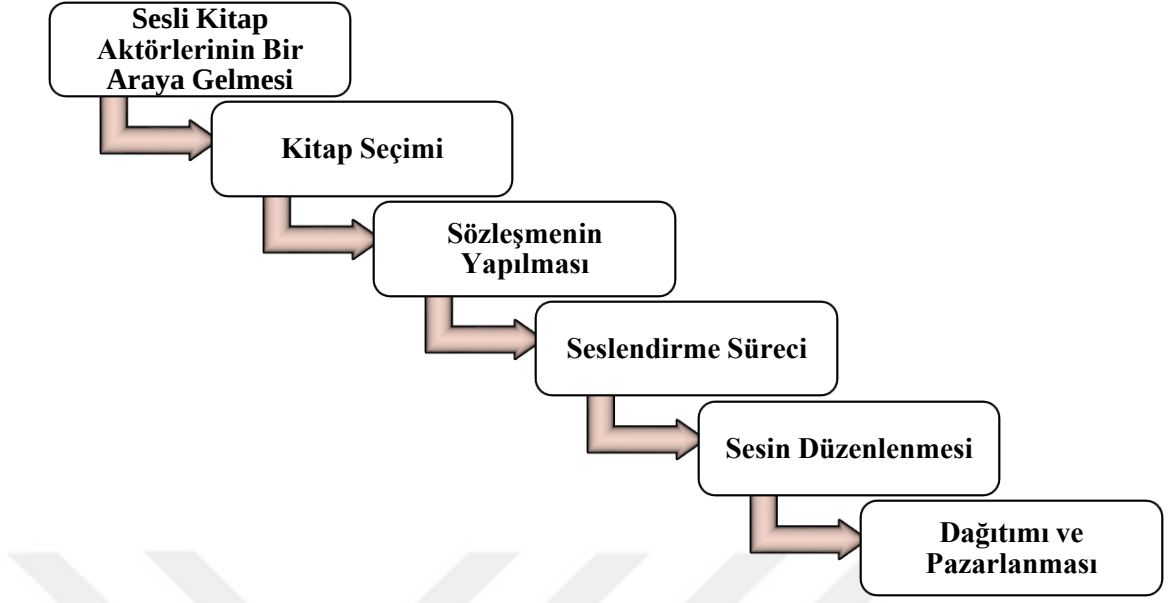
Sesli kitap yayıncılığı, son 10 yıldır ülkemizde popüler olmuş ve önemli bir ticari faaliyete dönüşmüştür. Bu, yayıncılara hem kitaplarını sunmak için yeni bir format hem de bu yeni formatı dağıtmak için yeni iş alanları sunmuştur. Bu sebeple yayınevleri sesli kitap platformlarıyla ilişki kurmak zorunda kalmıştır. Ancak bu noktada şimdiye kadar kabul görmüş tek “yayıncı” olan yayınevleri ile yayıncılıkta

yeni bir yüz olarak ortaya çıkan sesli kitap platformları arasındaki bu iş ilişkisinde tarafların nasıl konumlandığının önemli olduğunu vurgulamak gereklidir.

Sesli kitap platformlarından kişilerle görüşmeler yapıldığında ve kendilerini yayıncılıkta nasıl konumlandıkları sorulduğunda, her ne kadar yayıncılığın içinde de olsalar kendilerini yayıncı olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Storytel'den Berk İmamoğlu (kişisel görüşme, 2023) “Biz kendimizi yayıncıların iş ortakları olarak konumlandırıyoruz,” demiş, Audioteka'dan Hande Saygılı (kişisel görüşme, 2023) ise kendilerini yayıncı olarak konumlandırmadıklarını ve sadece sesli kitap üretimi yaptıklarını söylemiştir.

Sesli kitabın yayıncılıkta popüler hâle gelmesinin sonucu yayıncılık sektöründe iş süreçleri de değişmiş ve sesli kitap yayıncılığına özgü iş süreçleri ortaya çıkmıştır. Basılı kitapta yer alan aktörler şunlardır: Yazarlar, telif ajansları, yayınevleri, matbaa ve dağıtıcı firmalar. Sesli kitap sektörüne ise başka aktörler dahil olmuştur. Sesli kitap sektörü günümüzde yazar, telif ajansı, yayınevleri, sesli kitap üreticileri ve dağıtıcıları, sesli kitap platformlarından oluşmaktadır.

Görüşmeler sonucunda ortaya çıkan sesli kitap sürecindeki iş akış Şekil 3.1.'de özetlenmiştir.

Şekil 3.1. Sesli Kitabın Üretim Süreçleri

3.2.1.1. Aktörlerinin bir araya gelmesi

Sesli kitabın yayıncılıkta popüler hâle gelmesinin sonucu yayıncılık sektöründe iş süreçleri de değişmiş ve sesli kitap yayıncılığına özgü iş süreçleri ortaya çıkmıştır. Basılı kitapta yer alan aktörler şunlardır: Yazarlar, telif ajansları, yayınevleri, matbaa ve dağıtıcı firmalar. Sesli kitap yayınlamak, basılı kitap çıkarmak gibi aşamaları olan belirli bir süreci kapsamaktadır. Sesli kitap dinleyicilerle buluşana kadarki süreçte birçok aktör rol oynamaktadır. Yazarlar, yayınevleri, telif ajansları, sesli kitap yayıncıları ve üreticileri, seslendirme sanatçıları, stüdyo çalışanları ve ses mühendisleri, ses editörleri, sesli kitap platformları ve dağıtıcı firmalar bu aktörlerdendir.

Sesli kitap üretim süreci, ilk olarak, başlıca aktörlerin yani yazar, yayınevi ve sesli kitap üreticileri ya da platformları arasındaki ilişki ile başlamaktadır.

3.2.1.2. Kitap seçimi

Öncelikle sesli kitap platformları ile yayınevleri arasındaki ilişki, geleneksel kitap yayıncılığı ve dijital medya platformları arasındaki iş birliği ve rekabet dinamikleriyle şekillenmektedir. Yayınevleri, sesli kitap üreticileriyle veya platformlarıyla iş birliği yaparak kitaplarını seslendirme ve dağıtma konusunda anlaşmalar yapmaktadır. Bunun için öncelikle sesli kitap olarak üretebilecekleri kitapların ve yazarların dijital haklarının yayınevlerinde olması gerekmektedir. Ancak sonrasında yayınevleri, kitapların sesli versiyonlarının dijital haklarını satabilirler. Sesli kitap platformları ise bu hakları satın alarak kitapları kendi platformlarında sunabilirler. Bu amaçla yapılan sözleşmeler, yazarın kitabının dijital haklarını ya doğrudan ya da telif hakları ajansı aracılığıyla yayınevine devrettiği durumlarda yazarla değil yayıneviyle yapılmaktadır. Bu durumda yayınevi sözleşme sürecinden sonra sesli kitap üreticisiyle iletişime geçer. Eğer yazar dijital hakkını yayınevine devretmemişse ya da devretmek istemeyip kendi elinde tutuyorsa, süreç yazar ve sesli kitap üreticisi arasında ilerlemektedir. Günümüzde bazı yazarlar ise kitabını basılı olarak yayınlamadan doğrudan sesli kitap olarak çıkarmaktadır, bu durumlarda da yine sesli kitap üreticisiyle anlaşma sağlanmaktadır. Dijital hak anlaşmaları, hangi kitapların seslendirilebileceği ve dağıtılabileceği konusunda bir çerçeve sağlamaktadır.

Yayınevi ve sesli kitap platformları arasında ilk olarak yazar ve kitap seçimi yapılmaktadır. Yayıncılara ve sesli kitap platformlarına kitap seçimlerini nasıl yaptıkları sorulduğunda genel olarak aynı cevaplar alınmıştır: Talep edilen ve çoksatan basılı kitaplar sesli kitaba çevrilmektedir. Bu konuda Audioteke'dan Saygılı (kişisel görüşme, 2023) da bunu şu sözleriyle açıklamıştır:

“Aslında tüketici olarak düşünürseniz, fiziki olarak satın almak istediğiniz kitapları sesli kitaba çeviriyoruz diyebilirim. Dinleyici ya da okur tarafından sevilen sesli kitapları ve içerikleri sesli kitaba çeviriyoruz.”

Sesli kitap yayıncısı ve üretici Sesle Kitap’tan Tuğba Taşdemir (kişisel görüşme, 2023) de süreci şöyle anlatmıştır:

“Çalıştığımız yayınevleri ya da başka yayınevlerine ilgimizi çeken bir kitap olup olmadığına bakarız. Sonrasında bu kitabın kitlesini düşünürüz. Genel olarak çalıştığımız yayınevlerinin kitaplarını, yeni kitaplarını hep gözden geçiririz. Aralarından seçmeye çalışırız. Bazen de yayınevleri bize gelip yeni veya güzel bir kitabımız var, seslendirildiği zaman güzel olur diye tavsiye verir.”

Bu noktada, sürece aslında yayınevi ve sesli kitap üreticisi ve platformlarının birlikte karar verdiği sonucuna ulaşabilir. Hatta Ayrıntı Yayınları’ndan Gökçe Alper (kişisel görüşme, 2023) bu ortaklaşa karar alma sürecini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Çalıştığımız sesli kitap platformundaki ekiple birlikte karar veriyoruz diyebilirim. Onların istediği yazar ya da kitaplar da oluyor, bizim öne çıkarmak istediğimiz yazar ya da kitaplar da oluyor, ortak bir paydada buluşuyoruz.”

Bununla birlikte yayıncılardan bazıları da türlerin sesli kitap yapmaya uygun olup olmadığına baktıklarını dile getirmiştir. Çünkü her türün ve kitabın sesli kitap yapmaya uygun olmayacağını belirtmişlerdir. İletişim Yayınları’ndan Berkay Üzüm, “Sesli kitaplar için en önemli husus, ‘dinlemeye’ uygun olması, bu yüzden daha çok kurgu kitapları tercih ediyoruz,” diyerek yayınevinin sesli kitap olmaya uygun kitapları seçme politikasını anlatmıştır.

Aslında sesli kitap yapmaktaki en önemli unsur basılı kitapların dijital haklarının olmasıdır. Özellikle e-kitap ve sesli kitap için artan tüketici talebi sonucunda artık yayıncılar basılı kitapların dijital haklarını da almaktadır. Telif

hakları dijitalleşme dönemi öncesinde alınan veya dijitalleşme sonrası olsa bile dijital hakları sözleşmede yer almayan kitapların sözleşmelerinde ise yenileme talep edilmektedir.

3.2.1.3. Sözleşmenin yapılması

Bir sesli kitap platformu, yayıncıya kitaplarını sesli kitap yapmak istediğini söyledikten ya da tam tersi yayınevi sesli kitap üreticisine veya platformuna sesli kitap yapmak için talepte bulunduktan sonra, anlaşma sağlandığı ve kitap belirlendiği taktirde sözleşme aşamasına geçilmektedir. Bu noktada yayıncılarla farklı şartlarda sözleşmeler yapılmaktadır. Bazı yayıncılar sadece bir sesli kitap uygulamasıyla çalışmayı kabul ederek münhasır sözleşmeler imzaladığını, bazıları da daha fazla sesli kitap platformunda olmak istedikleri için münhasır sözleşmelere sıcak bakmadıklarını belirtmiştir.

Bu sözleşmeler hakkında Altın Kitaplar'dan Batuhan Mestav (kişisel görüşme, 2023) sözleşmeleri daha iyi anlamamız için şu açıklamaları yapmıştır:

“Yakın zamanda yapmış olduğumuz sözleşmelerin tamamı münhasır sözleşmeler. Yani yapmış olduğumuz anlaşma dâhilindeki kitap sadece çeviriyi yapan mecrada yayınlanır şeklinde. Bu da ortalama olarak beş yıl vadeli yapılıyor, tabii arasında üç yıl ya da yedi yıl yaptıklarımız da var ama genel ortalama beş yıl olarak belirleniyor. Bir avans alınıyor, avanstaki sonra senelik olarak raporlamanın neticesinde tekrar havuzda biriken paranın bölüşümü sağlanıyor.”

Bu açıklamadan aynı zamanda, sesli kitap platformlarının iş yapış şekli de anlaşılabilir. Münhasır bir sözleşme, belirli bir kitabın seslendirilmiş versiyonunun sadece belirli bir sesli kitap platformunda yayınlanmasına izin vermektedir. Bu, belirli bir süre boyunca (örneğin beş yıl) kitabın sadece o

platformda mevcut olacağı anlamına gelmektedir. Bu, platformun belirli bir kitabı diğer rakip platformlarda sunmasını engellemektedir. Sesli kitap platformları, yayınevleri ile vadeli sözleşmeler yapmaktadırlar. Bu sözleşmeler kitabın platformda ne kadar süreyle bulunacağını ve kitaptan elde edilen gelirin nasıl bölüşüleceğini belirlemektedir. Sözleşmelerde bazı sesli kitap platformlarında başlangıçta yayıncı için belli bir miktar avans ödemesi yapılması söz konusu olabilir, bu durum yayınevinin sözleşmeye konu olan kitabı diğer rakip platformlarda yayınlamasını engelleyebilir veya avans sayesinde yayıncının daha fazla sesli kitap yapmaya yönelmesini sağlayabilir. Ancak bu avans sözleşmesinin yapılıp yapılmaması sesli kitap platformlarının şirket politikasına göre değişiklik gösterebilmektedir. Sözleşme kapsamında belirtilen süre boyunca kitaptan elde edilen gelir, yine sözleşmede belirtilen belirli bir formül veya oran doğrultusunda platform ile yayınevi ve diğer paydaşları (yazar, varsa yurt dışı yayınevi) arasında paylaşılmaktadır. Bu gelir paylaşım modeli, kitabın sesli kitap platformundaki satışına bağlı olarak her iki tarafın da gelir elde etmesini sağlamaktadır.

Özetle yayınevi ve sesli kitap platformları arasındaki tüm sözleşme türleri, yayınevleri ve sesli kitap platformları arasındaki iş birliğini ve kitapların sesli formatlarda yayınlanmasını düzenlemektedir. Taraflar arasında anlaşmazlıkların önlenmesine ve gelirlerin adil bir şekilde dağıtılmasına yardımcı olmaktadır. Her iki taraf için de kazan-kazan yaklaşımıyla bir sözleşme yaratılması amaçlanmaktadır.

3.2.1.4. Seslendirme süreci

Sözleşmenin tamamlanması aşamasından sonra ise seslendirme sürecine geçilmektedir. Seslendirme sanatçıların seçmede genel olarak karar veren taraf sesli kitap üreticisi firmadır. Seslendirme sanatçıların seçiminde pek çok faktör rol oynamaktadır. Görüşmelerde hangi kriterlere göre bu seslendirme sanatçılarının seçildiği sorulduğunda en önemli kriterin seslendirme sanatçısının profesyonel olması gerektiği belirtilmiştir. Profesyonellik konusunda Sesle Kitap'tan Taşdemir (kişisel görüşme, 2023) şunları söylemiştir:

“Kitap okumak gerçekten farklı bir yetenek gerektiriyor. Farklı bir bakış açısı gerektiriyor ve sadece seslendirme sanatçısı olması değil, iyi bir kitap okuru da olması gerekiyor seslendirme sanatçısının. Çünkü o iç sesi, o ritmi biliyor olması lazım. Orada anlatıcının da bir ruhu var, oradaki dinleyiciye oradaki virgülü de hissettirmesi gerekiyor, yeni bir paragrafın başladığına da hissettirmesi gerekiyor ya da orada iki kişi diyalog kurduğunda o iki kişiyi dinleyicinin anlaması lazım. Yani çok ince ayrıntıları olan bir iş ve herkesin altından kalkabileceği bir iş değil o yüzden.”

Profesyonel seslendirme sanatçısının yanında kitabın türü, anlatıcısı, popülerliği gibi kriterlerin de seçimlerde göz önünde bulundurulmaktadır. Örneğin kitapta anlatıcı bir kadınsa ya da bir kadın hikâyesi anlatılıyorsa seslendirme kadın olmasına dikkat edildiği belirtilmiştir. Ancak bazı durumlarda bu seçimin her zaman bu şekilde olamadığı da belirtilmiş, kitabın dilinin, tonunun ve seslendirme sanatçısının yeteneğinin de seçimlerde rol oynadığı eklenmiştir. Ayrıca ünlü kişilerin de seslendirme yapması için seçildiği görülmektedir. Bunu Storytel’den İmamoğlu (kişisel görüşme, 2023) şöyle açıklamıştır:

“Seslendirme yaparken çok ünlü seslerle, ünlü oyuncularla da çalıştığımız oluyor. O işin biraz daha pazarlama kısmıyla alakalı. Yani pazarlamasını yapacağımız ve görsel olarak da kullanacağımız oyuncularla seslendirme yapmaları için çalışıyoruz.”

Seslendirme aşaması ise en uzun süreçtir. Seslendirme “slot” ya da “shift” denilen oturumlara bölünmektedir. Bir kitabı seslendirmesi 3-4 slotta biteceği gibi daha fazla da sürebilmektedir. Slot sayısını ise kitabın türü, uzunluğu, dilinin zorluğu gibi kitaptan kaynaklanan ya da seslendirme sanatçısının ritmi, tonu, o günkü performansı gibi seslendirmenden kaynaklanan etkenlerle değişebilmektedir. Kitaplar genel olarak Mp3 ve wav formatında kaydedilmektedir. Ses kaydetme süreci

tamamlandıktan sonra bu seslerin düzenlendiği bir süreç başlar. Düzenleme sürecinde gerek görülürse tekrar kayıt yapılabilir. Halihazırda uzun olan bu süreçte yaşanan teknik aksaklıklar, seslendirme hatası gibi durumlar sesli kitap üretim sürecini doğrudan etkilemekte ve seslendirmenin tekrar yapılmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde seslendirme sürecinin sesli kitap üretiminin en kritik süreçlerden biri olduğu ve sesli kitap kalitesini doğrudan etkilediği söylenebilir.

Seslendirmenin genel olarak seslendirme üreticisi tarafından gerçekleştirilmesinin yanında yayınevinin üstlendiği durumlar da olmaktadır. Sözleşme yapıldıktan sonra seslendirmeyi yayınevi kendi bünyesinde yapmak isteyebilmektedir. Ancak, bu, sesli kitap üreticisinin, seslendirmeyi sıraya koymasını gerektirir ve sesli kitabın daha uzun sürede tamamlanmasına sebep olabilir. Yayınevi seslendirmeyi daha kısa sürede yapıp anlaşma yaptığı sesli kitap platformuna teslim etmek ve dinleyiciyle daha kısa sürede buluşturmak için kendi bünyesinde prodüksiyonunu oluşturması gerekmektedir. Dolayısıyla bu maliyet gerektiren süreci az sayıda yayınevinin üstlendiğini bu noktada belirtmek yerinde olacaktır.

3.2.1.5. Sesin düzenlenmesi

Seslendirme yapıldıktan sonra ses mühendisleri ve ses editörleri birlikte çalışarak sesli kitabı son hâline getirmek için çalışmaktadır. Sesin düzenlenmesi, seste bozuklukların olup olmadığının, seslendirmede sorun oluşup oluşmadığının tespitini ve sorunların giderilmesini içeren bir süreçtir. Ayrıca basılı kitabın düzenlenmesi sırasındaki bir süreç olan “son okuma” gibi “son dinleme” diye bir kavram oluşmuştur. Son dinleme ile dinleyiciler ses yayınlanmadan önce var olan ve düzenleme sırasında gözden kaçan bozuklukları tespit ederek bu sürece yardım etmeye başlamıştır.

3.2.1.6. Dağıtım ve pazarlama

Sesli kitap, sesli kitap üreticisi tarafından hazırlandıysa (örneğin Sesle Kitap) ve kitap seçiminden sonra yapılan yayınevi ve sesli kitap üreticisi arasındaki sözleşmede dağıtım kanalıyla ilgili şartlar bulunmuyorsa, üretici ile dağıtımı yapacak sesli kitap platformu arasında bir dağıtım anlaşması yapılmaktadır. Ancak sesli kitap, platform tarafından hazırlandıysa ve kitap seçiminden sonra yapılan sözleşmeye istinaden platformda yayınlanmaktadır.

Anlaşma sağlandıktan sonra tıpkı basılı kitapta olduğu gibi pazarlama stratejileri devreye girmektedir. Örneğin Dinlebi'den Cenk Gültekin (kişisel görüşme, 2023) bu süreci şöyle anlatıyor:

“Belirli eserlerde sesli kitabın yayınlanacağı tarihi mail yoluyla duyuruyoruz. Geleneksel kitaplarda olduğu gibi kitapların arka kapak yazılarından yararlanarak basın bülteni hazırlayıp dijital gönderim gerçekleştiriyoruz. Sadece bizde farklı olarak mobilde ağırlıklı olduğumuz için push notification dediğimiz bildirim tasarımı dağıtım modelini kullanıyoruz. Ayrıca belirli içerikleri de sosyal medya platformlarında gösteriyoruz.”

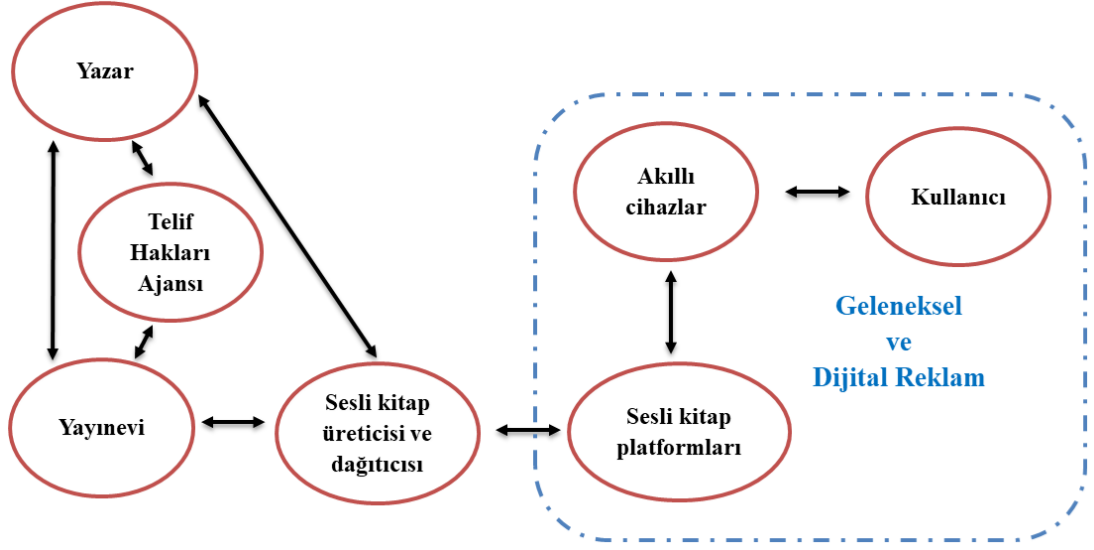
Sesli kitabın kullanıcılarla buluşma sürecinde farklı sesli kitap platformları farklı pazarlama stratejileri kullanabilmektedir. Dinlebi'nin mail gönderimi, doğrudan kullanıcının mobil cihazına anlık bildirim mesajları (push notification) ve sosyal medya yoluyla pazarlama stratejilerine karşın Storytel outdoor pazarlama stratejilerini kullanmaktadır. Reklamlarını metro ve otobüs gibi toplu taşımadaki televizyonlarda, farklı yerlerde bulunan afişlerde, billboardlarda ve panolarda göstermektedir.

Sadece bireysel kullanımlarda değil kurumsal kullanımlarda da çığır açan sosyal medya, tüm sektörlerde olduğu yayıncılık sektöründe de etkili bir pazarlama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle son 10 yıldır, yayıncılar, büyüme

stratejisi olarak dijital iletişim araçlarına öncelik vermeye başlamışlardır. Daha önce var olmayan bir şekilde hedef kitleye erişime olanak tanıyan Instagram, Twitter, Facebook ve Tiktok gibi sosyal medya araçları, yayınevleri tarafından kullanılan, yeni kitaplarını ve çeşitli etkinliklerini duyurmak, tanıtmak ve okurlarla buluşmak amacıyla bilgi, fotoğraf ve video paylaşabilecekleri önemli medya araçları hâline gelmiştir. Sesli kitap platformları da bu mecraları yoğunlukla kullandığı ve sesli kitapların tanıtımlarını yaptıkları görülmektedir. Dijital iletişim araçlarıyla birlikte dış mekân ve iç mekân reklamlarda sesli kitapların reklamları dönmekte ve kullanıcıların satın alma davranışı göstermesi beklenmektedir.

Türkiye’deki sesli kitap uygulamaları genel olarak mobil cihazlarla uyumludur. Uygulamalara ait web sitelerinden hangi sesli kitapların olduğu görülebilmese ya da uygulamalara üye olunabilmesine rağmen dinleme işlemi yalnızca IOS ve Android uyumlu mobil cihazlarda aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Sesli kitap uygulamaları abonelik sistemiyle çalışmakta, aylık ya da yıllık abonelik ücreti ödenerek sesli kitaplara ulaşılmaktadır. Satın alınan üyelik modeline göre belli bir saat dinleme hakkına sahip olunmaktadır. Elbette bu noktada her uygulamanın abonelik ücretinin ve üyelik standartlarının farklı olduğu da söylenmelidir.

Birçok aktör arasındaki iş birliğini gerektiren sesli kitap üretimi sonunda dinleyicilere kaliteli bir sesli kitap deneyimi sunulması amaçlanan sesli kitap sektöründeki aktörler arasındaki ilişki ve iletişim süreci Şekil 3.2’de özetlenmiştir.

Şekil 3.2 Sesli kitap sektöründe iletişim süreçleri

3.2.2. Sesli Kitabın Sektörel Etkileri

Dijital kitap sektörü, hem dünyada hem de Türkiye’de yayıncılık pazarını etkilemekle birlikte müşteriye ulaşmada kullanılan pazaryerlerini de şekillendirmiştir. Geleneksel kitap satış noktaları olan kitapevleri ve mağazalar, karşısına çıkan dijital pazaryerleri olan online kitap satış siteleri ve sesli kitap platformlarıyla rekabet etmek durumunda kalmıştır. Artık okurlar fiziksel mağazalara gitmeden birkaç tıklama ile istedikleri kitaplara ulaşabilmektedir. Sesli kitap da bu değişimde önemli bir role sahiptir. Geleneksel kitapların aksine sesli kitaplar dijital formatta olduğu için, herhangi bir cihazdan kolayca indirilip dinlenebilmektedir.

Yapılan görüşmelerde de sektördeki dijitalleşme vurgulanmaktadır ve artık çoğu şeyin tamamen teknoloji ile birlikte ilerlediği dile getirilmiştir. Sesli kitap firmaları dijital sesli kitabın dönüşümünü özellikle mobil cihazların icadı ve akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla gerçekleştiğini belirtmiştir. Sesle Kitap’tan Taşdemir (kişisel görüşme, 2023) bu konuda şöyle demiştir:

“CD satılırken bizim çok dinleyicimiz yoktu, ne zaman ki akıllı telefonlar ortaya çıktı ve sesli kitap dinlenmeye başlandı, akıllı telefonlara kulaklık

takılabilmeye başlandı, o zaman bizim daha çok dinleyicimiz oldu, daha çok insana ulaşabilmeye başladık, daha çok kitap üretebilmeye başladık.”

Aynı konuda Storytel'den İmamoğlu (kişisel görüşme, 2023) da şunu belirtmiştir: “Akıllı telefonların hayatımıza girmesiyle birlikte, yani 2008-2009’la birlikte sesli kitabın dönüşümü başlamıştır.”

Bu iki görüşe bakıldığında özellikle akıllı telefonların sesli kitaplar için bir dönüm noktası olduğu sonucuna ulaşılabilir. Çünkü akıllı telefonlar ve mobil uygulamalar, sesli kitapları kolayca bulma, satın alma ve dinleme olanağı sunmaktadır. Bu kolay kullanım, daha fazla kişinin sesli kitaplara erişmesini teşvik etmiştir. Ayrıca akıllı telefonlara eklenen kulaklık gibi özelliklerin bu sektöre katkı yaptığı belirtilebilir.

Sesli kitap platformları Türkiye’de 2018 senesinde görülmeye başlanmış, sonrasında da popüler olmuştur. Storytel Türkiye pazarına girdikten sonra sırayla Audioteke, Kitap Yurdu ve Dinlebi sesli kitap pazarında yerini almıştır. Dinlebi’den Gültekin’in (kişisel görüşme, 2023) belirttiğine göre Türkiye gibi ülkelerde uygulama indirme maliyeti çok düşük olduğu için ve herhangi bir firma ciddi bir büyüme ve ivme göstermek istediğinde bu ülkelerdeki pazarlarda kendini gösterip deneme yapabilmektedir. Bu sayede de geribildirimlerle eksikleri görme, ürünü geliştirme gibi süreçleri yönetme imkânı bulabilmektedirler. Bu bağlamda değerlendirildiğinde sesli kitap sektörüne girmek için Türkiye pazarının uygun bir pazar olduğu görülmektedir.

Bu pazara giriş kitap satışlarına ve okunma oranlarına da yansımıştır. YAYBİR (2019) 2018 raporunu yayınlamış ve bu rapora göre bir önceki yıla oranla %11,27’lik bir artış olmuş ve 67.135 adet yeni başlık üretilmiştir. 2018 yılında Türkiye yayıncılık perakende pazarı büyüklüğü ise 2017 yılına göre cari fiyatlarla %20,21 artış göstermiştir. YAYBİR 2019 yılı raporuna göre ise bandrol dağıtımı ve

satışını yapan Yayımcı Meslek Birlikleri Federasyonu'nun (YAYFED) açıkladığı toplam kitap üretimi geçen yıla göre %3,16 oranında arttığı görülmektedir. Yeni yayınlanan kitaplar bir önceki yıla göre artış göstermiş sayısı 68.554'e çıkmıştır. Bu raporların önemi ise bu iki yılda yıl raporlara e-kitap ve sesli kitap da dâhil olmuş olmasıdır. Bu yeni başlığın 6.487 adedini e-kitap, 1000'e yakınına da sesli kitap başlığı oluşturmaktadır (YAYBİR, 2020).

Storytel Türkiye pazarına girdikten bir yıl sonra ise dinlenme verilerini paylaşmış ve şu sonuçlar görülmüştür: 2019'da Storytel üzerinden Türkiye'de toplam 4 milyon 54 bin 400 saat sesli kitap dinlenmiştir. 2018 ile karşılaştırıldığında, sesli kitap dinleme oranı Türkiye'de yüzde 315 oranında artış göstermiştir (Webrazzi, 2020).

2020 yılına gelindiğinde ise tüm dünyada Covid-19 pandemisi görülmeye başlanmıştır. Pandemi tüm sektörleri etkilediği gibi yayıncılık sektörünü, dolayısıyla da sesli kitap sektörünü de etkilemiştir. Sesli kitabın pandemiyle kullanımı artıp artmadığı sorulduğunda tüm katılımcılar, pandeminin sesli kitap sektöründeki kullanıcı sayısı, dinlenme oranı, gelir durumu, bilinirlik açısından olumlu etkilerinden söz etmişlerdir. Ancak, Storytel'den İmamoğlu (kişisel görüşme, 2023) ise pandemi ve sesli kitap hakkında şunları söylemiştir:

“Pandemide bir taraftan bilinirliğin artması açısından iyi bir etki oldu çünkü dijital bir işti, işte dijital olarak erişebiliyordunuz, bunun çok büyük bir avantajı vardı ve burada da bilinirlik arttı.”

İmamoğlu, 2019 ve 2020 yılları karşılaştırıldığında sesli kitap dinleme sürelerinin 2020'de %112 arttığını açıklamış ve 2020'de Storytel Türkiye üzerinden 8 milyon 640 bin saat dinleme gerçekleştiğini belirtmiştir (Kitaptan Sanat, 2021).

Destek Yayınları'ndan Küskü (kişisel görüşme, 2023) ise İmamoğlu'nın pandemiyle birlikte sesli kitap pazarının bilinirliğini arttığı görüşünü destekleyen açıklamalar yapmakla birlikte bu yayıncılık pazarının da daha dijitale kaydığını ifade etmiş ve şunları eklemiştir.

“Sesli kitap platformları, bir yanıyla bir vitrin görevi görüyor aslında. Özellikle pandemiden sonra kitabevlerinde kitapların sergilenmesi dijitalde döndüğü için ve internetten kitap alanların oranı daha arttığı için dijitalde artık vitrin ön plana çıkıyor.”

Sesli kitap yayıncısı Sesle Kitap'tan Taşdemir (kişisel görüşme, 2023) da pandemi dönemini şu şekilde anlatmaktadır:

“Pandeminin sadece sesli kitap değil, bütün sesli içerik üreticilerine olumlu bir etkisi oldu. Yani Spotify'da müzik dinlemek, podcastler gibi şeyleri de etkiledi. Artı insanların unutmaya başladığı radyolar da tekrar dinlenmeye başladı bu süreçte. Dolayısıyla bu, Sesle Kitap üretimini de etkiledi. Pandemide herkes işlerimiz azalıyor diye ağlarken bizim işlerimiz artmaya başladı. En yoğun çalıştığımız dönemimiz pandemi olmuştur.”

Audioteka'nın Türkiye Genel Müdürü Göktuğ Oğuz da bir röportajında pandemi nedeniyle eve kapanılan 3 aylık süreçte sesli kitap dinleme oranlarının her ay yüzde 40 oranında arttığını belirtmektedir (Marketing Türkiye, 2020).

Anadolu Üniversitesi SODİGEM tarafından yapılan araştırmaya göreyse sesli kitap uygulamalarından kitap dinlemek alışkanlığı pandemi öncesi döneme göre yüzde 13,9'luk artış göstermiştir (TRT Haber, 2020).

YAYBİR (2021) ise bu dönem için şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Pandemi; yayıncılık sektöründe satış kanallarının daralması, yıllık yayın planlarının yeniden gözden geçirilmesi, bazı yeni başlıkların yayımlanmasının durdurulması ya da ertelenmesi, yeniden baskıların finansal kaynaklarda yaşanan gelişmelere göre gözden geçirilmesi, yıllık bütçelerin maliyetler ve insan kaynakları açısından yeniden mercek altına alınması ve zaman zaman kısıtlanması ya da bütçe beklentilerindeki düşüşün göz önüne alınması, dijital olan ilginin artmasıyla birlikte dijital korsanın da artması gibi olumsuz ya da sonucu belirsiz etkilere sebep olurken, toplumun evde daha fazla zaman geçirmesiyle birlikte dijital platformların gündelik hayatımızda daha ön planda bir rol oynaması da olumlu birtakım etkiler yaratmıştır. Pandemi sürecinde online satış kanallarından kitap alışverişinin önceki yıllara kıyasla artması, okuma eyleminin önem kazanması basılı kitaplara olan talebi toplumsal düzeyde olumlu olarak etkilerken sesli kitap, e-kitap, dijital buluşmalar, dijital kitap kulüpleri ve dijital söyleşilere olan rağbeti olumlu yönde tetiklemiştir.”

Pandeminin Mart ayında ortaya çıkmasına kadar olan kitap adetlerindeki artış Mart 2020 yılından itibaren hızla azalmaya başlamış ve bir önceki yıla göre yıl bazında rapora göre sadece %2,28 artışla yıl kapanmıştır. Basılı kitaplarda istenilen artış gösterilememesine rağmen 2020 yılında sesli kitap satışları ilk defa pay olarak %1,10 oranında gelişme göstermiştir. Özellikle sesli kitap satışlarının %1,10 oranında artış göstermesi, pandeminin yayıncılık alışkanlıkları üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu artışın, insanların evde daha fazla zaman geçirmesi ve mobil cihazları daha fazla kullanması ile ilgili olduğu söylenebilir. Ayrıca bu dönemde dijital veri tabanlarına aboneliklerdeki %10,19'luk artış görülmektedir. Pandeminin, özellikle uzaktan eğitim sebebiyle çevrimiçi kaynaklara olan ihtiyacı artırdığı ve bu nedenle üniversite kütüphanelerinde ve eğitim kurumlarında dijital veri tabanlarına olan talebin artmış olabileceği sonucuna ulaşılabılır. Bu dönemde yeni yayınlanan kitap sayısı 78.500'e çıkmıştır. Bu kitapların 9.815 adedi sesli veya e-kitap

formatında olmasının başlıca nedeninin pandemide değişen okuyucu tüketim alışkanlıklarıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Pandemi dönemi Storytel’de en çok dinlenen kitaplar ise şöyle açıklanmıştır (Storytel Mag, 2021):

- Yuval Noah Harari – Sapiens
- İlber Ortaylı – Bir Ömür Nasıl Yaşanır
- Gülseren Budayıcıoğlu – Camdaki Kız
- Dostoyevski – Suç ve Ceza
- Oğuz Atay – Tutunamayanlar
- Gülseren Budayıcıoğlu – Madalyonun İçi
- Ahmet Ümit – Kırlangıç Çılgılığı
- Dostoyevski – Kumarbaz
- Paulo Coelho – Simyacı
- Jose Mauro De Vasconcelos – Şeker Portakalı
- Gülseren Budayıcıoğlu – Kral Kaybederse
- Madaline Miller – Ben, Kirke

Dinlebi’de ise pandemi döneminde en çok dinlenen sesli kitaplar şunlardır (Habertürk, 2021):

- Gülseren Budayıcıoğlu – Madalyonun İçi
- Sabahattin Ali – Kürk Mantolu Madonna
- Dostoyevski – Suç ve Ceza
- Gülseren Budayıcıoğlu – Günahın Üç Rengi
- Gülseren Budayıcıoğlu – Camdaki Kız

Bu iki farklı sesli kitap platformunun 2020 yılındaki en çok dinlenen listesine bakacak olursak romandan uyarlanan televizyon dizilerinin sesli kitap pazarını da

etkilediği görülmektedir. Bu dönem Gülseren Budayıcıoğlu en çok dinlenen yazar olmuş, birden fazla kitabı iki sesli kitap platformunda en çok dinlenenler arasında yer almıştır. Ayrıca çoksatan basılı kitapların sesli kitap olarak tercih edildiği ve klasiklerin de bu listeye girdiği görülmektedir. Bu çıkarımları görüşme yapılan kişiler de desteklemiş, sesli kitaplardaki dinlenme sıralamasının basılı kitaplardaki okunma sıralamasıyla paralellik gösterdiği cevabına ulaşılmıştır. Hem yayıncılar hem de sesli kitap platformlarındaki kişiler, bir basılı kitap çok sattıysa sesli kitabının da daha çok dinlendiğini belirtmiştir. Ayrıca popüler ve çoksatan kitapların yanında Kafka, Dostoyevski gibi klasik yazarların kitaplarının da genel olarak çok dinlenen kitaplar arasında yer aldığı belirtilmiştir.

2021 yılına gelindiğinde ise yine pandeminin etkisinin devam ettiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemde döviz kurunun artması yüzünden kâğıt krizi ve telif ödemeleri konusunda da yayıncılar sorunlar yaşamaya başlamıştır. Tüm bunlara rağmen bu dönemde yeni yayımlanan kitap sayısı 87.231'e çıkmıştır. Bu sayıyla en çok kitap üreten ülkeler sıralamasında 5. sırada yer aldığımız görülmektedir. Bu yeni kitapların 736 adedini sesli, 13.673 adedini ise e-kitap formatındaki kitaplar oluşturmaktadır (YAYBİR, 2022). Bir önceki yıla göre e-kitap ve sesli kitabın artış göstermesindeki etken hem pandemiden hem de döviz kurunun artmasından dolayı yayıncılık sektörünün etkilenmesidir. 2022 yılına gelindiğinde ise artık pandeminin etkisinden yavaş yavaş çıkılmaktaydı. Ancak hem enflasyonun artması hem de Türk lirasının diğer ülkelerde değer kaybetmesi sonucu yaşanan döviz krizi devam etmekteydi. Bu da ülkemizin ithalata bağımlı olduğu kâğıdın fiyatının artmasına sebep olduğundan yayıncıları zor duruma sokmuştur. Bunun sonucunda YAYBİR 2022 Yılı Kitap Pazarı Raporu'nda sesli kitap satışları ve dijital veri tabanı aboneliklerinde 2021 yılına göre %55,63 oranında artış göstermiştir ancak 2022 yılında yeni başlıklarda ise düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu yıl 559'u sesli kitap, 13.623'ü e-kitap olmak üzere 83.653 yayımlanmıştır (YAYBİR, 2022).

2022 yılında ise Storytel en çok dinlenen listesini açıklamıştır (Storytel Mag, 2023):

- Kaplanın Sirtında: İstibdat ve Hürriyet – Zülfü Livaneli
- Gece Yarısı Kütüphanesi – Matt Haig
- Harry Potter Serisi – J. K. Rowling
- Sofie’nin Dünyası – Jostein Gaarder
- Sapiens – Yuval Noah Harari
- Ben, Kirke – Madeline Miller
- Kayıp Tanrılar Ülkesi – Ahmet Ümit
- Kozmos – Carl Sagan
- Tutunamayanlar – Oğuz Atay
- Zengin Baba Yoksul Baba – Robert T. Kiyosaki

Bu liste önceki listelerde de olduğu gibi o dönemin popüler kitapların sesli kitaplara da yansıdığını ve basılı kitapta tercih edilenlerin sesli kitapta da tercih edildiğini doğrulamaktadır.

Sesli kitabın Türkiye pazarına hızlı girmesi, pandemiyle dinlenme oranlarının artması gibi etkilerinin yanında yayıncılığa etkileri de bu araştırmanın merak edilen konuları arasındadır ve buna yönelik sorular görüşmecilere sorulmuştur. Domingo Yayınları’ndan Murat Arayıcı (kişisel görüşme, 2023) “Sesli kitabın şu an için genel gelirlerimizdeki payı küçük ama zamanla büyümesi olası gözüküyor,” ifadesiyle sesli kitabın pazara olası etkisini açıklamıştır. Aynı şekilde, Nemesis ve Okuyan’ın Pelin Yılmaz (kişisel görüşme, 2023) da bu görüşü destekleyerek henüz geleneksel satışları etkileyecek bir ivme yakalamadığını belirtmiştir. Bu konuda April Yayıncılık’tan Nazlı Berivan Ak (kişisel görüşme, 2023) da şunları eklemiştir: “Sesli kitaptan çok yüksek kazançlar elde edilmese de yayıncılığın krizde olduğu bir dönemde her türlü katkı çok kıymetli.” Görüşmelerden çıkartılan önemli sonuçlardan biri de, sesli kitap sektöre bir pozitiflik ve hareketlilik getirmesine, yayıncılar tarafından kabullenilmiş gibi görünmesine rağmen sesli kitap sektörünün, henüz

yayıncılığı değiştirmek kadar büyümediği ve yeni olduğu için sektöre etkilerinin tam olarak ölçülemediği yönündedir.

Görüşmelere göre her ne kadar sesli kitap tek başına yayıncılık gelirlerine ve pazarına çok etki etmese de sesli kitap platformları tarafından yapılan pazarlama çalışmaları sonucunda sesli kitabın, basılı kitabın satış rakamlarını etkilediği belirtilmektedir. Bununla ilgili İthaki Yayınları'ndan Hazal Baydur (kişisel görüşme, 2023) şöyle bir örnek veriyor:

“Türkiye’deki streaming (akış) kanallarının reklam bütçelerinin çok fazla olmasının özellikle reklam bütçesinin çok büyük olmadığı bir yayınevine büyük yararı olabiliyor. Bir sesli kitap platformu reklamını bizim bir kitabımız üzerinden vermişti. Satışları normal seyrinde giden 5-6 yıllık bir kitabımızdı ve şimdiye kadar sadece üç baskı yapmıştı. Ama bu sesli kitap platformu tüm billboardlara, metrolara, bizim kitabımızla reklam çıktı. O reklamdan sonra kitabımız bir ay içinde üç tane baskı yaptı.”

Sesli kitap platformlarının reklam ve tanıtım amacıyla kullanıldığı hemen hemen her yayıncı görüşmesinde de belirtmiştir. Ayrıca, dinleyicilerin sesli kitap platformlarında dinledikleri kitapları satın almak istediklerini de söylemişlerdir. Bu durum, sesli kitapların basılı kitapların satışını teşvik ettiğini göstermektedir. Kısacası sesli kitapların geleneksel yayıncılığı besleyen bir unsur olduğu söylenebilir. Bu konuda Epsilon’dan Tunç (kişisel görüşme, 2023) şunları belirtmiştir:

“Özellikle sesli kitap mecrasının bir kere fiziki kopyanın satışına reklam ve tanıtım açısından çok büyük bir katkısı olduğunu düşünüyorum. Çünkü o mecra son yıllarda Türkiye’de çok fazla büyüyor. Her yere reklam veriyor. Çünkü agresif bir şekilde girdiler Türkiye pazarına ve hemen hemen metrolardaki bütün dijital ekranlarda, işte otobüslerde,

billboardlarda, televizyonda, işte dijital kanallarda, yurttta vesairede her yerde reklamını gördüğümüz için bir kere çok ciddi bir reklam ve pazarlama katkısı var.”

Sesli kitap, kitapla farklı bir formatta ilişki kurma seçeneği sunmasının ve Türkiye pazarına bir hareketlilik getirmesinin yanında bu pazarda yeni iş alanları yaratma potansiyeline de sahiptir. Sesli kitapların yaygınlaşması, bunun sonucunda sesli kitap platformlarının çoğalması, yayınevlerinin bu işe daha fazla dâhil olması bir dizi yeni iş fırsatı ve iş alanını da beraberinde getirmiştir. Katılımcılara sesli kitapların insanlar için hangi iş fırsatlarını açtığı ve iş alanlarını yarattığı sorulduğunda her görüşmecinin belirttiği başlıca nokta sesli kitap sektörünün seslendirme sanatçıları için yeni bir iş fırsatı yaratmıştır. Çoğu seslendirme sanatçısı, öncesinde tiyatro, reklam gibi farklı alanlarda çalışırken sesli kitap sektörüyle birlikte kitapları seslendirmeye başlamış ve başka bir alandan da maddi gelir imkânı yakalamıştır. Bu konuda Epsilon Yayınları’ndan Tunç (kişisel görüşme, 2023) şunları söylemiştir: “Normalde hiç böyle bir iş tanımı yokken ya da düzenli bir gelir alanı yokken bu insanlar kitap seslendirme sanatçısı olarak bir gelir elde etmeye başladı.”

Seslendirme sanatçılarının yanında diğer bir görüş de ses mühendisleri, ses editörü gibi teknik işler yapan kişiler için bir alan açtığı yönündedir. Bunun yanında proflistening (son dinleme) gibi bir kavramın ortaya çıktığı belirtilmiştir. Sesle Kitap’tan Taşdemir (kişisel görüşme, 2023) bu konuda şunları belirtmiştir.

“Sesli kitabı birinin son kez dinleyip hatalarını, yanlışlarını, seste bozulma olup olmadığını kontrol etmesi gerekiyor. Bu hataları bulması için sesli kitap yayınlanmadan önce bir kişi kontrolleri sağlıyor. Bundan dolayı yeni bir meslek olarak proflistening ortaya çıktı.”

Sesli kitap sektöründen faydalanan diğer bir meslek grubu yazarlardır. Yazarlar için de yeni bir alanı ortaya çıkmış ve Storytel gibi sesli kitap

platformlarında sadece bu platforma özel kitaplar üretilmeye başlanmıştır. Yazarlar da sesli kitaba dönüştürülmesi amacıyla bu platformlar için kitap yazarak gelir elde etme imkânı yakalamıştır. Hatta bu sesli kitaplar sonrasında basılı kitap olarak da çıkarılmıştır. Örneğin, Mahir Ünsal Eriş'in *Gaip* adlı eseri önce Storytel Original tarafından sesli kitap olarak yayınlanmış, sonra Mundi Kitap bu kitabın haklarını alarak basılı kitap olarak çıkarmıştır. Ayrıca basılı kitap yazan yazarlar için de mevcut kitaplarını sesli kitap olarak da yayınlama olanağı doğmuştur. Kitapların dijital haklarını devrederek sesli kitap olarak satılması ile maddi kazanç elde etmeye başlamışlardır.

Görüşmede çıkan bir diğer sonuç ise kurulan seslendirme stüdyolarında çalışan kişilerin yeni iş imkânı yakaladığı yönündedir. Seslendirmeler için bazı yayınevleri ve sesli kitap üreticileri seslendirme stüdyoları kurmuştur. Bu stüdyolarda birçok kişi istihdam edilmektedir.

Özetle sesli kitap sektörü Türkiye pazarına pozitif bir giriş yapmış ve bir hareketlilik getirmiştir. Ekonomik etkileri henüz sesli kitap bazında çok görülmesine de basılı kitap satışlarına olumlu etkileri olmuştur. Pandemi döneminde sesli kitabın bilinirliği artmış ve sesli kitap sektörü genel olarak canlanmıştır. Ayrıca sesli kitap sektörü yeni iş alanları ve farklı meslek gruplarından yüzlerce kişiye istihdam olanağı sağlamıştır. Sesli kitap sektörü büyüyüp geliştikçe hem iş alanları hem de istihdam olanakları artmaya devam edecektir.

3.2.3. Sesli Kitap Kullanıcıları: Okur mu Dinleyici mi?

Sesli kitaplarda kitap okunmak yerine dinlenmektedir. Burada kitapla kurduğu bağ sonucunda sesli kitap kullanıcısının okur mu yoksa dinleyici mi olarak adlandırılacağı tartışması çıkmıştır. Çünkü iki türlü de aynı kitapla farklı formatlarda bir ilişki kurulmaktadır. Bazı çalışmalarda bu tartışmadan bahsedilmiş ve deneyim üzerinden sesli kitap ve basılı kitap algısına dair görüşler paylaşılmıştır. Sesli kitap dinleme ve kitap okuma tartışması Have ve Pedersen'in "Conceptualising The

Audiobook Experience” makalesinde görülmektedir. Bu çalışmada basılı kitap okuma ve sesli kitap dinleme deneyimlerinin nasıl farklılaştığını anlamak için teorik bir çerçeve sunulur.

“Gözle okuma ve kulakla okumanın fenomenolojik deneyimleri temelde farklıdır ve bu durum, dinleme edimiyle ilgili olarak edebi deneyim için yeni bir epistemolojik duruma yol açmaktadır. Tarihsel olarak edebi deneyim hayal gücüne, görmenin sayfadaki yazıya bağlı olduğu içsel bir alana bağlı görünüyor. Basılı bir kitabı okumak, seslerin okuyucunun faaliyetiyle ortaya çıktığı sessiz bir eylemdir. Dolayısıyla kitap okuma deneyimi olası bir metaforik işitilebilirliği temsil eder; ses sessiz bir dikkat bölgesinde gerçekleşir ve edebi deneyim okurun hayal gücünde ve bedeninde gerçekleşir. Bir sesli kitap deneyimi, farklı ve alternatif görsel ve dokunsal girdilerden oluşan, çevreden gelen bir miktar farklı duyuşal girdiyi içerir; dinleme işitilebilir girişlerle bozulabilir veya zenginleştirilebilir” (Have ve Pedersen, 2012, s.90).

Bu alıntıda da sesli kitap dinleme ve basılı kitap okuma arasındaki fark anlatılmaktadır. Basılı bir kitap okumak, sessiz bir eylem olarak tanımlanmakta ve bu durumda edebi deneyim, okurun hayal gücünde ve bedeninde gerçekleştiği açıklanmaktadır. Buna karşılık, sesli kitap deneyimi, çevresel sesler gibi farklı duyuşal girdileri içermekte ve bu girdiler dinleme deneyimini bozmakta ya da zenginleştirmektedir. Metin, bu iki okuma biçiminin farklılıklarının, edebiyatın algılanma ve deneyimlenme şekillerini nasıl etkilediğini vurgulamaktadır.

Kozloff’ta (1995) ise “Audio books in a visual culture” adlı makalesinde şunları söyler:

“Birçok kişiye göre, sesli kitap dinlemek, okumanın basitleştirilmiş veya tembelce bir yolu olarak görülür, bu da okuryazar olmamakla (sadece

okuma yazma bilmeyen çocuklar hikâyeler dinler), pasiflikle (gerçek okuma, anlatıcı sesinin kendiliğinden oluşturulmasını gerektirir), kontrolü terk etmekle (gerçek okuma, duraklama, hızlı geçme ve tadını çıkarma işlemi içerir) ve bağlılık eksikliğiyle (gerçek okurlar kitapları için diğer aktivitelerden fedakârlık yapar) ilişkilendirilir. Bu altta yatan önyargılar, formatın iş dünyası tavsiyeleri ve kişisel gelişim başlıkları gibi ‘düşük zekâ’ teklifleriyle ve saygıdeğer romanların radikal kısaltmalarıyla olan ilişkisi tarafından daha da pekiştirilir. Sesli kitaplar hem önemsiz bir heves olarak görmezden gelinir hem de geleneksel okuryazarlığa karşı başka bir güçlü tehdit olarak korkulur.”

Burada, sesli kitap dinlemenin, geleneksel okuma yöntemlerine karşı daha az değerli veya ciddiye alınması gereken bir alternatif olarak algılandığı vurgulanmaktadır. Metinde sesli kitapların, okuryazarlığın bir göstergesi olmadığı, pasif bir aktivite olduğu, dinleyicinin metin üzerinde kontrolünü azalttığı ve gerçek bir bağlılık gerektirmediği gibi yaygın önyargılar ele alınır. Bu tür önyargılar, sesli kitapların daha hafif, ciddi olmayan içeriklerle (iş dünyası tavsiyeleri, kişisel gelişim kitapları) ve klasik eserlerin kısaltılmış versiyonları ile ilişkilendirilmesiyle daha da pekişmektedir.

Bu tez çalışmasında görüşme yapılan kişilere sesli kitap dinleyenlerin okur mu yoksa dinleyici mi olarak adlandırıldığını sorulduğunda farklı yanıtlar alınmıştır. Bu, cevap vermekte hemen hemen tüm görüşmecilerin zorluk çektiği nadir sorulardan biri olmuştur.

Bazı görüşmeciler sesli kitap dinleyenlerin de okur olduğunu söylemiştir. Storytel’den İmamoğlu (kişisel görüşme, 2023) okuyan ve dinleyen insan arasında hiçbir farkın olmadığını belirtmiştir. Hatta bu konuda İletişim Yayınları’ndan Berkay Üzümlü (kişisel görüşme, 2023) ve Domingo Yayınları’ndan Murat Arayıcı (kişisel görüşme, 2023) sesli kitaplara da zaten normalde basılı kitapları okuyan bilinçli bir

okur kitlesinin tükettiğini, bu yüzden bu kesime de okur denilebileceğini ifade etmiştir.

Bazı görüşmeciler ise sesli kitap dinleyen kişilere dinleyici demenin daha doğru olacağını söylemiştir. Örneğin İthaki Yayınları'ndan Baydur (kişisel görüşme, 2023) sesli kitap dinlemenin okuma eylemini gerçekleştirmediğini, yani okuma eyleminin kitapla bir bağ kurmak ve onu gözlerle okumak olarak algılandığını fakat sesli kitapta sürecin böyle olmadığını belirtmiştir. Hatta sesli kitabı podcastlerle karşılaştırmış ve podcast dinleyenlere okur denilmediğini, bu yüzden sesli kitap dinleyenlere de okur değil dinleyici olarak adlandırılması gerektiğini söylemiştir.

Bazı yayıncılar ise sesli kitapla ilişki kuran kişilerin hem okur hem de dinleyici olduğunu, böyle bir ayrım yapamayacaklarını söylemiştir. Ayrıntı Yayınları'ndan Alper (kişisel görüşme, 2023) ise bu konuda şunları ifade etmiştir:

“Sesli kitap okuru dönüştürmüyor, okurun sadece alanını genişletiyor. Sesli kitap dinlemeye başladığımdan beri daha az kitap alıyor değilim ya da daha az basılı kitap okuyor da değilim. Sadece okuma faaliyetime yeni bir yöntem eklenmiş oldu ve okuma alanım genişledi diyebilirim. Kitabın basılı halinden okumayı tercih ediyorum. Yani okur ve dinleyici olarak da bir ayrım yapamıyorum, çünkü her ikisi de bir okuma faaliyeti bana göre. Sadece yöntemi farklı.”

Alper'e benzer diğer bir görüşü de Audioteke'dan Saygılı (kişisel görüşme, 2023) yapmış ve şunları ifade etmiştir:

“Bunun ayrımını pek doğru bulmuyorum. Çünkü yani bunlar birbirini ezen ya da farklı iki tarafmış gibi bahsetmek yanlış bence. Bunlar ancak birbirini besleyebilirler. Yani bu kişinin esere ulaşma tutkusuyla ilgili bir şey. Yani burada önemli olan oradaki araç değil. Bu araç hepsi e-kitap, sesli kitap işte basılı kitap. Bunların hepsi o esere ulaşmanız için yollar.”

Önemli olan o içeriğe ulaşmak. Yani birbirini ezen işte ya da karşı iki taraf gibi hiçbirisini görmüyorum ben açıkçası.”

Tüm bu okur-dinleyici tartışmasına bakıldığında yayıncıların üzerinde ortaklaşa bir görüş belirtmediği ve bu kavramların sesli kitap için tartışmalı iki konu olduğu sonucuna varılabilir. Görüşme yapılan kişiler sesli kitabın okur ve dinleyici olarak deneyimi farklılaştırdığını belirtmişlerdir. Buna ilaveten sonuçta kitaba ulaşmak için farklı bir format olduğunu ve okuma deneyimini zenginleştirdiğini de söylemişlerdir.

Kitaplarla kurulan ilişki ve kitapların okurlar üzerindeki etkisi kişiden kişiye değişebilir. Her okurun yaş, deneyimler, ilgi alanları ve kişisel geçmişi farklıdır, bu nedenle aynı kitap herkes üzerinde farklı bir etki bırakabilir. Kitapların nasıl dinleneceği ve yorumlanacağı kişisel deneyimlerin, duygusal tepkilerin ve düşünce süreçlerinin bir sonucudur. Sesli kitaplar, kitapları dinleyerek edinilen bir deneyim olduğu için, kitapların sesli okunmasıyla ilgili kişisel tercihler ve etkilenme biçimleri de okumaya kıyasla farklı olabilir. Sesli kitapların dinleyiciye kitabı farklı bir perspektiften sunma potansiyeli vardır ve bu da bazı okurlar için daha zengin ve etkileyici bir deneyim sunabilir. Bu yüzden okur ya da dinleyici olarak adlandırmak kitapla kurulan ilişki gerçeğini değiştirmeyecek ve sesli kitap, basılı kitaptan farklı bir deneyim sunmaya devam edecektir.

Aslında bir tüketici profili olan okur ya da dinleyici ifadesinin yanı sıra dijital araçlarla birlikte hayatımıza giren bir kelime olan ve sesli kitap tüketicisini tarif eden diğer bir kelime de “kullanıcı”dır. Dijital dilin etkisiyle dijital sektör profesyonelleri “kullanıcı” ifadesini sıklıkla kullansa da yayıncılık sektörü profesyonelleri kitapla kurulan ilişkiye odaklanarak okur ya da dinleyici olarak adlandırma eğiliminde olduğu söylenebilir. Özetle sesli kitap kullanıcısının okur ya da dinleyici olarak adlandırma tartışmasının sektörde uzunca bir süre daha kendine yer bulacağı tahmin edilmektedir.

3.2.4. Sesli Kitabın Güçlü ve Zayıf Yönleri

Dijital teknolojiler, okurlara bir kitabı sesli kitap gibi farklı şekillerde tüketme imkânı sunmaktadır. Ayrıca yayıncılar için de kitaplarını satabilecekleri yeni bir format ortaya çıkmıştır. Sesli kitap birçok özelliğiyle birlikte ortaya çıkmıştır; güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Görüşme sorularından bazıları katılımcıların sesli kitap hakkındaki güçlü ve zayıf yönlerini öğrenmek amacıyla tasarlanmıştır.

Öncelikle sesli kitap, kitaba anında ulaşma imkânı sunmaktadır. Özellikle abonelik sistemine dayalı uygulamalarda okurlar istedikleri sesli kitaba ulaşabilmekte ve bu kitapları indirerek ya da online olarak dinleyebilmektedir. Bu sistem sayesinde sadece abonelik ücreti ödenerek sayısız sesli kitaba ulaşılabilir.

Ayrıca sesli kitap dinlemek kitaba odaklanmayı gerektirmemektedir. Yani başka bir iş yaparken sesli kitap da dinlenebilir. Bu konu hakkındaki görüşlerini Ayrıntı Yayınları'ndan Alper (kişisel görüşme, 2023) şöyle belirtmiştir:

“Kitap okuma eylemini fiziki koşullar nedeniyle sağlayamadığımız durumlarda okumayı sürdürmeyi sağlıyor. Araba kullanırken, kalabalık bir toplu taşıma aracında bir yerden bir yere giderken ya da evde zihinsel bir faaliyet gerektirmeyen işlerle uğraşırken...”

Sesli kitabın sunduğu atmosfer, seslendiren kişilerin profesyonelliği ve betimlemeleri dinleyicileri sesli kitaba çekmekte, bu sayede sesli kitaplar daha çok sevilmektedir. Bu konuda Altın Kitaplar'dan Mestav (kişisel görüşme, 2023) de şunları ifade etmiştir:

“Örneğin sessiz sokağın içerisinde atın adımları yankılanıyor derken arka taraftan tıkır tıkır tıkır onun sesleri geliyor. Seslendirmen

karakterleri seslendirirken ona göre sesini alçaltıp yükseltiyor. Bu okur için gerçekten güzel bir deneyim oluyor ve talebi artırıyor.”

Ayrıca kitap okumaya fazla odaklanamayan kişiler için de sesli kitap faydalı bir seçenek olarak değerlendirilmektedir çünkü sunduğu atmosfer sayesinde farklı bir kitap deneyimleme olanağı sunduğu ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, sesli kitaplar, okuma alışkanlığı olmayan kişiler için iyi bir fırsat sunmaktadır. Sesli kitapların, insanların okuma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olabilir. Başlangıçta okumaya zaman ayıramayanlar veya okumayı sıkıcı bulanlar, sesli kitaplarla hikâyeleri keşfetmeye başladıklarında okumaya olan ilgilerini artırabilirler.

Sesli kitapların diğer potansiyel dinleyici kitlesi olarak akademisyenler, kitap editörleri, metin ve içerik yazarları gibi uzun okuma saatleriyle mesleklerini icra edenler sayılabilir. Mesai saati içinde ve dışında işle ilgili yoğun okumalar yapan kişiler, ya kitap okumaya vakit ayıramamakta ya da daha fazla okuma yapma isteği ve motivasyonu bulamamaktadır. Söz konusu sebeplerle basılı kitap yerine sesli kitap tercih edilebilmektedir.

Sesli kitabın ülkemizde yaygınlaşmasının sebebine dair yayıncıların belirttiği görüşlerden biri de Türk halkının radyo ve radyo tiyatrosu kültürüne alışkın olması ve sesli kitap ortaya çıktığı zaman da bu kültürün devamı gibi kabul etmesidir.

Fiziksel olarak kitaba ulaşamayan kişiler sesli kitap sayesinde kolaylıkla kitaplara ulaşabilmektedir.

Ayrıca basılı kitabın aksine sesli kitabın üretim sürecinde yayınevi aktif rol oynamaması, çoğu iş sürecinin yayınevi bünyesinde gerçekleşmemesi, yayınevi kaynaklarının basılı kitaba oranla daha az harcanması yayınevi açısından belirtilen diğer olumlu taraflardır. Kitabın sesli hakları devredildikten sonra prodüksiyon

kısmını üretici firma üstlenmekte, satış ve pazarlamayı da platformlar yönetmektedir. Yayınevi ise sadece kitabın sözleşmesini imzalamakla sorumludur.

Görüşmeler sırasında sesli kitabın az sayıda zayıf tarafı olduğu belirtilmiştir. Ancak bu yönün, yayınevi sesli kitap üretimi yaparsa yayıncıların karşısına çıkabileceği belirtilmiştir. Çünkü sesli kitap çıkarmak için tıpkı basılı kitap gibi bir sürü prosedür ve süreç gerekmektedir. Stüdyo kurmak, seslendirme sanatçısı bulmak, kaydetmek, sonra düzenlemek gibi uzun sürebilecek bir uğraş olduğu belirtilmiştir. Bunu yayıncılar tek başına üstlenmek zorunda kalırsa maliyetli bir süreçle karşı karşıya kalacaklardır. Bu yüzden yayıncılar kendi sesli kitabını üretmektense sesli kitap üreticisi firmalarla anlaşmaktadır.

Diğer taraftan sesli kitaplar işitsel bir kitap okuma deneyimi sunduğu için altını çizme, belli yerlere işaretler koyma, not alma, alıntı çıkarma gibi olanakların olmaması okur deneyimi eksikliği yaratmaktadır. Ayrıca sesli kitapla okur arasında birçok katman girmektedir. Bununla ilgili bir konuyu da İthaki'den Baydur (kişisel görüşme, 2023) şöyle ifade ediyor:

“Sesli kitap formatlarında okurla kitabın kurduğun ilişki aslında araya çok fazla kişi girmesiyle sonuçlandığı için sanki yazarla baş başa kalmıyorsun. Bu yüzden kurduğun ilişki daha farklı oluyor. Sesli kitap platformu gibi bir yerde arada çok fazla ulak var. Yani çevirmen var, editör var, bunu stüdyoda okuyan sanatçı var, bunu kurgulayan kişi var. Yani araya çok fazla kişi giriyor. Bu yüzden de biraz o kitapla kurduğun biriciklik ilişkisini farklılaştırıyor bence.”

Diğer bir zayıf yön de her kitabın sesli kitaba uyarlanamamasıdır. Özellikle ders kitapları, tablo ve resim içeren kitaplar, dipnotların fazla yer aldığı kitaplar sesli kitaba çevrilmeye uygun değildir.

3.2.5. E-kitabın Tutmama Nedenleri

Dijital kitap pazarı açısından bakıldığında sesli kitap ne kadar pozitif bir yön katmış ve yayıncıların deyimiyle “tutmuş” görünse de e-kitabın Türkiye’de istenilen ölçüde ilgi görmediği ve kitap pazarında önemli bir pay sahibi olmadığı bilinmektedir. Sesli kitabın ve e-kitabın pazardaki konumları arasındaki bu farklılık kitabın dijitalleşmesi yolunda en merak edilen konulardan biri olmuştur. Bu durumun e-kitabın olumsuz ve zayıf yönlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Diğer taraftan e-kitap, ilköğretimden yükseköğretime, açıköğretimden lisansüstü eğitime kadar eğitim alanında daha yaygın kullanılmaktadır. Özellikle pandemi döneminde tercih edilen kitap formatı e-kitap olmuştur. Ancak daha çok eğitim kitaplarının, e-kitap formatında sunulması ve bunların çoğunun ücretsiz erişime açık olması sebebiyle ticari yayıncılık alanında tercih edilmeyen bir format olarak dijital kitap pazarında e-kitabın payını arttıracak ölçüde etki etmemiştir.

E-kitap korsancılığının yaygın olması pazar payına etki eden diğer bir sebep olarak gösterilmektedir. Türkiye’de korsancılıkta yasa ve yaptırım eksikliği söz konusudur. Ayrıca e-kitabın kişiden kişiye gönderilerek aktarılması da söz konusudur. Bu, yasal olmayan kopyalama ve dağıtım işlemleri yüzünden yayıncılar e-kitap üretimini tercih etmemekte ve e-kitap istenilen ölçüde popülerliğe ulaşamamaktadır.

E-kitap da tıpkı basılı kitap gibi sabit bir şekilde kitaba odaklanarak okunulması gerekmektedir. Kısaca kişiyi oyalayıp meşgul eden bir uğraştır. Sesle Kitap’tan Taşdemir (kişisel görüşme, 2023) bu konuda şunu ifade etmektedir:

“E-kitapta da kitabı elinizde tutmanız gerekiyor. Yine elinize alacaksınız, yine sayfa çevireceksiniz. Onu yapmak yerine eline kitap almak insanlara daha cazip geliyordur diye düşünüyorum.”

Ayrıca görüşme yapılan kişilerin belirttiği bir nokta da e-kitabı okuyabilmek için cihazların gerektiği ve donanım sorununun olduğudur. Başlangıçta bu cihazların fiyatları çok yüksekken teknolojinin gelişmesiyle daha uygun fiyatlarda cihazlar bulunabilir ancak bu görece düşük fiyatlar, hâlâ okurların çoğunluğu için ulaşılabilir fiyatlar değildir. Bununla birlikte e-kitap okuyucuların yazılımıyla ilgili standartlaşma sorunuyla karşılaşmaktadır. Bu konuda Audioteke'dan Saygılı (kişisel görüşme, 2023) şunu dile getirmiştir: “Bir cihazı X yerden aldığın zaman Y cihazı kullanman gerekiyor, A yerden aldıysan da B cihazını kullanmalısın. Yani cihazlar birbirini ve formatları desteklemiyor.” Bu sorun da e-kitap için bir dezavantajdır ve her kitap için çoğu zaman ayrı cihaz gerekmektedir. Ayrıca bu cihazlar oldukça pahalı ücretlere satılmaktadır, bu da cihazlara talebi azaltmış ve e-kitap sektörü de bundan etkilenmiştir.

E-kitap pazarının beklenen ölçüde büyümemesiyle ilgili diğer bir görüş de çoğu geleneksel görüşlü yayıncının e-kitap ilk çıktığında, e-kitabın basılı kitabın önüne geçeceğini düşünerek bu formata karşı çıkması yönündedir. Yayıncıların e-kitabı desteklememesi, Türkiye’de e-kitabın üretimini engellemiştir. Bazı yayıncılar ise çoksatın kitaplarından ziyade okunmayan kitaplarını e-kitap formatında satmaya çalışmış ancak bu formatta da satış sağlanamadığından sürdürülmemiştir. E-kitap satışı için yeterli pazarlamanın da yapılmaması nedeniyle istenilen tanıtım sağlanamamış ve e-kitap tanınırlık ve bilinirlik açısından geride kalmıştır.

E-kitabın, telif ücretleri ve KDV sorunları nedeniyle üretimi pahalıya mal olmasının pazarı etkilediği görüşmelerde değinilen dezavantajlardan biridir. Diğer taraftan dağıtımçı firmalar da çok yüksek ücretler almaktadır. Maliyeti yükselten bu etkenlerden dolayı e-kitabın basılı kitap kadar pahalıya satılmasına sebep olmaktadır.

Sesli kitapların aksine, e-kitapların satışa çıkacağı ayrı platformlar da bulunmamaktadır. Bu alana yeterince yatırım yapılmadığı aşikârdır. Bununla birlikte e-kitabın satışı yapıldığı halihazırdaki online pazaryerleri de okuru e-kitap satın almaya ikna edecek etkili herhangi bir strateji üzerine çalışmamıştır.

Okurun basılı kitaba e-kitaba oranla manevi açıdan daha bağlı olması da okuru satın alma davranışını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu ve bu sebeple e-kitap satışlarının beklenen ölçüde artmadığı görüşmelerde çıkan sonuçlar arasında yer almaktadır. Can Yayınları'ndan Bahar Keyik (kişisel görüşme, 2023) “Türk okurunun biraz daha muhafazakâr, nostaljik bir yönü var. Matbudan kolay kolay uzaklaşmıyorlar,” diye bu konu hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir.

YAYBİR'in e-kitap hakkındaki 2011 Konferansı'nda da e-kitap yayıncılığında şu sorunlar belirtilmiştir: Telif hakları ve kazanç modeline ilişkin sorunlar, adil ve şeffaf bir hak yönetimi modeli ihtiyacı, Türkçe e-kitap sayısının azlığı, fiyatların göreceli olarak yüksekliği, Yazar-yayıncı ilişkilerindeki belirsizlikler, e-kitap formatının gerektirdiği yeni ilişki biçimlerini içeren yayın sözleşmeleri ihtiyacı, yazarların e-kitap yayınlama konusundaki isteksizlikleri, fiyatlandırma, vergilendirme (%18 KDV), henüz bir standartlaşmanın olmayışı, bağımsız denetim ihtiyacı, e-kitap okuyucu cihaz fiyatlarının yüksekliği ve çeşit azlığı, dağıtım platformlarındaki yetersizlikler, e-kitap ve ilgili teknolojiler, araçlar hakkındaki bilgi eksiklikleri (YAYBİR, 2011).

Bu çalışmada, e-kitap, Türkiye'deki okur arasında ve ticari yayıncılık alanında yaygınlaşmadığı için e-kitabın olumlu ve güçlü kısımlarına yayıncılar çok fazla değinmemiştir. Bununla birlikte dijital kitapların taşınmasının kolay olması, ulaşmak için sahip olunan herhangi bir akıllı cihazın yeterli olması bahsedilen olumlu noktalardan bir tanesidir.

3.2.6. Basılı ve Dijital Kitabın Geleceği

Kitabın dijitalleşmesi ve yeni formatların ortaya çıkmasıyla dijital kitapların basılı kitabın yerine geçip geçemeyeceği ve basılı kitabın son bulup bulamayacağı tartışma konularından olmuştur. Bu konuda en önemli tartışmayı Umberto Eco dile

getirmiştir. Dijital kitapların geleneksel kitapların yerini alamayacağı Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın adlı kitapta tartışılır. Hatta bu kitabın önsözünde Jean-Phillippe de Tonnac şöyle der: “Elektronik kitap basılı kitabın zararına olacak şekilde sonunda kendini kabul ettirse de, onu evlerimizden ve alışkanlıklarımız arasından çıkarmayı başarması için pek az sebep var. ‘E-kitap’ kitabı öldürmeyecek.” (Eco ve Carriere, 2022, s.11). Ayrıca Umberto Eco kitabın tarihi hakkında da şunları söyler:

“Kitap nesnesinin etrafındaki çeşitlemeler beş yüz yılı aşkın süredir onun ne işlevini değiştirdi ne de sentaksını. Kitap tıpkı kaşık, çekiç, tekerlek veya makas gibidir. Bir kere icat ettikten sonra daha iyisini yapamazsınız.” (Eco ve Carriere, 2022, s.18).

Eco’nun bu ifadelerine bakıldığında kitap tarihsel bir nesne olarak görülmekte ve köklü geçmişine vurgu yapılmaktadır. Kitap binlerce yıldır bilgi aktarımının temel bir aracı konumundadır ve insanlığın bilgi birikimini ve kültürünü taşıyan önemli bir araç özelliği göstermektedir. Ayrıca, e-kitap ya da sesli kitap gibi dijital kitapların varlığının, geleneksel basılı kitaplara zarar verebileceği ve basılı kitabı etkileyeceği kabul edilmiş olsa bile geleneksel kitabın hayatımızdan çıkmasının kolay olmayacağı ve alışkanlıklarımızdan kolayca vazgeçilemeyeceği de ifade edilmektedir.

Geleneksel kitap, sayfaları, kapağı, dokusu ve kokusuyla birlikte benzersiz bir deneyim sunar. Bu özellikler, okurlarla kitapla etkileşime geçmesine ve duygusal bir bağ kurmasına katkı sağlar. Ama elektronik kitaplarla bunu gerçekleştirmek çok mümkün olmamaktadır. Bununla ilgili Semih Gümüş ise şunları ifade eder.

“Kitabın insanla kurduğu ilişkiyi elektronik araçların kurabileceği düşünülebilir mi? Arada dokunma ilişkisi de var ve insan, doğadan gelen bir dürtüyle, en çok, dokunduklarını sever. E-kitap dokunulan bir nesne mi? Dokunduğunuz şey bir cihaz, kitabın kendisi değil. Cihazın ekranında görünüyor kitap ama bir nesne olarak var olmuyor. Demek e-kitapla ya

da bilgisayar başında internetle kurulan ilişki insani değil, bilindiği gibi, yalnızca elektronik.” (Gümüş, 2022).

Bu ifadede de görüleceği gibi kitabın insanlarla kurduğu özel ilişki burada da vurgulanmaktadır ve elektronik araçlarla bu ilişkinin aynı şekilde kurulamayacağı belirtilmektedir. Burada kitapla ve elektronik kitapla fark dokunma ilişkisi üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. İnsanlar kitaplarla ve onlara dokunarak aslında doğal dürtülerini ve bu dürtüyü sevdikleri anlatılmaktadır.

Kitabın geleceğiyle ilgili diğer bir tartışma da Paul Duguid (1996) “Material Matters: The Past and Futurology of the Book” adlı makalesinde geçmektedir. Bu makalesinde kitap ve teknoloji ile bağlantılı olarak iki kavram üzerinde durmaktadır: üstünlük ve özgürleştirme. Bunlardan ilki, her yeni teknolojik türün kendinden öncekileri yok ettiği ya da onların yerini aldığı düşüncesi olan üstünlük kavramıdır. “Hızlı teknolojik gelişme, eskisi ne kadar dayanıklı olursa olsun, yeniyi eskinin hemen ardından satma baskısını artırmıştır” (Duguid, 1996). Burada da e-kitapların ve sesli kitapların ortaya çıkmasıyla tüketiciye sürekli olarak “yeniyi satma” baskısı yaratıldığı ve bunlara teşvik edildiği söylenebilir. Bu durum, tüketiciyi mevcut teknolojik ürünlerden hızla vazgeçmeye ve daha yeni, daha gelişmiş ürünlere geçmeye teşvik etmektedir.

İkinci terim olan özgürleşme iddiası ise, yeni bilgi teknolojileri arayışının aynı zamanda doğru bir özgürlük arayışı olduğu argümanı ya da varsayımıdır. Ama Paul Duguid’e göre kitapların geleneksel olarak algılanandan daha fazla bir işlevi ve değeri olduğu, bilginin kitap yapımının bir ürünü olarak anlaşılması gerektiğini öne sürer. Paul Duguid (1996) bu konuyla ilgili şöyle der:

“Bir zamanlar makinelerin içinde hayaletler vardı, şimdi ise kitap gibi nesnelerin içinde bilgi var. Böylece teknoloji, teolojinin ruh için yapmaya çalıştığı şeyi bilgi için yapmaya çağrılmaktadır. Ancak bu özgürleştirme

teknolojisi özgürleştirme teolojisinden oldukça farklıdır, çünkü ikincisinin ruha yönelmekten bedene yönelmeye döndüğü yerde, özgürleştirme teknolojisi ters yöne, metnin somutlaşmasından bilginin saf özüne doğru döner.”

Bu ifadede, teknolojinin değişen doğası ve bilgi aktarımının evrimi vurgulanmaktadır. Eski zamanlarda makinelerin içinde hayaletlerin olduğu düşünülürken günümüzde ise kitaplar ve diğer nesneler içinde bilgi ve bilgi teknolojisi bulunmaktadır. Bu, teknolojinin temel amacının artık ruha yönelmek yerine bilgiyi somutlaştırmak ve saf bir öz hâline getirmek olduğunu belirtir. Teoloji, ruhsal konularla ilgilenen bir bilim dalıdır ve ruhu özgürleştirme amacını taşırken, teknoloji ise bilgiyi özgürleştirme amacını taşımaktadır. Teknoloji, metin ve bilgiyi somut nesnelerde ve dijital formatlarda saklama, paylaşma ve erişilebilir kılma gibi işlevleri ile bilgiye fiziksel bir boyut kazandırırken, teoloji ruhsal boyutlara odaklanır. Kısacası bu ifade, teknoloji ve bilgiye olan yaklaşımımızın değiştiğini ve teknolojinin bilgiye olan erişimimizi dönüştürdüğünü göstermektedir. Eskiden bilgiyi el yazısı ve kitaplarla taşırken, şimdi dijital ortamlarda ve elektronik cihazlarda saklamak ve paylaşmak mümkündür. Bu da bilgiye daha hızlı ve kolay bir şekilde erişim imkânı sunmaktadır. Sonuç olarak teknolojinin ilerlemesi ve bilgi aktarımının dijitalleşmesi, bilgiye erişimimizi kolaylaştırmış ve onu somutlaştırmıştır. Ancak teknolojinin bu rolü, teolojinin ruhsal boyutlara yönelik özgürleştirme amacından farklıdır ve bilginin doğasını ve kullanımını değiştirebilir. Bu nedenle teknoloji ve bilgi arasındaki ilişki sürekli olarak gelişen ve değişen bir süreçtir.

Ayrıca Duguid'in özgürleştirmek kavramı, David Finkelstein ve Alistair McCleery (2013)'e göre dijital teknolojilerin, özellikle de World Wide Web'in, herkese, eserleri okunabilen ve yaygın olarak takdir edilebilen yazarlar olma olanağı sağlayarak herkesi güçlendirdiği görüşüne dayanmaktadır. Bilgisayar sadece daktilonun değil, aynı zamanda yayıncının ve kitapçının da yerini almıştır. Özgürleşme “yazarın ölümü”nü değil, yazarın kendi yayıncısı hâline gelmesini sağlar. Özgürleşme aynı zamanda fikri mülkiyet hukukunun bağlarının gevşemesi ve

sadece materyalin ulaşılabilirliği değil, aynı zamanda farklı versiyonlarını yapma izninin verilmesi anlamına da gelebilir.

Bu iki kavrama ve kitabın geleceğine dair Paul Duguid teknoloji ve bilgi arasındaki ilişkinin sadece teknik bir düzeyde değil, aynı zamanda sosyal, maddi ve tarihsel bağlamda ele alınması gerektiğini vurgulanmaktadır. Teknoloji ve bilgi arasındaki ilişki, sadece teknolojik gelişmelerin üstünlüğü veya bilginin teknolojiden ayrılması gibi basit kavramlarla açıklanamaz. Bunun yerine, teknoloji ve bilginin etkileşimini daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmek önemli olduğunu söyler. Bu yaklaşım, teknolojinin sadece teknik bir ilerleme olmadığını, aynı zamanda sosyal ve maddi bağlamlar içinde de anlam kazandığını ve etkilediğini belirtir. Teknoloji, toplumsal ve tarihsel koşullarla birlikte gelişir ve etkileşim içinde bulunur. Bu nedenle, teknolojinin etkisi ve kullanımı, sadece teknik özellikleri değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel faktörleri de dikkate alarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde, bilgi de teknolojiden ayrı olarak düşünülemez. Bilgi, teknoloji aracılığıyla iletilir, saklanır ve paylaşılır. Teknolojik gelişmeler, bilgiye erişimi ve kullanımını etkilerken, bilginin de teknolojiyle birlikte geliştiği ve dönüştüğü görülmektedir.

Elbette basılı ve dijital kitaplar okuyucusuna sağladığı farklı deneyimler açısından farklılık göstermektedir. Dijital formatların basılı kitabın geleceğini tehdit ettiğini düşünen birçok farklı görüşe rağmen teknolojik gelişmelerle kaçınılmaz olan değişimin farkına varan, bu değişimle şekillenecek durumlara karşı sergilenen olumlu görüşler mevcuttur. Tez çalışması kapsamında görüşülen kişiler de olumlu görüşler sunmuş ve basılı kitabın biteceğini düşünmediklerini hatta uzun yıllar boyunca matbu kitabın tercih edilmeye devam edileceğini dile getirmiştir. Ancak dijitalleşme sayesinde kitap üretim yöntemlerinin değişip çeşitlenebileceği, hatta kolaylaşabileceği de belirtilmiştir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte bilişim teknolojisi ve depolama yöntemlerinde de hızla değişim olmuştur. Verilerin saklanmasıyla için kullanılan medya formatları hızlı bir şekilde gelişmekte ve değişmektedir. E-kitapların ya da

sesli kitapların da buna bağılı olarak formatları değışmektedir. Umberto Eco bu konuda şöyle demiştir:

“1983’te ilk bilgisayar geldiğınden beri, disketten formatı daha kúültülmüř bir diskete, sonra CD’ye ve şimdi de USB’ye geçerek bilişimle ilgili hafızanızı devamlı yeniden yönlendirmeyi düşünmeseydiniz, verilerinizi kısmen veya tamamen defalarca kaybetmiş olurdunuz. Zira hiçbir bilgisayar artık bilişimin tarih öncesi çağına ait disketleri okuyamaz elbette.” (Eco ve Carriere, 2022, s.68).

Bu durumda da bir kişi hafızasını ve hayatını sürekli olarak yeni depolama formatlarına uyarlamak zorundadır. Eğer bu süreçte bu uyum sağlanmazsa, verilerin kısmen veya tamamen kaybolabileceğı ve artık kullanılmayan depolama formatlarının okunamaz hâle geldiğı belirtilmektedir. Mesela bundan sadece otuz yıl önceye ait bir disket bulunsa (disketin ne olduğunu hatırlarız umarım) ve onu çalıştırmak istesek, bunu şu andaki kişisel bilgisayarlarımızla asla yapamayız. Çünkü artık bilgisayarlardan disket sürücüler eskide kalmıştır. Ya da eski işletim sistemlerinden birinde yapılanmış bir veriye asla ulaşamayız (MS-Dos’u hatırlayan var mı?). Bugün aynı şey CD ve DVD’lere yapılmaya çalışılmaktadır. Eskiden tüm bilgisayarlarda mevcut olan sürücüler bugün artık yoktur ya da olsa bile kullanılmamaktadır (Ulusoy, 2016). Teknolojinin sürekli geliştiğı ve yeni yöntemlerin eski yöntemleri yerini aldığı görölmektedir çünkü teknolojinin ilerlemesiyle birlikte yeni depolama ve iletişim yöntemleri geliştirilecek ve kullanıma girecektir. Bu görüşlerle paralel olarak basılı kitap hakkındaki görüşünü Storytel’den İmamoğlu (kişisel görüşme, 2023) şu sözleriyle açıklamıştır:

“Düşündüğünüzde basılı kitap dünyanın en mükemmel ürünlerinden biri. Hiçbir dijital ürün böyle değıl ki, yarın o ürünü telefonunuzda kullanamayacaksınız çünkü telefonların bir ömrü var, software’lerin bir ömrü var, o software’lerle hardware’lerin ömrü bozuluyor bir süre sonra

ama bir hikâye nasıl bitmeyecekse, kitaplarla ilgili formatlar da bitmeyecek ve değişmeyecek.”

Görüşmeler esnasında, günümüzde sesli kitabın basılı kitapla karşılaştırıldığı, birbirinin yerini alacak mı tartışmalarının gereksiz olduğu da belirtilmiştir. Audioteke’den Saygılı (kişisel görüşme, 2023) bu konuda şunları söylemiştir:

“Okur bitecek, sadece dinleyici olacak gibi bir şey olmayacak. Hiçbir zaman olmayacak böyle bir şey. Dünyada da olmayacak. Türkiye’de de olmayacak. Zaten amaç da bu olmamalı. Yani sesli kitap ya da her neyse bunun adı kitap sonuç olarak. Bunların hepsi eserlere ulaşmamız için farklı yollar.”

Görüşler hep basılı kitabın hiçbir zaman önemini yitirmeyeceği ve dijital kitaplarla karşılaştırmanın da faydasız ve anlamsız olduğu yönündedir. Sesli kitapları dışlamak ya da onları tükenecek şeyler gibi görmek yerine kitaba farklı bir erişim yöntemi ve deneyimi sunan bir alternatif olarak görmek daha doğru olacaktır. Çünkü sesli kitaplar birçok insan için kitaplara ulaşmanın farklı bir yolunu temsil eder. Sesli kitaplar, geleneksel okuma deneyimini tamamen ortadan kaldırmaz; aksine, daha geniş bir kitleye ulaşma fırsatı sunar. İnsanlar farklı zamanlarda farklı tercihlere sahip olabilirler. Kimileri yazılı kitapları tercih ederken, kimileri sesli kitapları daha kullanışlı bulabilir. Bu nedenle sesli kitaplar, kitapları farklı yollarla tüketme seçeneği sunduğundan birbirinin yerine geçen rekabetçi bir unsur olarak değil de birbirini destekleyici veya tamamlayıcı unsur olarak görülmelidir. Kısacası, kitapların farklı erişim yollarının bulunması, daha fazla insanın okuma kültürü edinmesine ve edebiyat eserlerine erişim sağlamasına yardımcı olabilir. Bu nedenle hem yazılı kitaplar hem de sesli kitaplar, farklı okur gruplarını hedef alarak bir arada var olabilirler.

Yeni bir format olan ve ticari olarak 21. yüzyılın başında faaliyet göstermeye başlayan sesli kitabın geleceği ise yayıncılar tarafından büyüyecek bir sektör olarak görülmektedir. Türkiye’deki ve dünyadaki sesli kitap pazarının gelişmekte olduğunu ve ileride daha da nitelikli bir hâl alacağı belirtilmiştir. Bu yüzden sesli kitapla ilgili yatırımların önemli olduğu vurgulanmış ve daha fazla yatırımın yapılmasıyla ortaya daha çok nitelikli çalışmanın çıkacağı ifade edilmiştir.

Şimdiden çokça örneğini gördüğümüz ancak daha da yaygınlaşacak yapay zekâ teknolojisinin de seslendirme ve sesli kitap için önemli olduğu belirtilmiştir. Dinlebi’den Gültekin (kişisel görüşme, 2023) yapay zekânın sesli kitapların lehine bir durum yaratacağını, özellikle sentetik seslendirmeyle maliyetlerin inanılmaz seviyede azalacağını düşündüğünü söylemiştir. Yapay zekâ tabanlı seslendirme teknolojisinin gelişimi, sesli kitapların daha hızlı ve ekonomik bir şekilde üretilmesini sağlayarak ve bu formatın erişilebilirliğini arttıracak, sesli kitapların daha yaygın hâle gelmesine ve daha fazla insana ulaşmasına katkıda bulunacaktır. Üstelik yapay zekâ tabanlı seslendirme teknolojisi, mevcut teknolojilere oranla daha fazla kitabın daha kısa sürede seslendirilmesine olanak tanınmasıyla fark yaratmaktadır. Bu olanak, farklı diller, farklı türlerde olmak üzere daha fazla çeşitlilikte kitabın sesli hâle getirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu da farklı dil ve türlerde kitapları daha geniş bir kitleye sunma fırsatı sağlamaktadır. Bu teknoloji dünyada sesli kitap üretiminde kullanılmaya başlansa da katılımcılar ülkemizde yapay zekânın ve ses teknolojilerinin henüz kullanılmadığını da belirtmişlerdir. Bunun ilerleyen zamanlarda Türkiye’de de kullanılmaya başlanacağı öngörülmektedir.

Ayrıca sesli kitapta deneysel çalışmaların da yapılabileceği söylenmiştir. Dinlebi’den Gültekin (kişisel görüşme, 2023) sesli kitabın geleceği ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Sesli kitapta interaktif hikâyelere çok daha müsait bir format ortaya çıkabilir. 360 derece bir ortamdaymış hissi yaratıp daha böyle sinematik

bir deneyim yaratmaya müsait olabilir. Ayrıca teknolojiyle birlikte korku romanı seslendirilirken yapay zekâ metnin bağlamına uygun korku atmosferi yaratabilecek sesler oluşturabilecek bir deneyime gidebilir.”

Bu ifadeler sesli kitapların gelecekte daha interaktif ve çok yönlü bir deneyim sunabileceğine işaret etmektedir. Teknolojinin ilerlemesi, sesli kitapların sadece metni okumaktan öteye geçen özelliklerle zenginleştirilebileceği anlamına gelmektedir. Örneğin, interaktif hikâyeler, dinleyiciye hikâyenin gidişatını etkileme fırsatı sunabilir. Dinleyici, hikâyenin seyrini seçebilir veya karakterlerin kararlarını etkileyebilir, böylece daha kişiselleştirilmiş bir deneyim elde edebilir. Ayrıca, sanal gerçeklik (Virtual Reality; VR) veya artırılmış gerçeklik (Augmented Reality; AR) teknolojileri kullanılarak, sesli kitaplar daha sinematik ve görsel bir deneyim sunabilir. Teknoloji ayrıca sesli kitapları daha etkileşimli hâle getirebilir. Örneğin, bir dönem hikâyesi ya da fantastik bir hikâye dinlenirken, yapay zekâ tabanlı ses efektleri ve sesler, dinleyiciye daha o döneme ya da ortama uygun bir atmosfer yaratabilir. Bu, hikâyeyi daha çekici ve heyecan verici hâle getirebilir.

Ayrıca nasıl pandemiyle birlikte sesli kitapların daha önem kazandığı ve insanların gelecekte hayatlarına renk katacağı da görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Bunun sadece bireysel alanda değil iş yapma süreçlerini de etkileyeceği açıklanmış ve daha işitsel bir dünyada iş yapmaya başlayacağımız ve işitselliğin daha hayatımızın içinde yer alacağı da belirtilmiştir.

Özetle kitap her zaman basılı olarak birincil konumdaki yerini koruyacak ama basılı kitaba alternatif olarak dijital kitap da sektörde yerini alacaktır. Sesli kitap ise gelecekte daha fazla teknoloji entegrasyonu ve interaktif özelliklerle geliştirilmesi, dinleyicilere daha zengin ve özgün deneyimler sunabilecektir.

SONUÇ

Kâğıdın icadı ve yazının bulunmasıyla başlayan kitap tarihi, yüzlerce yıl boyunca sürekli evrim geçirmiştir. İnsanlık, bilgiyi kaydetmek ve aktarmak için çeşitli malzemeler kullanmış, bu bilgileri nesillerce aktararak kalıcılığını sağlamıştır. Matbaanın icadıyla başlayan basılı kitabın gelişim süreci Sanayi Devrimi'nde hızlanmış ve 21. yüzyılda son hâlini almıştır. Ancak hayatımızda diğer devrim yaratan bir olay olan dijitalleşmeyle birlikte kitaba ulaşmak için farklı formatlar ortaya çıkmıştır: e-kitap ve sesli kitap. Bu gelişmeler, kitapların üretimini, dağıtımını ve erişimini kökten değiştirmiş, küresel genişlikte bir kitleye ve şimdiye kadar olan daha yüksek bir hızla ulaşmasını sağlamıştır. Günümüzde, teknolojinin sunduğu bu çeşitlilik yayıncılık sektörünün kendini değiştirmesine, dönüştürmesine ve yeniden konumlandırmasına yol açmıştır.

Bu tez çalışmasının ilk bölümünde kitabın oluşum ve değişim sürecine odaklanılmıştır. İlk kitap formları, yazının kaydedildiği nesnelerden başlanarak matbaanın icadına ve kitabın “kitap olarak” ilk formunu kazanması süreci anlatılmıştır. Daha sonra gelişen teknolojiyle birlikte kitabın ticarileşme ve yayıncılığın ortaya çıkışı anlatılmıştır. Dünyada ve Türkiye’de yayıncılık sektörü geçmişten günümüze teknolojik gelişmelerle birlikte ele alınarak anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise dijitalleşme ve kitap formatındaki değişiklikler üzerine odaklanılmıştır. Öncelikle dijitalleşmenin hayatımızdaki yarattığı değişiklikler sunulmuş, daha sonra, dijitalleşme süreci kitabın dijitalleşmesi özelinde ele alınarak, dijital kitap formatları olan e-kitap ve sesli kitaptan bahsedilmiştir. Bu formatların her birinde sırasıyla nasıl tanımlandığına, tarihsel gelişimine, avantajları ve dezavantajlarına değinilmiştir. Bunlara ek olarak sesli kitap bu tez çalışmasının ana konusu olduğundan daha detaylı bilgilere de yer verilmiştir. Bununla birlikte sesli kitapların belirli platformlarda yayınlanarak son kullanıcıya ulaştığından dünyada ve özellikle Türkiye’de yer alan sesli kitap platformları hakkında da bilgiye yer

verilmiştir. Bu bölümde son olarak e-kitap ve sesli kitap hakkında yapılan çalışmalara odaklanılmıştır.

Dijitalleşmenin miladı sayılabilecek 2000 yılından başlanarak taranan dijital sesli kitap ve e-kitap ile ilgili çalışmalardan sesli kitapla ilgili çalışmaların e-kitapla ilgili çalışmalardan daha az sayıda olduğunun belirlenmesi üzerine sesli kitabın bir araştırma alanı olarak akademinin henüz çok ilgisini çekemediği kanısına varılmıştır. Sesli kitapla ilgili çalışmaların 2010'dan sonra artmaya başlaması akademik camiada konunun henüz doğma aşamasında olduğu yorumunu beraberinde getirmiştir. Ulusal Tez Merkezi veri tabanına kayıtlı doğrudan sesli kitabın konu olduğu tez sayısının Ekim 2023 itibariyle 12 olduğu, bu tezlerin ise sadece 1'inin doktora tezi olduğu, e-kitabın aksine sesli kitabın sanatta yeterlilik tezine hiç konu olmadığı, ilgili tezlerden 6'sının İngilizce dilinde yazılması sebebiyle Türkçe sesli kitap literatürünün sınırlı sayıda olduğu, çalışmalarının içeriklerinin ise çeşitlenmeyip sınırlı konularda çalışmalar yürütüldüğü, nicel ve nitel araştırmaların dar kapsamlı bir örnekleme gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Dünyanın aksine ülkemizdeki sesli kitap çalışmalarının çeşitlenmediği; sesli kitabın ülkemizdeki teknolojik gelişimi, sesli kitapların yapısal özellikleri, yaygınlaşması için yapılabilecekler, dinleyici/kullanıcı deneyimi, talepleri, görüşleri, sesli kitap uygulamaları, yazılımları, donanımları, sesli kitap pazarı, sesli kitapların okuma motivasyonuna etkisi gibi birçok farklı konu üzerine çalışmaların yapılmadığı belirlenmiştir. Görme engellilere eşitlik çözümü, dil eğitimi ve sağlığı iyileştirme amaçlarına yönelik kullanımlar dışında sesli kitabın çeşitli kullanım amaçlarına yönelik çalışmalara da rastlanılmamıştır.

Özetle, alanyazın taramasından sesli kitap hakkındaki çalışmaların oldukça az; dünyada yapılan çalışmalarla ve e-kitap çalışmalarıyla kıyasladığında kapsamlarının oldukça eksik olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak sesli kitap yayıncılığını ya da sesli kitap platformlarını konu alan sektör profesyonellerine yer verilen bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Aslında alanyazın taramasında görülen sınırlı içerik bu tezin konusunu ve amaçlarını şekillendirmiştir. Bu bağlamda şu noktalar amaçlanmıştır: i) Türkiye'de yapılan sesli kitapla ilgili çalışmaların az sayıda olması ve ayrıca sesli kitap yayıncılığı alanında ise bilimsel çalışmaya

rastlanılmaması sebebiyle literatür eksikliğine yönelik betimleyici bir çalışma yapmak, bu doğrultuda sesli kitap yayıncılığı odağında sektör paydaşlarına yer vererek, sesli kitap yayıncılığının süreçlerini ve Türkiye’de sesli kitap pazarını ortaya koymak, ii) Kitabın dijitalleşmesiyle birlikte dijital kitapların (e-kitap ve özellikle sesli kitabın) mevcut durumunu öğrenmek, sesli kitabın yayıncılığa etkisini, sesli kitapla ilgili hayatımıza giren kavramları ve kitap formatları üzerinden yapılan tartışmaları sunmak, iii) Sesli kitabın gelecekteki durumunu, bu konudaki öngörülerini ve dijital kitabın basılı kitaba etkisini tespit etmek.

Bu amaçlar doğrultusunda bu tezde e-kitabın aksine sesli kitabın yayıncılık sektörüne farklılık ve canlılık getirdiği, yayıncılıktaki iş süreçlerini değiştirdiği, yeni iş alanları açtığı fakat henüz basılı kitabın yerini alamayacağı ve yayıncılıkta öncelikli format olarak yer alması için daha erken bir dönemde olduğu, Türkiye’de sesli kitap yayıncılığının şu anda gelişim aşamasında bulunduğu iddia edilmiştir. Bu araştırma sonucunda ulaşılan bulguların söz konusu iddiaları desteklediği ortaya konulmuştur.

Söz konusu amaçlara ve iddiaya yönelik olarak yapılan bu betimleyici çalışmada sesli kitap yayıncılığı odağında sektör paydaşlara yer verilmiştir. Sesli kitap sektöründeki üç önemli paydaşa odaklanılarak i) sesli kitap platformunun, ii) sesli kitap üreticisi ve yayıncısının ve iii) yayınevlerinin yer aldığı araştırma örnekleme oluşturulmuştur. Katılımcılara sorulan sorular sesli kitabın yayın süreci, yayıncılık sektörü, kullanıcı ve kullanıcı deneyimi, sektörün ekonomik boyutu, format ve okuma deneyimi, dijital formatların geleceği olmak üzere altı başlık altında toplanmıştır.

Sesli kitap sektörünü anlamak ve sesli kitap yayıncılığındaki süreçleri takip etmek için sektör paydaşlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen sonuçlar şunlardır:

Sesli kitap sektörünün ticari olarak gelişmesinde ve popüler olmasında akıllı telefonlar ve mobil uygulamaların önemli bir rol oynadığı sesli kitap sektörün hemfikir olduğu konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Akıllı telefonların ortaya çıkması ve yaygınlaşması sonucu sesli kitap da daha fazla hayatımızda yer almaya, daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Mobil uygulama olarak ulaşılan bu platformlar ve dolayısıyla sesli kitaplar aslında her bir bireye cebindeki bir telefon kadar uzaklıktadır. Bu durum hem sesli kitaba ulaşmanın kolaylığını hem de kullanım yaygınlığının artması hususundaki potansiyeli ortaya koymaktadır. Sesli kitap uygulamalarının ortaya çıkması ve popüler olması sonucu yayıncılık sektörü de etkilenmiştir. Basılı kitap ve e-kitap yayıncılığının yanında sesli kitap yayıncılığı kavramı ortaya çıkmış ve bu sektöre yazarlar ve yayıncılardan farklı olarak yeni aktörler dâhil olmuştur. Sesli kitap platformları, üreticileri ve dağıtıcıları, seslendirme sanatçıları, stüdyo çalışanları, ses mühendisleri bu aktörlerin başında gelmektedir.

Sesli kitabın yayıncılığı etkilemesiyle birlikte yayıncılıkta üretim süreci değişmiş ve sesli kitap için basılı kitaba göre farklı bir süreç ortaya çıkmıştır. Sesli kitap üretim süreci temel olarak altı aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla şu şekildedir; sesli kitap aktörlerinin bir araya gelmesi, kitap seçimi, sözleşmenin yapılması, seslendirme süreci, sesin düzenlenmesi ve sesli kitabın dağıtımı ve pazarlanması. Sesli kitap, sesli kitap platformu tarafından da üretilebilir ya da sesli kitap üreticisi tarafından ya da yayınevi tarafından da üretilebilir. Yayıncılar açısından düşünüldüğünde sesli kitap çıkarmak için bu alanda yeni iş süreçleri uygulamayı gerektirmiştir. Bu sebeple de yayıncılar yazarla yaptıkları sözleşmelerde dijital haklardan bahsedilir olmuş ve artık kitapların dijital haklarını da almaya başlamışlardır. Buna ek olarak eğer yayınevi kendi bünyesinde sesli kitabı üretmeye karar verirse seslendirme stüdyosu kurması ve iş süreçlerine basılı kitapla ilgili süreçlerin yanında sesle ilgili süreçleri de dâhil etmesi gerekmiştir. Diğer bir açıdan bakıldığında, yayınevi sesli kitabı kendi bünyesinde üretmeyi tercih etmediğindeyse diğer sektör paydaşlarıyla iletişim kurarak sesli kitap üreticileri veya platformlarıyla yapılan sözleşmeler vasıtasıyla basılı kitapların sesli formatını da çıkarmak için uğraşmışlardır. Sesli kitabın, yeni aktörlerin ve yeni iş süreçlerinin dâhil olması

sebebiyle yayınevlerini ve yayıncılığı etkilediği ve iş süreçlerini değiştirdiği bu çalışma ile ortaya konmuştur.

Sesli kitap platformları, sesli kitap üreticileri ve/veya yayıncılar, sesli kitap olarak üretilen kitap seçiminde popüler, okurların talep gösterdiği, daha çok okunan yazarlara ve kitaplara yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Kitap seçiminden sonra yayıncılar ve sesli kitap üreticileri arasında sözleşme imzalanmaktadır. Sektörde tercih edilen sesli kitap sözleşme türünün münhasır sözleşmeler ve tercih edilen sesli kitap sözleşme süresinin ise ortalama olarak beş yıl olduğu sonucuna varılmıştır. Sektör paydaşları tarafından verilen bilgilere göre kitabın dinlenmesine katkı sağlaması açısından kitap seçimi kadar seslendirme sanatçılarının seçimi de kritik öneme sahip bir süreçtir. Profesyonellik, kitabın türü, anlatıcısı, popülerliği gibi kriterler de seslendireni seçmede göz önünde bulundurulmaktadır. Sesin düzenlenmesi aşaması ise sesli kitabın son kullanıcıya ulaşmadan önce son kontrolünün yapıldığı kritik bir aşamadır. Bu aşama sesli kitap yayıncılığında yeni bir süreç ve iş tanımı oluşturmuştur. Basılı kitabın düzenlenmesi sırasındaki bir süreç olan “son okuma” gibi “son dinleme” diye bir kavramı yaygınlaştırmıştır.

Bu tezin amaçlarından biri de Türkiye’deki sesli kitap pazarını anlamak ve bu konuda veriler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda ise şu sonuçlar elde edilmiştir:

Dijitalleşmenin satış, pazarlama ve reklam alanındaki uygulamalara katkısı sesli kitap uygulamalarının bilinirliğinin artması ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Dijitalleşmesinin sağladığı imkânlarla sesli kitabın dağıtımı ve pazarlaması yapılmıştır. Sesli kitap platformları, sosyal medyayı yaygın olarak kullanmış ve dijital reklamlarla tanıtımlarını yapmıştır bu durum sesli kitabın bilinirliğini artırmıştır. Ayrıca bu dijital reklam ve sosyal medya kullanımları sadece sesli kitap satışlarını değil basılı kitap satışlarını da etkilemiştir. Yayıncıların da belirttiği üzere reklamı yapılan sesli kitabın basılı kitap satışı da artış göstermiştir.

Pandeminin sesli kitabın yaygınlaşmasında önemli bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Sesli kitap platformlarının ortaya çıkmasıyla örtüşen pandemi dönemi sesli kitap sektörünü olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle insanların eve kapandıkları, her şeyi dijital ortamda yaptıkları, daha yalnız kaldıkları ve daha bireysel hareket ettikleri dönemde sesli kitaba bir yönelim olmuş ve sesli kitabın yeni bir format olarak kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca pandemi döneminin kullanıcıların fiziki olarak kitaba ulaşamadıkları ve fiziksel olarak kitap almayı da tercih etmedikleri bir dönem olması da sesli kitabı cazip bir okuma deneyimi sunması açısından yaygın hâle getirmiştir. Sektörün, bu dönemde sesli kitabın bilinirliğinin ve kullanımının arttığını ifade etmesiyle birlikte bu durum sayısal verilere de yansımıştır. Dinlenme oranları ve abonelik sayılarında yaşanan artışlar, sesli kitapların pandemi sürecinde daha popüler hâle geldiğini göstermektedir.

Ayrıca her yıl çok dinlenen kitaplar listesinin aynı zamanda çok okunan kitaplar listesiyle benzerlik gösterdiği elde edilen bulgular arasındadır. Bunun yanında, popüler olan ve medyaya uyarlanan kitapların sesli kitap versiyonlarının da talep gördüğü gözlemlenmektedir. Televizyona veya sinemaya aktarılan eserler, izleyici kitlesinin kitabın sesli versiyonunu dinleme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Medyaya uyarlanan eserlerin sesli kitap versiyonlarının talep görmesi, bu formatın popüler kültürle entegrasyonunu ve dinleyici kitlesinin genişlemesini göstermekte, sesli kitabın toplum tarafından kabul görmesini desteklemektedir. Dahası her zaman popüler olan klasikler de çok dinlenen sesli kitaplar arasında yer almaktadır.

Sesli kitap uygulamaları yeni iş alanları da yaratmıştır. Seslendirme sanatçıları, tiyatro, oyunculuk, reklam gibi çalışma alanlarının yanı sıra sesli kitap sektörünü de eklemiştir. Yazarlar kendilerini gösterecekleri yeni bir format bulmuş, hatta bazı yazarlar sadece sesli kitap yazarak gelir elde etmeye başlamıştır. Ayrıca seslendirme için stüdyolar kurulmuş, burada ses mühendisleri başta olmak üzere birçok teknik çalışan da istihdam edilmiş, proflistening (son dinleme) gibi yeni bir iş alanı da ortaya çıkmıştır.

Sesli kitapla birlikte sesli kitap kullanıcısının okur mu yoksa dinleyici mi olarak adlandırılacağı tartışması ortaya çıkmıştır. Bu konuda sektör paydaşlarından görüş belirtmeleri istendiğinde en zorlanılan ve bir fikir birliğine varılamayan konunun bu olduğu, bunun hakkında çeşitli cevapların verildiği görülmüştür. Bazı görüşmeciler sesli kitap dinleyenlerin de okur olduğunu çünkü zaten sesli kitapları da halihazırda kitap okuyan insanların tercih ettiğini belirtmiş, bazı görüşmeciler okumak eyleminin farklı bir şey olduğunu, bu kişilerin sadece dinleyici olduğunu söylemiştir. Bazıları da hem okur hem dinleyici olduğunu belirtmiş, birkaç görüşmeci de bu tür bir ayrımın yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Sesli kitap üzerinden tartışmalara başka çalışmalarda da rastlanmaktadır. Sesli kitap dinleme ve kitap okuma tartışması Have ve Pedersen'in "Conceptualising The Audiobook Experience" makalesinde görülmektedir. Bu çalışmada basılı kitap okuma ve sesli kitap dinleme deneyimlerinin nasıl farklılaştığını anlamak için teorik bir çerçeve sunulmaktadır. Bu okur/dinleyici tartışmasının sektörde bir ortak görüşe sahip olmadığı ve sesli kitap kullanıcısının adlandırılmasının ve sesli kitap mı basılı kitap mı tartışmalarının bir süre daha tartışmalara konu olacağı sonucuna varılmıştır.

Ayrıca bu çalışmada iki dijital kitap formatının (sesli kitap ve e-kitap) durumunun da öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla paydaş görüşlerinde yer verilen sesli kitabın güçlü ve zayıf yönleri öğrenilmek istenmiştir. Görüşmecilerin belirttiği sesli kitabın güçlü yönlerinin, Türkiye'de sesli kitabın popülerliği ile doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle birden fazla iş yaparken dinlenebilme özelliği, abonelik sisteminin getirdiği ekonomik avantajlar ve anında ulaşılabilirlik gibi nedenler, kullanıcılara büyük bir kolaylık sağlamış ve sesli kitabın hızla benimsenmesini tetiklemiştir. Ayrıca, sesli kitabın çok fazla zayıf yönünün olmaması, kullanıcıların karşılaşacakları potansiyel zorlukları azaltmış ve bu da formatın yaygınlaşmasını desteklemiştir. Bu güçlü yönler, sesli kitabın Türkiye'de tutmasında etkili bir rol oynamış ve kullanıcıların tercihlerini şekillendirmiştir.

Paydaş görüşlerinde e-kitabın olumlu ve olumsuz yönlerinin belirtilmiş olması, Türkiye'de e-kitap formatının neden yaygınlaşmadığına dair önemli ipuçları

sunmaktadır. Özellikle yüksek telif ücretleri, korsanlık sorunları, yazılım ve donanım gereksinimleri gibi faktörler, e-kitap formatının benimsenmesini engelleyen zorluklardandır. Bu sebepler, hem okurların hem de yayıncıların e-kitapları tercih etmekte çekimser kalmalarına neden olmuştur. Sektör paydaşlarının e-kitap için belirttiği olumlu ve olumsuz görüşlerindeki ifadeler daha önce alanyazında belirtilen görüşlerle büyük ölçüde paralellik gösterdiği sonucuna da ulaşılmıştır.

Dijitalleşme ve sesli kitap sonrası basılı kitabın geleceği de diğer bir tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez çalışmasında sesli kitabın ilerde nasıl değişeceği, bu konuda öngörülerin neler olduğu ve dijital kitabın basılı kitabı nasıl etkilediğini belirlemek amaçlardan biridir. Sonuçta, yaygın inanışın aksine sektörde sesli kitapların basılı kitabın önüne geçeceğine dair bir görüş olmadığı belirlenmiştir. Hatta tüm paydaşların, yayıncılık değişse dönüşse dahi basılı kitabın yayın hayatında olmaya devam edeceğine dair umut vadeden bir görüşü ortaya koyduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bu görüşleri Umberto Eco'nun *Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın* adlı kitabında yazdıkları ve basılı kitabın hayatımızda her zaman olacağını söylediği sözleri de doğrulamaktadır. Yayıncılar da sesli kitabın yayıncılığa bir farklılık ve enerji getirdiğini dile getirse de hepsi basılı kitabın dominasyonunun her zaman devam edeceğini ancak e-kitabın Türkiye'de durumunun değişeceğini ise düşünmediklerini belirtmişlerdir. E-kitap ile ilgili görüşler aynı zamanda Işık Önder'in "Elektronik Kitap Olgusu ve Türkiye'de Durum" başlıklı teziyle de paralellik göstermektedir. Önder'in tezinde de Türkiye'de e-kitabın tutmadığı belirtilmiştir.

Dijital kitaplara dair sunulan gelecek projeksiyonlarında ise sesli kitabın popülerliğini artırarak devam edeceğini ancak e-kitabın sesli kitap kadar hızlı ilerleme kaydedemeyeceği ve bir süre günümüzdeki durumuyla aynı kalacağı hususunda sektörde neredeyse bir fikir birliği gözlenmiştir. Sesli kitabın gelecekte daha da popüler olacağına dair projeksiyonlarda, teknolojik gelişmelerin önemli bir rol oynadığı gözlenmektedir. Sektör paydaşlarının öngörülerine göre, yapay zekânın ilerlemesi, sesli kitap sektöründe yeni olanakların kapısını aralayacaktır. Yapay zekâ sayesinde, sentetik seslendirme gibi özelliklerin kullanılmasıyla maliyetlerin

düşeceği ve sesli kitapların daha erişilebilir hâle geleceği öngörülmektedir. Ayrıca deneysel çalışmaların sesli kitapları daha interaktif hâle getireceği ve kullanıcıların daha fazla etkileşimde bulunabileceği bir sektörün oluşacağı öne sürülmüştür. Bu interaktif özelliklerin, sesli kitap deneyimini daha ilgi çekici ve kişiselleştirilmiş kılacağı düşünülmektedir. Bu teknolojik gelişmeler ve öngörüler doğrultusunda, sektörde büyüme beklenmekte ve pazarın daha da genişleyeceği öngörülmektedir. Sesli kitapların gelecekte daha fazla yenilik ve gelişmeyle karşılaşarak popülerliğini artırması beklenen bir trend olarak öne çıkmaktadır..

Sesli kitap yayıncılığı 2018 yılından itibaren Türkiye pazarında yer almaya başlamıştır. Bu süreçte ortaya çıkan sesli kitap platformlarının yayınevleriyle kurdukları ortaklıklar sayesinde yayıncılığa yeni paydaşlar dahil olmuş ve bu paydaşlarla yapılacak sözleşmeler sonucunda yeni iş süreçleri geliştirmek gerekmiştir. Gerek yeni paydaşlarla iletişim kurulması gerekse yayıncıların kitaplarını yeni bir formatla sunma olanağı sesli kitabın yayıncılığa yeni bir soluk ve heyecan getirdiğini göstermektedir. Özellikle bu platformların uyguladığı reklam çalışmaları sesli kitabın bilinirliğini artırmış ve yayıncıların kendi uyguladıkları reklamlar dışında kitaplarının tanıtılmasını da sağlamıştır. Bu durum da sadece sesli kitaplara değil ayrıca basılı kitaplara olan talebi de artırmıştır. Ayrıca diğer taraftan çok okunan basılı kitapların sesli kitaplarının da çok dinlendiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre sesli kitapların ve basılı kitapların birbirini beslediği ve desteklediği söylenebilir. Ayrıca sesli kitap yayıncılığıyla birlikte sesli kitap platformlarının yayıncılığa dahil olmasının yanında seslendirme sanatçıları, ses mühendisleri, stüdyo çalışanları gibi kişilere de bu alanda çalışma olanağı sunmuş ve son okuma gibi bir iş sahası açılarak yeni iş imkânları yaratmıştır. Dijital kitapların ortaya çıkmasıyla birçok tartışma da ortaya çıkmıştır. E-kitabın tutmaması sesli kitabın tutup tutmayacağı tartışmasını doğurmuştur ama e-kitabın aksine sesli kitap yayıncılıkta kabul görmüş ve yayıncıların bu alana dahil olmak istedikleri görülmüştür. E-kitap ise Türkiye’de gelişme gösterememiş ve yayıncılar tarafından kabul görmemiştir. E-kitap ve sesli kitapların popüleritesi, ülkenin teknolojik altyapısı, kültürel alışkanlıkları, okuma kültürü ve ekonomik faktörler gibi çeşitli dinamiklerden etkilenmektedir. Burada da e-kitabın piyasada tutunamamasının ana

nedenlerinden birinin yazılım ve donanım sorunu olduğu ve ayrıca okurların bu dijital formata çok alışmadığı söylenebilir. Sesli kitabın kabul görmesinde Türkiye’de radyo kültürünün olması ve radyo tiyatrolarının dinlenilmesinin etkisi olduğu belirtilebilir. Sesli kitapların ortaya çıkmasıyla diğer bir tartışma sesli kitap kullanıcısına dinleyici mi okur mu denileceği sorunsalıdır. Bu konu, okumanın tanımı, dilin işlevi ve edebi eserlerin tüketim şekilleri üzerine odaklanmaktadır. Geleneksel anlamda, okuma genellikle görsel bir eylem olarak algılanır; diğer bir ifadeyle metni gözlerle takip edip, kelimeleri zihinde işlemektir. Ancak sesli kitaplar bu tanımı genişletmektedir. Burada, “okuma” işlemi kulağa hitap etmekte ve metin işitsel olarak algılanmaktadır. Bu durumda dinleyici de bir tür okur olarak kabul edilebilir. Ayrıca sesli kitaplar, edebiyatı işitsel bir sanat formu olarak sunmaktadır. Bu, edebiyatın sadece gözle değil, kulağa hitap eden bir sanat olduğunu vurgulamaktadır. Edebi eserlerin sesli olarak tüketilmesi, dilin ses özelliklerini ve ritmini öne çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle, sesli kitap kullanıcıları için “dinleyici” ve “okur” terimlerinin her ikisi de geçerli olabilir. Bu, bireyin kitapları nasıl algıladığına ve hangi öğrenme biçiminin onlar için daha etkili olduğuna bağlıdır. Edebiyatın ve dilin evrensel bir sanat ve iletişim biçimi olarak hem görsel hem de işitsel boyutları kucaklaması, sesli kitapların hem “dinlenmesini” hem de “okunmasını” mümkün kılmaktadır. Diğer bir tartışma da sesli kitabın popülerliğinin ve tercih edilmesinin basılı kitabı geçip geçemeyeceği üzerinedir. Hem sunulan verilerden hem de katılımcıların görüşlerinden yola çıkılarak sesli kitabın bilinirliği her ne kadar 5 yılda artmış olsa da basılı kitapla karşılaştırıldığında yayıncılığa etki edemeyecek bir konumda olduğu söylenebilir. Sesli kitabın ve basılı kitabın geleceği konusunda bir tartışma, teknolojik gelişmeler, kullanıcı alışkanlıkları ve yayıncılık endüstrisinin geleceği üzerine odaklanmalıdır. Sesli kitapların popülaritesi artmaya devam ederken, bu durum basılı kitapların yerini alacağı anlamına gelmemektedir. Her iki format da kendi avantajlarına sahip ve kullanıcıların tercihlerine göre değişiklik göstermektedir. Gelecekte, her iki formatın da birbirini tamamlayıcı bir şekilde var olması muhtemeldir. Ayrıca okurlara bir kitaba farklı yoldan ulaşma ve kitabı farklı deneyimleme olanağı sunduğu için de bu iki format ayrıca değerlidir. Dahası sesli kitabın potansiyelini konuşmak için erkendir, ileride hem verilere hem de görüşülen kişilere göre büyüyecek bir alandır ve yatırım yapılması gerekmektedir. Elde edilen verilere göre, Türkiye'deki sesli kitap pazarının gelişim aşamasında

olduğu ifade edilmiştir. Sesli kitap pazarının gelecekteki büyüme öngörülere, teknolojik gelişmelerin etkisi altında şekillenmektedir. Yapay zekâ ve interaktif özellikler gibi teknolojik avantajlar, pazarın daha da genişlemesine katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak bu tez çalışmasının literatür taraması aşamasında elde edilen deneyim ve gözlemler kronolojik bir bütünlük içerisinde ve kümülatif olarak sunulduğundan tezin sadece nitel araştırma sonuçlarının değil aynı zamanda alanyazın derlemesi olduğu söylenebilir. Bu öngörüye istinaden araştırmacılara sesli kitapla ilgili çalışmalara ve bu derleme çalışmalarından ziyade nitel ve nicel araştırmalara yönelmeleri, geniş kapsamlı örneklemeler geniş etkili çalışmalar sunmaları, ayrıca alanyazın temel olarak eksik konu başlıkları üzerine odaklanmaları tavsiye edilmektedir. Bu tez çalışmasında sesli kitabın yayıncılık boyutuna odaklanılmıştır. Sesli kitapların telefonlara yüklenen bir uygulama ve kulaklık ile dinlenebilmesinden sonra, kitabın sesli tüketim şeklinin ve pazardaki durumunun müzik, podcast vb platformlarıyla rekabeti içerisinde incelenmesi konuya ilginç bir bakış açısı sağlayacağı için ilerdeki çalışmaların oluşturulmasında dikkat edilecek bir nokta olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, sesli kitabın ülkemizdeki teknolojik gelişimi, sesli kitapların yapısal özellikleri, yaygınlaşması için yapılabilecekler, dinleyici/kullanıcı deneyimi, talepleri, görüşleri, sesli kitap uygulamaları, yazılımları, donanımları, sesli kitap pazarı, sesli kitapların okuma deneyimine ve motivasyonuna etkisi, eğitim üzerindeki etkisi, sesli kitapların dil öğrenimi dâhil farklı amaçlarla kullanımlarına yönelik çalışmalar, kamunun sesli kitap çalışmaları, sesli kitabın hukuki, ekonomik, sosyal vb. boyutlarının incelemesi, sesli kitap tercih etme ve satın alma davranışlarına yönelik çalışmalar, pazaryeri araştırması, iş süreçleri gibi çeşitli konuların özelinde yürütülebilecek çalışmalar araştırmacılara öneri olarak sunulabilir. Diğer taraftan sadece e-kitap ve sesli kitap üzerinde değil aynı zamanda diğer önemli dijital kitap biçimleri olan AG kitap yani artırılmış gerçeklik teknolojisiyle okunabilen kitap VR kitap yani sanal gerçeklik teknolojisiyle okunabilen kitap konusu da çalışmalara odaklanması kitabın dijital dönüşüm sürecini bütünsel yaklaşımla ele almak açısından gelecek çalışmaların gündeminde yer almalıdır.

KAYNAKÇA

AAP. (2023). AAP Statistics. 26.03.2023 tarihinde <https://publishers.org/data-and-statistics/industry-statistics/> adresinden ulaşılmıştır.

Aksu, H. (2019). *Dijitopya: Dijital Dönüşüm Yolculuk Rehberi*. İstanbul: Pusula.

Altuntek, N. S. (1993). İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1).

Anameriç, H. (2019). E-kitap Neleri Unutturabilir, Neleri Değiştirebilir?. *Dijital Kitap Teknolojisi: Teknolojiden Pedagojiye* içinde. Ankara: Pegem Akademi.

Anameriç, H. (2011). Geçmişten günümüze kitabın serüveni: E-kitap. VEKAM.

Anameriç, H., ve Rukancı, F. (2003). E-kitap teknolojisi ve kullanımı. *Türk kütüphaneciliği*, 17(2), 147-166.

APA. (2023). About the APA. 05.02.2023 tarihinde <https://www.audiopub.org/about-the-apa> adresinden ulaşılmıştır.

Ayaydın Cebe, G. Ö. (2009). *19 yüzyılda Osmanlı toplumu ve basılı Türkçe edebiyat: etkileşimler, değişimler, çeşitlilik*. (Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi).

Aydoğan, D. (2014). Romanda Dijitalleşme: E-Kitap. *Turkish Online Journal of Design, Art & Communication*, 4(4).

BAKIRCI, R. (2011). Hollanda’da görme engellilere verilmekte olan dijital erişimli bilgi sistemi ve Türkiye’de durum. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(2), 306-311.

Başaran, F. (2006). Bir teknolojik yenilik olarak internetin tarihi: Ulusal yenilik sistemi, kamu politikaları ve standartlar. *Kültür ve İletişim*, 9(18), 9-32.

Başaran, F. (2010). Yeni iletişim teknolojileri, alternatif iletişim olanakları. *Mülkiye Dergisi*, 34(269), 255-270.

Bayramoğlu, E. E., & YILMAZ. (2018). S. Parşömenin Tarihi ve Dekoratif Koleksiyonlar. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 242-251.

Bloom, J. M. (2001). *Paper Before Print: The History and Impact of Paper in The Islamic World*. Yale University Press.

Britannica. (20 Ocak, 2023). Gutenberg Bible. 18.02.2023 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Gutenberg-Bible> adresinde ulaşılmıştır.

Britannica. Modern publishing: from the 19th century to the present. 15.10.2023 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/publishing/The-book-club> adresinden ulaşılmıştır.

- Bodine, C. (2012). *Assistive technology and science*. SAGE Publications.
- Bozkurt, A., & Bozkaya, M. (2013). Etkileşimli e-kitap: Dünü, bugünü ve yarını. *Akademik Bilişim*, 23, 25.
- Bozkurt, C. O. ve Çubukçu, G. (2018). Geçmişten günümüze ve geleceğe yönelik baskı teknolojilerinin grafik tasarıma olan etkileri. 6. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu.
- Bulat Demir, S. (2023). *Dijitalleşmeyle Birlikte Türkiye’de Kitap Yayıncılığının Dönüşümüne Sektörel Yaklaşımlar*. İletişim Çalışmaları Dergisi, 9(2), 263-290.
- Cambridge Dictionary. Meaning of audiobook in English. 11.02.2023 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/audiobook> adresinden ulaşılmıştır.
- Carter, T.F. (1955). *The Invention of Printing in China and its Spread Westward*. New York: The Ronald Press.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür birinci cilt ağ toplumunun yükselişi 1*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. (2006). Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876). *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1, 139-155.
- Chen, C. C. (1989). As we think: Thriving in the HyperWeb environment. *Microcomputers for Information Management*, 6(2), 77-97.
- Çakır, H. (2006). Bir iletişim dili olarak internet. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 71-96.
- Çakmak, D. (2007). Osmanlı telif hukuku ile ilgili mevzuat. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 191-234.
- Ceritli, M. (2018). *Sosyal medyanın ağızdan ağıza pazarlamaya etkisi ve tüketici eğilimleri: Facebook örneği* (Master's thesis, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Childress, D. (2008). *Johannes Gutenberg and the printing press*. Twenty-First Century Books.
- Crompton, S. W. (2004). *The printing press: Transforming power of technology*. Infobase Publishing.
- Çiçek, N., & Kabakulak, N. (2017). Harf Devrimi’nin İstanbul Kitapçalarına Ekonomik Etkileri. *Türkiyat Mecmuası*, 27(1), 121-137.
- Cottenet, C. (2019). *Literary Agents. Transatlantic Cultures*.

Daily Sabah. (11 Mart 2019). *Audiobook platform Audioteka to increase number of readers in Turkey*. 12.03.2023 tarihinde <https://www.dailysabah.com/books/2019/03/11/audiobook-platform-audioteka-to-increase-number-of-readers-in-turkey> adresinden ulaşılmıştır.

Davulcu, F., & Kıpçak, H. (2016). Başlangıcından Harf Devrimi'ne Kadar Türkiye'de Basım ve Yayının Kısa Bir Tarihçesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(2), 251-260.

Değirmenci, S. (2016). *Görme Engelliler İçin Sesli Kitaplarda Yeni Çözümler ve Bir Toplumsal Farkındalık Projesi Örneği*. (Yüksek lisans tezi, Yaşar Üniversitesi)

Dirilmiş, Ş. (2023). Osmanlı Devleti'nde Matbaa ve Matbuat Alanındaki Yasal Düzenlemeler. 02.04.2023 tarihinde https://www.academia.edu/44675683/Osmanli%C4%B1_Devleti_nde_Matbaa_Ve_Matbuat_Alan%C4%B1ndaki_Yasal_D%C3%BCzenlemeler adresinden ulaşılmıştır.

Doğaner, Y. (2012). Hürriyet ve modernleşme enstrümanı olarak Osmanlı'da basın. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1).

Döring, U., Müller, B., Rohr, S., Ruhrmann, J., & Schäfer, M. (2022). Listen and Read: The Battle for Attention: A New Report About Key Audience Behaviour in the Age of eBooks, Audiobooks and Podcasts. *Publishing Research Quarterly*, 38(1), 40-52.

Duguid, P. (1996). "Material matters: The past and futurology of the book," 30.07.2023 tarihinde https://people.ischool.berkeley.edu/~duguid/SLOFI/Material_Matters.htm adresinden ulaşılmıştır.

Eco, U., & Carriere, J. C. (2022). *Kitaplardan kurtulabileceğinizi sanmayın*. Can Yayınları.

Erdönmez, I. Ç. (2014). Türkiye'de yayıncılık politikalarının dönüşümü üzerine bir örnek: E-yayıncılık. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 5(17), 45-56.

Erken, M. (2016). Türkiye'de Yayıncılık Alanının Dönüşümü (1980-2015).

Ersöz, B. (2020). Yeni nesil web paradigması-web 4.0. *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 1(2), 58-65.

Febvre, L., & Martin, H. J. (1976). *The coming of the book: the impact of printing 1450-1800*.

FEP. (2011). European Book Publishing Statistics 2021. 26.03.2023 tarihinde <https://fep-fee.eu/European-Book-Publishing-1467> adresinden ulaşılmıştır.

Finkelstein, D., & McCleery, A. (2012). *Introduction to book history*. Routledge.

Fortune Türkiye. (21.10.2014). Görme engelli çocuklar için sesli kitap uygulaması. 04.11.2023 tarihinde <https://www.fortuneturkey.com/gorme-engelli-cocuklar-icin-sesli-kitap-uygulamasi-1963> adresinden ulaşılmıştır.

Freeman, E. H. (2002). The Digital Millennium Copyright Act. *Information Systems Security*, 11(4), 4-8.

Fyfe, A. (2019). *Steam-powered knowledge: William Chambers and the business of publishing, 1820-1860*. University of Chicago Press.

Gobble, M. (2018). Digitalization, Digitization, and Innovation. *Res. Technol. Manag.* 61(4), 56-59.

Gunter, B. (2005,). Electronic books: a survey of users in the UK. *Aslib Proceedings*. Emerald Group Publishing Limited.

Gümüş, S. (19 Ağustos 2022). Kitaplardan Kurtulmak ve İnternet Yolculuğu. *Oggito*. 27.05.2023 tarihinde <https://oggito.com/icerikler/kitaplardan-kurtulmak-ve-Internet-yolculugu/67702> adresinden ulaşılmıştır.

Güney, Z. (2010). Çoklu medya ortamında üreten tüketici reklamcılığı. (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi).

Gürcan, H. İ. (2005). E-kitap yayıncılığı ve uygulamaları. X. Türkiye’de İnternet Konferansı, 1-6.

Habertürk. (22.01.2021). Sesli kitap dinleme oranı pandemide zirveye çıktı. 14.11.2023 tarihinde <https://www.haberturk.com/sesli-kitap-dinleme-orani-pandemide-zirveye-cikti-2946469> adresinden ulaşılmıştır.

Have, I., & Pedersen, B. S. (2012). Conceptualising the audiobook experience. *SoundEffects-An Interdisciplinary Journal of Sound and Sound Experience*, 2(2), 79-95.

Have, I., & Pedersen, B. S. (2015). *Digital audiobooks: New media, users, and experiences*. Routledge.

Have, I., & Pedersen, B. S. (2013). Sonic mediatization of the book: affordances of the audiobook. *MedieKultur: Journal of media and communication research*, 29(54), 18-p.

IPA. (2023). What is the IPA. 15.10.2023 tarihinde <https://www.internationalpublishers.org/about-ipa/background> adresinden ulaşılmıştır.

İstanbul Sesli Kütüphane. (2023). Hakkımızda. 04.11.2023 tarihinde <https://seslikutuphane.ibb.gov.tr/tr/hakkimizda-0.html> adresinden ulaşılmıştır.

Just, P. (2007). Electronic books in the USA—their numbers and development and a comparison to Germany. *Library hi tech*.

Kabacalı, A. (2000). Başlangıcından Günümüzü Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın. İstanbul: Literatür Yayınları.

Kalburan, Ç. (2014). E-kitap çağı ve türkiye’de e-kitap sektörü. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, (1), 24-35.

Kapan, K., & Üncel, R. (2020). Gelişen web teknolojilerinin (web 1.0-web 2.0-web 3.0) Türkiye turizmüne etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 276-289.

Kaplan, İ., ve Ataizi, M. Sesli Kitapların Yükselişi: Nitel Bir Araştırma.

Kitaptan Sanat. (12.05.2021). Storytel Türkiye, 3’üncü Yılımı 17 Milyon 700 Bin Saat ile Kutluyor. 14.11.2023 tarihinde <https://www.kitaptansanattan.com/storytel-turkiye-3uncu-yilini-17-milyon-700-bin-saat-ile-kutluyor/> adresinden ulaşılmıştır.

Kocabaşoğlu, U. (1979). Yazı malzemelerinin ve kâğıdın evrimi. *Basın ve Yayın Yüksekokulu Yıllık*, 1980, 97-122.

Korucu, A. T., & Sezer, C. (2016). Web 2.0 teknolojilerini kullanma sıklığının ders başarısı üzerindeki etkisine yönelik öğretmen görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 379-394.

Kozloff, S. (1995). Audio books in a visual culture. *The Journal of American Culture*, 18(4), 83.

Köroğlu, G., & Sağlam, M. (2022). Küreselleşmenin Yeni Medya üzerine etkileri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 424-434.

Labarre, A. *Kitabın tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Leblebitozu. (2017). Kâğıdın ve Kitabın Tarihi. 12.02.2023 tarihinde <http://www.leblebitozu.com/kagidin-ve-kitabin-tarihi/> adresinden ulaşılmıştır.

Library Journal. (Haziran, 2022). Audiobook Publishers Association Reports Tenth Straight Year of Double-Digit Growth; Revenue Up 25% in 2021 to \$1.6 Billion, 74,000 Audiobooks Published. 05.02.2023 tarihinde <https://www.infodocket.com/2022/06/06/audiobook-publishers-association-reports-tenth-straight-year-of-double-digit-growth-revenue-up-25-in-2021-to-1-6-billion-74000-audiobooks-published/> adresinden ulaşılmıştır

LibriVox. (02.08.2023). 18 Years and Counting. 04.11.2023 tarihinde <https://librivox.org/2023/08/02/18-years-and-counting/> adresinden ulaşılmıştır.

MacWilliam, A. (2013). The engaged reader: A human-centred evaluation of ebook user experience. *Publishing Research Quarterly*, 29(1), 1-11.

Marketing Türkiye. (06.08.2020). Sesli kitap pazarı yeni nesille büyüyor. 14.11.2023 tarihinde <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/sesli-kitaplar-her-gecen-gun-kitlesini-buyutuyor/> adresinden ulaşılmıştır.

McCandless, M. (1999). The MP3 revolution. *IEEE Intelligent Systems and their Applications*, 14(3), 8-9.

Melander, A. (2020). Choosing audiobooks: Storytel users' selection of audiobooks.

Manley, L., & Holley, R. P. (2012). History of the ebook: The changing face of books. *Technical Services Quarterly*, 29(4), 292-311.

Memmi, M. A. (2017). Siyasi Bir Alan Olarak Türkiye'de Yayıncılık. *SETA*, Sayı.192.

Moore, L. M. (2009). At your leisure: assessing ebook reader functionality and interactivity. *Unpublished dissertation*. University College London, London.

Murugesan, S. (2007). Understanding Web 2.0. *IT professional*, 9(4), 34-41.

Muravskiy, D. (2010). The Digital Book as a Disruptive Innovation (Doctoral dissertation, Lappeenranta University of Technology).

Mutlu, M. E., Beyaz Korkut, M., & Yılmaz, Ü. (2006). Ders kitaplarının dağıtımını amacıyla internetin kullanılması: açıköğretim e-kitap uygulaması örneği. 6. *Uluslararası Eğitim Teknolojileri*, 1-7.

Neşeli, D. (2019). *Türkiye'De Kitap yayıncılığı ve Wattpad Yayınları* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. (2 Nisan 2021). Müteferrika Matbaası'nın İlk Eseri Vankulu Lugatı NEVÜ'de Bulunuyor. 18.02.2023 tarihinde <https://kutuphane.nevsehir.edu.tr/tr/26791> adresinden ulaşılmıştır.

NTV. (15.04.2021). Türkiye'de e-kitap kullanım oranı belli oldu. 26.03.2023 tarihinde https://www.ntv.com.tr/sanat/turkiyede-e-kitap-kullanim-orani-belli-oldu,5KHCOGgYREWoUU1R_j5bZw# adresinden ulaşılmıştır.

Ormes, S., 2001. "An E-book Primer". *An Issue Paper From The Networked Services Policy Taskgroup*. 07.11.2021 tarihinde <http://www.ukoln.ac.uk/public/earl/issuepapers/ebook.htm> adresinden ulaşılmıştır.

Önder, I. Y.. (2010). Elektronik kitap olgusu ve Türkiye'de durum. (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı).

Özkul, A. S., & Çakırel, Y. (2020). Daktilo Eğitiminin Türkiye'deki Serüveni Kapsamında Bir Kaynak Eser İncelemesi: Daktilografi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 529-551.

Özüdoğru, Ş. (2014). Bir Web 2.0 Uygulaması Olarak Bloglar: Blogların Dinamikleri ve Blog Alemi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 4(1).

Philips, D. (2007). Talking books: The encounter of literature and technology in the audio book. *Convergence*, 13(3), 293-306.

Project Gutenberg. (2021) Project Gutenberg About. 14.11.2021 tarihinde Gutenberg.org: <https://www.gutenberg.org/about/> adresinden ulaşılmıştır.

Publishers Weekly. (04.01.2013). AudioGO Acquires Blackstone Audio. 04.11.2023 tarihinde <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/publisher-news/article/55354-audiogo-acquires-blackstone-audio.html> adresinden ulaşılmıştır.

RBmedia. (2023). Who We Are. 04.11.2023 tarihinde <https://rbmediaglobal.com/company/> adresinden ulaşılmıştır.

Rivas-García, J. I., & Magadán-Díaz, M. (2022). An Overview of the Audiobook Marketplace in Spain. *Publishing Research Quarterly*, 1-12.

Rubery, M. (2011). Introduction: Talking Books. In *Audiobooks, literature, and sound studies* (pp. 1-21). Routledge.

Statista Market Insights (2023). Epublishing: Market Data&Analysis. 24.12.2023 tarihinde <https://www.statista.com/outlook/dmo/digital-media/epublishing/ebooks/turkey> adresinden ulaşılmıştır.

Seslenen Kitap. (18.11.2019). *Yepyeni ve Bambaşka Seslenen Kitap'tan Merhaba!*. 12.03.2023 tarihinde <https://seslenenkitap.com/yepyeni-ve-bambaska-seslenen-kitaptan-merhaba/> adresinden ulaşılmıştır.

Simon, E., Rose, J., Rose, J., & Eliot, S. (2017). *A Companion to the History of the Book*. Blackwell Publishing.

Smith, M. (1993). DynaText: An Electronic Publishing System. *Computers and the Humanities* 27, 415-420.

Soydan, E. (2012). E-Kitap Teknolojisi ve Basılı Kitabın Geleceği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 389-399.

Statistica. (2022). Audiobooks published by RBmedia worldwide 2017-2021. 30.10.2023 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/1287855/number-of-audiobooks-published-rbmedia/> adresinden ulaşılmıştır.

Steinberg, S. H. (1996). *Five hundred years of printing*. Oak Knoll Press and The British Tibrary.

Storytel. *About us*. 12.03.2023 tarihinde <https://investors.storytel.com/en/this-is-storytel/> adresinden ulaşılmıştır.

Storytel. Storytel hakkında. 12.03.2023 tarihinde <https://www.storytel.com/tr/tr/storytel-hakk%C4%B1nda> adresinden ulaşılmıştır.

Storytel. *Year-end report January – December 2022*. 12.03.2023 tarihinde <https://investors.storytel.com/en/year-end-report-january-december-2022/> adresinden ulaşılmıştır.

Storytel Mag. (20.01.2021). 2020’de En Çok Dinlenen Storytel Kitapları. 14.11.2023 tarihinde <https://blog-turkey.storytel.com/2020de-en-cok-dinlenen-sesli-kitap-ve-e-kitaplar/> adresinden ulaşılmıştır.

Storytel Mag. (19.02.2023). 2022’de Storytel’de En Çok Dinlenen Kitaplar. 08.11.2023 tarihinde <https://blog-turkey.storytel.com/2022de-storytelde-en-cok-dinlenen-kitaplar/> adresinden ulaşılmıştır.

Subaşioğlu, F., & Fenge, Z. Z. A. (2019). Dünyada ve Türkiye’de görme engellilik: Zaman  izelgesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(1), 595-645.

Tarihpedia. (2010). Eski Mısır’da Papir sler. 12.02.2023 tarihinde http://www.tarihpedia.com/misir_genel_papirusler/ adresinden ulaşılmıştır.

Tezcan, A. (2005). Ali Kararname ve Basın. *Selçuk İletişim*, 3(4), 166-172. [The DAISY Consortium](https://daisy.org/about-us/). About Us. 05.02.2023 tarihinde <https://daisy.org/about-us/> adresinden ulaşılmıştır.

The Guardian. (2002). Ebook Timeline. 14.11.2021 tarihinde <https://www.theguardian.com/books/2002/jan/03/ebooks.technology> adresinden ulaşılmıştır.

The Public Domain Review, (2012). Edison reading Mary Had a Little Lamb. 05.02.2023 tarihinde <https://publicdomainreview.org/collection/edison-reading-mary-had-a-little-lamb-1927> adresinden ulaşılmıştır.

TRT Haber. (14.05.2020). Pandemi döneminde dijital yaşam. 14.11.2023 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/pandemi-doneminde-dijital-yasam-484624.html> adresinden ulaşılmıştır.

Turan,  . (2022). Osmanlı Basın Hayatının Seyri ve II. Meşrutiyet Yıllarında Süreli Yayınlar  z. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 131, Ağustos 2022, s. 299-312.

Türk Telekom. (2023). Telefon Kütüphanesi. 04.11.2023 tarihinde <https://bireysel.turktelekom.com.tr/dijital-servisler/dijital-uygulamalar/telefon-kutuphanesi> adresinden ulaşılmıştır.

Ulusoy, T. (9 Mart 2016). Kitaplardan Kurtulamayacağız. *Kitap Eki*. 27.05.2023 tarihinde <https://kitapeki.com/kitaplardan-kurtulamayacagiz/> adresinden ulaşılmıştır.

Ülke, Y. B. (2016). Digitalization of the Book Publishing Industry. A Study on the E-Book Publishing in Turkey. (Thesis Dissertation, Yeditepe University Department Of Visual Communication Design.)

Webrazzi. (31 Ocak 2014). *Sesli kitaplar Türkiye’de yaygınlaşabilir mi?*. 12.03.2023 tarihinde <https://webrazzi.com/2014/01/31/sesli-kitap-turkiye-seslenenkitap-com-acildi/> adresinden ulaşılmıştır.

Webrazzi. (09.01.2020). Storytel, Türkiye'nin sesli kitap alışkanlığı üzerine 2019 verilerini paylaştı. 14.11.2023 tarihinde <https://webrazzi.com/2020/01/09/storytel-turkiye-nin-sesli-kitap-aliskanligi-uzerine-2019-verilerini-paylasti/> adresinden ulaşılmıştır.

Wikipedia. (2023). Recorded Books. 04.11.2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Recorded_Books adresinden ulaşılmıştır.

Wordsrated. (7.06.2023). Audiobook Statistics. 30.10.2023 tarihinde <https://wordsrated.com/audiobook-statistics/#:~:text=The%20global%20audiobook%20market%20is,market%20will%20grow%20by%201.9%25> adresinden ulaşılmıştır.

Van Djik, Jan. (2018). *Ağ Toplumu*. İstanbul: Kafka.

Varol, E., & Varol, M. Ç. (2019). Kavram ve kuramlarıyla Marshall McLuhan’a bakış: Günümüzün egemen medya araçları ekseninde bir değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 137-158.

Vassiliou, M., & Rowley, J. (2008). Progressing The Definition of “E-book”. *Library Hi Tech*.

Voices. The Evolution of Audiobooks: From the First Audiobook Recording to Digital Downloads. 05.02.2023 tarihinde https://www.voices.com/blog/_evolution_of_audiobooks_continued/ adresinden ulaşılmıştır.

Yardım, M. N. (2016). İstanbul’un 100 Yayınevi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları.

Yasacı, S. (2019). *Türkiye’de dijitalleşme bağlamında Okuma alışkanlıklarının gelişimi: Sesli Kitaplar örneği*. (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi).

YAYBİR. (28.02.2019). 2018 Türkiye Kitap Pazarı Raporu. 30.09.2023 tarihinde <https://turkyaybir.org.tr/2018-turkiye-kitap-pazari-raporu/> adresinden ulaşılmıştır.

YAYBİR. (6.5.2020). 2019 Türkiye Kitap Pazarı Raporu. 30.09.2023 tarihinde <https://turkyaybir.org.tr/2019-turkiye-kitap-pazari-raporu/> adresinden ulaşılmıştır.

YAYBİR. (17.3.2021). 2020 Türkiye Kitap Pazarı Raporu. 30.09.2023 tarihinde <https://turkyaybir.org.tr/2020-yili-turkiye-kitap-pazari-raporu/> adresinden ulaşılmıştır.

YAYBİR. (19.04.2022). 2021 Türkiye Kitap Pazarı Raporu. 30.09.2023 tarihinde <https://turkyaybir.org.tr/2021-yili-turkiye-kitap-pazari-raporu/> adresinden ulaşılmıştır.

YAYBİR. (4.4.2023). 2022 Türkiye Kitap Pazarı Raporu. 30.09.2023 tarihinde <https://turkyaybir.org.tr/2022-yili-turkiye-kitap-pazari-raporu/> adresinden ulaşılmıştır.

YAYBİR. (2011). 5. Uluslararası Yayın Kongresi. 06.11.2023 tarihinde <https://turkyaybir.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/5.-ulusal-yayin-kongresi-kitabi.pdf> adresinden ulaşılmıştır.

YAYBİR. (26.10.2011). E-KİTAP 2011 Konferansı. 06.11.2023 tarihinde <https://turkyaybir.org.tr/e-kitap-2011-konferansi/> adresinden ulaşılmıştır.

Yıldırım, G., Karaman, S., Çelik, E., & Esgice, M. (2011). E-kitap okuyucuların kullanım deneyimlerine yönelik alanyazın incelemesi. In *5th International Computer & Instructional Technologies Symposium* (s. 22-24).

Yıldız, N. (2021). Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu. Türk Tarih Kurumu.

Yılmaz, E. (2013). *Sosyal belediyecilik anlayışı olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Körler Kütüphanesi sesli kitap projesi üzerine bir araştırma*. (Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yi, W., Park, E., & Cho, K. (2011). E-book readability, comprehensibility and satisfaction. In *Proceedings of the 5th International Conference on Ubiquitous Information Management and Communication* (s. 1-7).

Yurdigül, Y., & Yıldırım, A. (2021). Gerçeklik algısına bir müdahale aracı olarak sentetik medya teknolojileri. *İletişim ve Diplomasi*, (5), 105-121.

EK – 1

TÜRKİYE’DE E-KİTAP HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

	Yayın adı	Yayın yılı	Yayın Türü	Referans
1	E-Kitap Teknolojisi ve Kullanımı	2003	Derleme Makale	Rukancı ve Anameriç (2003)
2	E-Kitap Yayıncılığı ve Uygulamaları	2005	Bildiri Metni	Gürcan (2005)
3	Kil Tabletten E-Kitaba Yazı Teknolojisi ve Bilinç	2005	Doktora Tezi	
4	Ders Kitaplarının Dağıtımını Amacıyla İnternetin Kullanılması: Açıköğretim e-Kitap Uygulaması Örneği	2006	Bildiri Metni	Beyaz Korkut, Mutlu ve Yılmaz (2006)
5	Etkileşimli Elektronik Kitapla Öğretimin Öğrenci Başarısına Etkisi	2007	Doktora Tezi	Güney (2006)
6	Çocuk Hikâye Kitaplarının E- Kitap Olarak İnternet Ortamında Yapılandırılması ve Billur Köşk ile Elmas Gemi Masalı İçin Uygulama Çalışması	2008	Sanatta Yeterlik Tezi	Çatal (2008)
7	Elektronik Kitap Olgusu ve Türkiye’de Durum	2010	Yüksek Lisans Tezi	Önder (2010)
8	Dijital Kitap (E-Kitap) Yayıncılığı: Türkiye’de Yayıncılık İçin Yeni Fırsatlar	2010	Uzmanlık Tezi	Kazancı (2010)
9	Geçmişten Günümüze Kitabın Serüveni: E-Kitap	2011	Derleme Makale	Anameriç (2011)
10	Yenilenebilir, Etkileşimli ve Hipermedya Destekli E-Kitap Şablonu Tasarımı	2011	Yüksek Lisans Tezi	Hatipoğlu (2011)
11	E-Kitap ve Dünyada Elektronik Kitap Yayıncılığı	2011	Görüş Makalesi	Önder (2011)
12	E-Kitap Sağlama ve Kullanımında Yeni Paradigmalar: Trendler, Zorluklar ve Fırsatlar Sempozyumu: Katılım Raporu	2011	Rapor	Özbent (2011)
13	Komple E-Kitap Sistem Mimarisi, Bileşenleri ve Uygulaması	2011	Bildiri Metni	Çölkesen (2011)
14	E-Kitap Okuyucuların Kullanım Deneyimlerine Yönelik Alanyazın İncelemesi	2011	Bildiri Metni	Yıldırım, Karaman, Çelik ve Esgice (2011)
15	E-Kitap Teknolojisi ve Basılı Kitabın Geleceği	2012	Derleme Makale	Soydan (2012)
16	Mobil Cihazlar için Etkileşimli E-Kitap Tasarım Araçları	2012	Bildiri Metni	Gümüş, Güler, Güler, & Erorta (2012)
17	Mobil Cihazlar için Etkileşimli E-Kitap Geliştirme Deneyimi	2012	Bildiri Metni	Bölen ve Daş (2012)
18	Okul öncesi dönemde masal öğretiminde insancıl (hümanist) ve teknolojik (e-kitap) yöntemlerinin karşılaştırılması	2012	Yüksek Lisans Tezi	Kirişçigil Doğan (2012)

19	Açık ve Uzaktan Öğrenmeye Yönelik Etkileşimli E-Kitap Değerlendirme Kriterlerinin Belirlenmesi	2013	Yüksek Lisans Tezi	Bozkurt (2013)
20	Etkileşimli e-kitap: Dünü, bugünü ve yarını	2013	Bildiri Metni	Bozkurt ve Bozkaya (2013)
21	5. Sınıf Öğrencilerinin Elektronik Kitap Algısı	2013	Araştırma Makalesi	Öngöz ve Mollamehmetoğlu (2013)
22	İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Elektronik Kitap Okumaya İlişkin Görüşleri	2013	Araştırma Makalesi	Öztürk ve Can (2013)
23	Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden Ahp Ve Topsıs'ın E-Kitap Okuyucu Seçiminde Uygulanması	2013	Araştırma Makalesi	Orçanlı ve Özen (2013)
24	Elektronik kitapların eğitimde kullanılabilirliği	2013	Derleme Makale	Işık (2013)
25	Bir Öğrenme Malzemesi Olarak Etkileşimli E-Kitap Hazırlama Adımları	2013	Derleme Makale	Bozkurt ve Bozkaya (2013)
26	Etkileşimli E-Kitapların Tasarım Aşamalarının İncelenmesi ve Tasarım Farklılıklarının Belirlenmesi	2013	Araştırma Makalesi	Daş, Yıldırım, Bölen ve Çeliker (2013)
27	Ortaokul Öğrencilerinin E-Kitap Okuma Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi	2013	Bildiri Metni	Başören ve Beyhan (2013)
28	Romanda Dijitalleşme: E-Kitap.	2014	Araştırma Makalesi	Aydoğan (2014)
29	Türk Romanında Dijitalleşme: E-Kitap	2014	Yüksek Lisans Tezi	Aydoğan (2014)
30	İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Elektronik Kitap Algıları ve İlköğretim 5.Sınıf Öğrencilerinin Elektronik Kitap ile İlgili Görüşleri	2014	Yüksek Lisans Tezi	Öztürk (2014)
31	Tablet Bilgisayarlara Yönelik Geliştirilen E-Kitapların Video ile Zenginleştirilmesi Süreci: Bir Tasarım Tabanlı Araştırma	2014	Doktora Tezi	Yıldırım (2014)
32	E-Kitap Okumaya Yönelik Tutum Ölçeğinin (EKOT) Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması	2014	Araştırma Makalesi	Güneş ve Susar Kırmızı (2014)
33	E-Kitap Çağı ve Türkiye’de E-Kitap Sektörü	2014	Araştırma Makalesi	Kalburan (2014)
34	Günümüz Kitap Yayıncılığı ve Yayıncılık Politikalarının Dönüşümü	2014	Bildiri Metni	Erdönmez (2014)
35	Türkiye’de Yayıncılık Politikalarının Dönüşümü Üzerine Bir Örnek: E-Yayıncılık	2014	Araştırma Makalesi	Erdönmez (2014)
36	Elektronik Kitap Destekli Matematik Öğretiminin 5. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarısına, Kalıcılığa, Ders Kitabı Algısına Etkisinin İncelenmesi	2015	Yüksek Lisans Tezi	Bal Çetinkaya (2015)
37	Kitap ve E-kitap Tasarımının Tarihsel Gelişimi ve Grafik Tasarım İlkeleri Üzerinden İncelenmesi	2015	Yüksek Lisans Tezi	Erdoğan Aydın (2015)
38	Eğitim Amaçlı E-Kitaplarda Tasarım Sorunları: Türkçe Öğrenimi İçin Bir E-Kitap Uygulaması	2015	Yüksek Lisans Tezi	Farrokhi (2015)

39	ARCS Motivasyon Modeline Göre Geliştirilen Etkileşimli E-Kitapların Öğrencilerin Akademik Başarıları, Matematik Kaygıları ve Motivasyonlarına Etkisi	2015	Yüksek Lisans Tezi	Özer (2015)
40	Seçilmiş Türk Efsanelerinden Etkileşimli Bir Elektronik Kitap Uygulaması	2015	Sanatta Yeterlik Tezi	Bulduk (2015)
41	Elektronik Kitap	2015	Derleme Makale	Öngöz (2015)
42	Bilişim Teknolojileri Öğretmen Adaylarının E-Kitap ve Etkileşimli E-Kitap Kavramına İlişkin Metaforik Algıları	2015	Araştırma Makalesi	Özer ve Türel (2015)
43	Öğrencilerin E-Kitap Okuma Tutumlarının İncelenmesi	2015	Araştırma Makalesi	Çelik (2015)
44	Okul Kütüphanesi E-kitap İş Modelleri	2015	Çeviri metni	Şen (2015)
45	Anadolu Üniversitesi Etkileşimli E-Kitap Projesi	2015	Bildiri Metni	Erorta ve Kayabaş (2015)
46	Elektronik Kitap ve Gelişim Süreci	2015	Derleme Makale	Önder ve Atılğan (2015)
47	Orta Öğretim Öğrencilerinin E-Kitap Okumaya İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi	2015	Araştırma Makalesi	Kırmızı ve Güneş (2015)
48	Digitalization of The Book Publishing Industry: A Study On The E-Book Publishing in Turkey (Kitap Yayıncılığı Endüstrisinin Dijitalleşmesi: Türkiye'deki E-Kitap Yayıncılığı Üzerine Bir Çalışma)	2016	Yüksek Lisans Tezi	Ülke (2016)
49	Etkileşimli E-Kitap Uygulama Tasarımı: Manas Destanı	2016	Yüksek Lisans Tezi	Kara (2016)
50	Teknoloji kabulünün elektronik kitap kullanıcıları için incelenmesi	2016	Yüksek Lisans Tezi	Bulur (2016)
51	Bir Öğrenme Aracı Olarak Etkileşimli E-Kitap	2016	Derleme Makale	Kara ve Keş (2016)
52	Elektronik Kitaplar ve Sanat Eğitimi Derslerinde E-Kitap Kullanımına Yönelik Bir Öneri	2016	Derleme Makale	Yüksel Kirişcan ve Zor (2016)
53	E-Kitap ve Kütüphanecilikte Düşündürdükleri	2017	Kitap Bölümü	Binici (2017)
54	E-Kitap ve Tabletlerin Liselerde Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri	2017	Araştırma Makalesi	Yıldırım, Baydaş ve Göktaş (2017)
55	E-kitap Tasarımlarındaki Yazılım Problemlerinin İrdelenmesi	2017	Araştırma Makalesi	Ay ve Mercin (2017)
56	Türk Klasik Eserlerinin Dijital Ortama Aktarılması Projesi (E-Kitap)	2018	Yayın Değerlendirme	Güzel (2018)
57	Yeni Nesil Dijital Okuma Deneyimi ve E-Kitabın Geleceği	2018	Derleme Makale	Ertürk ve Üzümcü, (2018)

58	Çevrimiçi Öğrenenler İçin Örnek Bir Etkileşimli E-Kitap Tasarımı	2018	Bildiri Metni	Çankaya ve Şahin İzmir (2018)
59	Eylemlerin dijitalleşmesi: e-kitap okuyucuların fiziksel ve dijital özellikleri üzerinden anlambilimsel analizi	2018	Yüksek Lisans Tezi	İlhan (2018)
60	Fonksiyonlar Konusunun Arcs Modeli Temelinde Geliştirilen Etkileşimli E-Kitap İle Öğretimi: Eylem Araştırması	2018	Vaka Raporu	Özer Şanal ve Türel (2018)
61	Çocuklara Yönelik Etkileşimli E-Kitap Uygulamaları	2018	Araştırma Makalesi	Pektaş Turgut (2018)
62	Üniversite Öğrencilerinde Dijital/E-Kitap Okuma Kültürü: Selçuk Üniversitesi Örneği	2018	Araştırma Makalesi	Odabaş, Odabaş ve Sevmez. (2018)
63	Basılı kitap mı, e-kitap mı? Türkçe öğretmeni adayları ne düşünüyor?	2018	Araştırma Makalesi	Sarıkaya (2018)
64	Etkileşimli E-Kitap Oluşturulması, Öğretmen Adaylarının Gelecekte Etkileşimli E-Kitap Kullanımı Hakkındaki Düşünceleri	2018	Yüksek Lisans Tezi	Boynukara (2019)
65	Araştırma Üniversitesi Kütüphanelerinde E-Kitap Koleksiyonu Oluşturma	2019	Yüksek Lisans Tezi	Erol (2019)
66	E-Kitap Sağlama Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi: Hacettepe Üniversitesi Örneği	2019	Yüksek Lisans Tezi	Yılmaz (2019)
67	Nesne Tabanlı Programlamaya Yönelik Etkileşimli E-Kitap Tasarımı Ve Kullanıcı Deneyiminin Değerlendirilmesi	2019	Yüksek Lisans Tezi	Özçelik (2019)
68	Açık ve Uzaktan Öğrenmede Yararlanılan Etkileşimli E-Kitaplarda Yer Alan Videoların İncelenmesi	2019	Yüksek Lisans Tezi	Tok (2019)
69	Basılı Ve Elektronik Kitapların Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi ve Maliyet Analizi	2019	Yüksek Lisans Tezi	Bilgiç (2019)
70	Yetişkin Eğitime Yönelik Bir Elektronik Kitap Geliştirilmesi ve Kullanıcı Görüşlerinin Alınması: Ordu Örneği	2019	Yüksek Lisans Tezi	Şarman (2019)
71	Okul Öncesi Çocuklarına Yönelik Etkileşimli Elektronik Kitaplar için Tasarım Kurallarının Belirlenmesi	2019	Yüksek Lisans Tezi	Demirel Uzun (2019)
72	Elektronik Kitap Uygulaması ve Getirdiği Hukuki Sorunlar	2019	Yüksek Lisans Tezi	Eryıldır (2019)
73	Etkileşimli Elektronik Kitap Kullanım Sürecinin Bilgi Sistemleri Beklenti Onaylama Modeliyle İncelenmesi	2019	Yüksek Lisans Tezi	Daş (2019)
74	Bir İletişim Aracı Olarak e-Kitap Okuyucu: “Kitap Kurtlar” Tarihe mi Karşıyor?	2019	Kitap Bölümü	Oğuz (2019)
75	Öğretmen Adaylarının Basılı Ve E-Kitap Kullanımına İlişkin Görüşleri	2019	Araştırma Makalesi	Çelik ve Fırat (2019)
76	E-Kitap Kabulü: Çukurova Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Örneği	2019	Araştırma Makalesi	Zeren, Çabuk ve Töge (2019)

77	E-Kitap Arayüzlerinin Okuma Deneyimiyle İlişkisi	2019	Araştırma Makalesi	Taştan (2019)
78	Halk Kütüphanelerinde Yenilikçi e-Hizmetler: e-Üyelik, e-Devlet Entegrasyonu, Mobil Kütüphane Uygulaması ve e-Kitap	2019	Araştırma Makalesi	Işık (2019)
79	Yaratıcı Endüstrilerde Çocuklara Yönelik Etkileşimli E-Kitapların Tasarım Öğelerinin Değerlendirilmesi	2020	Sanatta Yeterlik Tezi	Özel (2020)
80	Okul Öncesi İşitsel İşleme Testi (İŞTE)'nin Geliştirilmesi ve E-Kitap Materyallerinin 60-72 Aylık Çocukların İşitsel İşleme Becerine Etkisinin İncelenmesi	2020	Doktora Tezi	Küçüköğlu (2020)
81	Kağıt Kesme (Cut Out) Tekniğiyle Çocuklara Yönelik Etkileşimli Elektronik Kitap Tasarımı	2020	Yüksek Lisans Tezi	Aytekin (2020)
82	Robotik Kodlama Öğretimine Yönelik Zenginleştirilmiş E-Kitap Geliştirilmesi	2020	Yüksek Lisans Tezi	Kardeş (2020)
83	Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-Kitap Farkındalığı ve Kullanımı	2020	Yüksek Lisans Tezi	Erkal (2020)
84	Açık Ve Uzaktan Öğrenmede Bulut Tabanlı ve İş Birliğine Açık E-Kitapların Etkileşim Boyutunun İncelenmesi	2020	Doktora Tezi	Erdoğan (2020)
85	Açıköğretim Öğrencilerinin E-Kitap Kullanımlarının İncelenmesi	2020	Araştırma Makalesi	Çelik, Arslan ve Yıldırım (2020)
86	E-kitaplar için Koleksiyon Geliştirmede Farklı Sağlama Modellerinin Etkisi	2020	Araştırma Makalesi	Yılmaz ve Ünal (2020)
87	Etkileşimli E-Kitap Tasarımlarında Kullanıcı Deneyimi Tasarım Sürecinin İncelenmesi	2021	Yüksek Lisans Tezi	İşme (2021)
88	Kişiler Arası İlişkilerinde İncinen Çocuklara Yönelik Bağışlama Eğitiminde Farklı Bir Yöntem Olarak Etkileşimli Elektronik Kitap Uygulaması	2021	Sanatta Yeterlik Tezi	Pala Öztürk (2021)
89	4-6 Yaş Çocuklarına Yönelik İnteraktif E-Kitap İçerikli Mobil Uygulamaların Görsel Tasarım Sorunları ve Bir Masal Kitabı Uygulaması	2021	Doktora Tezi	Topuz İn (2021)
90	Yaratıcı Endüstrilerde Çocuklara Yönelik Etkileşimli E-Kitap Tasarımı	2021	Araştırma Makalesi	Üstündağ ve Akdenizli (2021)
91	İlkokul öğrencilerinin basılı ve e-kitap okuma alışkanlıklarına dair görüşleri	2021	Araştırma Makalesi	Altunkaynak ve Çağınlar (2021)
92	Gelenekselden Dijitale Etkileşimli Kitapların Serüveni: The Raven Animasyon Etkili E-Kitap Örneği	2021	Araştırma Makalesi	Çakır (2021)
93	Türkiye ve Hollanda'daki Üniversite Öğrencilerinin E-Kitap Okuma Alışkanlıklarına Karşılaştırmalı Bir Bakış	2021	Araştırma Makalesi	Elkatmış, Tanık ve Elkatmış (2021)
94	E-Kitap Sağlama Modelleri ve Avantajları: EBA (Evidence Based Acquisition) Kanıtı	2021	Sunum	Erken (2021)

	Dayalı Sağlama Modeli			
95	E-Kitap Endüstrisinin Ekonomi Politikası	2021	Araştırma Makalesi	Kara (2021)
96	Üniversite Öğrencilerinin E-Kitap Okuma Alışkanlıkları	2021	Araştırma Makalesi	Elkatmış (2021)
97	Amerikan Ve İngiliz Romanlarının Film Adaptasyonlarının Edebi Çeviri ve Yayıncılık Üzerine Etkileri: Kitaplar Ve E-Kitaplar	2022	Yüksek Lisans Tezi	Chousein (2022)
98	E-Kitaplarda Etki Ögesi Olarak Hareket ve Bir Uygulama Önerisi	2022	Yüksek Lisans Tezi	Ekin (2022)
99	Ortaokul Matematik E-Kitaplarının Matematik Öğretim Programı Hedeflerine Göre İncelenmesi	2022	Yüksek Lisans Tezi	Tokay (2022)
100	Okul Öncesi Çocuklar İçin E-Kitap ile Bütünleştirilmiş Sürdürülebilirlik Eğitimi	2022	Yüksek Lisans Tezi	Akkaya Alıcı (2022)
101	Etkileşimli E-Kitaplara Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri: Coğrafya Dersi Örneği	2022	Yüksek Lisans Tezi	Dündar (2022)
102	Ortaokul Fen Bilimleri Dersinde Etkileşimli Elektronik Kitap Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Motivasyonuna Etkisi	2022	Yüksek Lisans Tezi	Uzun (2022)
103	Elektronik Kitaplarla Yapılan Serbest Okuma Etkinliklerinin, İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Akıcı Okuma Becerileri İle Okuma Tutumuna Etkisi	2022	Yüksek Lisans Tezi	Düğeroglu (2022)
104	Elektronik Kitaplarda Etkileşimli Resimleme Uygulamaları; Türk Söylencilerine Yönelik Bir Tasarım Önerisi	2022	Yüksek Lisans Tezi	Şeref (2022)
105	Dijital ve Geleneksel Kitap Yayıncılığının Ülkelere Göre Değerlendirilmesi	2022	Araştırma Makalesi	Baytar (2022)
106	Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Etkileşimli E-Kitap Kullanımına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi	2022	Araştırma Makalesi	Özekinci ve Öztay (2022)
107	Amerikan Edebiyatındaki Çocuklara Yönelik Etkileşimli E-Kitaplarda Gerçeküstü Unsurların Görsel Analizi	2023	Yüksek Lisans Tezi	Oduncu (2023)
108	Resim-İş (Görsel Sanatlar) Öğretmen Eğitiminde Etkileşimli E-Kitapla Bütünleştirilmiş Müze Deneyimi	2023	Yüksek Lisans Tezi	Ay Küçük (2023)
109	Akademisyenlerin Türkçe Elektronik Kitap Veritabanları Konusundaki Bilinç ve Tutumları: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği	2023	Yüksek Lisans Tezi	Tok (2023)
110	Bir Kültür Olarak Kitap Tasarımlarının Dijitale Dönüşümü: E-Kitap	2023	Araştırma Makalesi	Kuzu (2023)
111	Çocuklar için Bir E-Kitap Uygulaması: TRT Çocuk Kitaplık	2023	Araştırma Makalesi	Taşdemir ve Doğan (2023).

EK – 2**DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME REHBERİ - YAYINCILAR****YAYIN SÜRECİ**

1. E-kitap ve sesli kitap yayınlıyor musunuz? Eğer yayınlıyorsanız ne zamandan beri e-kitap ve sesli kitap yayınlıyorsunuz?
2. Sesli kitap ya da e-kitap olarak yayınlayacağınız kitapları nasıl belirliyorsunuz?
3. Bunlarda yazar ve kitapların yayınlandığı platformlarla ilişki nasıl yürüyor, ne tür sözleşmeler yapıyorsunuz?
4. Sesli kitaplar ve geleneksel kitaplar arasındaki geçişkenlik nasıl sağlanıyor? Kullanıcılarınızın bir kitabı hem sesli hem de yazılı formatında tüketebilmesini nasıl destekliyorsunuz?

YAYINCILIK SÜRECİ

5. Türkiye’de yayıncılık sektörünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Sesli kitap ve e-kitabın yayıncılık sektöründe ortaya çıkmasıyla geleneksel yayıncılık süreçleri nasıl değişti?
6. Sesli ya da e-kitap olarak yayınlanan kitapların basılı kitaplara bir katkısı oluyor mu?
7. Sesli kitap yayıncılığı, geleneksel basılı kitap yayıncılığı ile karşılaştırıldığında farklı zorluklar ve avantajlar sunuyor mu? Bu farklılıkların iş modelinizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

KULLANICI VE KULLANICI DENEYİMİ

8. Sesli kitap ve e-kitap formatları, size daha geniş bir okur kitlesine ulaşma fırsatı sunuyor mu? Bu formatlar, kitapların çeşitliliğini ve erişilebilirliğini artırmada nasıl bir rol oynuyor?
9. Sesli kitaplar okurlara hangi avantajları sağlıyor? Sizin gözlemlerinize göre okurların ya da dinleyicilerin sesli kitapları tercih etme sebepleri neler?
10. Sesli kitap okuru nasıl dönüştürüyor? Sesli kitapla birlikte okur algısının farklılaştığını düşünüyor musunuz? Burada okur veya dinleyici olarak bir ayırım görüyor musunuz?
11. Sizce geleneksel kitabı okuyanla, kitabı sesli dinleyen arasında kitapla ilişki kurmak açısından bakıldığında nasıl bir fark bulunuyor ve bu farklı iki okur tipi kitaba nasıl yaklaşıyor? Okuma deneyimi bu açıdan bakıldığında sizce nasıl etkilendi?

EKONOMİ

12. Sesli kitabın yayıncılık gelirleri ve satışları üzerindeki etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu yeni formatların yayıncılar için yeni gelir kaynakları sağladığını düşünüyor musunuz?
13. Sesli kitap sektörünün yayıncılık için yeni kapılar açtığını, yeni iş alanları yarattığını düşünüyor musunuz?

FORMAT VE OKUMA

14. E-kitap formatı Türkiye’de beklenilenin aksine çok tutmamış gibi görülüyor, sizce bunun nedenleri neler olabilir?
15. E-kitapla karşılaştırıldığında sesli kitapların yayıncılık sektörüne nasıl bir değişim getirdiğini düşünüyorsunuz?

KİTAP FORMATLARININ GELECEĞİ HAKKINDA

16. Türkiye’deki sesli kitap platformlarını nasıl buluyorsunuz ve bunların gelecekleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
17. Gelecekteki yayıncılık trendlerine ilişkin öngörüleriniz neler? Sesli kitap ve e-kitapların gelecekte yayıncılık sektörü üzerindeki etkileri neler olabilir?
18. Gelecekte geleneksel kitabın sesli kitabın ya da dijital teknolojinin gerisine düşeceğini düşünüyor musunuz?

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME REHBERİ - SESLİ KİTAP PLATFORMLARI

YAYIN SÜRECİ

1. Sesli kitap platformunuzu anlatabilir misiniz kısaca?
2. Eğer sesli kitap platformunuz başka ülkelerde yer alıyorsa bu ülkeler arasında bir farklılık var mı ve Türkiye bu ülkeler arasında nerede yer alıyor. Nasıl kendini konumlandırıyor?
3. Pandeminin sesli kitap platformunuzun ve sesli kitabın kullanılmasında nasıl bir etkisi var? Özellikle pandemiden sonra sesli kitap tüketimi arttı mı? Bu tarihten sonra yayıncılar, sesli kitapların popüler hâle gelmesiyle birlikte hangi tür değişiklikler yapmıştır?
4. Sesli kitap platformunuz sadece sesli kitap olarak mı başladı, sitede e-kitap, podcast veya farklı türler var mı? Varsa diğerleri ne zaman ortaya çıktı?
5. Storytel’de yayınlanacak kitaplar nasıl seçilmektedir ve yayınevi ile yazar bu süreçte nasıl yer almaktadır? Hem yayınevi ile hem de yazar ile nasıl bir anlaşma uygulanmaktadır?
6. Sesli kitaplar ve geleneksel kitaplar arasındaki geçişkenlik nasıl sağlanıyor? Kullanıcılarınızın bir kitabı hem sesli hem de yazılı formatında tüketebilmesini nasıl destekliyorsunuz?
7. Seslendirme sanatçılarının platformunuz için önemi nedir? Seslendirme sanatçılarına bakıldığında farklı sektörlerden kişileri görüyoruz. Kitapları seslendiren kişiler hangi kriterlere göre seçilmektedir ve kitap, yayınevi ve seslendirme sanatçısını seçilme ilişkisi nasıl şekillenmekte ve belirlenmektedir?
8. Kitap seçildikten ve seslendirildikten sonra kitap pazarında nasıl bir paylaşım ya da dağıtım süreci Kitap seçildikten ve seslendirildikten sonra kitap pazarında nasıl bir paylaşım ya da dağıtım süreci izlenmektedir? Platformunuzda sesli kitapların okurla buluşması nasıl gerçekleşmektedir? Bunun için özel olarak uyguladığınız pazarlama stratejileri var mıdır?

YAYINCILIK SEKTÖRÜ

9. Türkiye’de yayıncılık sektörünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz kendinizi yayıncılık sektöründe nasıl görüyorsunuz, burada konumlandırıyor musunuz?
10. Sesli kitap platformunuza bakıldığında Türkiye’de çok fazla yayınevinin içeriğinin yer aldığını görüyoruz. Peki hangi yayınevleri, yazarlar ve türler en çok talep görmekte ve okunmaktadır? Bunun nedenlerini neye bağlıyorsunuz?

KULLANICI VE KULLANICI DENEYİMİ

11. Platformunuzun mevcut kitlesi nasıl bir profil sergiliyor? Eğitim, cinsiyet, meslek gibi demografik bilgiler elinizde mevcut mu? Sizin en baştaki hedefinizle şu anki kullanıcı kitle örtüşüyor mu? Bu kitle sesli kitabı nasıl kullanmayı tercih ediyor?
12. Sesli kitapla okurlara hangi avantajları sağlamaktadır? Ve sizin gözlemlerinize göre okurların ya da dinleyicilerin sesli kitapları tercih etme sebepleri nelerdir?
13. Sesli kitap paylaşımı yapma, önerme, sesli dinleme gibi özellikleriyle kitap okumadaki bireysel okuru nasıl dönüştürmüştür? Okur algısının bu açıdan

farklılaştığını düşünüyor musunuz? Geleneksel okur algısındaki dönüşüm günümüzde hangi konumda yer almaktadır? Burada okur mu dinleyici mi olarak daha çok görüyorsunuz?

14. Kitap okuma süreci sesli kitapla birlikte değişim gösterdiği söylenebilir. Sizce geleneksel kitabı okuyanla, kitabı sesli dinleyen arasında kitapla ilişki kurmak açısından bakıldığında nasıl bir fark bulunuyor ve kitaba bu farklı 2 okur tipi nasıl yaklaşıyor? Okuma deneyimi bu açıdan bakıldığında nasıl etkilendi?
15. Okurlardan kitap, seslendirme, içerik ya da site açısından geri dönüşler alıyor musunuz? Bunlar hangi yollarla size ulaşıyor ve daha çok hangi amaçla ve içerikle ilgili oluyor? Audioteka'nın sunduğu sesli kitaplarla ilgili kullanıcı geri bildirimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sesli kitabın bu açıdan bakıldığında tüketici davranışları üzerinde etkisinin ne olduğu söylenebilir?

EKONOMİ

16. Bünyenizde birçok seslendirme sanatçısı yer alıyor ve aynı zamanda yayınevleri ve yazarlar içinde kendini farklı bir alanda gösterme fırsatı çıkıyor sesli kitap sayesinde? Sesli kitap platformunuzun ve sesli kitap sektörünün yeni bir iş alanı oluşturduğunu düşünüyor musunuz? Ekonomik açıdan bakıldığında platformunuz ve sesli kitap sektörü nasıl bir pozisyonda yer alıyor?

FORMAT VE OKUMA

17. E-kitap Türkiye’de çok tutmamış olarak görülüyor? Bunun nedeni nedir? Peki e-kitapla karşılaştırıldığında sesli kitapların yayıncılık sektöründe bir değişimi getirdiğini düşünüyor musunuz? Getirdiyse bu değişimin ne zaman olduğunu ve neler olduğunu söyleyebilir misiniz?
18. Teknolojik gelişmeler sesli kitaba ulaşımı çok kolaylaştırmış fakat e-kitap ülkemizde çok popüler olmamışken sesli kitabın yaygınlaşmasında teknolojinin ne gibi bir rolü vardır ve siz bu iki kitap türünün popülerlik açısından farkını nasıl görüyorsunuz?
19. Sesli kitap teknolojisi, erişilebilirlik açısından hangi dezavantajları gidermiştir? Yapay zekâ ya da ses teknolojilerinin gelişmesi sesli kitap sektöründe neleri değiştirmiştir ve neleri değiştirecektir?

KİTAP FORMATLARININ GELECEĞİ

20. Sesli kitap platformunuzun ve sesli kitabın geleceği için ne söyleyebilirsiniz? Okur, kitap kavramı nasıl değişecek ve yayıncılık sektörü bu kavramların değişmesi ile nasıl şekillenecek?
21. Platformunuz dışında hem dünyada hem de Türkiye’de farklı aktörler de yer almakta, bunların geleceğine dair de bir şey söyleyebilir misiniz? Bunların sesli kitap geleceği hakkında değerlendirir misiniz?
22. Kitabın geleceğine bakıldığında biçimsel özellikler içeriği nasıl etkileyebilir? Bu konuda öngörüleriniz var mı? E-kitap ya da sesli kitap olması içeriği belirler mi?

- 23.** Sesli kitap platformunuzun gelecekte sesli kitaplar ve diğer dijital yayın formatlarıyla ilgili planları nelerdir? Bu alanda yapmayı düşündüğünüz yenilikler ve geliştirmeler nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Nimet Kirşan
Tez Başlığı : Kitabı Dijital Dönüşümü: Türkiye’de Sesli Kitap
Yayıncılığı
Savunma Tarihi : 05 / 12 / 2023
Danışman : Doç Dr. Tolga Çevikel

JÜRİ ÜYELERİ:

Doç. Dr. Tolga Çevikel

Doç. Dr. Ceren Sözeri Özdal

Prof. Dr. Erkan Saka

Prof. Dr. Ulun AKTURAN

Enstitü Müdürü